JAARBOEK

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE

VAN

WETENSCHAPPEN.

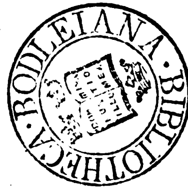
GEVESTIGD

TE

AMSTERDAM.

VOOR

1863.

AMSTERDAM,
C. G. VAN DER POST.

GEDRUKT BIJ W. J. DE ROEVER KRÖBER.

INHOUD.

Bladz.

NAAMLIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

STAAT

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

OP DEN 25sten APRIL DES JAARS 1863.

BESTUUR DER AKADEMIE

gedurende het Akademiejaar van April 1863—April 1864.

ALGEMEENE VOORZITTER,

G. SIMONS.

ALGEMEENE SECRETARIS,

W. VROLIK.

Afdeeling Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

VOORZITTER,

G. SIMONS.

ONDERVOORZITTER,

C. J. MATTHES.

SECRETARIS,

W. VROLIK.

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

VOORZITTER,

C. W. OPZOOMER.

ONDERVOORZITTER,

W. MOLL.

SECRETARIS,

H. J. KOENEN.

Afdeeling voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

Gewone Leden.

D. J. STORM BUYSING, te *'s Gravenhage.*
J. P. DELPRAT, te *'s Gravenhage.*
J. VAN GEUNS, te *Amsterdam.*
H. C. VAN HALL, te *Groningen.*
J. VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*
F. KAISER, te *Leiden.*
L. J. A. VAN DER KUN, te *'s Gravenhage.*
R. LOBATTO, te *Delft.*
C. J. MATTHES, te *Amsterdam.*
A. H. VAN DER BOON MESCH, te *Leiden.*
G. J. MULDER, te *Utrecht.*
R. VAN REES, te *Utrecht.*
W. N. ROSE, te *'s Gravenhage.*
G. SIMONS, te *'s Gravenhage.*
F. J. STAMKART, te *Amsterdam.*
G. J. VERDAM, te *Leiden.*
W. VROLIK *), te *Amsterdam.*
F. W. CONRAD, te *'s Gravenhage.*
F. C. DONDERS, te *Utrecht.*
J. W. ERMERINS, te *Groningen.*
J. BADON GHIJBEN, te *Breda.*
H. J. HALBERTSMA, te *Leiden.*
P. HARTING, te *Utrecht.*
G. A. VAN KERKWIJK, te *Utrecht.*
CL. MULDER, te *Groningen.*
J. W. L. VAN OORDT, te *Rotterdam.*
H. SCHLEGEL, te *Leiden.*
G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, te *Amsterdam.*

---

*) Tot aan den Heer W. VROLIK zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 26 October 1851, N°. 3, werden benoemd tot gewone leden der Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

W. C. H. STARING *), te *Haarlem.*

C. H. D. BUYS BALLOT, te *Utrecht.*

F. Z. ERMERINS, te *Groningen.*

J. A. C. OUDEMANS, te *Utrecht* (tijdelijk te *Batavia*).

D. BIERENS DE HAAN, te *Deventer.*

J. BOSQUET, te *Maastricht.*

A. W. M. VAN HASSELT, te *Utrecht.*

M. C. VERLOREN, te *Amersfoort.*

J. VAN GOGH, te *Utrecht* (tijdelijk in *Oost-Indië*).

V. S. M. VAN DER WILLIGEN, te *Deventer.*

P. ELIAS, te *'s Gravenhage.*

C. A. J. A. OUDEMANS, te *Amsterdam.*

E. H. VON BAUMHAUER, te *Amsterdam.*

F. A. W. MIQUEL, te *Utrecht.*

S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, te *Leiden.*

P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, aan het *Nieuwe-Diep.*

P. BLEEKER, te *Leiden.*

P. J. VAN KERCKHOFF, te *Groningen.*

J. BOSSCHA, JR., te *Breda.*

N. W. P. RAUWENHOFF, te *Rotterdam.*

P. L. RIJKE, te *Leiden.*

. . . .

Rustende Leden.

H. G. SEELIG, te *Breda.*

J. G. S. VAN BREDA, te *Haarlem.*

C. PRUYS VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

C. SWAVING, te *Buitenzorg op Java.*

F. JUNGHUHN, te *Batavia.*

G. WASZINK, te *Batavia.*

---

*) De alphabetische orde is ook aangenomen voor hen, die door het besluit van 23 Februarij 1855 tot gewone leden der Natuurkundige Afdeeling van de Akademie werden benoemd. De rangorde der leden, volgende op den Heer W. C. H. STARING, wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

D. W. ROST VAN TONNINGEN, te *Buitenzorg op Java.*
P. J. MAIER, te *Batavia.*
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Buitenlandsche Leden.

A. C. BECQUEREL, te *Parijs.*
H. K. W. BERGHAUS, te *Potsdam.*
J. B. DUMAS, te *Parijs.*
M. FARADAY, te *Londen.*
J. LIEBIG, te *Munchen.*
H. VON MOHL, te *Tubingen.*
J. J. D'OMALIUS, te *Namen.*
R. OWEN, te *Londen.*
A. QUETELET, te *Brussel.*
RAMON DE LA SAGRA, te *Parijs.*
SIR JOHN HERSCHEL, te *Londen.*
P. J. VAN BENEDEN, te *Leuven.*
G. B. AIRY, te *Greenwich.*
H. HELMHOLTZ, te *Heidelberg.*
A. W. HOFMANN, te *Londen.*
V. REGNAULT, te *Parijs.*
R. VIRCHOW, te *Berlijn.*
H. W. DOVE, te *Berlijn.*
H. R. GÖPPERT, te *Breslau.*
H. MILNE EDWARDS, te *Parijs.*

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

Gewone Leden.

J. BOSSCHA, te *'s Gravenhage.*
R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, te *'s Gravenhage.*

R. P. A. DOZY, te *Leiden.*

J. HOFFMANN, te *Leiden.*

L. J. F. JANSSEN, te *Leiden.*

S. KARSTEN, te *Utrecht.*

C. LEEMANS, te *Leiden.*

J. VAN LENNEP, te *Amsterdam.*

T. ROORDA, te *'s Gravenhage.*

A. RUTGERS, te *Leiden.*

M. DE VRIES *), te *Leiden.*

IS. AN. NIJHOFF, te *Arnhem.*

W. G. BRILL, te *Utrecht.*

L. PH. C. VAN DEN BERGH, te *'s Gravenhage.*

W. J. A. JONCKBLOET, te *Groningen.*

W. MOLL, te *Amsterdam.*

H. J. KOENEN, te *Amsterdam.*

J. DE WAL, te *Leiden.*

J. DIRKS, te *Leeuwarden.*

H. C. MILLIES, te *Utrecht.*

C. W. OPZOOMER, te *Utrecht.*

J. H. SCHOLTEN, te *Leiden.*

L. A. J. W. SLOET, te *'s Gravenhage* (tijdelijk te *Batavia*).

W. J. KNOOP, te *Maastricht.*

G. DE VRIES, AZ., te *Haarlem.*

J. C. G. BOOT, te *Amsterdam.*

M. H. GODEFROI, te *'s Gravenhage.*

J. A. C. VAN HEUSDE, te *'s Gravenhage.*

W. C. MEES, te *Amsterdam.*

N. BEETS, te *Utrecht.*

R. J. FRUIN, te *Leiden.*

B. J. LINTELO DE GEER, te *Utrecht.*

J. H. HOLWERDA, te *Gorinchem.*

A. KUENEN, te *Leiden.*

---

*) Tot aan den Heer M. DE VRIES zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 23 Febr. 1855 tot gewone leden der Afdeeling werden benoemd. De rangorde der overige leden wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

G. MEES, AZ., te *Rotterdam.*
J. KAPPEYNNE VAN DE COPPELLO, te *'s Gravenhage.*
D. HARTING, te *Enkhuizen.*
S. VISSERING, te *Leiden.*
L. A. TE WINKEL, te *Leiden.*
G. ACKER STRATINGH, te *Groningen.*
J. E. GOUDSMIT, te *Leiden.*
A. RÉVILLE, te *Rotterdam.*
J. P. SIX, te *Amsterdam.*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Rustende Leden.

J. BAKE, te *Leiden.*
G. H. M. DELPRAT, te *Rotterdam.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

R. H. TH. FRIEDERICH, te *Batavia.*
B. F. MATTHES, te *Makassar.*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Buitenlandsche Leden.

MICHEL CHEVALIER, te *Parijs.*
H. L. FLEISCHER, te *Leipzig.*
F. GUIZOT, te *Parijs.*
L. P. GACHARD, te *Brussel.*
C. R. LEPSIUS, te *Berlijn.*
J. N. MADVIG, te *Koppenhagen.*
LEOPOLD RANKE, te *Berlijn.*
C. ULLMANN, te *Carlsruhe.*
A. R. RANGABÉ, te *Athene.*
G. GROTE, te *Londen.*
J. ROULEZ, te *Gent.*
STANISLAS JULIEN, te *Parijs.*
C. LASSEN, te *Bonn.*
TH. MOMMSEN, te *Berlijn.*
H. C. RAWLINSON, te *Londen.*
A. THEINER, te *Rome.*
G. CONESTABILE, te *Perugia.*
J. LOTHROP MOTLEY, te *Weenen.*
J. B. DAVID, te *Leuven.*

. . . .

ALPHABETISCHE LIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

SEDERT DE OPRIGTING IN 1851.

NB. De Letter	L.	beteekent	gewoon Lid.
" "	C.	"	Correspondent.
" "	B. L.	"	Buitenlandsch Lid.
" "	R. L.	"	Rustend Lid.
" "	a. N.	"	Afdeeling Natuurkunde.
" "	a. L.	"	Afdeeling Letterkunde.

A.

Ackersdijck, (J.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1861. Overl. 13 Julij 1861.

Airy, (G. B.) te *Greenwich*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Arago, (D. F.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Oct. 1853.

Assen, (C. J. van) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858. Overl. 13 Sept. 1859.

B.

Bake, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858.

Baumhauer, (E. H. von) te *Amsterdam*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Becquerel, (A. C.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Beek, (A. van) te *Utrecht*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Jan. 1856.

Beets, (N.) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Beneden, (P. J. van) te *Leuven*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Bergh, (L. Ph. C. van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Berghaus, (H. K. W.) te *Potsdam*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Bleeker, (P.) te *Leiden*, C. a. N. 6 April 1855. L. a. N. 5 Mei 1862.

Blume, (C. L.) te *Leiden*, L. a. N. 6 April 1855. Overl. 3 Febr. 1862.

Boot, (J. C. G.) te *Amsterdam*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Bosch, (R. B. van den) te *Goes*, L. a. N. 2 Mei 1857. Overl. 18 Jan. 1862.

Bosquet, (J,) te *Maastricht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Bosscha, (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Bosscha, Jr., (J.) te *Breda*, L. a. N. 24 April 1863.

Brants, (A.) te *Joppe bij Gorsel*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Nov. 1862.

Breda, (J. G. S. van) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. Oct. 1858.

Brill, (W. G.) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Brink, (R. C. Bakhuizen van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Brohn, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 10 Junij 1858.

Brumund, (J. F. G.) te *Batavia*, C. a. L. 29 April 1855. Overl. 12 Maart 1863.

Brutel de la Rivière, (P. M.) aan het *Nieuwe Diep*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Bünsen, (K. J. v.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859. Overleden 28 Nov. 1860.

Buys Ballot, (C. H. D.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Buysing, (D. J. Storm) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

C.

Chevalier, (Michel) te *Parijs*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Cobet, (C. G.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 8 Sept. 1856.

Conestabile, (G.) te *Perugia*, B. L. a. L. 7 Mei 1861.

Conrad, (F. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

D.

David, (J. B.) te *Leuven*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Delprat, (G. H. M.) te *Rotterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855, R.L. 1861.

Delprat, (J. P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dirks, (J.) te *Leeuwarden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Donders, (F. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dove, (H. W. te *Berlijn*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Dozy, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Oct. 1856.

Dozy, (R. P. A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Dumas, (J. B.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dumontier, (F. A. C.) te *Paramaribo*, C. a. N. 4 Mei 1859. Bed. 8 Aug. 1860.

Dijk, (C. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 21 Maart 1853.

E.

Elias, (P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Ermerins, (F. Z.) te *Groningen*., L. a. N. 6 April 1855.

Ermerins, (J. W.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

d'Espine, (Baron A.) te *Aix* in *Savoye*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 April 1853.

F.

Faraday, (M.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Fleischer, (H. L.) te *Leipzig*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Focke, (H. C.) te *Paramaribo*, C. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 29 Junij 1856.

Fremery, (P. J. J. de) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Sept. 1855.

Friederich, (R. H. Th.) te *Batavia*, C. a. L. 1 Mei 1858.

Fruin, (R. J.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

G.

Gachard, (L. P.) te *Brussel*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Gauss, (C. F.) te *Göttingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Febr. 1855.

Geer, (B. J. Lintelo de) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Geuns, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Ghijben, (J. Badon) te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Gilse, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859. Overl. 26 Mei 1859.

Glavimans, (C. J.) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Aug. 1857.

Godefroi, (M. H.) te *'sGravenhage*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Gogh, (J van) te *Utrecht*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Göppert, (H. R.) te *Breslau*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Goudsmit, (J. E.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Greuve, (F. C. de) te *Groningen*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 6 Dec. 1862. Overl. 28 April 1863.

Groen van Prinsterer, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 27 April 1855.

Grote, (G.) te *Londen*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Guizot, (F.) te *Parijs*, B. L. a. L. 19 April 1855.

H.

Haan, (D. Biereus de) te *Deventer*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Haan, (W. de) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 15 April 1855.

Halbertsma, (H. J.) te *Leiden*. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (H. C. van) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (J. van) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855. Overl. 19 Maart 1859.

Harting, (D.) te *Enkhuizen*, L. a. L. 8 Mei 1860.

Harting, (P.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hasselt, (A. W. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Hasskarl, (J. K.) te *Batavia*, C. a. N. 6 April 1855. *)

Hemholtz, (H.) te *Heidelberg*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Herschel, (Sir John) te *Londen*, B. L. a. N. 1 Mei 1858.

Heusde, (J. A. C. van) te *'s Gravenhage*, L. A. L. 1 Mei 1858.

Hoeven, (A. des Amorie van der) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 29 Julij 1855.

Hoeven, (C. Pruys van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 13 Aug. 1862.

Hoeven, (J. van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hoffmann, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Hofmann, (A. W.) te *Londen*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Holtius, (A. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1857. Overl. 29 Maart 1861.

Holwerda, (J. H.) te *Gorinchem*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Horsfield, (Th.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 24 Julij 1859.

Hulleman, (J. G.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1856. Overl. 29 Mei 1862.

Humboldt, (A. von) te *Berlijn*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Mei 1859.

J.

Janssen, (L. J. F.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Jonckbloet, (W. J. A.) te *Groningen*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Julien, (S.) te *Parijs*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Junghuhn, (G.) te *Batavia*, C. a. N. 6 April 1855.

Juynboll, (T. W. J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 16 Sept. 1861.

K.

Kaiser, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kappeyne van de Copello, (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 8 Mei 1860.

---

*) De titel van Correspondent is vervallen, doordien de Heer Hasskarl Oost-Indië verlaten en zich in Duitschland met der woon gevestigd heeft.

Karsten, (S.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Kemper, (J. de Bosch) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 26 April 1856.

Kerckhoff, (P. J. van) te *Groningen*, L. a. N. 5 Mei 1862.

Kerkwijk, (G. A. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kist, (N. C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 21 Dec. 1859.

Knoop, (W. J.) te *Maastricht*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Koenen, (H. J.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Kolk, (J. L. C. Schroeder van der te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1862.

Kuenen, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Kun, (L. J. A. van der) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

L.

Lassen, (C.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Leemans, (C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lennep, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lepsius, (C. R.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Liebig, (J.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Lindenau, (B. A. von) te *Altenburg*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 21 Mei 1855.

Lobatto, (R.) te *Delft*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

M.

Macaulay, (Th. Babington) te *Campdenhill* bij *Kensington*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 28 Dec. 1859.

Madvig, (J. N.) te *Koppenhagen*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Maier, (P. J.) te *Batavia*, C. a. N. 7 Mei 1861.

Matthes, (B. F.) te *Makassar*, C. a. L. 7 Mei 1861.

Matthes, (C. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mees, Az., (G.) te *Rotterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Mees (W. C.) te *Amsterdam*, L. a. L. 1 Mei 1858.

Mesch, (A. H. van der Boon) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Millies, (H. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Milne Edwards, (H.) te *Parijs*, B. L. a. N. 5 Mei 1862.

Miquel, (F. A. W.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 26 Junij 1857. L. a N. 8 Mei 1860.

Mohl, (H. von) te *Tubingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Moll, (W.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Mommsen, (Th.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Motley, (J. L.) te *Weenen*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Mulder, (Cl.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mulder, (G. J.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

N.

Numan, (A.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 1 Sept. 1852.

Nijhoff, (Is. An.) te *Arnhem*, L. a. L. 24 Maart 1855.

O.

Omalius, (J. J. d') te *Namen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Oordt, (J. W. L. van) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Opzoomer, (C. W.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Oudemans, (C. A. J. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Oudemans, (J. A. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Owen, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Q.

Quetelet, (A) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

R.

Rangabé, (A. R.) te *Athene*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Ranke, (L.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Rauwenhoff, (N. W. P.) te *Rotterdam*, L. a. N. 24 April 1863.

Rawlinson, (H. C.) te *Londen*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Rees, (R. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Regnault, (V.) te *Parijs*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Reinwardt, (C. G. C.) te *Leiden*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Maart 1854.

Réville, (A.) te *Rotterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Roorda, (T.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rose, (W. N.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Rost van Tonningen, (D. W.) te *Buitenzorg* (*op Java*), C. a. N. 7 Mei 1861.

Roulez, (J.) te *Gent*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Rueb, (A. S.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Maart 1854.

Rutgers, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rijk, (J. C.) te *'s Gravenhage*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1854.

Rijke, (P. L.) te *Leiden*, L. a. N. 24 April 1863.

S.

Sagra, (Ramon de la) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct, 1851.

Savigny, (F. von) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 25 Oct. 1861.

Schlegel, (H.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Schneevoogt, (G. E. Voorhelm) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Scholten, (J. H.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Sebastian, (A. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 17 Dec. 1856.

Seelig, (H. G.) te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 1856.

Simons, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Six, (J. P.) te *Amsterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Sloet, (L. A. J. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Stamkart, (F. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Staring, (W. C. H.) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Stratingh, (G. Acker) te *Groningen*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Swaving, (C.) *Buitenzorg op Java*, C. a. N. 26 Oct. 1851.

T.

Temmink, (C. J.) te *Leiden*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 30 Jan. 1858.

Theiner, (A.) te *Rome*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Tiedeman, (F.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1861.

U.

Ullmann, (C.) te *Carlsruhe*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Ursel, (de Hertog van) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Sept. 1860.

V.

Verdam, (G. J.) te *Leidek*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Verloren, (M. C.) te *Amersfoort*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Virchow, (R.) te *Berlijn*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Vissering, (S.) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Vollenhoven, (S. C. Snellen van) te *Leiden*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Vries, Az. (G. de) te *Haarlem*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Vries, (M. de) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Vriese, (W. H. de) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1862.

Vrolik, (G.) te *Amsterdam*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 10 Nov. 1859.

Vrolik, (W.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

W.

Wal, (J. de) te *Leiden*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Waszink, (G.) te *Batavia*, C. a. N. 2 Mei 1857.

Willigen, (V. S. M. van der) te *Deventer*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Winkel, (L. A. te) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

LIJST

DER

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE

AKADEMIËN, GELEERDE GENOOTSCHAPPEN EN INSTELLINGEN,

WAARMEDE DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN DOOR RUILING DER UITGEGEVEN WERKEN IN VERBINDING IS.

NEDERLAND.

Hoogeschool te Leiden.
 〃 〃 Utrecht.
 〃 〃 Groningen.
Akademie te Delft.
Athenaeum illustre te Amsterdam.
 〃 〃 〃 Deventer.
Maatschappij (Hollandsche) der Wetenschappen te Haarlem.
——— der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.
——— (Nederlandsche) tot bevordering van Nijverheid, te Haarlem.
——— tot bevordering der Bouwkunst, te Amsterdam.
Genootschap (Teylers Tweede) te Haarlem.
——— (Zeeuwsch) der Wetenschappen te Middelburg.
——— (Provinciaal Utrechtsch) van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.
——— (Historisch), gevestigd te Utrecht.
——— (Bataafsch) der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam.

Genootschap (Provinciaal) van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch.

———— (Wiskundig) onder de zinspreuk: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, te Amsterdam.

———— (Koninklijk Zoölogisch) *Natura Artis Magistra* te Amsterdam.

———— (Nederl. Onderwijzers-) ter bevordering van Volksopvoeding en Onderwijs, te Amsterdam.

———— ter bevordering der Genees- en Heelkunde, te Amsterdam.

———— (Friesch) voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Instituut (Koninklijk) van Ingenieurs, te 's Gravenhage.

———— ———— voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië, te Delft.

———— (Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch), te Utrecht.

Nederlandsche Entomologische Vereeniging, te Leiden.

Vereeniging (Overijsselsche) tot ontwikkeling van Provinciale welvaart, te Zwolle.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, te Amsterdam.

Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, te Amsterdam.

Vereeniging voor Volksvlijt, te Amsterdam.

Nederlandsche Handelmaatschappij.

Boekerij van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.

Provinciale Bibliotheek van Friesland, te Leeuwarden.

Openbare Bibliotheek te Arnhem.

Stads-Boekerij te Zutphen.

Provinciale Bibliotheek te Middelburg.

Rotterdamsch Leeskabinet.

OOST-INDIË.

Bataviaasch Genootschap der Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië, te Batavia.

Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid, te Batavia.

Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen, te Batavia.

WEST-INDIË.

Koloniale Bibliotheek, te Suriname.

BELGIË.

Académie Royale des Sciences, Lettres et Arts de Belgique, te Brussel.
Académie Royale de Médecine de Belgique, te Brussel.
Société Royale des Sciences, te Luik.
Willems-Fonds, te Gent.
Université Catholique de Louvain, te Leuven.

FRANKRIJK.

Académie Impériale des Sciences, te Parijs.
École Impériale Polytechnique, te Parijs.
Bibliothèque du Comité des Travaux historiques et des Sociétés savantes, te Parijs.
Bibliothèque du Ministère de l'Agriculture, Commerce et Travaux Publics, te Parijs.
Muséum d'Histoire Naturelle, te Parijs.
Académie Impériale de Médecine, te Parijs.
Société de Biologie, te Parijs.
Het Departement van Oorlog, te Parijs.
Bibliothèque Impériale, te Parijs.
Académie Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Lyon.
Société Impériale d'Agriculture, d'Histoire Naturelle et d'Arts utiles, te Lyon.
——— Linnéenne, te Lyon.
——— ——— de Normandie, te Caen.
Académie des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Caen.
Société des Antiquaires de Normandie, te Caen.
Académie Impériale des Sciences, Inscriptions et Belles Lettres, te Toulouse.

Académie de Législation, te Toulouse.
——— Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Bordeaux.
——— des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Dijon.
Société d'Agriculture et d'Industrie Agricole de la Côte d'or, te Dijon.
Académie des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Rouen.
——— des Sciences et Lettres, te Montpellier.
——— de Savoie, te Chambéry.
Société Académique de Nantes et de la Loire inférieure, te Nantes.
——— d'Émulation, te Cambrai.
——— Impériale des Sciences, de l'Agriculture et des Arts, te Rijssel.
——— Dunkerquoise pour l'encouragement des Sciences, des Lettres et des Arts, te Duinkerken.
——— Imp. d'Agriculture, Sciences et Arts de l'arrondissement de Valenciennes, te Valenciennes.
——— de l'Histoire et des Beaux-Arts de la Flandre Maritime, te Bergues.
——— Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrenées Orientales, te Perpignan.
——— des Sciences Naturelles, te Cherburg.
——— ——— Naturelles, te Straatsburg.
——— des Antiquaires de Picardie, te Amiens.
——— ——— de la Morinie, te St. Omer.

ITALIË.

Accademia Pontifica di Nuovi Lincei, te Rome.
——— della Scienze dell' Istituto di Bologna, te Bologna.
Imp. Reg. Istituto di Scienze, Lettere ed Arti, te Venetië.
R. Istituto Lombardo di Scienze, Lettere ed Arti, te Milaan.
Accademia Reale delle Scienze, te Turijn.
——— Reale delle Scienze, te Napels.

SPANJE.

La Real Academia de Ciencias, te Madrid.
Academia Especial de Ingenieros, te Madrid.

PORTUGAL.

Academia Reale das Sciencias, te Lissabon.

GROOT-BRITTANJE.

Royal Society, te Londen.
——— Astronomical Society, te Londen.
——— Medical and Chirurgical Society, te Londen.
——— Geographical Society, te Londen.
Zoological Society, te Londen.
Linnean Society, te Londen.
Hydrographical office (Admiralty), te Londen.
East-India House, te Londen.
Philological Society, te Londen.
Royal Society, te Edinburg.
——— Observatory, te Edinburg.
——— Observatory, te Greenwich.
——— Irish Academy, te Dublin.
——— Dublin Society, te Dublin.
——— Catholic University of Ireland, te Dublin.
Cambridge Philosophical Society, te Cambridge.
Literary and Philosophical Society, te Manchester.
Philosophical Society, te Glasgow.
Geological Society, te Dublin.

AMERIKA.

American Academy of Arts and Sciences te Boston and Cambridge, Massachusetts.
Observatory of Harvard College, te Cambridge (Mass.).

State Library of New-York, te Albany.
Academy of Natural Sciences, te Philadelphia.
Philosophical Society, te Philadelphia.
American Association for the advancement of Science, te Philadelphia.
Smithsonian Institution, te Washington.
American Journal of Sciences and Arts, te Newhaven.
Michigan-State agricultural Society, te Detroit.
Academy of Science, te St. Louis (Missouri).
Elliot Society of Natural History, te Charleston (S^th^. Carolina).
Ohio-State Board of Agriculture, te Columbus.
State University of Iowa, te Des-Moines.
California Academy of natural Sciences, te San Francisco.
Société de Naturalistes de la Nouvelle Grenade, te Bogota.

OOSTENRIJK.

Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, te Weenen.
K. Königliche Geologische Reichsanstalt, te Weenen.
K K. Geographische Gesellschaft, te Weenen.
Zoologisch-Botanische Gesellschaft, te Weenen.
Königlich-Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften, te Praag.
Académie des Sciences de Hongrie, te Pesth.
Verein für Vaterländische Naturkunde, te Presburg.
Das Tirolische Ferdinandeum, te Innsbruck.
Société historique de Styrie, te Grätz.

PRUISSEN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Berlijn.
Königliche Sternwarte, te Koningsbergen.
Physikalisch-ökonomische Gesellschaft, te Koningsbergen.
Naturforschende Gesellschaft, te Dantzig.
Schlesische Gesellschaft f. Vaterländische Kultur, te Breslau.
Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.
Naturhistorischer Verein der Preussischen Rheinlande u. Westphalens, te Bonn.
Naturforschende Gesellschaft, te Halle.

Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen und Thüringen, te Halle.
Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.
Gesellschaft für nützliche Forschungen, te Trier.

HANNOVER.

Königliche Gesellschaft der Wissenschaften, te Göttingen.
Gesammt-Verein des Deutschen Geschichts- und Alterthumsvereines, te Hannover.

SAXEN.

Königlich Sachsische Gesellschaft der Wissenschaften, te Leipzig.
Fürstliche Jablonowskische Gesellschaft, te Leipzig.

SAXEN-GOTHA.

Geographische Anstalt, te Gotha.

SAXEN-WEIMAR.

K.K. Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher, te Jena.

WURTEMBERG.

Verein für Vaterländische Naturkunde, te Stuttgart.
Bibliothèque royale publique, te Stuttgardt.

BEIJEREN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Munchen.
Physikalisch-medicinische Gesellschaft, te Wurzburg.
Naturhistorischer Verein, te Augsburg.
Zoologisch-mineralogischer Verein, te Regensburg.
Germanisch National-Museum, te Neurenberg.
Pollichia: Naturwissenschaftlicher Verein der Rheinpfalz, te Durkheim.

HESSEN-CASSEL.

Gesellschaft zur Beförderung der gesammten Naturwissenschaften, te Marburg.

Wetterauische Gesellschaft für die gesammten Naturwissenschaften, te Hanau.

HESSEN-DARMSTADT.

Oberhessische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde, te Giessen.
Verein für Naturkunde te Offenbach a/M.

BADEN.

Gesellschaft zur Beförderung der Naturwissenschaften, te Freiburg (in Breisgau).
Naturhistorisch medizinischer Verein, te Heidelberg.

MECKLENBURG-STRELITZ.

Verein der Freunde der Naturwissenschaften in Mecklenburg, te Neubrandenburg.

NASSAU.

Verein für Naturkunde, te Wiesbaden.

LUXEMBURG.

Société Archéologique, te Luxemburg.

FRANKFORT AAN DEN MAIN.

Senckenbergische Stiftung, te Frankfort a/M.

ZWITSERLAND.

Société de Physique et d'Histoire Naturelle, te Genève.
——— Vaudoise des Sciences Naturelles, te Lausanne.
——— Helvétique des Sciences Naturelles, te Bern.
Naturforschende Gesellschaft te Basel.

RUSLAND.

Akadémie Impériale des Sciences, te St. Petersburg
Musée Impériale de l'Ermitage, te St. Petersburg.
Observatoire Physique Central, te St. Petersburg.
Société Impériale d'Archéologie, te St. Petersburg.
——— Géographique de Russie, te St. Petersburg.

Académie Impériale, te Kazan.
Société Impériale des Naturalistes, te Moskou.
Observatorium, te Poltawa.
Societas Scientiarum Fenniica, te Helsingfors.
Académie des Sciences, te Dorpat.
Naturforschende Gesellschaft, te Dorpat.
Naturforschender Verein, te Riga.

DENEMARKEN.

Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, te Koppenhagen.
Société Royale des Antiquaires du Nord, te Koppenhagen.
Sternwarte, te Altona.

NOORWEGEN, ZWEDEN.

Kongelige Frederiks Universität, te Christiania.
———— Norske Videnskabs-Selskab, te Drontheim.
———— Vetenskap-Akademie, te Stokholm.
Societas Scientiarum, te Upsal.

KONINKLIJK BESLUIT OMTRENT HET VERLEENEN VAN VRIJDOM VAN BRIEFPORT AAN DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.*

Gezien Art. 33 der wet van 12 April 1860 (*Staatsblad* N°. 15) mitsgaders Ons besluit van 5 Julij 1860 (*Staatsblad* N°. 38).

Gelet op het rapport van Onzen Minister van Financien, van den 15den dezer, N°. 139 Post;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vrijstelling van briefport onder de gewone bepalingen van kruisband en eigenhandig contreseing te verleenen.

1°. voor de briefwisseling, welke over dienstzaken gevoerd wordt tusschen de Leden der Kollegiën van Gedeputeerde Staten in elke provincie en den Griffier van hetzelfde Kollegie;

2°. voor de brieven en stukken, betrekking hebbende tot den werkkring van de *Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam*, welke over en weder verzonden worden tusschen het *Bestuur van die Akademie* ter eene, en de *Leden van dezelfde Akademie* ter andere zijde.

Onze Minister van Financiën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, tot informatie.

Het Loo, den 21sten Augustus 1856.

(*get.*) WILLEM

De Minister van Financiën,
(*get.*) VROLIK.

Voor kopij conform.
De Secretaris-Generaal,
(*get.*) D VAN HOYTEMA.

Ten opzigte van dit genot van vrijdom van briefport, is het noodzakelijk, den H.H. leden der Akademie te doen opmerken, dat de onder kruisband en eigenhandig contreseing verzonden brieven aan het bureau van het Postkantoor behooren te worden afgegeven. Zoo zij in de bus worden gestoken, vervalt de vrijdom, en worden de brieven getaxeerd. De vrijdom bepaalt zich uitsluitend tot de dienst der Akademie.

PROGRAMMA CERTAMINIS POETICI AB ACADEMIA REGIA DISCIPLINARUM NEDERLANDICA EX LEGATO HOEUFFTIANO PROPOSITI A°. MDCCCLXIII.

Superiore anno Academiae oblata sunt sex carmina, quae de praemio Hoeufftiano certarent. Argumenta haec erant: Carmen I. *De assiduo et prudenti temporis usu, iuventuti maxime commendando.* II. *Israelitae Palaestinam occupantes.* III. *Amyntas. In parentalibus Ac. Sinc. Sannazarii.* IV. *De respiratione plantarum.* V. *De lebetis materie ac forma eiusque tutela in machinis vaporis vi agentibus.* VI. *De Domina Nostra Maria perdolente. Elegiarum liber.*

De iis carminibus Academia in conventu suo d. IX m. Martii habito hoc iudicium comprobavit:

In *primo* carmine nec poetae ingenium, nec ulla ars cernitur. Pleraque sunt trita, non pauca vitiosa. Melioris notae est carmen *secundum*, quod qui composuit non male versatus est in argumento disponendo. Sed dispositioni non respondet elocutio, quae non paucis erroribus laborat et abundat epithetis, quae carmen onerant potius quam ornant. *Tertium* carmen, Idyllium, nihil continet, quod Sannazarii memoriam ornare possit, itaque leve est et vitiis inquinatum, ut nulla eius ratio haberi queat. *Quartum* carmen, quod potius inscribendum fuerat *de exhalatione arborum et florum*, ostendit poetae non deesse naturam, deesse exercitationem. Durus est in versibus componendis et oratione saepe utitur humili, nec satis pura. *Quinti carminis* auctor argumentum novum et difficile ita tractavit, ut probaret se cum multa arte et exercitatione non vulgarem Latini sermonis cognitionem coniungere. Insunt quae emendata, alia quae omissa velles; sed quum vitia multis virtutibus compensentur, carmen illud didascalicum mediocritatem longe superare visum est. Quem *sexto* loco nominavimus Elegiarum librum, quum in fronte gerat poetae nomen et iam aliis notum esse videatur, vel hanc ob causam seponendus erat. Accedit vero defectus ingenii poetici et oratio, non ex optimorum scriptorum lectione comparata, sed cui color vere Romanus deest.

Itaque Academia censuit ceteris nihil, carminis quinti poetae praemium aureum esse tribuendum. Aperta schedula, cui inscripta erant Horatii verba: *Si forte necesse est Indiciis monstrare recentibus abdita rerum, Fingere cinctutis non exaudita Cethegis Continget*, prodiit nomen Josephi Giacoletti, e scholis piis, in Lyceo Urbinati Latinae eloquentiae Doctoris.

Denuo invitantur omnes, cives, peregrini, ut ad novum certamen poeticum carmina Latina mittere velint.

Praemium, nummus aureus CXX florenorum, ei dabitur, cuius carmen versibus non minus quinquaginta constans argumenti non privati, quod neque ex alia lingua translatum, nec iam editum aut cum aliis communicatum sit, ceteris melius esse et longe supra mediocritatem excellere iudicatum erit.

Carmina huic certamini destinata ante Kal. Ian. a. MDCCCLXIV mittenda sunt ad Virum Consult. H. I. KOENEN, Ordini ab Actis, lemmate insignata, addita schedula obsignata, quae eodem lemmate munita nomen poetae contineat.

Carmen praemio ornatum sumptibus legati Hoeufftiani typis describetur et edetur. Cetera carmina ab auctoribus repetita, quando de auctoritate satis constabit, reddentur; schedulae non apertae comburentur.

Certaminis eventus pronuntiabitur in publico Ordinis literarii Academiae Regiae consessu mense Martio anni sequentis habendo.

C. W. OPZOOMER,
Ordinis Praeses.

Amstelodami, d. XIII m. Aprilis,
A. MDCCCLXIII.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

INLEIDING.

Tot de Vereenigde Vergadering der beide Afdeelingen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam, waren de leden met den volgenden brief bijeengeroepen:

Amsterdam, den 18den April 1863.

Ik heb de Eer U te noodigen, op Zaturdag den 25sten April e. k., des morgens ten Elf Ure tot eene Vereenigde Vergadering der beide Afdeelingen van de Akademie, voorgeschreven door Art. 12 van het Organiek Reglement.

W. VROLIK,
Algemeene Secretaris.

ONDERWERPEN TER BEHANDELING.

1°. Ontwerp-verslag over den staat en de werkzaamheden der Akademie;

2°. Verslag van de Heeren G. DE VRIES AZ, R. J. FRUIN, R. VAN REES en P. HARTING, door de beide Afdeelingen der Akademie in commissie benoemd tot het nazien der Rekening en Verantwoording over den jare 1862—1863;

3°. Raming der uitgaven van Maart 1863—1864;

4°. Verslag van de Commissie tot bewaring der voortbrengselen van oude kunst in ons Vaderland;

5°. Verslag van den algemeenen Secretaris over den staat der Bibliotheek;

6°. Mededeeling omtrent de uitgave van het Handschrift van *Simplicius* en van de Werken van *Hippocrates;*

7°. Verwisseling van den voorrang der Afdeelingen.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

GEHOUDEN DEN 25sten APRIL 1863, DES MORGENS

TEN ELF URE.

Algemeene Voorzitter. . . . W. MOLL. *)
Algemeene Secretaris. . . . W. VROLIK.

Tegenwoordig de Heeren W. MOLL, J. HOFFMANN, R. LOBATTO, C. A. J. A. OUDEMANS, R. FRUIN, N. BEETS, G. H. M. DELPRAT, G. MEES AZ., D. HARTING, C LEEMANS, P. BLEEKER, G. DE VRIES AZ., J. BAKE, A. RÉVILLE, L. A. TE WINKEL, P. J. VAN KERCKHOFF, C. H. D. BUYS BALLOT, CL. MULDER, E. H. VON BAUMHAUER, D. BIERENS DE HAAN, J. C. G. BOOT, W. VROLIK, J. E. GOUDSMIT, G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, H. C. MILLIES, A. W. M. VAN HASSELT, P. HARTING, A. H. VAN DER BOON MESCH, G. SIMONS, H. J. KOENEN, V. S. M. VAN DER WILLIGEN, L. J. F. JANSSEN, P. ELIAS, S. KARSTEN, M. C. VERLOREN, F. J. STAMKART, F. C. DONDERS, J. H. SCHOLTEN, W. C. MEES, J. VAN GEUNS, W. N. ROSÈ, J. P. SIX.

---

*) In plaats van den Heer OPZOOMER door ziekte afwezig.

Van de H.H. Opzoomer, Dirks, van Oordt, Conrad, van der Kun, F. Z. Ermerins, Badon Ghyben, Snellen van Vollenhoven, Kaiser, is berigt ontvangen, dat het hun onmogelijk is deze Vergadering bij te wonen.

De Voorzitter opent de Vergadering met de volgende aanspraak.

Mijne Heeren!

Ik heet U welkom in de Vergadering, die heden beide Afdeelingen der Koninklijke Akademie vereenigt, opdat wij gemeenschappelijke verpligtingen vervullen en over gemeenschappelijke belangen raadplegen.

Onze bijeenkomst is gevolg èn van een voorschrift in ons organiek reglement èn van den oproepingsbrief, die vóór eenige dagen tot U kwam. Beiden hebben U reeds bekend gemaakt met de werkzaamheden, die ons te dezer ure te doen zijn, en uwe tegenwoordigheid overtuigt mij, dat zij in uw oog gewigtig zijn. De eerste, waarvoor ik uwe aandacht zal vragen, is niet de minst belangrijke: wij zijn verpligt onzen geëerbiedigden Koning een overzigt te leveren van den staat en den arbeid der Akademie in het afgeloopen jaar.

Onze Algemeene Secretaris heeft het concept-verslag met zijne gewone naauwkeurigheid gereed gemaakt, en het zal aan Uwe beoordeeling onderworpen worden. Ik vlei mij met de hoop dat het over het geheel Uwe goedkeuring zal wegdragen, en dat het ook ons zelven nuttig zal zijn als een spiegel tot zelfkennis, een middel tot versterking onzer individuële en gemeenschappelijke bewustheid van hetgeen wij als leden dezer instelling tot heden voor haar waren en deden, en in de toekomst voor haar zijn en doen kunnen. Na de voordragt en behandeling van het concept-verslag zal U gelegenheid geschonken worden, om U met de finantiële aangelegenheden der Akademie bezig te houden. Mogen deze U niet de behagelijkste stof ter

overweging opleveren, wat men U aangaande den staat der kas melden zal, kan U ten minsten in één opzigt aangenaam wezen: het zal U blijken, dat onze geldelijke middelen althans in zoo verre hersteld zijn, dat de uitgave onzer werken, die voor eenigen tijd gestremd werd, met vernieuwden ijver kon hervat worden, en onder gepast beleid voortaan onverstoord zal kunnen voortgezet worden. Wat men U verder mededeelen zal van de werkzaamheid der Commissie tot opsporing en bekendmaking van overblijfselen der vaderlandsche kunst, van den staat der Bibliotheek, de uitgave van Simplicius en een en ander meer — dat alles, meen ik, zal U de overtuiging inboezemen, dat de Koninklijke Akademie voortgaat naar de vervulling harer bestemming te streven en krachten in zich draagt, waarvan wij voor de wetenschap en beschaving des vaderlands iets, welligt veel mogen hopen.

Ik open de Vergadering, Mijne Heeren, met den wensch, dat onze bijeenkomst dienstbaar zal wezen aan den bloei der Akademie, en dat aan mij, die onverwachts geroepen werd om de plaats van onzen kranken voorzitter in te nemen, door U allen die ondersteuning zal worden geschonken, welke ik gevoel te behoeven en waarop ik ten voordeele onzer werkzaamheden aanspraak durf maken.

I.

Op noodiging van den Voorzitter leest de Algemeene Secretaris het volgende door hem ontworpen Verslag van den staat en de werkzaamheden der Akademie.

SIRE!

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam trachtte in den jongsten jaarkring, gaande van April 1862 tot dezelfde maand des loopenden jaars, werkzaam te wezen in de verschillende rigtingen, haar wettelijk voorgescheven.

Hare Natuurkundige Afdeeling hield aanhoudend hare aan-

dacht gevestigd op de verwoestingen door den Paalworm, aan 's Lands zeeweringen te weeg gebragt, en op de middelen, daartegen aan te wenden. Zij blijft zich steeds verheugen over de medewerking, daartoe ondervonden bij Hooge Staatsbeambten, zoo als nog onlangs uit een' brief van den Minister van Koloniën bleek; voorts bij de Ambtenaren van den Waterstaat en bij vele andere personen. Zij werd hierdoor in staat gesteld, een Vierde Verslag over dit gewigtig onderwerp aan U. Maj. Minister van Binnenlandsche Zaken in te dienen, dat binnen korten tijd aan het algemeen bekend zal worden gemaakt. De Afdeeling vleit zich, dat de feiten, door haar, niet zonder eenige inspanning, verzameld, allengs meerder licht afwerpen, en dat zij 's Lands Regering tot grondige kennis zullen voeren.

De onderzoekingen omtrent den gemiddelden stand van het water in het IJ is een tweede onderwerp van algemeen belang, waarmede de Natuurkundige Afdeeling zich bezig hield. Zij is die onderzoekingen verschuldigd aan haar medelid STAMKART, die daarover een voorloopig verslag mededeelde, waaruit het besluit wordt afgeleid, dat er geene reden bestaat, om eene merkbare zakking van den bodem onder Amsterdam, of omgekeerd een hooger stand van het water voor deze stad aan te nemen, en dat alzoo de merken van zeedijkshoogte als nog de aanwijzers zijn van het oorspronkelijke *Amsterdamsche peil*, gewoonlijk aangewezen door de letters A.P. *).

Verwant hiermede is eene aanvraag, door de Regering van het Groot-Hertogdom Nassau, tot 's lands Regering gerigt over de hoogte van de Zuiderzee te Amsterdam. Uwer Maj. Minister van Binnenlandsche Zaken riep daaromtrent de voorlichting in van de Natuurkundige Afdeeling der Akademie †). — De Heer STAMKART verschafte haar deze, en aldus werd de Afdeeling in staat gesteld om den Vorst VON WITTGENSTEIN van antwoord te dienen. Het betoog van genoemd medelid werd daarbij opgenomen in *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdee-

---

*) *Versl. en Meded.*, Afdeeling Natuurk., Dl. XIV. bl. 303.

†) Zie Proces-verbaal der gewone Vergadering van 27 Sept. 1862, in *Versl. en Meded.* der Natuurk. Afd., Dl. XIV. bl. 412.

ling, Dl. XV. bl. 59, onder den titel van: *Nota over de middelbare hoogte der Zee met betrekking tot het Amsterdamsche Peil.*

Als vierde vervolg op eene vroegere lastgeving van het Departement van Binnenlandsche Zaken, dienden de H.H. J. P. Delprat en F. W. Conrad een nader verslag in over de verzakking te *Nijmegen*, dat reeds bekend is gemaakt *).

Met bepaalde strekking om de wetenschap dienstbaar te maken aan de belangen des algemeens, hoewel nu zonder bepaalde lastgeving, bood de Heer J. P. Delprat der Natuurkundige Afdeeling een betoog aan *over het bepalen der krachten door de belasting der traliebruggen in de deelen van de liggers ontwikkeld;* het is door haar uitgegeven †).

Aan de werkzaamheden, meer van algemeene strekking, hechten zich de pogingen door eene Commissie der Akademie in het werk gesteld tot het bewaren, bekend maken en opsporen van overblijfselen der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden. Zij gaan hoofdzakelijk van de Letterkundige Afdeeling uit. Het Verslag der Commissie werd in het jongste Jaarboek der Akademie opgenomen, maar was ter naauwernood gedrukt, en althans nog niet voor het algemeen verkrijgbaar gesteld, of het had reeds de gevoeligheid opgewekt van een' der in het verslag genoemden, die zich veroorloofde, het in een uitgegeven geschrift *te toetsen aan de waarheid* §).

De Commissie bleef niet achterwege met haar antwoord, dat in hetzelfde Jaarboek verscheen, en nu in de handen kan wezen van al diegenen, die in deze aangelegenheid belang stellen, en zich zoodoende kunnen overtuigen, dat er geen grond is voor de algemeen bekend gemaakte beschuldiging **). Vergist

---

*) *Verslagen en Meded.*, Afd. Natuurkunde, Dl. XV. bl. 103.

†) Zie *Versl.* en *Meded.*, Dl. XV. bl. 77.

§) Het is een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, geteekend L. G. van Hoorn, uitgegeven bij M. Westerman en Zoon, onder den titel van het *Verslag van de Commissie der Koninklijke Akademie van Wetenschappen* enz. *op één punt aan de waarheid getoetst.*

**) Brederode's *Bouwvallen, hun tegenwoordige toestand en middelen tot hun behoud. Nader verslag der Commissie* enz. in *Jaarboek voor* 1862. bl. 201 en volgg.

de Akademie zich niet, dan mag zij zich over den loop dezer zaak verheugen. Zij hoopt, dat hare Commissie meer en meer gesteund worde in het houden van een wakend oog op al hetgeen het bewaren betreft der overblijfselen van Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden.

Verwant met de zorg voor Oud-Vaderlandsche Kunst is de uitgave der *Vervolgen op het bekende Penningwerk van* VAN LOON. De Akademie verheugt zich te kunnen mededeelen, dat de tweede aflevering daarvan in den loop van het jaar 1862 is uitgegeven. Terzelfde plaatse behoort de opgave, dat de verhandeling van den Heer LEEMANS *over de muurschilderingen in het koor van de Kerk der Hervormde Gemeente te Driel* voor eenige maanden wereldkundig werd. — Van den Heer W. N. ROSE verschenen aanteekeningen *over de groote Zaal op het Binnenhof te 's Gravenhage* *), welke wij als tot deze zelfde afdeeling van werkzaamheid behoorende, alhier vermelden.

Hierdoor wordt het Verslag als van zelve gevoerd tot de opgave der werkzaamheden, welke de Geschiedenis betreffen. — Aan het hoofd daarvan stellen wij de uitbreiding van het Christendom in Nederlandsch Indië door onze voorvaderen. — De Heer KOENEN aanvaardde de behandeling van dit onderwerp in eene tijdsruimte, waarover het jongste verslag gaat. — De Heer MILLIES kwam er later op terug. — Zijne *opmerkingen over de bronnen voor de beoefening der Kerkgeschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië* verschenen in het zevende Deel der *Verslagen en Mededeelingen* van de Letterkundige Afdeeling, bl. 12. — Eenigzins verwant hiermede zijn de nasporingen van denzelfden geleerde *over de oostersche vertalingen van het beroemde geschrift van Hugo Grotius de Veritate religionis Christianiae.* Zij verschenen in de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundige Afdeeling, Dl. VII. bl. 109.

Met nasporingen omtrent HUIG DE GROOT, naar aanleiding van brieven te Rotterdam opgespoord, blijven de H.H. VAN DEN BRINK en G. H. M. DELPRAT zich bezig houden. Zij vleijen

---

*) *Verslagen en Mededeelingen* der Afdeeling Letterkunde, Dl. VII. blz. 88.

zich daardoor veel licht over de toenmalige tijdsomstandigheden te zullen verspreiden.

Van zuiver historische waarde is de arbeid door den Heer J. C. G. Boot aan de *Germania van Tacitus* gewijd. Hij werd bekend gemaakt in de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundige Afdeeling, Dl. VII. blz. 66.

Evenzeer behoort onder het hoofddeel geschiedenis genoemd te worden de arbeid van den Heer Leemans betrekkelijk de Egyptische hieratische papyrussen van het Museum van Oudheden te Leiden en van elders. Hij onderhield daarmede de Letterkundige Afdeeling in meer dan eene Vergadering. De Processen-Verbaal der Vergaderingen van den 12den Mei 1862, van 12 Januarij en 9 Februarij 1863 geven daarvan getuigenis.

Over het *Eponymologicon* van Reinesius, het eerst door den Heer Bake ter spraak gebragt en reeds in het jongste verslag vermeld, werd in de Vergadering van den 8sten December 1862 verslag uitgebragt. — Het algemeen gevoelen was, dat dit werk, hoe verdienstelijk ook voor zijnen tijd, en hoezeer ook, mits met omzigtigheid bruikbaar, toch op het standpunt der tegenwoordige epigraphiek veel te onvolledig is en te vele leemten heeft, om uitgegeven te worden.

Voor een deel ook tot het vak der Geschiedenis behoorende, is de verhandeling, door den Heer Conrad voorgedragen *over den tegenwoordigen stand der werken van het kanaal van Suez.* Zij zal het licht zien in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling.

De Letterkundige Afdeeling blijft hare oogen gevestigd houden op de uitgave van een nieuw Hollandsch en Zeeuwsch Charterboek. — In hare jongste Vergadering bragt de Heer van den Brink het verslag uit der werkzaamheden van de daarvoor benoemde Commissie. Het getuigt van krachtigen, hoewel langzamen vooruitgang.

De Heer de Geer leverde eene *Bijdrage over de Regtsgeleerden* P. Mucius, Manilius en Brutus, welke in de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundige Afdeeling zal worden opgenomen.

De Heer KARSTEN sprak over het werk van ARISTOTELES *over de Dichtkunst.* Een inhoudsopgave zijner Bijdrage is opgenomen in het Proces-Verbaal der Letterkundige Vergadering van den 10den November 1862. De Akademie vleit zich daarover later een betoog ter uitgave te zullen ontvangen.

Omtrent de taal kwam de Heer BRILL terug op het voorstel eener algemeene taal, reeds in het jongste verslag ter spraak gebragt. — Zijne meening daarover werd geboekt in de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundige Afdeeling, Dl. VI. blz. 380.

De Heer VAN LENNEP sprak over het gebruik van onderscheidene letters in het schrijven en over de lotgevallen, die dit gebruik van ouds af gehad heeft. Bij eene volgende gelegenheid handelde hij, met terugslag op het bekende leesboekje van den Heer PRINSEN te Haarlem, over de onmogelijkheid om alle klanken door de bestaande alphabets genoegzaam uit te drukken. Hetgeen door hem werd besproken, wordt vermeld in de Processen-Verbaal der Zittingen van de Letterkundige Afdeeling van 8 December 1862 en 9 Februarij 1863. Het gaf tot rijke wisseling van gedachten aanleiding.

Voor de bevordering van de belangen der Wiskunde werd in eene der jongste Vergaderingen van de Natuurkundige Afdeeling eene gewigtige aangelegenheid ter spraak gebragt. — De oplage der *Tables d'intégrales définies* van den Heer BIERENS DE HAAN is door ruiling, geschenk en handel geheel uitgeput. Dat door dit werk, voor welks uitgaaf de boekhandel, zoowel in Nederland als in het buitenland, te kort schoot, in eene bestaande behoefte werd voorzien, leeren de stemmen, welke overal daaromtrent uitgingen. — Een herdruk, zoodanig gewijzigd, dat hij den naam mag voeren van *Nouvelles Tables*, is derhalve wenschelijk, of veeleer, volgens de bestemming der Akademie, pligtmatig. Vragen, daaromtrent tot uitgevers in Nederland, in Frankrijk en Duitschland gerigt, hebben geleerd, dat de kosten der uitgaaf te hoog zijn, dan dat zij deze op zich durven nemen. Voor de eer ook der Akademie en derhalve des Vaderlands wordt gebiedend gevorderd, dat zij, die den moed had de zaak te ondernemen, haar nu ook ten einde brenge. Maar, zoo

de Akademie dit doe, is zij tevens verpligt te zorgen, dat de stilstand niet voortdure, voor het oogenblik in de uitgave van andere ook gewigtige werkzaamheden geboren. — Deze gang van denkbeelden heeft hare Natuurkundige Afdeeling gedrongen, om bij Uwer Majesteits Minister van Binnenlandsche Zaken eene buitengewone subsidie daartoe aan te vragen van *f* 3500. Zij zal zich gelukkig rekenen, zoo zij, door het toestaan daarvan, in staat gesteld worde om door de uitgave der nieuwe Tafelen van Integralen, zich krachtig werkzaam te toonen. Van den Heer BIERENS DE HAAN ontving de Akademie voorts *Bijdragen tot de theorie der bepaalde Integralen*, IV—VII, welke in de *Verslagen en Mededeelingen* zullen worden opgenomen.

In de jongste Vergadering voegde de Heer BADON GHYBEN daaraan toe *Beschouwing van de betrekkings-wijzers der vierkantswortels uit de onvolkomen vierkanten*, aangeboden voor de *Verslagen en Mededeelingen.*

In het vak der Natuurkunde is de Akademie aan den Heer VAN DER WILLIGEN eene nieuwe Verhandeling verschuldigd *over electrische ringen*, welke in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling zal verschijnen, waarin ook eene tweede verhandeling van denzelfden Schrijver zal worden opgenomen onder den titel van *verklaring der Stratificatie van het licht.*

De Heer VERDAM schonk haar eene *aanteekening op de Verhandeling over de hoofdassen van ligchamen*, voorkomende in Dl. XIV der *Verslagen en Mededeelingen* van de Natuurkundige Afdeeling, waaraan zij in het Vijftiende Deel eene plaats zal geven.

Voor de Sterrekunde heeft de Akademie drie verhandelingen van den Heer KAISER te noemen, de eerste onder den titel van *Volledige bepaling van persoonlijke fouten bij sterrekundige waarnemingen*, de tweede onder dien van *Voorloopig verslag van de waarnemingen omtrent de planeet Mars, bij haren tegenstand in* 1862, *volbragt aan het Observatorium te Leiden;* de derde, onder dien van *berigt omtrent de photographische onderzoekingen aan de Sterrewacht te Leiden.* — De eerste verschijnt in het tweede Stuk van het Vijftiende Deel der *Verslagen en Mededeelingen;* de tweede en derde zullen hare plaats vinden in het derde Stuk

deszelfden Deels en in het eerste Stuk des zestienden Deels. — Voorts bragt de Heer KAISER in eene der Vergaderingen van de Natuurkundige Afdeeling ter tafel eene reeks van afbeeldingen, vervaardigd door den Heer N. M. KAM, Observator aan de Sterrewacht te Leiden, welke de merkwaardige verschijnselen voorstellen, geopenbaard door de Komeet, die op den 22sten Julij 1862 te Florence werd ontdekt. — De Akademie hoopt eenmaal in staat gesteld te worden deze belangrijke en sierlijke reeks uit te geven.

Eene Bijdrage, althans uit het historisch oogpunt, tot de Astronomie behoorende, is de Akademie aan Dr. R. H. FRIEDRICH, corresponderend lid der Letterkundige Afdeeling verschuldigd. Zij geldt de *teekens van den Dierenriem, naar aanleiding van Oud-Javaansche monumenten.* De Schrijver heeft zich voor het oogenblik tot drie teekens bepaald, de *Tweelingen*, den *Steenbok* en de *Visschen.* Zijne Bijdrage gaf reeds tot belangrijke wisseling van gedachten aanleiding, te vinden in het Proces-Verbaal der Vergadering van de Afdeeling Letterkunde, gehouden den 9den Maart 1863. Zij zal ongetwijfeld nog meerdere vruchten afwerpen, waaronder nu reeds kan genoemd worden eene Verhandeling van den Heer MILLIES, welke in de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundige Afdeeling zal verschijnen.

Van toegepasten physischen aard zijn de *nasporingen* van den Heer P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE *omtrent de werking van het zeewater op het metaal der schepen.* Zij werden wereldkundig in de *Verslagen en Mededeelingen* der Afdeeling Natuurkunde, Dl. XIV. blz. 305.

Scheikunde werd op Natuurkunde van den mensch toegepast door den Heer G. J. MULDER in zijne *Bijdrage tot de kennis der stofwisseling in het dierlijk organisme,* voorgelezen in eene der Vergaderingen van de Natuurkundige Afdeeling.

Voor Plantenkunde zijn de namen te melden van de Heeren MIQUEL, OUDEMANS en VAN HALL. — De eerste schonk der Akademie eene *Bijdrage over de Nieuw-Hollandsche Cycadeën,* welke zij in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling zal opnemen. De tweede deelde bijzonderheden mede omtrent den bloei van een mannelijk en een vrouwelijk exem-

plaar van *Encephalartus Altensteinii*, naast elkander staande in den Hortus Botanicus te Amsterdam; als ook een betoog over het bloeijen van een vrouwelijken *Pandanus spurius*, dat in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen. — De derde schonk der Akademie *eenige opmerkingen over eenige plantaardige geneesmiddelen uit Java*, welke in de *Verslagen en Mededeelingen* zullen opgenomen worden.

Eenigzins verwant met de botanische wetenschap is eene mededeeling van den Heer VAN DER BOON MESCH over eene kleurstof uit Japan, bereid uit *Carthamus tinctorius*, welke plant, getuige een Japansch werk door den Spreker vertoond, sedert lang aan de inwoners van Japan blijkt bekend te wezen. — Genoemde kleurstof is de Carthamin, waarin de inwoners van Japan de gele en de roode verwstof van elkander weten te scheiden, op eene manier, welke in beginsel overeenkomt met de wijze, waarop latere Europesche scheikundigen haar bewerkstelligen.

Voor Dierkunde ontving de Akademie van meer dan eene zijde bijdragen. De Heer J. VAN DER HOEVEN onderhield haar *over de Terminologie der geledingen bij de pooten der Insecten* *) en sprak ook over eene nieuwe soort van *Potto*, onder den naam van *Angwantibo*, in Afrika gevonden †). De Heer S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN schonk haar twee verhandelingen, de eene *over eene merkwaardige soort van Tweevleugelig Insect* (*Antidoxion fulvicorne*), de andere *Beschrijving van eenige nieuwe Soorten van Diptera*. Beide werden met de daarbij behoorende plaat bekend gemaakt in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling, Dl. XV. blz. 1 en volgg.

De Heer BLEEKER ging voort met onze Ichthyologische kennis te verrijken, door de inzending der volgende verhandelingen, welke alle door haar zijn of zullen worden opgenomen in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling:

---

*) Proces-Verbaal der Gewone Vergadering van 25 October 1862. *Verslagen en Mededeelingen*. Afd. Natuurkunde, Dl. XV. blz. 52.

†) Proces-Verbaal der Vergadering van 31 Mei 1862 in *Verslagen en Mededeelingen*. Afd. Natuurkunde, Dl. XIV. blz. 147.

1. Descriptions de quelques espèces nouvelles de Silures de Suriname (*Verslagen en Mededeelingen*, Natuurkundige Afdeeling, Dl. XIV. blz. 371).

2. Notice sur les genres Parasilurus, Eutropiichthys, Pseudeutropius et Pseudopangasius (t. z. p., blz. 390).

3. Notice sur les genres Trachelyopterichthys, Hemicetopsis et Pseudocetopsis (t. z. p., blz. 400).

4. Treizième mémoire sur la Faune ichthyologique de l'île d'Amboine (*Verslagen en Mededeelingen*, Natuurkundige Afdeeling, Dl. XV. blz. 20—44).

5. Glydophidon Westermanni, une nouvelle espèce de Java (t. z. p.)

6. Sur les genres de la famille des Cobitioïdes (t. z. p.).

7. Description de trois espèces nouvelles de Siluroïdes de l'Inde Archipélagique. (*Verslagen en Mededeelingen*, Natuurkundige Afdeeling, Dl. XV. blz. 70).

8. Nieuwe soort van Abramis (t. z. p. blz. 235).

9. Description de quelques nouvelles espèces de Cyprinoïdes de Ceylan (t. z. p.).

10. Description d'une nouvelle espèce du genre Nemacheilus (t. z. p.).

11. Sur une nouvelle espèce de poisson du Japon, appartenant à un nouveau genre.

12. Notice sur les noms de quelques genres de la famille des Cyprinoïdes.

13. Dixième notice sur la Faune ichthyologique de l'île de Ternate.

Hieraan werden in de jongste Vergadering gevoegd:

14. Sur deux nouvelles espèces de Cetharichthys de Surinam et de Guatimale.

15. Sur une nouvelle espèce de Synaptura du Cap de Bonne Espérance.

Voor de Geologie dient in de eerste plaats gemeld te worden, dat de Akademie in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling, Dl. XIV. blz. 345 uitgaf de door haar medelid J. Bosquet ingezonden *Notice sur deux nouveaux Brachiopodes trouvés dans le terrain tertiaire Oligocène du Limbourg Néerlandais et du Limbourg Belge.*

De Heer STARING deed in eene der Vergaderingen van de Natuurkundige Afdeeling eene *mededeeling omtrent Diatomeën*, door doctor PIAGET in Rotterdam, *gevonden in verzamelde Slibben en Kleisoorten.* Zij werd in het Proces-Verbaal der Zitting opgenomen.

Min of meer verwant met de Geologie zijn de Meteoorsteenen. In de laatste jaren houdt de Natuurkundige Afdeeling zich daarmede menigwerf bezig. Zij opende het Veertiende Deel van hare *Verslagen en Mededeelingen* met de beschrijvingen van Meteoorsteenen, reeds in het jongste Verslag vermeld, en ontving van haar Medelid VAN BREDA de uitkomst van zijn onderzoek van den ijzerklomp, die voor vele jaren op 300 mijlen van de Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika gevonden werd. Daaruit blijkt op voldoende wijze, dat zij tot het meteoorijzer behoort *).

In eene der jongste Vergaderingen kwam de Heer VON BAUMHAUER daarop terug. Zijne aanteekeningen daarover zullen in de *Verslagen en Mededeelingen* opgenomen worden, waarin men ook beschouwingen en waarnemingen verwachten mag omtrent het meteoor van 4 Maart j.l., waarover in de jongste Vergadering een schrijven ter tafel kwam van Uwer Majesteits gezant in Oostenrijk.

De Physiologie werd in de eerste plaats vertegenwoordigd door den Heer VERLOREN, toen hij in eene der Vergaderingen sprak *over de stikstofvrije bestanddeelen des Voedsels.* Eene wisseling van gedachten ontstond daaruit tusschen den Spreker en de Heeren DONDERS, VAN DER BOON MESCH en VAN GEUNS. — De Akademie blijft eene verhandeling over dit onderwerp van den Heer VERLOREN tegemoet zien.

De Heer P. O. BRONDGEEST, door geen' titel met de Akademie verbonden, bood haar eene Verhandeling aan *over eene nieuwe methode om het aantal, den duur* enz. *der hartslagen te registreren.* — Zij zal in de *Verslagen en Mededeelingen* opgenomen worden. De H.H. DONDERS en D. DOYER boden der Akademie

*) Zie Procés-Verbaal der Gewone Vergadering van 29 Nov. 1862 in *Verslagen en Mededeelingen*, Afd. Natuurkunde, Dl. XV. blz. 118.

eene Verhandeling aan *over de ligging van het draaipunt van het oog.* Zij verscheen in het veertiende Deel der *Verslagen en Mededeelingen* van de Natuurkundige Afdeeling. — Eene tweede Verhandeling van den Heer DONDERS onder den titel van *refractie-anomaliën, oorzaken van Strabismus,* werd in het vijftiende Deel uitgegeven. Daaraan werden onlangs twee verhandelingen gevoegd, de eene *over de bepaling van den brandpuntsafstand van Lenzen;* de andere *over de formules der accommodatiebreedte, getoetst aan de inwendige veranderingen van het oog.* Zij zullen in de *Verslagen en Mededeelingen* geplaatst worden.

De vertegenwoordiging van dien tak der anatomie en physiologie, welke de leer der misvormingen toelicht, ontbrak geenszins in de werkzaamheden der Akademie. — De Heer HALBERTSMA schonk in de Vergadering der maand April haar eene verhandeling over het *normaal en abnormaal hermaphroditisme bij visschen,* welke in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen.

Evenmin werd de toepassing der wetenschap op de vergiftleer gemist. — De Heer VAN HASSELT sprak in eene der Vergaderingen der Natuurkundige Afdeeling over de *vergiftige blaaspijlen* op Borneo en over de bestanddeelen van het pijlvergift; met belangstelling ziet de Akademie daarover eene toegezegde verhandeling te gemoet.

De Akademie verheugt zich Uwe Majesteit te kunnen mededeelen, dat op de Prijsuitschrijving van wijlen P. HOEUFFT, dit jaar bekrooning is geschied, en wel van een Dichtstuk, gewijd aan de inrigting van den stoomketel en van de veiligheids klep, tot dat werktuig behoorende. Het eeremetaal viel den Heer JOSEPH GIACOLETTI van Urbino te beurt.

Hiermede, Sire, eindigt de opgave der werkzaamheden van de Akademie, verrigt van de maand April des jaars 1862 tot dezelfde maand des loopenden jaars. — In dezelfde tijdsruimte zijn verschenen van *Verslagen en Mededeelingen der Letterkundige Afdeeling* het derde Stuk van het zesde en het eerste van het zevende Deel; van die der *Natuurkunde* het derde Stuk des dertienden Deels, het veertiende Deel en het eerste en tweede Stuk des vijftienden Deels. — KARSTEN over de *Pleitrede van* CICERO

pro Roscio Amerino, en LEEMANS, *Muurschilderingen in het koor van de kerk der Hervormde gemeente te Driel* zijn afgedrukt, waardoor de uitgave voltooid is van het Tweede Deel der *Verhandelingen* in quarto der Letterkundige Afdeeling. Van de Verhandeling van den Heer SLOET over de *Geschiedenis van het Hof te Voorst* zijn twaalf vel afgedrukt. — Het Achtste Deel der *Verhandelingen* van de Natuurkundige Afdeeling, bevattende het *Exposé de la théorie etc. des Integrales définies*, werd tegen het einde des jaars 1862 voltooid en ten openbare nutte uitgegeven. Met de uitgave van het Tiende Deel dezer Verhandelingen wordt een aanvang gemaakt. — Het Tweede Deel van de werken van HIPPOCRATES is verschenen en voor het Derde of laatste Deel liggen gereed veertig vel. — Het werk van SIMPLICIUS is afgedrukt.

In de bezittingen der Akademie is geene andere verandering gekomen, dan diegene, welke het gevolg is van vermeerderde aanwinst der Boekerij. — In de verzameling der Munten en Penningen kwam de lang gewenschte regelmaat door de openlijke uitgaaf van den Catalogus. De verzameling is onder het bestuur geplaatst van den Heer W. J. DE VOOGT en voor beschouwing en bestudering door belangstellenden beschikbaar.

De stremming in de voortzetting van den Catalogus der Boekerij, waarover het jongst verslag klaagde, is gelukkig opgeheven. — De Algemeene Secretaris heeft daarmede den Heer G. L. FUNKE kunnen belasten, en het laat zich aanzien, dat een groot gedeelte daarvan in den loop dezes jaars voltooid zal worden.

De Akademie leed gewigtige verliezen in haar personeel. De H.H. J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, J. G. HULLEMAN, A. BRANTS ontvielen haar. Aan elk hunner werd waardige hulde gebragt *).

Het behaagde Uwe Majesteit de benoemingen goed te keuren van de H.H. P. J. KERCKHOFF, J. E. GOUDSMIT, A. RÉ-

*) Zie *Jaarboek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor* 1862, blz. 161 en 193. — *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, Dl. VII. Afl. Januarij, blz. 80.

ville en J. P. Six tot gewone Leden en H. Milne Edwards, J. Lothrop Motley en J. B. David tot Buitenlandsche Leden der Akademie. Zij verheugt zich over deze verrijking van haren kring.

Het behage Uwe Majesteit haar Verslag met welwillendheid aan te nemen.

Het voorgelezen ontwerp, aan de beraadslaging der Vergadering onderworpen, wordt, na eenige er ingebragte veranderingen, goedgekeurd en vastgesteld. Het Verslag zal den Koning en, in afschrift, den Minister van Binnenlandsche Zaken worden aangeboden.

II.

De Algemeene Secretaris draagt de volgende Rekening en Verantwoording voor, gaande van 1° Maart 1862 tot ultimo Februarij 1863.

REKENING en VERANTWOORDING van het door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, van primo Maart 1862 tot ultimo Februarij 1863 gehouden beheer, volgens art. 12 van het Organiek Reglement, en § 30 en § 37 van het Reglement van Orde, goedgekeurd in de Algemeene Vergadering der maand April 1863.

Ontvangsten.

Van het fonds Simplicius door verkoop van Certificaten, nader in de Verantwoording van dit fonds verrekend, overgebragt tot schulddelging op de rekening der Akademie.		ƒ 3,000.—
Subsidiën vier kwartalen, elk à ƒ 3,500.—	ƒ 14,000.—	
af zegel en leges	1.44	
		" 13,998.56
Transporteeren		ƒ 16,998,56

Per transport		*f* 16,998,56
Van den Heer van der Post voor verkochte boekwerken, volgens Rekening-Courant.	*f* 650.75	
Idem, restitutie voor Buys Ballot, Marche annuelle du Thermomètre et du Baromètre en Néerlande.	״ 55.68	
		״ 706.43
Van de H. H. J. van der Hoeven en van der Willigen voor Twee Exempl. van Hippocratis Opera. Dl. II. .		״ 20.—
Verkocht 9 Verh. Simons, Stoomwerktuigen in de Haarlemmermeer		״ 8.10
Buitengewone Subsidiën voor de Commissie over den Paalworm over de jaren 1861 en 1862 à *f* 100.— . . .		״ 200.—
Buitengewone Subsidiën aan Reiskosten voor de Commissie over de Verzakking te Nijmegen . .	*f* 47.40	
af leges	—.69	
		״ 46.71
Restitutie van vrachten door verschillende Genootschappen		״ 6.50
Restitutie van den Conciërge, personele belasting voor de Dienstbode		״ 5.—
Totaal		*f* 17,991.30

UITGAVEN.

Nadeelig Saldo van 1861		*f* 3.49½

1. Reis- en Verblijfkosten aan H.H. Leden buiten Amsterdam woonachtig.

Natuurkundige Afdeeling.	*f* 1,246.—	
Letterkundige ״	״ 1,368.—	
Reiskosten van den Heer Conrad	״ 47.40	
״ ״ ״ ״ van Heusde . .	״ 2.20	
״ ״ ״ ״ Janssen. . . .	״ 3.05	
		״ 2,666.65

2. Jaarwedden.

Jaarwedde, Algemeene Secretaris	*f* 1,000.—	
״ Secretaris Letterk. Afd.	״ 500.—	
״ Klerk	״ 900.—	
״ Conciërge en bode	״ 700.—	
		״ 3,100.—
Transporteren		*f* 5,770.14½

Per transport *f* 5,770.14½

3. Onkosten der Commissie over den Paalworm.

Rekening van Kuperus	*f* 32.—		
〃 〃 Janzen	〃 86.52½		
〃 〃 den Heer von Baumhauer.	〃 28.80		
〃 〃 Korenstra.	〃 25.—		
〃 〃 van Niftrik	〃 25.—		
〃 〃 Evers.	〃 9.49		
〃 〃 Greeve	〃 11.80		
		f	218.61½

4. Onkosten der Commissie over de daling van den bodem in Nederland.

Rekening van Leijer en Urbanus voor het berekenen der Tabellen.	*f* 135.—		
〃 〃 de Roever Kröber, drukker der Tabellen.	〃 26,50		
		f	161.50

5. Onkosten der Commissie voor het Vervolg op van Loons Penningwerk.

Rekening van den Heer Dirks	*f* 40.65		
〃 〃 〃 〃 〃	〃 55.68½		
〃 〃 〃 〃 〃	〃 26.87		
〃 〃 〃 〃 F. Muller, Boekverkooper.	〃 338.40		
		f	461.60½

6. Onkosten der Commissie tot het opsporen, het behoud en het bekend maken van Overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden.

Rekening van den Heer Leemans, Voorzitter der Commissie . . . . . *f* 46.17½

7. Onkosten der gewone Vergaderingen.

Uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Concierge verrekend. . . . . *f* 258.10

Transporteren *f* 6,916.14

Per transport		*f* 6,916.14

8. Onkosten Charterboek.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker. . .	*f* 162.—	
〃 〃 〃 〃 〃	〃 7.—	
〃 〃 van der Post, Uitgever	〃 25.—	
〃 〃 Roest, Corrector	〃 14.—	
		f 208.—

9. Kleine Drukloonen.

Processen-Verbaal, Circulaires, enz.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker. . .	*f* 145.—	
〃 〃 van Wouw, Lithograaf	〃 45.20	
		〃 190.20

10. Bureau.

Rekening van Kramer, Kantoorbehoeften	〃 73.—	
〃 〃 Cramer, 〃	〃 8.20	
〃 〃 〃 〃	〃 4.80	
〃 〃 Spijker, 〃	〃 11.—	
〃 〃 Koster, Schrijfloon	〃 15.15	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 45.10	
		〃 157.25

11. Expeditie, Frankeren en Vrachten.

Rekening van van der Wouden en Luber, Cargadoors voor expeditie-kosten	〃 227.10	
Idem. Idem.	〃 10.60	
Rekening van Fabricius, Expediteur.	〃 2.02	
〃 〃 Evers, voor het maken van kisten.	〃 53.91	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 338.20½	
		〃 631.83½
Transporteren		*f* 8,103.42½

Per transport ƒ 8,103.42½

12. Huishoudelijke Uitgaven.

Rekening van Ples en Berger, turf en hout . .	ƒ 183.80		
〃 〃 Gessert, steenkolen	〃 42.—		
〃 〃 Verdonck, gaz-coke	〃 13.60		
〃 〃 van Wessem, Behanger	〃 105.32½		
〃 〃 Osterhaus, Smid.	〃 45.45		
〃 〃 Leeuwenkuyl, Lampenmaker. . .	〃 21.50		
〃 〃 Greven, Lampenmaker	〃 3.—		
〃 〃 Tonino, Schoorsteenveger. . . .	〃 8.—		
〃 〃 Snel, Tuinman	〃 23.25		
〃 〃 van der Vliet, duinwater. . . .	〃 13.—		
〃 〃 Personele belasting.	〃 42.07		
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 420.04		
		〃	921.03½

13. Meubilair.

Rekening van Sandbergen, Lijstenmaker. . . .	ƒ 9.—		
〃 〃 Evers, Timmerman.	〃 21.70		
〃 〃 Vrijling, Schilder	〃 11.98		
		〃	42.68

14. Drukloonen.

Verhandelingen.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker, Nat. Afd. .	ƒ2,104.50	
〃 〃 van Wouw, Lithograaf.	〃 12.—	
〃 〃 Hooiberg, Lithograaf. .	〃 22.—	
〃 〃 v. d. Post, innaaijen enz.	〃 561.70	
		ƒ2,700.20

Verslagen en Mededeelingen, enz.

Rekening van de Roever Kröber, Nat. Afd.	ƒ1,881.—	
〃 〃 〃 〃 Lett. 〃	〃1,104.—	
〃 〃 Wendel, Lith. Nat. 〃	〃 19.10	
〃 〃 〃 〃 〃 〃	〃 33.50	
		ƒ3,037.60

Transporteren ƒ 3,037.60

Transporteren ƒ 9,067.14

Per transport *f* 9,067.14

Per transport van *Verhandelingen* *f* 2,700.20

Per transport van *Verslagen* enz. *f* 3,037.60

Rekening van Wendel, Lith. Nat. Afd.	*f*	27.50
〃 〃 Trap, 〃 〃 〃	〃	20.75
〃 〃 den Heer Halbertsma voor het gebruik van houtsneden	〃	35.—
〃 〃 van Wouw, Lith. . . .	〃	44.—
〃 〃 〃 〃 〃 . . .	〃	26.—
〃 〃 v. d. Post, voorschot aan Michielsen, Lith. Nat. Afd.	〃	27.50
〃 〃 v. d. Post, Idem. Idem. portret bij de afzond. uitgeg. levensberigten v. Schroeder van der Kolk	〃	120.—
〃 〃 〃 Idem. Idem.	〃	120.62½
〃 〃 〃 innaaijen. Idem.	〃	361.49½
〃 〃 〃 〃 Lett.Afd.	〃	87.—
〃 〃 〃 〃 Jaarboek	〃	97.—
〃 〃 de Roever Kröber, Idem.	〃	244.50
〃 〃 Roest, Correctie. . . .	〃	227.75
〃 〃 ten Endel, voor correctie Bierens de Haan Théorie.	〃	74.—
Assurantie voor Boekwerken bij den Heer van der Post	〃	21.69

f 4,572.41

f 7,272.61

15. Catalogus der Boekerij.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker . . . . 〃 441.—

16. Catalogus van het Munt-Kabinet.

Rekening van F. Muller, drukken en innaaijen . . . . . . 〃 254.—

17 Bibliotheek.

Aangekochte Boekwerken.

Rekening van Quaritch, te Londen . .	*f*	5.35
〃 〃 〃 〃 . .	〃	5.36
〃 〃 Duprat, te Parijs . . .	〃	79.82

f 90.53

Transporteren *f* 90.53

Transporteren *f* 17,034.75

Per transport			f 17,034.75
Per transport	f 90.53		
Rekening van Baer, te Frankfort . . .	" 26.11		
" " " " . . .	" 13.06		
" " Friedländer, te Berlijn. .	" 184.25		
" " Carelsen, te Amsterdam.	" 66.60		
" " J. Muller, "	" 34.35		
" " Bakkenes, "	" 20.50		
" " v. d. Post, "	" 46.—		
" " Roest "	" 2.79		
" " Staats Courant	" 30.—		
		f 514.19	

Inbinden, enz.

Rekening van van Rossum	f —.60		
" " Wijdoogen, werkzaamheden aan de Boekerij	" 14.—		
Assurantie	" 25.—		
		" 39.60	
			" 553.79

18. Onvoorziene Uitgaven.

Rekening van Evers, Timmerman, illuminatie in 1863.	f 60.—	
Nieuwjaarsgift dienstbode van den Conciërge . .	" 5.—	
Kermisgift " " " . .	" 5.—	
		" 70.—
		f 17,658.54
Saldo op nieuwe rekening		" 332.76
Totaal		f 17,991.30

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over den jare 1862 gehouden beheer van het

LEGAAT VAN HOEUFFT.

ONTVANGSTEN.

Saldo van den jare 1861		*f*	667.45
6/m. Interest op *f* 28,700. — Inschrijving $2\frac{1}{2}$ pCt. Werk. Schuld	*f* 358.75		
Af saldobillet en provisie	″ 3.64		
		″	355.11
6/m. Interest op *f* 29.300. — Inschrijving $2\frac{1}{2}$ pCt. Werk. Schuld.	*f* 366.25		
Af saldobillet en provisie	″ 4.01		
		″	362.24
	Totaal	*f*	1,384.80

UITGAVEN.

Frankeren van Programma's.		*f*	6.62
Gekocht *f* 600. — Inschrijv. $2\frac{1}{2}$ pCt. Werk. Schuld à $63\frac{9}{16}$ pCt.	*f* 381.37½		
Prod. $\frac{1}{8}$ pCt.	″ —.75		
		″	382.12½
Rekening van de Roever Kröber voor het drukken van Programma's		″	7.50
Quitantie van den Heer Delprat voor voorschotten en reiskosten.		″	18.45
		f	414.69½
	Saldo op nieuwe rekening	″	970.10½
	Totaal	*f*	1,384.80

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over den jare 1862 gehouden beheer van het Fonds bestemd tot bekostiging der

UITGAVE VAN SIMPLICIUS.

ONTVANGSTEN.

Voordeelig saldo van 1861.						*f*	18.46½
1 Coupon Nederl. Werk. Schuld.	2½	pCt.				〃	12.37½
2 Coupons 〃 〃 〃	2½	〃	à	*f*	6.18½	〃	12.37
1 Coupon 〃 〃 〃	2½	〃				〃	2.47½
4 Coupons Amortisatie Syndicaat.	4	〃	〃	〃	17.50	〃	70.—
5 Coupons Nederl. Werk. Schuld.	4	〃	〃	〃	19.80	〃	99.—
5 Coupons 〃 〃 〃	4	〃	〃	〃	3.96	〃	19.80
1 Coupon 〃 〃 〃	4	〃				〃	1.98
1 〃 〃 〃 〃	4	〃				〃	9.90
Van de Gebr. van Wijk voor verkochte Certificaten volgens overgelegde specificatie						〃	7,934.73
4 Coupons Amortisatie Syndicaat.	4	pCt.	à	*f*	17.50	〃	70.—
					Totaal	*f*	8,251.09½

UITGAVEN.

Overgebragt op de algemeene rekening der Akademie tot schulddelging	*f*	3,000.—
Rekening van Kemink en Zoon voor Hippocrates. Dl. II.	〃	3,089.21½
Rekening van Eichhorn voor inbinden van Hippocrates. Dl. II.	〃	47.50
Voorloopige rekening van Kemink en Zoon voor het zetten, drukken enz. van Simplicius.	〃	1,458.—
	f	7,594.71½
Saldo op nieuwe rekening	〃	656.38
Totaal	*f*	8,251.09½

De Algemeene Secretaris draagt daarop de volgende Memorie van Toelichting voor.

Memorie van Toelichting bij de Rekening van den Algemeenen Secretaris.

Omtrent de ontvangsten valt op te merken, dat, zoo men al de posten van bij den uitgever en uit het magazijn verkochte boekwerken bijeentelt, de opbrengst daarvan *ƒ* 734.53 bedraagt en dus met *ƒ* 234.53 te boven gaat de daarvoor op de begrooting uitgetrokken som.

De post der onkosten van het Charterboek komt voor de laatste maal op de rekening voor. Zij zullen voortaan niet door de Akademie gedragen worden. Er is daarvoor ook geene post op de begrooting van 1863—1864 uitgetrokken.

Het bedrag der gelden, aan drukloonen uitbetaald, is *ƒ* 7272.61 dus *ƒ* 2272.61 hooger dan de som daarvoor op de begrooting van 1862—1863 aangewezen. Daarbij is de rekening der Catalogussen van boekerij en muntverzameling betaald en is derhalve al de schuld der jaren 1860 en 1861 vereffend. — Hetgeen te betalen overblijft, betreft slechts de drukloonen van hetgeen in 1862 werd uitgegeven. — Met de som, daartoe op de begrooting van 1863—1864 uitgetrokken, zal deze schuld ten eenenmale gedekt worden. — Deze betrekkelijk gelukkige uitkomst werd verkregen door het overbrengen van *ƒ* 3000 uit de baten van het fonds Simplicius op de inkomsten der algemeene rekening. — Hiermede is tevens het voordeel verbonden, dat er opruiming komt in de werken, welke op de uitgave wachten. — De Verhandelingen der leden van de Letterkundige Afdeeling zijn op die van den Heer G. de Vries na, nog onder ZEd berustende, alle ter perse gebragt of reeds uitgegeven. — Met het ter perse brengen van hetgeen nog van de Natuurkundige Afdeeling voorhanden is, zal binnen kort worden begonnen.

De kosten van den Catalogus der boekerij zijn weder op de begrooting gebragt. — Het verslag over de boekerij zal leeren, dat het Bestuur er in geslaagd is, om iemand aan te stellen,

die, naar het hoopt, den Catalogus zal voltooijen. — Binnen korten tijd althans zal tot de voortzetting van den druk kunnen overgegaan worden.

De overige posten, zoowel wat de rekening als wat de begrooting betreft, geven tot geene bijzondere beschouwingen aanleiding.

Te betreuren blijft steeds het gering bedrag der inkomsten van de Akademie, waardoor zij velerlei belemmering ondervindt. Maar deze klagt, zoo dikwerf reeds vruchteloos geuit, blijve nu achterwege.

Het fonds legaat van Hoeufft blijft in voordeeligen toestand verkeeren. — Het kapitaal werd vermeerderd met eene inschrijving van *f* 600 op het Grootboek der $2\frac{1}{2}$ pCt. inschrijving Werk. Schuld en de rekening sluit met een batig saldo van *f* 970.10$\frac{1}{2}$. — Er zal echter, door plaats gegrepen bekrooning, binnen korten tijd geld aan dit saldo ontnomen worden, en uw Penningmeester zal dit met voldoening uitbetalen, verheugd over een tijdelijk meer vruchtbaar beheer.

De rekening van het fonds Simplicius voorspelt zijne spoedige vernietiging. — Het fonds deed veel nut in den afgeloopen jaarkring. — Het is te hopen, dat de reden, welke de uitgave belet van het geheel afgedrukte werk van Simplicius *de Coelo*, spoedig worden opgeheven. — Voor de daarop loopende kosten, als ook voor diegene, welke tot de uitgave van het laatste Deel van Hippocrates gevorderd worden, is hetgeen wat van het fonds overblijft voldoende.

W. VROLIK.

Amsterdam, April 1863.

De Voorzitter geeft het woord aan de Commissie, door de beide Afdeelingen der Akademie volgens § 37 der Algemeene Bepalingen benoemd, tot het nazien der genoemde rekeningen met de daarbij behoorende bescheiden. Het luidt als volgt:

De ondergeteekenden, door de beide Afdeelingen der Akademie van Wetenschappen benoemd tot het onderzoeken der re-

kening en verantwoording van den Algemeenen Secretaris over het dienstjaar 1862—63, hebben zoowel de algemeene rekening als die van het fonds van SIMPLICIUS en die van het fonds van HOEUFFT naauwkeurig onderzocht.

Op de toeneming van laatstgemeld fonds en op de vermindering van dat van SIMPLICIUS is in de Memorie van Toelichting, die de rekening vergezelt, gewezen. Evenzoo is daar het verblijdend berigt medegedeeld, dat door overbrenging van eene som van *f* 3,000 uit het fonds van SIMPLICUS op de algemeene rekening der Akademie het gelukt is al de schuld der jaren 1860 en 1861 te vereffenen. Hetgeen te betalen overblijft, betreft slechts de drukloonen van hetgeen in 1862 werd uitgegeven en zal, volgens de Memorie, met de som daartoe op de begrooting van 1863—64 uitgetrokken, ten eenen male worden gedekt.

De Commissie verheugt zich, dat de geldelijke vooruitzigten der Akademie helderder worden. Zij acht zich evenwel verpligt op te merken, dat, wanneer de *f* 5,000 op de begrooting voor het volgende jaar voor drukloonen uitgetrokken, worden besteed tot betaling van de rekeningen wegens drukloonen over het afgeloopen jaar te voldoen, en wanneer op deze wijze in het vervolg wordt voortgegaan, de zaken wel loopende gehouden kunnen worden, maar dat men, zoodoende, toch nooit tot een zuiver standpunt komt, namelijk dit, dat de sommen, bij de begrooting van eenig jaar toegestaan, gebezigd worden om de uitgaven van dat eigen jaar te dekken.

Overtuigd van de wenschelijkheid, dat dit standpunt eenmaal worde bereikt, en dat men daaraan in den regel getrouw blijve, acht de Commissie een zuinig beheer raadzaam en vindt zij daarin aanleiding om de vraag te opperen of niet sommige uitgaven voor vermindering vatbaar zijn; of niet bijv. op voordeeliger voorwaarden zou kunnen worden gedrukt en ingenaaid. Eene som van meer dan *f* 1,100 voor kosten van innaaijen op eene rekening van 17 à 18 duizend gulden in het geheel mag toch nog al aanzienlijk genoemd worden.

Al de posten van uitgaaf der genoemde rekeningen zijn door behoorlijke kwitantiën gedekt en al de inkomsten, voor zoover

de Commissie heeft kunnen nagaan, behoorlijk verantwoord. Zij acht zich alzoo onbezwaard der Vergadering voor te stellen die rekeningen goed te keuren en den Secretaris dank te zeggen voor zijn beheer; verder den Voorzitter te magtigen de rekeningen te onderteekenen, een afschrift te zenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en de rekeningen op te nemen in het Proces-Verbaal der zitting.

Amsterdam, 25 April 1863.

G. DE VRIES Az.
R. FRUIN.
R. VAN REES.
P. HARTING.

Met eenparige stemmen wordt besloten den Voorzitter te magtigen tot het teekenen der rekening, ten blijke der goedkeuring van de Vergadering, en den Algemeenen Secretaris voor zijn gehouden beheer onder dankzegging te dechargeren. Volgens § 37 der Algemeene Bepalingen zal de drieledige rekening met hare Memorie van Toelichting, in afschrift, den Minister van Binnenlandsche Zaken worden medegedeeld.

III.

Het ontwerp eener begrooting van inkomsten en uitgaven, gaande van 1 April 1863—1 April 1864, wordt ter tafel gebragt. Het luidt als volgt:

Ontvangsten.

Gewone subsidiën	*f*	13,998.36
Buitengewone subsidiën der werkzaamheden voor de Commissie over den Paalworm	"	107.20½
Vermoedelijk debiet der werken van de Akademie.	"	700.—
Saldo der rekening van 1862—1863	"	332.76
Totaal	*f*	15,138.32½

UITGAVEN.

Reis- en verblijfkosten. Afd. Letterkunde.	ƒ 1,500.—	
〃 〃 〃 〃 Natuurkunde.	〃 1,500.—	
		ƒ 3,000.—
Jaarwedden		〃 3,100.—

WERKZAAMHEDEN VAN VERSCHILLENDE COMMISSIËN.

Commissie over den Paalworm	ƒ 107.20½	
〃 〃 de daling. Nederl. bodem.	〃 90.—	
〃 vervolg. van v. Loons Penningwerk.	〃 500.—	
〃 bewaring der overblijfselen van Nederlandsche kunst. . .	〃 100.—	
		〃 797.20½
Onkosten der gewone vergaderingen.		〃 300.—
Kleine drukloonen		〃 250.—
Bureau-kosten.		〃 150.—
Expeditie, frankeren en vrachten.		〃 500.—
Huishoudelijke uitgaven.		〃 900.—
Meubilair		〃 50.—
Drukloonen		〃 5,000.—
Bibliotheek en catalogus		〃 1,000.—
Onvoorziene uitgaven		〃 91.12
	Totaal	ƒ 15,138.32½

Wordt besloten de voorgedragen begrooting goed te keuren. Zij wordt daartoe door den Voorzitter geteekend.

IV.

De Heer LEEMANS leest in eigen naam en in dien van de H.H. MOLL, ROSE en VAN DER KUN het volgend verslag voor der Commissie *tot het opsporen, het behoud en het bekend maken van overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden* van half April 1862 tot het einde van April 1863.

De Commissie, wederom als in de twee vorige jaren van haar

bestaan, voor de jaarlijksche Vereenigde Vergadering der beide Afdeelingen optredende om verslag te doen van hare werkzaamheden, rekent daarbij op de ook vroeger steeds ondervonden welwillende beoordeeling. Zij heeft de overtuiging, dat zij naar haar vermogen getracht heeft, aan hare roeping en de haar opgelegde verpligtingen te beantwoorden, dat zij naar haar beste weten met zorg de middelen gekozen heeft, die tot het haar voorgestelde doel konden leiden, en dat, waar de uitkomst niet altijd aan hare wenschen voldeed, of de verwachtingen vervulde, die door anderen omtrent de kracht harer bemoeijingen waren gekoesterd, dit niet aan haren minderen ijver, maar aan omstandigheden moet worden toegeschreven, onafhankelijk van haren wil, en aan de ontstentenis van stoffelijke middelen, die zij niet ontberen kan, maar die meestal buiten haar bereik liggen.

De Commissie hield vier Vergaderingen te 's Gravenhage bij haar medelid den Heer VAN DER KUN, op 26 Mei, 17 Nov. 1862, op 3 Maart en 20 April 1863; wanneer tusschen die Vergaderingen overleg van de leden gevorderd werd, geschiedde dit schriftelijk; met de afdoening der loopende zaken, die zulk een overleg niet eischten, bleef haar voorzittend lid belast.

Van de bij de Commissie ingekomen berigten en andere bewijzen van belangstelling werd telkens in de eerstvolgende openbare Afdeelingsvergadering, eene korte opgaaf medegedeeld; bij de meer uitvoerige omschrijving van een en ander in haar jaarlijksch verslag, herhaalt de Commissie tevens haren welmeenenden dank aan allen, die langs dezen weg tot het voorgestelde doel wel hebben willen medewerken, en aan hare pogingen de gewenschte ondersteuning niet onthielden.

Zij ontving:

van den Heer G. N. ITZ, Gemeente-architekt te Dordrecht, de fraai bewerkte *teekening* in oorspronkelijke grootte van een oud opschrift, vroeger ter herinnering van den brand van 29 Mei 1457 in de Groote kerk te Dordrecht geplaatst, later verloren gegaan en kort geleden in de woning van den pastoor der Janseniste Gemeente te Dordrecht terúggevonden;

uitvoerige *berigten*, zoowel omtrent het zoo even genoemde opschrift, als omtrent onderscheidene andere:

een van den bouw van den toren der Groote kerk, van 1339, een van den vloed van 1421, een ander van den gevel van het voormalige klooster van St. Clara tot Jerusalem, en nog twee opschriften van 1541 en 1592; eindelijk nog de mededeeling van bijzonderheden nopens de Augustijnen-kerk in dezelfde stad, meer bepaald omtrent twee grafzerken, die aan de verwoesting bij de onlusten in het laatst der vorige eeuw gespaard waren gebleven, den eenen grafsteen van L. de Geer, overleden 28 October 1602, stamvader van het zoo in Nederland als in Zweden voor onze handelsgeschiedenis zoo belangrijk geslacht; den anderen grafsteen van Adr. Maten, Commandeur van Malabar, Cannra en Wingurla, overleden 22 Febr. 1738.

Het aanbod van den Heer Itz, om aan de Commissie afteekeningen dier beide grafsteenen te bezorgen, werd dankbaar aangenomen, met het voornemen om aan de teekeningen van den laatstbedoelden steen eene bestemming te geven bij de verzameling van het Indische Genootschap te 's Gravenhage.

Van den Heer M. Schaepkens, Directeur der stads-teekenschool te Maastricht:

Berigt omtrent voorgenomen en gedeeltelijk reeds aangevangen herstellingen aan de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk te Maastricht; en afbeeldingen in lithographischen kleurdruk van het koor dierzelfde kerk, van binnen, van een gezigt op het Oude Stadhuis en op de kerk der Augustijnen te Maastricht.

Van den Heer A. C. Bon, Opzigter van het Rijks kapitaal kustlicht op de westzijde van Schouwen:

Berigten: over een naar zijn vermoeden zeldzaam boekwerk; over eene plaat van den toren en de Groote kerk te Zierikzee; over munten gevonden op eene weide onder de gemeente Burch in Zeeland, en over een plan tot het nagraven van de grondslagen van het klooster Leliëndaal, aldaar; omtrent het kasteel Moermond, en het gevreesde (doch spoedig daarna opgeheven) gevaar van slooping, waarmede dat merkwaardig gebouw bedreigd werd.

Teekeningen van een paar der zoo even bedoelde munten, en

Afschrift eener oorkonde van Graaf AALBRECHT in 1383 *„raekende de schepen die coophandelschappen inhebben."*

Van den Heer J. C. VAN DER LELY, Burgemeester van Maassluis, ter beoordeeling, een kistje met gedrukte en geschreven bescheiden, alle of meest alle van lateren tijd en op Maassluis betrekkelijk, weshalve de Commissie, onder dankzegging, de plaatsing dier stukken op het Archief van die plaats meende te moeten aanraden.

Van den Heer H. G. HAASLOOP WERNER, te Elburg, eenige *teekeningen*:

Schets van den voorgevel van een der bijgebouwen van het voormalige Hooghuis binnen Elburg, en van den westelijken zijgevel van het te Loenen op de Veluwe in 1557 door WEYNAND VAN HACFORT gebouwde kasteel van Ter Horst; gekleurde teekeningen in oorspronkelijke grootte van den zilveren drinkbeker van BOSSU, sedert 1575 te Hoorn op het Stadhuis bewaard, en van eenen verguld zilveren beker met zijnen deksel, door MARIA CHRISTINA FEYTH op 25 Aug. 1733 aan het Feythenhof te Elburg vermaakt; eindelijk nog twee afdrukken in lak van muntstempels der Elburgsche kerk.

Van een der Commissieleden:

Teekeningen van het schilderij, voorstellende den zeeslag van BOSSU op de Zuiderzee, op het Stadhuis te Hoorn bewaard, en van de kunstig en fraai in hout uitgebeitelde lijst; van de drie bas-reliefs, voorstellende denzelfden zeeslag, en in den gevel van een huis aan den buitenkant der stad ingemetseld; van het poortje der gevangenis van BOSSU; van zijnen beker, en van zijn zwaard, alles insgelijks in dezelfde stad aanwezig. Voorts afbeeldingen in houtsnede van het familiewapen, den helm, het harnas, eenen speer, en het zwaard van PIETER FLORISZ te Hoorn, van het kasteel van RADBOUD bij Medemblik, en van den zoogenaamden doopvont van RADBOUD, bij de kerk te Hoogwoud. Al deze stukken, geteekend door of gegraveerd naar teekeningen van den Heer J. C. VAN DE BLOCQUERY JR. te Hoorn, waren door laatstgemelde aan het bedoelde lid in vroegere jaren, met

begeleidend schrijven van 14 Febr. 1844, ten geschenke toegezonden.

Van den Heer H. D. M. Steur te Maassluis:

Tien borden van Delftsch aardewerk, met naamletter en dagteekening uit het laatst der vorige eeuw, en een met snijwerk versierd oud houten kammenhuis, bij de matrozen weleer in gebruik.

Van den Heer J. van der Toorn, Ingenieur van den Waterstaat te Nijmegen:

Drie oude *gravures: Platte grond van Gorkum* A°. 1600, N. Wijtmans *fec.*; Platte grond en twee gezigten van Utrecht, getiteld: *Utrechts Aertsbisdom,* A. D. Viana *f.* 1598, en *De nieuwe platte grondkaart van Utrecht op zijn schoonst en sterkst,* 1670. Ant. Winter *fec.*

Van Prof. W. Vrolik te Amsterdam:

Berigt omtrent eenige oude, waaronder enkele zeer merkwaardige schilderstukken, op de voormalige Gildekamer van het Collegium Chirurgicum te Amsterdam tot dusverre bewaard gebleven, en kort geleden door het Gemeentebestuur aan een kunstkooper verkocht.

Van Dr. C. E. Heinsius te Amsterdam:

Berigt omtrent een oud kanon, Serpentijn, merkwaardig om zijnen vorm en de wijze van inrigting, gevonden in den Haarlemmermeerpolder, met aanbod om dit stuk op aanwijzing der Commissie voor eene Rijksverzameling beschikbaar te stellen.

Van den Heer M. Berntsen, Onderwijzer te Beek, gemeente Berch in Gelderland, opgaaf van eenige oude koperen munten van verscheidene onzer provinciën, in zijn bezit.

Eindelijk werd door den, kort daarop ontslapen, Hoogleeraar Mr. H. W. Tydeman, te Leiden, de aandacht der Commissie ingeroepen bij het door den Gemeenteraad dier stad genomen besluit, tot slooping van de Voor- of Buitenpoort van het gebouw der Haagsche of Wittepoort.

Voor de haar beschikbaar gestelde stukken wees de Commissie eene bestemming aan, zoo als die het doelmatigst scheen. Berigten, beschrijvingen, afschriften, teekeningen en platen werden alle bij hare verzameling, op de Boekerij der Akademie, onder meer bepaald toezigt van haar medelid den Heer W. Moll, nedergelegd, en voor ieder belangstellende ter raadpleging beschikbaar gesteld.

De teekeningen der onder de gemeente Burch in Zeeland, gevonden munten werden aan den Heer Directeur van het Koninklijk Kabinet van Penningen en gegraveerde steenen opgezonden, met begeleidend schrijven, waarin de bijzonderheden vermeld werden, die door den inzender, den Heer A. C. Bon, aan de Commissie waren medegedeeld.

Het afschrift van de oorkonde van Graaf Aalbrecht werd aan het Rijks-Archief overgemaakt; voor de op Maassluis betrekkelijke geschreven en gedrukte stukken enz. eene bestemming bij het Archief dier gemeente aanbevolen.

De borden en het houten kammenhuis, onder voorbehoud van nadere beschikking ten behoeve van het Rijk, voorloopig in bewaring gesteld bij het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam, ter tentoonstelling in het Museum van die inrigting.

Het oud stuk geschut erlangde eene bestemming bij het Ministerie van Oorlog, waar het, als eene zeer gewenschte bijdrage voor de geschiedenis van het krijgsmateriëel in ons Vaderland, met welgevallen ontvangen werd. Een voorloopig onderzoek door deskundigen bij het Departement deed het stuk kennen als zijnde „een Serpentijn van gesmeed ijzer, ingerigt tot ka„merlading, zoo als die stukken in de vijftiende eeuw tot be„wapening der torens en blokhuizen in Holland veelal werden „gebezigd. „De op het stuk aanwezige merkteekens leiden „tot het vermoeden dat die vuurmond te Enkhuizen of voor „rekening van die stad vervaardigd" was. Hoogstwaarschijnlijk verongelukte het met een schip of op andere wijze bij gelegenheid van het beleg van Haarlem door de Spanjaarden in 1573. Behalve een aantal kogels, werden ook terzelfde plaatse vermolmde planken gevonden, die welligt met de bestemming van

het kanon in verband staan. Zijne Excellentie de Minister achtte de ontdekking van genoegzaam belang, om nadere inlichtingen omtrent enkele bijzonderheden wenschelijk te noemen, zoo wel omtrent de diepte waarop de ontdekking geschiedde, als omtrent den aard en de afkomst van de planken; en de mogelijkheid van het wedervinden van ijzerwerk, nog bij het geschut behoorende. Die wensch, door de Commissie tot den eigenaar van het land gebragt, werd door dezen beantwoord met de welwillende toezegging van nader onderzoek, zoodra het jaargetijde daartoe gunstig en het Commissielid MOLL daarbij zou kunnen tegenwoordig zijn.

De Commissie bleef, waar er aanleiding bestond, niet ten achter in hare verpligting om, of uit eigen beweging, of ook op grond van haar toegekomen berigten en wenschen, tot behoud van overblijfsels of oorkonden, belangrijk voor geschiedenis en kunst, handelend of raadgevend op te treden.

Het hier boven vermelde opschrift te Dordrecht, in de woning van den pastoor der Jansenisten Gemeente aldaar teruggevonden, was vroeger in de Groote kerk aldaar geplaatst geweest. De juiste plaats, waar het zich eenmaal bevond aan een der kruispilaren, was bij naauwkeurig onderzoek van den architekt, den Heer ITZ, met voldoende juistheid bekend geworden, en de Commissie meende daarom ook aan het hoofd van het Gemeentebestuur der stad haren wensch te mogen kenbaar maken, dat zijn invloed en welwillende tusschenkomst voor het verder behoud van het in vele opzigten merkwaardige opschrift en de hernieuwde plaatsing daarvan in het Kerkgebouw, waartoe het oorspronkelijk behoord had, mogten werkzaam worden gesteld.

Uit de Nieuwsbladen was bekend geworden, dat het Kerkbestuur der Hervormde Gemeente te Lutjebroek in Noord-Holland, besloten had om het oude kerkgebouw door een nieuw te vervangen. Dit gaf aanleiding tot eene briefwisseling met het genoemde Kerkbestuur, en daarbij tot de kennis van het feit, dat de kerk, tot welker slooping moest worden overgegaan, niet

was het oudere gebouw, dagteekenende van vóór 1574, zoo als de Commissie naar aanleiding van haar beschikbare bronnen gemeend had, maar een later, in 1816 in plaats van het oudere, dat toen reeds gesloopt werd, opgetrokken. Dat nu met de slooping van dat kerkje geen verlies van nuttige bijdragen tot de geschiedenis der vaderlandsche kunst te vreezen was, behoeft niet betuigd te worden. De Commissie ontleent echter uit de behandeling van dit onderwerp, de aanleiding om hulde te brengen aan het Kerkbestuur van Lutjebroek, dat, in tegenstelling met zoo vele andere Kerkbesturen, waartoe de Commissie zich met gelijksoortig doel nu en dan gerigt had, onverwijld op het schriftelijk verzoek der Commissie op de meest beleefde wijze antwoordde, onder mededeeling van al de bijzonderheden, die tot inlichting dienen konden. Het was eene aangename ondervinding, dat de vertoogen en wenken der Commissie bij kerkbesturen niet immer achteloos ter zijde gelegd worden, of althans onbeantwoord blijven.

Bij de slooping van eene buitenpoort van een der Stadspoortgebouwen te Leiden, zou het mogelijk geweest zijn, dat een aldaar ingemetseld en van eene vroegere poort afkomstig opschrift in het ongereede geraakte; daarop werd de aandacht van het Gemeentebestuur gevestigd, met uiting van den wensch, dat het opschrift op eene geschikte veilige plaats in den buitengevel van de eigenlijke hoofdpoort ingemetseld, of anders op eene andere wijze bewaard mogt blijven, en, voor zooveel noodig van de buitenpoort, bouwkunstige afteekeningen vervaardigd en op het Gemeente-Archief geborgen mogten worden; ofschoon het ter slooping bestemde gebouw, evenmin door bouwkunstige hoedanigheden, als om eenige daaraan verbonden geschiedkundige herinneringen, of ook om zijnen ouderdom (het dagteekent van 1734) veel belangstelling trekken kan.

Door den Heer R. Crommelin, op den huize Kortenburg te Renkum, was de aandacht van een lid der Commissie gevestigd op het plan tot slooping van de kerk van Renkum bij Wageningen, eene der oudste en daardoor ook merkwaardigste in ons vaderland. Het lid, de Heer Rose, heeft daarop, bij eene eerste gelegenheid dat hij zich in dien omtrek moest bevinden,

een uitstapje naar Renkum gemaakt, de kerk vlugtig onderzocht, en de uitkomsten van zijn onderzoek in een uitvoerig verslag nedergelegd, welks besluit is, dat de kerk volstrekt geene aesthetische waarde heeft, maar, als stellig van Romaanschen oorsprong, voor de geschiedenis van den Vaderlandschen Kerkbouw van zeer hoog belang moet geacht worden. Daarom noemde hij, en de Commissie stemde hierbij geheel en al met hem in, eene naauwkeurige opmeting en het in teekening brengen van het gebouw en zijne verschillende deelen hoogst noodig, met uitvoerige toelichting van alle bijzonderheden, vooral die op de wijze van bouw en zamenstelling betrekkelijk zijn. Een en ander behoort volstrekt onder aanwijzing van een deskundige te geschieden, en vordert gedurenden den ganschen loop der slooping eenigzins onafgebroken toezigt. De Commissie vleit zich met de zeker niet ongegronde hoop, dat zij tot bereiking van haar doel op de welwillende medewerking van den Heer Crommelin mag rekenen, en zal in tijds in overleg treden nopens den tijd en de wijze waarop de taak tot het vervaardigen van de bedoelde teekeningen enz. aan eene bevoegde hand zou behooren te worden opgedragen.

Onder de juist niet talrijke gedenkteekenen, die van den tijd der Romeinen in ons vaderland zijn overgebleven, verdient de grafsteen aan de gedachtenis van M. Trajanus Jucgumattius, Gaisonis filius, gewijd, en tot nu toe in den kerktoren te Dodewaard in de Betuwe ingemetseld, boven vele genoemd te worden. Bij het Rijks-Museum van oudheden vonden van lieverlede soortgelijke monumenten, in de laatste jaren eene veiliger verblijfplaats en beteren waarborg voor hun voortdurend behoud, dan waar zij, óf in bezit blijvende van bijzondere personen, óf in de open lucht aan den invloed van wind en weder blootgesteld, gevaar hadden van in het lot te deelen van zoovele merkwaardige overblijfselen, die spoorloos verdwenen zijn, of voor het vaderland verloren zijn gegaan. De Commissie heeft gemeend, dat het op haren weg lag om tot het Dodewaardsche monument hare zorgen uit te strekken. Hare vertoogen vonden

zoowel bij Z.Exc. den Staatsraad Commissaris des Konings in Gelderland, als bij het Gemeentebestuur van Dodewaard een gunstig gehoor, en hebben tot den verblijdenden uitslag geleid, dat het grafteeken van den Germaanschen veteraan uit het Romeinsche leger, onder zeer billijke voorwaarden, aan het Rijks-Museum van Oudheden te Leiden ten geschenke werd toegezegd, en de overplaatsing derwaarts waarschijnlijk eerlang zal plaats hebben. De Commissie houdt zich overtuigd, dat de Akademie zich met haar vereenigt om dankbare hulde te brengen aan het hoofd van het Gewestelijk bestuur voor de in deze zoo welwillend verleende, krachtige ondersteuning, en aan het Gemeentebestuur voor een besluit, dat zoozeer getuigt van onbevangenheid en onbekrompen oordeel.

Door het Akademielid, den Hoogleeraar Vrolik was de aandacht der Commissie gevestigd op den verkoop, die op magtiging van het Gemeentebestuur te Amsterdam had plaats gehad, en waarbij een aantal schilderstukken, tot dusverre op de voormalige gildekamer van het vroegere Collegium chirurgicum, nu kamer van Hovius, bewaard, aan den kunsthandelaar den Heer G. J. Schouten was overgegaan. Deze gebeurtenis was den Heer Vrolik, die het vertrek voor zijne lessen in gebruik had, eerst bekend geworden, nadat de koop gesloten was; zoodat hij het moest betreuren, dat hij geene poging had kunnen doen, om de verzameling voor de stad te behouden. Onder die schilderstukken meende men dat een paar waren van Troost, een in den stijl van van der Helst, terwijl buiten en behalve hare waarde als voortbrengsels der vaderlandsche kunst, zij ook als portretten van beroemde mannen, zoo als van Ruysch, Camper enz., aanspraak op eene meer levendige belangstelling konden doen gelden. De Commissie meende, dat zij over dit onderwerp met het bestuur der Maatschappij *Arti et Amicitiae* te Amsterdam moest te rade gaan, zich aanbevelende voor eene mededeeling omtrent de beste wijze, waarop zij in zamenwerking met het bestuur dier Maatschappij, hare goede pogingen tot behoud der schilderijen binnen de grenzen van het vaderland, zou kunnen dienstbaar maken. Het antwoord liet zich niet wachten en bragt der Commissie de verzekering, dat de Heer Schouten, in

deze geheel door liefde voor de kunst gedreven, enkel wenschte te doen zien, hoe zulke oude kunstwerken moeten behandeld worden, om zich in hunne volle waarde te laten schatten, en hoe te onregt een, naar men zegt, door Heeren Burgemeester en Wethouders aangewezen beoordeelaar verklaard had, dat die stukken volstrekt geene kunstwaarde bezaten. De Heer SCHOUTEN was gaarne bereid om de schilderijen, na de ondergane bewerking, tegen vergoeding der door hem gemaakte kosten, wederom af te staan. Bestuurders van *Arti et Amicitiae* meenden, dat er wel eenig uitzigt bestond, dat pogingen om voor den aankoop de noodige gelden bijeen te brengen, met eenen gunstigen uitslag zouden bekroond worden, en verklaarden zich bereid om van hunne zijde alles aan te wenden, tot alles mede te werken, wat in deze voor de eer van het land op het gebied der kunst en het behoud van zulke merkwaardige bijdragen tot hare geschiedenis bevorderlijk kon zijn.

Had de Commissie in deze zaak eene haar zeer aangename gelegenheid, om met eene door haar hooggeschatte vereeniging tot een gelijk goed doel zamen te werken, ook met eene andere, wier invloed op de kunstbeschaving in ons vaderland reeds sedert vele jaren zich met eenen gunstigen uitslag doet kennen, versterkte zij hare vriendschappelijke betrekking en vereenigde zij hare pogingen. De *Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst* had met de meeste welwillendheid de kolommen van hare *Bouwkundige Bijdragen* opengesteld, om eenige vraagpunten nader onder de aandacht van de beoefenaars der bouwkunst te brengen, die, meestal van technischen aard, konden leiden om den ouderdom van gebouwen van vroegeren tijd, en den betrekkelijken ouderdom van de verschillende gedeelten dier gebouwen, en daarmede dan ook hunne geschiedenis met eenige zekerheid te kunnen bepalen. Het daartoe door de Commissie gestelde stuk, als Bijlage achter haar laatste verslag in het *Jaarboek voor* 1862 afgedrukt, werd in zijn geheel in het bovengenoemde tijdschrift overgenomen, en zal op die wijze gebragt tot en aanbevolen aan de talrijke en door het geheele land verspreide leden der Maatschappij, het onderwerp meer bepaald onder de aandacht brengen van kunstbeoefenaars en lief-

hebbers, bevoegd en genegen om den uitslag van hun onderzoek bij voorkomende gelegenheden, en hunne opmerkingen óf aan de Commissie mede te deelen, óf in de *Bouwkundige Bijdragen* algemeen bekend te maken.

Op eene van de Commissie tot dezelfde Maatschappij gedane aanbieding, heeft laatstgemelde haren wensch te kennen gegeven, om de bouwkunstige teekeningen met bijbehoorende toelichtende beschrijving van eene thans afgebroken of herbouwde woning in de Rijkmansstraat te Deventer, in eene eerst verschijnende Aflevering harer *Afbeeldingen van oude gebouwen* uit te geven. Gelijk in het laatste jaarlijksch verslag werd medegedeeld, had de Commissie de bedoelde stukken te danken aan de vriendelijke zorgen van het Gemeentebestuur te Deventer en het talent van den Gemeente-architekt den Heer B. Looman. Het spreekt van zelf, dat de Commissie onmiddellijk de teekeningen en bijbehoorende bescheiden tot het bedoelde oogmerk aan de *Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst* beschikbaar heeft gesteld, onder voorbehoud slechts van na de uitgaaf een tweetal exemplaren te mogen erlangen, waarmede de Commissie moet voldoen aan hare verpligting jegens het Deventersche Gemeentebestuur, dat die exemplaren op zijn Archief wenscht te bewaren. De Commissie vermeldt een en ander met eenige ingenomenheid, dewijl het een eerst, regtstreeks gebleken bewijs is, dat zij hare verzameling van bouwstoffen voor de geschiedenis der oude vaderlandsche kunst niet vruchteloos heeft aangelegd, dat die bouwstoffen niet alleen geraadpleegd, maar ook ten algemeenen nutte worden gebruikt. Zij hoopt, dat ook daardoor het tot dusverre van onderscheidene zijde gegeven goede voorbeeld navolging verwekken zal en velen zich zullen laten aanmoedigen, om, door het inzenden van teekeningen en berigten, die verzameling van bouwstoffen te helpen uitbreiden. Aan enkele toezeggingen, haar met betrekking tot dat doel gedaan en gedeeltelijk bij vorige verslagen vermeld, is tot nog toe, zeker wel om zeer geldende redenen, nog niet voldaan; de Commissie zal zich gelukkig achten, wanneer zij in een volgend verslag ook dienaangaande eene gewenschte mededeeling tot de Akademie zal kunnen brengen.

Bij gelegenheid dat in 'sGravenhage eene zeer zeldzame en rijke verzameling van handschriften, oorkonden en andere bescheiden, brieven, aanteekeningen. enz. openlijk zouden geveild worden, kwam bij de Commissie de vraag ter spraak of en in hoever het op haren weg lag, om de aandacht van Gemeentebesturen, inrigtingen of ook bijzondere personen te vestigen op gelegenheden, waarbij zij zeldzame stukken, bij wier bezit zij meer bijzonder belang kunnen hebben, door aankoop of anderzins magtig konden worden. Ofschoon meenende, dat bij openbare verkoopingen door de gedrukte catalogen aan diergelijke onderwerpen eene genoegzame bekendheid wordt gegeven, kon de Commissie toch niet ontkennen, dat in bijzondere gevallen en waar zulk eene regtstreeksche aanwijzing meer bepaald nuttig schijnt, zij allezins bevoegd en ook geroepen is, om hare raadgeving ter kennis van de belanghebbenden te brengen. In dien geest heeft zij dan ook reeds gehandeld, en het schriftelijk bewijs ontvangen, dat het betrokken Gemeentebestuur hare opmerking welwillend in dank en waarschijnlijk ook niet zonder goed gevolg ontvangen heeft.

Nog eenige weinige punten, bij vroegere verslagen reeds ter sprake gekomen, blijven ter behandeling over.

Dat de bemoeijingen der Commissie, met betrekking tot Brederode's bouwvallen, zoo als die in haar laatste jaarlijksch verslag werden vermeld, aanleiding gaven aan den huurder van den grond, waarop die bouwvallen staan, om in een vertoog aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, en door in den handel verspreide afdrukken van dat stuk, bij het publiek tegen de aanmerkingen der Commissie in verzet te komen, is bekend. De Commissie heeft de bijzonderheden, die zij vroeger over die zaak naar aanleiding van de bij haar ingekomen berigten van bevoegde en vertrouwde personen, vermeld had, nader opzettelijk en naauwkeurig door eene Commissie uit haar midden doen onderzoeken, en de uitkomsten van dat eigen onderzoek, dat op den 3[den] November des vorigen jaars, in tegenwoordigheid van den Heer J. J. W. Eekhout, Ontvanger der Registratie te Haarlem plaats had, medegedeeld in een nader verslag aan het Akademiebestuur, onder den titel: *Brede-*

rode's bouwvallen, hun tegenwoordigen toestand en middelen tot hun behoud. Dit verslag, afgedrukt in het *Jaarboek voor* 1862, is op gelijke wijze als de vorige in afzonderlijke afdrukken verspreid geworden, en levert de bewijzen, dat de Commissie niet alleen niets te veel omtrent de Brederodesche bouwvallen in haar verslag gezegd, maar dat het nader, opzettelijk onderzoek haar een aantal bijzonderheden had doen kennen, die de verregaande misbruiken door den huurder toegelaten of veroorzaakt, buiten allen twijfel stellen. De Commissie heeft hare meening uitgesproken omtrent en aanwijzing gedaan van de middelen, waardoor de gevolgen van het gepleegde kwaad zooveel nog mogelijk weggenomen, en verder misbruik voor goed geweerd kan worden; zij heeft de aandacht der Regering op een en ander gevestigd, en kan zich thans geheel en al buiten verantwoordelijkheid stellen, ook wanneer de Regering mogt aarzelen of onnoodig achten, om de maatregelen, die de Commissie aanbeval, in hunnen geheelen omvang toe te passen en in werking te brengen.

Bij het verslag dat de afgevaardigden tot het bovenbedoelde onderzoek in de Commissie-vergadering inbragten, werd ook het bezoek vermeld, dat zij, ofschoon wegens tijdsgebrek, slechts zeer vlugtig, onder het vriendelijk geleide van den Gemeente-archivaris van Haarlem, gebragt hadden aan de stedelijke verzameling van schilderijen en geschiedkundige merkwaardigheden op het Raadhuis. Daarbij werd met de meeste ingenomenheid gesproken, zoowel over de doelmatige inrigting van het lokaal, als over den rijken schat van kostbare en zeldzame voorwerpen, die de verzameling bevat, en de uitmuntende wijze waarop die geschikt en ten toon zijn gesteld. De Commissie rekent het zich tot eenen pligt die zaak hier opzettelijk te vermelden en daarbij hulde te brengen aan het Haarlemsche Gemeentebestuur, en aan allen die er toe medewerkten om zulk eene schoone instelling te stichten. Zij wenscht van harte, dat Haarlem onder meer andere voldoeningen ook deze zal smaken, dat zulk een uitstekend voorbeeld andere Gemeentebesturen tot navolging moge aansporen.

Nog een ander punt, dat in het verslag van het vorige jaar

besproken werd, bleef onafgedaan. De Commissie had aan Zijne Excellentie den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken haren bescheiden wensch doen kennen, dat de gehouwen en gebeitelde versierselen en snijwerken, afkomstig van de oude kap der Groote Hofzaal op het Binnenhof te 's Gravenhage, die met de afbraak in het bezit van den aannemer waren gekomen, voor de Regering bewaard mogten blijven, om eenmaal in een Rijks-Museum voor vaderlandsche geschiedenis en kunst eene blijvende bestemming te erlangen. Onderhands is aan de Commissie wel bekend geworden, dat haar vertoog niet ter zijde is gelegd, maar zij ontving tot nog toe geen officiëel antwoord op haar schrijven. Zij meent evenwel op het behoud der bedoelde kunststukken, wier geldswaarde door eene ontijdige openbare bespreking van de zaak, in de oogen van den aannemer op eene bespottelijke wijze gerezen was, een geruststellend uitzigt te kunnen geven.

De Commissie noemde daar een Rijks-Museum voor vaderlandsche geschiedenis en kunst. Zij bedoelde daarmede de verzameling, die in de dagbladen en ook in stukken, van Regeringswege uitgaande, een Museum van vaderlandsche oudheden, is genoemd. Het voornemen van de Regering om zulk eene verzameling in de thans herbouwde oude Hofzaal te vestigen, en de wijze waarop over dat voornemen openlijk gehandeld werd, heeft aanleiding tot misverstand, en zoo ook tot eene opmerking gegeven, waarbij in eene der Afdeelingsvergaderingen een der geachte Akademieleden zich tot de aldaar aanwezige Commissieleden heeft gerigt, om te vernemen, of de Commissie van de Regering eenige kennisgeving had ontvangen van het voorgestelde plan, en of welligt de Regering de meening of de medewerking der Commissie had ingeroepen. Deze vraag moesten de twee aanwezige Commissieleden ontkennend beantwoorden; waarop de Afdeeling door hunne tusschenkomst het onderwerp aan de aandacht der Commissie aanbeval. Slechts in de Vereenigde Vergadering staat de Commissie eigenlijk tegenover hare lastgevers, die zij tusschentijds, krachtens haren lastbrief, door het Akademiebestuur alleen vertegenwoordigd kan zien. Zij kan dus thans de verzekering herhalen, dat zij, als

zoodanig nooit eenige kennisgeving van het voornemen der Regering, ontvangen heeft, of om raad of voorlichting is aangezocht.

Maar zij gevoelde en gevoelt zich ook nog geenszins geroepen om, zonder dringende noodzaak, zich over deze zaak uit eigen beweging en ongenoodigd tot de Regering te wenden, die in ieder geval zelve oordeelen moet over de behoefte aan voorlichting, en bovendien de blijken heeft, dat de Commissie in de eerste plaats bij alle voorkomende gelegenheden de belangen van de Rijksverzamelingen tracht te bevorderen. Eerst dan, wanneer handelingen plaats grijpen, voornemens gekoesterd, plannen gevormd worden, die nadeelig dreigen te werken voor de belangen, aan de Commissie ter behartiging opgedragen, eerst dan zou de Commissie overal en ook bij de Regering uit eigen beweging met hare beschouwingen, opmerkingen en raadgevingen kunnen en ook moeten optreden. Zoo handelde zij bijv. met betrekking tot de overblijfselen van het huis Brederode, en zoo ook ten opzigte van de zoo even vermelde beitelwerken van de oude Hofzaal. Maar de Commissie had geene reden om in het hier bedoelde geval nog eenig onheil te vreezen. Van ter zijde, maar toch uit eene goede bron, mogt zij de verzekering erlangen, dat het volstrekt niet in de bedoeling der Regering lag om eene verzameling van zoogenaamde zeldzaamheden te vormen; zij kon vertrouwen en zij meent de overtuiging te kunnen blijven koesteren, dat het voorgenomen Museum een toevlugtsoord zal worden voor voorwerpen, dienstig als bronnen en hulpmiddelen voor de kennis van de zeden en gebruiken van onze voorouders, dat het de onmisbare bijdragen leveren zal tot de geschiedenis der kunst en beschaving in ons vaderland. Daardoor wordt de gelegenheid geschapen om voorwerpen die, in die klasse behoorende, op verschillende plaatsen ter beschikking van de Regering aanwezig zijn, bij elkander te brengen en tot een goed geheel te vereenigen; daardoor zal het mogelijk worden om aan de vele schatten in het Koninklijk kabinet van zeldzaamheden in het Mauritshuis te 's Gravenhage, eene betere bestemming en een meer wetenschappelijk karakter toe te kennen, terwijl eindelijk de kans ontstaat, dat inrigtingen, vereeni-

gingen of ook bijzondere personen zich aangespoord gevoelen, om voorwerpen in hun bezit en die tot het bedoelde oogmerk dienstig kunnen zijn, bij zulk een van Regeringswege beheerd Museum in bewaring te stellen. Of de oude Hofzaal in haren tegenwoordigen vernieuwden staat voor zulk een Museum behoorlijk geschikt is, of ingerigt kan worden, behoeft de Commissie, vooreerst althans, niet te beoordeelen; zij zou dan treden in de taak van hem of hen aan wie zulk eene inrigting en schikking der voorwerpen zal worden opgedragen; maar het moet naar hare meening haar voldoende zijn, dat het geheele plan op een wetenschappelijk beginsel gegrond is en het voornemen bestaat om het overeenkomstig de eischen van de wetenschap ten uitvoer te brengen.

De Commissie heeft hiermede haar verslag uitgebragt; zij meent in het afgeloopen Akademiejaar naar haar beste weten en vermogen aan hare verpligtingen in de haar opgedragen taak beantwoord te hebben. Waar zij dwaalde of hare krachten te kort schoten, durft zij op de verschoonende welwillendheid der Akademie rekenen; waar de aanmerkingen van hare geachte medeleden in de Koninklijke Instelling haar den weg kunnen wijzen, om beter en overvloediger in het belang der haar toevertrouwde zaak te werken, daar houdt zij zich voor die aan- en opmerkingen aanbevolen; waar men van hare zijde inlichting over of verantwoording wegens hare handelingen noodig acht, zal zij die gaarne geven. Maar zij herhaalt ook bij alle hare medeleden de bede, dat ieder in den omtrek zijner woonplaats middellijk of regtstreeks zijnen invloed ten nutte van het aan de Commissie voorgestelde doel dienstbaar maken, tot het opsporen, tot het behoud en tot het bekendmaken van overblijfselen der oude Vaderlandsche Kunst, in den uitgebreiden zin van het woord, met liefde en ijver zijne medewerking verleenen zal.

Van de haar beschikbaar gestelde gelden heeft de Commissie

een zuinig gebruik gemaakt, zoo als dit uit hare rekening blijken kan. Zij acht het wenschelijk, dat haar de geldelijke middelen ten dienst stonden, die nu en dan voor plaatselijk onderzoek, onvermijdelijke reiskosten, maar vooral voor opnemingen en het vervaardigen van teekeningen en plans vereischt kunnen worden; maar zij begrijpt ook, dat, bij de beperktheid der aan de Akademie toegekende gelden, en de vele behoeften die daaruit voorziening moeten erlangen, zij zich in hare aanvraag moet bepalen binnen de grenzen, die in de beide vorige jaren in het voor haar op de begrooting uitgetrokken bedrag werden aangewezen.

Indien de Akademie besluit het Verslag, even als de vroegere, in haar *Jaarboek* te doen opnemen, zal de Commissie gaarne wederom even als vroeger het gewone aantal afzonderlijke overdrukken ontvangen, om die zoo spoedig mogelijk, en in de eerste plaats, door toezending aan Instellingen of personen, van wie zij medewerking ondervond, te verspreiden, en ook langs dien weg anderen, moge het zijn zeer velen, tot die medewerking aan te sporen.

(*Get.*) C. LEEMANS.
W. MOLL.
W. N. ROSE.
L. J. A. VAN DER KUN.

Wordt besloten, na dankzegging aan de Commissie, dit Verslag in het Proces-Verbaal dezer zitting op te nemen en 150 afdrukken daarvan tot beschikking te stellen van de Commissie.

V.

De Algemeene Secretaris draagt het volgende Verslag voor van de staat der boekerij:

De Boekerij verkeert in bloeijenden toestand. De lijsten, in de *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling openbaar gemaakt, geven blijk van de aanwinsten, door geschenk, ruiling en aankoop verkregen. Zij zijn zoo talrijk, dat het gemis aan ruimte meer en meer zorgwekkend wordt. Het is te hopen, dat de pogingen, aangewend, om in de hoofdstad eene meer waardige plaatsing te erlangen voor het Museum van Schilderijen en Plaatwerken, met gunstigen uitslag mogen worden bekroond, en dat hierdoor voor de Boekerij Zalen worden ontruimd, welke zij ten zeerste noodig heeft. — Eene andere, evenmin te ontkennen behoefte is die van inbinden. De gelden daartoe noodig ontbreken. Zoo daarin geene voorziening komt, zal zulks voor het gebruik der Boekerij hoogst nadeelig worden. — In de behoefte der voortzetting van den Catalogus wordt voorzien. Met veel vlijt is de Heer FUNKE daarmede bezig. Dat de Catalogus van de Munt- en Penningverzameling ten openbaren nutte werd uitgegeven, is U in den loop dezes jaars bekend geworden.

Bij dit Verslag behoort ten slotte opgave te geschieden van de heusche handelwijze van den Heer D. H. DE CASTRO Mz. te Amsterdam, die niet geaarzeld heeft aan de Boekerij te schenken eenige afleveringen van LEEMANS' *Aegyptische Monumenten*, welke, door welke oorzaak dan ook, vroeger verloren zijn geraakt uit de Boekerij van het voormalig Instituut, en door ZEd. toevallig in eene boeken-auctie reeds voor geruimen tijd werden aangekocht.

VI.

Omtrent de uitgave van het Handschrift van SIMPLICIUS meldt de Heer KARSTEN, dat de toestand ongeveer is, zoo als ten tijde van de vereenigde zitting des voorgaanden jaars. De tekst is geheel afgedrukt en voor de bewerking van *Proemium*, *Annotationes* en *Index* zullen nog eenige maanden gevorderd worden. — Men mag zich echter verzekerd houden, dat alles in den loop dezes jaars voltooid zal wezen.

Van het Derde Deel van HIPPOCRATES zijn 43 vel afgedrukt.

VII.

De Voorzitter berigt, dat, volgens Art. 16 Org. Regl. de voorrang der Akademie overgaat op de Natuurkundige Afdeeling. — Daarop wordt de Vergadering met de volgende woorden gesloten.

M. H.H!

De werkzaamheden onzer Vergadering zijn ten einde gebragt; maar op mij rust nog een pligt, dien ik gaarne vervul. Aan U, hooggeachte Algemeene Secretaris, heb ik in naam der Akademie dank te zeggen voor Uwe groote diensten, haar in het afgeloopen jaar en ook in deze ure bewezen. Waren wij vóór eenigen tijd om Uwentwil, en — waarom het verzwegen — ook om den wil onzer instelling bekommerd, toen Uwe gezondheid wankelde, heden zagen wij U met dankbare vreugde in ons midden, frisch van geest, als altijd vol van verstandigen ijver voor onze gemeenschappelijke belangen. Moge de Akademie nog lang roem dragen op Uw bezit en ook onder den invloed van Uw beleid zich al schooner ontwikkelen tot eer en heil van ons Vaderland en de edelste belangen der menschheid!

Ik sluit de Vergadering.

LEVENSBERIGT

VAN

WILLEM VROLIK,

Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen,

DOOR

J. VAN DER HOEVEN,
Lid der Natuurkundige Afdeeling *).

Vier jaren geleden trad ik voor U op, om het werkzaam leven te schetsen des hoogbejaarden Vaders van den Secretaris onzer Akademie, wiens plaats ik toen verving, volgens zijnen eigen' wensch.

Andermaal rigt ik thans het woord tot U, om, naar aanleiding van de uitnoodiging van het Bestuur onzer Akademie, eene hulde te brengen aan de nagedachtenis van den Zoon, die ons kort vóór het einde van het pas vervlogen jaar door den dood ontviel. — Met de gedachte aan zijn verlies kwamen wij allen voorzeker deze Vergaderzaal binnen. Ik gevoel het levendig, dat over dezen man te spreken, in Uw midden en op deze plaats, waar aller verbeelding hem nog voor zich stelt, gelijk hij onder ons voor de Akademie werkzaam was, eene vermetelheid zoude zijn, wanneer ik die taak ongeroepen op mij genomen had. Doch daartoe geroepen, meende ik mij niet te kunnen onttrekken; ik wilde het ook niet, omdat ik mij bewust was, dat ik van deze aan eenen overleden Vriend toegewijde woorden voor mij zelven geen lof begeerde, maar alleen beoogde aan de inspraak van pligt en vriendschap te voldoen. Van Uwe

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering der Natuurkundige Afdeeling van 30 Januarij 1864.

belangstellende aandacht mag ik mij verzekerd houden. Moge Uwe welwillende toegenegenheid mij bij het uitspreken mijner rede ondersteunen, en het ontbrekende door eigen herinnering goedgunstig aanvullen.

Willem Vrolik werd op den 29sten April 1801 te Amsterdam geboren. Zijn vader was Gerardus Vrolik, zijne moeder, die hij, nog geen negen jaren oud zijnde, verloor, Agnita Suzanna van Walree. Onder het oog zijns beroemden vaders bragt hij zijne jeugd door, werd later voor hooger onderwijs voorbereid onder de leiding van den Utrechtschen Remonstrantschen Predikant van Teutem, ten wiens huize hij als knaap eenigen tijd woonde, en genoot zijne eerste wetenschappelijke opleiding aan de Doorluchtige School zijner geboortestad. Van Lennep, Van Capelle, Van Rossem waren, met hem, dien hij door een tweede huwelijk zijns vaders zijnen grootvader noemen mogt, den beroemden Van Swinden, de Hoogleeraren, wier lessen hij bijwoonde, behalve die van zijnen vader, die door onderrigt en voorbeeld bovenal op zijne vorming en de rigting zijner studiën beslissenden invloed had.

In 1819 verwisselde hij deze leerschool met de Hoogeschool van Utrecht, waar hij het onderrigt genoot van Moll, Bleuland, de Fremery, Wolterbeek, Suerman, Heyligers en van Vosmaer, ten wiens huize hij woonde, gedurende zijn driejarig verblijf aan die Hoogeschool; een zeldzaam voorregt, in den dagelijkschen omgang te deelen van eenen man, die door zijne luimige en geestige geschriften in ons vaderland eene algemeene bekendheid verworven heeft. Vrolik roemde hem bij het verlaten der Hoogeschool als een' tweeden vader, dien hij niet genoeg danken kon voor al zijne weldaden *). Ook aan den bekwamen Prosector Koning had Vrolik gedurende zijn verblijf te Utrecht veel te danken. Als student bewerkte hij een, in de Jaarboeken der Utrechtsche Hoogeschool opgenomen antwoord op de, voor het jaar 1821 uitgeschreven, Prijsvraag *Over de ont-*

*) „Recordatione temporis tua domo peracti sic fruor ut durante illo beate „me vixisse videar quod tecum vixerim." *Dissert. anat. pathol.* 1823. 4°. *Introduct.* p. II.

leedkunde en de physiologie van het Gehoor-orgaan, en verdedigde, onder het Voorzitterschap van den waardigen Hoogleeraar DE FREMERY, een *Specimen anatomico-zoologicum de Phocis et speciatim de Phoca vitulina* op den 20sten Maart 1822. Hij had voor het bewerken dier Verhandeling twee voorwerpen van *Phoca vitulina* ontleed, die hem uit Zeeland waren toegezonden, en die hij vooraf, gedurende eenigen tijd levend had waargenomen. In deze Verhandeling is vooral het been- en spierstelsel uitvoerig beschreven, terwijl er eenige platen aan zijn toegevoegd, waarvan de afbeeldingen door den Schr. zelven geteekend waren, 't geen ook van vele volgende geschriften van VROLIK geldt, die zich eerst later bij vermeerderde bezigheid hierin door de hulp van vreemde handen deed vervangen. In beide deze, in zijnen studententijd bewerkte geschriften is de invloed van het onderwijs van den geleerden DE FREMERY niet te miskennen, die de Natuurlijke Geschiedenis van het Dierenrijk, gelijk zijn groote leermeester BRUGMANS, vooral door de Ontleedkunde ophelderde, en daarbij gebruik maakte van eene, wel niet uitgebreide, maar door keurige netheid uitmuntende verzameling, die hij, zelf geen practisch ontleedkundige, met veel zorg en niet zonder groote geldelijke opofferingen had bijeengebragt en in eigendom bezat. Het werk van den beroemden Ontleedkundige TIEDEMANN (*Zoologie zu seinen Vorlesungen entworfen*) werd bij voorkeur door DE FREMERY en zijne leerlingen gebruikt, en daar het onderwijs van DE FREMERY zich vooral tot de Gewervelde Dieren bepaalde, terwijl TIEDEMANN's werk niet verder dan tot de behandeling der Zoogdieren en Vogels is voortgezet, meen ik dat ook hierin, althans gedeeltelijk, de reden te vinden is, waarom VROLIK later bij voorkeur de onderwerpen zijner nasporing onder de hoogere dieren zocht.

Nog vóór dat VROLIK den graad van Doctor in de Geneeskunde verkregen had, begaf hij zich naar Parijs, vergezeld van twee Akademie-vrienden, waarvan wij den een', H. C. VAN HALL, onder onze medeleden mogen tellen, terwijl de andere, CONSTANT NICATI, een Zwitser, thans nog de geneeskunde te Aubonne in de nabijheid van Lausanne uitoefent. Deze laatste was destijds reeds tot Doctor bevorderd, en ook voor de *Dissertatie* van dien vriend had VROLIK de afbeeldingen geteekend. De drie vrien-

den woonden te Parijs te zamen. VROLIK bezocht dagelijks de hospitalen, kwam vooral in kennis met LISFRANC, den later zoo beroemd geworden Heelkundige van het *Hôpital de la Pitié*, en volgde getrouw en met ingenomenheid de klinische lessen van ROSTAN in de *Salpétrière*. Dat hier de tijd goed besteed werd, en zoo veel mogelijk ook de verzamelingen van het Museum in den Plantentuin door VROLIK bezocht en bestudeerd werden, daarvan zijn in de volgende geschriften van VROLIK, gelijk ook in de brieven aan zijne tijdgenooten, overvloedige blijken voorhanden. Natuurlijk was het, dat VROLIK, met goede aanbevelingen voorzien, te Parijs den toegang verkreeg tot vele der uitstekendste geleerden, die destijds in het vak der Natuurlijke Geschiedenis deze stad tot sieraad verstrekten, en waaronder het genoeg zal zijn eenen GEORGE CUVIER en zijnen verdienstelijken, hoezeer minder algemeen bekenden broeder FRÉDÉRIC CUVIER, eenen GÉOFFROY SAINT-HILAIRE en LACEPÈDE te noemen. Met BLAINVILLE kwam hij ook daardoor in nadere aanraking, dat deze óver de *Phocae* afzonderlijk geschreven had, van welken arbeid VROLIK in het eerste gedeelte van zijn vroeger vermeld *Specimen* veel gebruik had gemaakt. En zoo keerde hij uit Parijs, na een tijdsverloop van zes maanden, in den aanvang van April 1823 in het vaderland terug, van zijn verblijf in die wereldstad naar zijnen wensch geen naberouw, maar slechts rijke vruchten medebrengende voor zijne kennis en vorming. Te Amsterdam bewerkte hij toen zijne Dissertatie *Over den veranderden loop der bloedvaten bij krommingen der wervelkolom*, tot welke de uitgebreide verzameling zijns vaders hem de belangrijke bouwstoffen leverde, en welke door hem in het openbaar te Utrecht op den 10den Junij 1823 verdedigd werd.

Ik heb langer stil gestaan bij dit eerste tijdperk van het leven van VROLIK dan misschien geraden scheen, wanneer ik het oog vestig op de menigvuldige geschriften, die ik nog als vruchten zijner langdurige werkzaamheid noemen moet. Ik geloof echter, dat hetgeen tot nu toe door mij vermeld werd, niet gemist kan worden, wanneer wij die langdurige werkzaamheid in korte trekken willen schetsen, en behoorlijk wenschen te overzien. Het is blijkbaar, dat er twee takken der ontleedkundige wetenschap waren, waarmede VROLIK zich tot nu toe

bij voorkeur had bezig gehouden: zij zijn Vergelijkende en Ziektekundige Ontleedkunde. Welnu, hetgeen destijds den jongen student bezig hield, maakt de hoofdbezigheid uit van veertig daarop volgende jaren: zoo beantwoordt het vervolg aan den aanvang, en die aanvang verklaart en voorspelt, wat wij verder te wachten hebben. Ik geloof mij niet te bedriegen, wanneer ik zeg, dat VROLIK zich hierin een JOHANN FRIEDRICH MECKEL, den beroemden Ontleedkundige, wiens naam destijds de Hoogeschool van Halle versierde, tot voorbeeld stelde; ik weet althans dat VROLIK met diens geschriften altijd eene groote ingenomenheid heeft aan den dag gelegd.

Na zijne bevordering tot Doctor in de Geneeskunde begaf VROLIK zich in den echt met THEODORA CORNELIA VAN DOORN, eene verbindtenis, welke hem gedurende geheel zijn werkzaam leven eene bron was van levensvreugde en ook van troost en opbeuring bij de, later niet achterblijvende beproevingen door herhaalde, smartelijke verliezen van geliefde kinderen. Na eene reize naar Berlijn, Dresden en de bekoorlijke streken, die men zoo oneigenlijk Sächsische Schweiz noemt, vestigde zich het jeugdige echtpaar te Amsterdam, waar VROLIK de Geneeskunde uitoefende, terwijl hij drie jaren later tot Stads-geneesheer werd benoemd. Al den tijd, dien hij van de uitoefening van zijn beroep overhield, besteedde hij steeds onverdeeld aan de voortzetting zijner geliefkoosde nasporingen. Zoo is mij uit brieven van de twee eerste jaren van zijne vestiging te Amsterdam gebleken, dat hij destijds vele en daaronder zeldzame dieren, grootendeels zoogdieren, ontleed heeft. In 1826 verscheen van zijne werkzaamheid een opentlijk blijk door de uitgave van een geschrift over de vaatvlechten bij sommige dieren (*Disquisitio anatomico-physiologica de peculiari arteriarum in nonnullis animalibus dispositione.* Amstelodami, 1826. 4°.) CARLISLE had reeds in 1800 waargenomen, dat de slagaderlijke stammen der ledematen bij *Bradypoden* en sommige *Lemuriden* zich in een aantal, naast elkander in een' bundel voortloopende takken verdeelden. GAIMARD en OKEN hadden deze inrigting bij de *Bradypoden* niet kunnen ontdekken, en de opgaven weêrsproken; dit punt was alzoo wel waardig nader onderzocht en zoo mogelijk beslist te worden. VROLIK beschreef nu deze inrigting

naauwkeuriger, ook bij den tweevingerigen Miereneter, waarvan vroeger weinig bekend was. Ook de takverdeeling der slagaderen in de *tibia* der kalkoenen, een vaatnet, gevormd door de *Arteria poplitaea*, werd door Vrolik in deze bijdragen beschreven en afgebeeld.

Te gelijker tijd met dezen arbeid verscheen het eerste deel van een Tijdschrift, dat door H. C. van Hall, W. Vrolik en G. J. Mulder onder den titel van: *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen* bijeengebragt en uitgegeven werd. Dit Tijdschrift werd tot 1832 voortgezet. Zeven, vrij uitgebreide deelen getuigen van den ijver der verzamelaars zoowel als van het vertrouwen, dat de Nederlandsche geleerden in hunne, toen nog jeugdige namen stelden. Ook in deze verzameling komen, benevens eenige berigten en boekaankondigingen, enkele korte oorspronkelijke opstellen van de hand van Vrolik voor. Het is evenwel niet noodig die hier afzonderlijk te vermelden. Ik mogt van dit Tijdschrift niet geheel zwijgen, omdat het ons weder een nieuw blijk oplevert van Vrolik's onvermoeide werkzaamheid; het Tijdschrift heeft daarenboven destijds krachtig medegewerkt om de beoefening der natuurkundige wetenschappen in ons Vaderland te bevorderen, terwijl het ook buiten zijne tegenwoordige grenzen, in de zuidelijke Provinciën van het toenmalige Koningrijk der Nederlanden medewerking en ondersteuning van meer dan één geleerde ondervond.

In het eind van 1826 was Vrolik in de gelegenheid gedurende eenige weken een levend Kameleon waar te nemen. Hij schreef de merkwaardige kleursveranderingen, welke dit dier aanbiedt, aan het licht toe, misschien wat al te uitsluitend, volgens 't geen ik vijf jaren later bij twee voorwerpen van dezelfde soort opmerkte. De waarnemingen omtrent dit dier en de ontleding van het voorwerp, gedurende den daarop volgenden winter, gaven aanleiding tot een klein boekwerkje van Vrolik, dat in 1827 het licht zag, onder den titel van: *Natuur- en Ontleedkundige opmerkingen over den Chamaeleon.* Gelijk de titel aanduidt, is het geene volledige ontleedkundige monographie, waartoe ook een enkel voorwerp moeijelijk voldoende zou geweest zijn. Vooral is de tong met hare spieren naauwkeurig onderzocht, hoezeer daardoor hare zonderlinge uitrekking en uit-

schieting, welke bij het grijpen van insecten, die het dier tot voedsel verstrekken, wordt waargenomen, niet volledig werd opgehelderd, een onderwerp 't geen later nog tot vernieuwd onderzoek van Engelsche en Duitsche natuuronderzoekers aanleiding gaf.

Terwijl VROLIK voortging zich met de ontleding van verschillende dieren *) in 1828 bezig te houden, werd hij in October van dat jaar tot Buitengewoon Hoogleeraar in de Geneeskundige Faculteit te Groningen beroepen, om er in het onderwijs der ontleedkunde en physiologie de plaats te vervangen, die door den dood van G. BAKKER ledig geworden was. Na eenige aarzeling — hij moest zijne geboorteplaats, waar hij tot nu toe gelukkig gearbeid had, hij moest de rijke verzameling zijns vaders verlaten — meende hij echter die roeping te moeten aannemen, en op den 20sten Maart van 1829 aanvaardde hij zijn ambt met eene redevoering: *De foetu humano animalium minus perfectorum formas referente*, een onderwerp, 't geen met zijne vergelijkend ontleedkundige onderzoekingen zamenhing, en in de geschriften der Duitsche natuuronderzoekers van dien tijd, die van eenen J. F. MECKEL in Halle, van GUSTAV CARUS en van TIEDEMANN dikwerf in eenen ruimeren omvang werd opgevat, dan het thans kan worden aangenomen. In de zomervacantie was VROLIK veel bezig in de ontleedkundige verzameling der Groningsche Hoogeschool, welke verrijkt was geworden met het kabinet van den grooten PETRUS CAMPER, en daardoor vooral veel bevatte, 't geen VROLIK belang inboezemen en zijne kennis verrijken kon. Het was voor hem eene opwekkende gedachte, zoo als hij mij in die dagen schreef, in deze nalatenschap van een zoo beroemd man bezig te zijn. Hij dacht er destijds over, om van die verzameling eenig nader berigt te geven; het is mij echter niet bekend, dat hij later aan dat voornemen eenig gevolg gegeven heeft. In het eind van dat jaar 1829 hield VROLIK zich bezig met het onderzoek van Cyclopen, en hij zag daaruit, dat TIEDEMANN bij deze aangeboren misvorming te algemeen de aanwezigheid van reukzenuwen ontkend had. Later verscheen te Groningen eene Dissertatie: *De Cyclopia*, van den

*) Hieronder moet een Zebu vermeld worden.

Heer WEDEKIND uit Bentheim, onder VROLIKS leiding, die daarbij ook de figuren geteekend had. Doch eerst vier jaren later zou zich voor VROLIK de gelegenheid opdoen, om dit onderwerp zelve opzettelijk te behandelen (*). Hoofdzakelijk hield het opstellen zijner lessen hem in den aanvang van 1830, bezig en hij zou daarmede zeker onafgebroken, ook na de zomervacantie zijn voortgegaan, wanneer niet in dat jaar, door den opstand van de zuidelijke Provinciën, in het eind van Augustus te Brussel begonnen, en met snelheid zich over geheel België uitbreidende, eene aanleiding gegeven was, dat de studerende jeugd aan al onze Hoogescholen zich onder de verdedigers van den vaderlandschen grond schaarde, en de stille oefeningen van het boekvertrek met de hantering der wapens verwisselde. In Groningen hadden twee Hoogleeraren gemeend hunne studenten zelven te moeten vergezellen, en zich ook in de gelederen der verdedigers van den Vaderlandschen grond te moeten scharen. De een was een Hoogleeraar der Godgeleerdheid, mijn overleden vriend J. F. VAN OORDT, de ander was VROLIK, die beiden, als Tweede-Luitenants onder bevel van Kapitein VAN DER BRUGGHEN, bij de Flankeur-compagnie der Groninger en Franeker studenten van November 1830 tot Nov. 1831 de wapens gedragen hebben. Later heeft VROLIK zijn toen genomen besluit zeker wel nooit afgekeurd; hij had daarbij de inspraak gevolgd van pligt en van innige gehechtheid aan zijn Vaderland. Men moet zich in dien tijd verplaatsen, en zal zich dan levendig herinneren, welk een warme belangstelling, welk een geestdrift elk regtgeaard Nederlander toen bezielde; het was als eene herleving van den geest van 1815, toen bij de aannadering van den eerzuchtigen geweldenaar, dien men reeds voor altijd verbannen waande, de studerende jeugd te wapen snelde om onze bedreigde onafhankelijkheid te helpen verdedigen. Maar dit belet niet, dat een groot gedeelte van het jaar 1831 door de vaderlandlievende vrijwilligers in verveling werd doorgebragt, en dat, gelijk VROLIK mij schreef, toen hij uit de dienst ontslagen was, „*de eeuwige tijd van bijkans een jaar*" voor de wetenschap

(*) In zijne met zes platen voorziene, uitgebreide Verhandeling *Over den aard en oorsprong der Cyclopie. Nieuwe Verhandel. der Eerste Klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut*, Vijfde Deel. 1834.

verloren was gegaan. Naar aanleiding van den tiendaagschen Veldtogt werd hij, gelijk zijn ambtgenoot VAN OORDT, in de Militaire Willems-Orde als ridder der vierde klasse opgenomen.

VROLIK zou echter niet aan Groningen worden teruggegeven. De Hoogleeraar C. G. B. SURINGAR was te Amsterdam in het jaar 1830 tot opvolger van den in jeugdigen leeftijd overleden HENRICUS BOSSCHA, tot Hoogleeraar in de ontleed- en heelkunde aangesteld. Toen echter SURINGAR dit professoraat tegen de hem aangeboden betrekking van Hoogleeraar in de praktische geneeskunde bij de Klinische School verwisseld had, werd VROLIK in den zomer van 1831 tot zijn' opvolger aan het *Athenaeum Illustre* benoemd. Lang kon zijne keuze niet achterblijven. Hoezeer hij te Groningen in eenen aangenamen kring van ambtgenooten en vrienden zich bewoog, VROLIK had echter nog te kort in die stad vertoefd om er sterk aan gehecht en er als geworteld te kunnen zijn. Hij keerde dus, na eene afwezigheid van slechts ruim twee jaren, naar Amsterdam terug, waar hij op den 5den December 1831 zijne betrekking opentlijk aanvaardde met eene rede: *De vinculo disciplinae physiologicae cum historia naturali.* Hij moest hier, behalve ontleedkunde en physiologie, ook natuurlijke geschiedenis van het Dierenrijk onderwijzen, en een tijd lang, althans sedert 1843, ook geregtelijke Geneeskunde. In later tijd heeft VROLIK, den grooten omvang der physiologie beseffende, dit gedeelte zijner lessen overgedragen aan eenen hem toegevoegden, jeugdigen ambtgenoot Prof. HEYNSIUS, maar voorts zijne lessen over Ontleedkunde en Dierkunde blijven geven tot aan den aanvang van het vorig jaar, toen zijne wankelende gezondheid hem voorschreef naar rust om te zien.

Dertig jaren derhalve was VROLIK aan de geleerde instelling verbonden, waaraan hij zijne eerste wetenschappelijke opleiding genoten had, en waar hem nog gedurende geruimen tijd het zeldzaam voorregt te beurt viel zijnen achtingswaardigen vader tot ambtgenoot te hebben. Overzien wij, zoover de tijd zulks gedoogt, het ruime veld zijner werkzaamheid.

Wij letten dan vooreerst op hetgeen in Vergelijkende Ontleedkunde door hem werd in het licht gegeven. Daartoe behoort vooral eene monographie over den Chimpanzé, die in de Fransche taal het licht zag, en in zeer groot formaat met

schoone gesteendrukte platen op eigene kosten, door hem werd uitgegeven (*Recherches d'Anatomie comparée sur le Chimpansé*, 1841. fol.). Hoezeer deze soort van vierhandig zoogdier reeds in het laatste jaar der zeventiende eeuw door EDWARD TYSON *) ontleedkundig beschreven was, eischte toch dat onderzoek vele aanvulling, en beantwoordde niet aan den tegenwoordigen toestand der wetenschap. De oude Hoogleeraar VROLIK had in 1840 een vrij groot voorwerp van den Chimpanzé gekocht, en dat voorwerp werd nu door zijnen zoon tot onderzoek gebezigd, een onderzoek, dat vooral over de myologie veel opheldering gaf, terwijl VROLIK in den tekst niet slechts de spieren van den mensch, maar ook, van zijne vroegere nasporingen gebruik makende, die van vele andere zoogdieren, van de Lemuriden, van den Beer, den Leeuw, den Zebu, den Kanguroo met die van den Chimpanzé vergeleek. In het geraamte is de trapsgewijze afklimming nagegaan van den Chimpanzé af tot de Lemuriden.

Een andere uitgebreide arbeid op het veld der vergelijkende ontleedkunde is de Verhandeling over den *Hyperoodon*. Van deze soort der orde van de walvischachtige zoogdieren, welke sommige Engelsche Schrijvers niet oneigenlijk *Bottle-Nose Whale* genoemd hebben, was een meer dan 23 voet lang voorwerp in Julij 1846 te Zandvoort gestrand; door de bemoeijingen van den Hoogleeraar J. G. S. VAN BREDA, Secretaris van de Holl. Maatschappij der Wetenschappen, hadden de Directeuren dier Maatschappij besloten, opdat het niet voor de wetenschap zou verloren gaan, dit voorwerp aan te koopen, en aan VROLIK het onderzoek daarvan opgedragen. De Verhandeling, die de de uitkomsten van dat onderzoek bevat, werd in 1847 door de Holl. Maatschappij der Wetenschappen met goud bekroond, en zag in 1845 het licht (onder den titel van: *Natuur- en Ontleedkundige Beschouwing van den Hyperoodon*). Niet minder dan 15 platen versieren dezen merkwaardigen arbeid.

---

*) *Orang-Outang sive Homo sylvestris or the Anatomy of a Pygmie. By* EDWARD TYSON M. D. etc. London, 1699. 4°. (Het dier was geen Orang-Outan maar een Chimpanzé; men verwarde destijds die namen dikwerf; zoo ook TULPIUS, *Observ. med.*

Tot eene andere afdeeling der walvischachtige dieren, die der *Herbivora*, behoort het geslacht der Zee-koe of Lamantijn, waarvan de Heer G. VROLIK in 1851 twee voorwerpen had aangekocht. De onderzoeking van deze diersoort door ons medelid gaf aanleiding tot de *Bijdrage tot de Natuur- en Ontleedkundige kennis van den Manatus Americanus*, welke door het Zoologisch Genootschap *Natura Artis Magistra* in 1852 uitgegeven werd.

De in 1840 plaats gehad hebbende oprigting van eenen Dierentuin te Amsterdam, in navolging van hetgeen buitenslands in vele voorname steden reeds sedert lang bestond, deze oprigting vond in VROLIK eenen warmen voorstander, terwijl hij daardoor tevens meer dan eens gelegenheid had merkwaardige voorwerpen voor zijne onderzoekingen te erlangen.

Zoo verschenen nog op het gebied der Vergelijkende Ontleedkunde eenige grootere en kleinere Bijdragen van VROLIKS hand, waaronder in de eerste plaats genoemd moeten worden de *Recherches d'Anatomie comparée sur le genre Stenops* d'ILLIGER, in de Nieuwe Verhandelingen van de Eerste Klasse van het voormalig Koninklijk Nederl. Instituut, 1842. In deze Verhandeling kwamen eenige opmerkingen voor, welke op vroegere opgaven van den Hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK betrekking hadden en daarmede in strijd waren. De tegenspraak, die laatstgenoemde in die Verhandeling ondervonden had, werd door hem in een tegenschrift beantwoord. Thans zijn beide Schrijvers ons door den dood ontrukt; op hunnen arbeid onpartijdig terugziende, kunnen wij niet anders verklaren, dan dat in sommige punten de een, in andere de tweede de waarheid op zijne zijde had. Maar gelukkig is het verschil van meening voor beiden slechts korten tijd een grond van verwijdering geweest; de verzoening kon tusschen deze twee mannen, die beiden slechts met eerlijke wapenen wilden strijden en beiden de waarheid zochten, niet lang achterblijven. Zij had ten gevolge, dat zij te zamen, onder denzelfden titel van de eerste Verhandeling van VROLIK, eenige jaren later een' gemeenschappelijken arbeid ondernamen, die in het I^ste^ deel der *Bijdragen tot de Dierkunde*, uitgegeven door het Genootschap *Natura Artis Magistra*, het licht zag. Een andere gemeenschappelijke arbeid van beide Ontleedkundigen verscheen in hetzelfde Boekdeel onder den ti-

tel van *Nasporingen omtrent Vaatvlechten bij onderscheidene Diervormen*; deze hadden, behalve op den *Bradypus tridactylus*, vooral op Vogels betrekking.

In het jaar 1844 gaf Vrolik over eene, vroeger nog nooit ontleedkundig onderzochte zoogdieren-soort van Celebes eenige nasporingen in het licht, ik bedoel de in het tiende Deel der bovenvermelde Verhandelingen van het Instituut opgenomen *Recherches d'Anat. comp. sur le Babyrussa.* In 1851 maakte Vrolik in het vierde deel van het *Tijdschrift voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen*, uitgegeven door de Eerste Klasse van het voormalig Koninkl. Nederl. Instituut, eenige ontleedkundige opmerkingen bekend over *Dasyurus Ursinus;* eindelijk gaf hij, om niet van kleinere Bijdragen te gewagen, in 1857 in het 5de Deel der Verhandelingen onzer Akademie zijne *Ontleedkundige Nasporingen over Dendrolagus inustus.*

Door zijn onderzoek van den Chimpanzé en de Lemuriden was Vrolik in staat gesteld om een zaakrijk en beknopt ontleedkundig overzigt te ontwerpen der vierhandige zoogdieren, 't welk in de groote en algemeen geachte *Cyclopaedia of Anatomy and Physiology* onder redactie van Robert Todd, in het 4de Deel, het licht zag in 1852 (*Quadrumana*, p. 195—221). Hij had dit overzigt echter reeds in 1843 opgesteld. Van een anderen aard is een Nederduitsch werk, dat Vrolik in 1853 begon, en waarvan het derde of laatste deel in 1860 het licht zag, onder den titel van: *Het Maaksel en Leven der Dieren.* Het was bestemd om de Zoologie op eene populaire of op eene algemeen bevattelijke en onderhoudende wijze, volgens haren tegenwoordigen toestand, te behandelen. De Schrijver heeft zich in de drie door hem bewerkte deelen alleen tot de gewervelde Dieren beperkt, en, hoezeer hij het plan, om ook de overige dierklassen te behandelen niet geheel uitsloot, geloof ik toch niet, dat hij bepaaldelijk aan de voortzetting van dat werk heeft gedacht. Het geheel is met aanhalingen, vooral uit de Fransche letterkunde, waarin Vrolik van zijne eerste vorming af veel belang had gesteld, afgewisseld, en ademt eenen godsdienstigen geest, die het onderzoek der Natuur dienstbaar poogt te maken aan de verheerlijking des Scheppers. Belangrijk zijn voor de wetenschap vooral de twee eerste deelen, waarin de zoog-

dieren en vogels behandeld zijn, door het aan elke orde toegevoegde overzigt van het inwendige maaksel, in welk overzigt VROLIK een aantal bijzonderheden, aan de uitkomsten zijner eigene nasporingen ontleend, ingevlochten heeft.

Wij moeten nu nog van eene reeks van onderzoekingen gewagen, die de onvermoeide Schrijver op het veld der Ziektekundige Ontleedkunde ondernomen heeft. Ik zal mij hier slechts tot twee hoofdwerken bepalen, welke te zamen één geheel uitmaken. Het een is een werk over de aangeboren gebreken, en bestaat uit twee boekdeelen (in 8°), die in 1840 en 1842 het licht zagen. De oorspronkelijke titel van dit werk was: *Handboek der Ziektekundige Ontleedkunde;* doch, toen later de Schr. van de voortzetting afzag, koos hij den titel van: *De menschelijke vrucht, beschouwd in hare regelmatige ontwikkeling.* Het rijke Museum zijns vaders, aan wien hij dat werk opdroeg, leverde hem vele bijdragen tot de voltooijing van zijnen geleerden arbeid. Daaraan sluit zich eene tweede onderneming, bestemd om door afbeeldingen op te helderen, 't geen het Handboek door beschrijving had doen kennen. Ik bedoel de *Tabulae ad illustrandam Embryogenesin Hominis et Mammalium,* in 1849 voltooid, niet minder dan 100 platen in steendruk, in groot 4°.-formaat, waarvan het grootste aantal figuren (335) oorspronkelijk, en de overige, minder talrijke, uit de beste vroegere plaatwerken over dit onderwerp overgenomen zijn. Ik gevoel mij niet geroepen over dezen arbeid mijn oordeel uit te spreken, maar ik mag niet onvermeld laten, dat aan dit werk eene zeldzame eer te beurt viel, die namelijk, van door de Fransche Akademie van Wetenschappen in 1850 bekroond te worden met den Prijs van het Legaat van den Baron DE MONTYON. Met deze twee werken van VROLIK is naauw verbonden het opstel *Teratology,* hetwelk in het reeds vermelde vierde deel van TODD's *Cyclopaedia* het licht zag (p. 942—976), en waarschijnlijk in het jaar 1847 door hem werd opgesteld.

Wanneer ik hier eindigde MM. HH., zou ik U wel eenig denkbeeld van de voornaamste wetenschappelijke werkzaamheden van ons medelid gegeven hebben, maar het beeld van den man, dien wij verloren, zou echter zeer gebrekkig geteekend

zijn. Ligtelijk zou iemand, die Vrolik niet persoonlijk gekend had, na de vermelding te hebben aangehoord van eene zoo groote menigte geschriften, tot het denkbeeld komen, dat Vrolik een kamergeleerde geweest was, steeds opgesloten in zijn studeervertrek of in zijne outleedzaal, en voor niets anders tijd vindende dan om in deze nasporingen zich te verdiepen. Zoo hebben wij hem echter niet gekend. Vooreerst moet ik hier met een enkel woord van zijne herhaalde buitenlandsche reizen gewagen, in de zomermaanden ondernomen *); tweemalen bezocht hij Engeland, en bij zijn tweede verblijf aldaar bereisde hij ook een gedeelte van Schotland en Ierland. In 1850 bezocht hij een gedeelte van Savoye en Zwitserland, waar hij met zijnen ouden Akademievriend Nicati den togt rondom den Mont-Blanc maakte; in 1856 doorreisde hij een groot gedeelte van Frankrijk en Duitschland; in 1857 bezocht hij Parijs ten derden male, en begaf zich van daar naar Bonn, waar sommigen Uwer met mij hem ontmoet hebben op de Bijeenkomst der Natuuronderzoekers, die daar in September gehouden werd. Eene zeer groote reis ondernam hij in 1858 in gezelschap van zijnen broeder, den Oud-Minister van Financiën A. Vrolik, naar Praag, Weenen, Venetië, Milaan, Turyn. Nog in 1862 bezocht hij een gedeelte van Duitschland. Zijne bekende geschriften hadden hem overal bij geleerde buitenlanders eene geopende deur doen vinden. Doch ik moet meer vermelden. Ik zal niet spreken van de veelvuldige bemoeijingen in stedelijke inrigtingen of in de armverzorging der kerkelijke gemeente, waartoe hij behoorde, of in ondernemingen van algemeen nut... Gij loopt mij met uwe gedachten reeds vooruit. 't Geen wij *hier* vooral vermelden moeten — hij was, sedert meer dan dertig jaren aan deze Wetenschappelijke Instelling verbonden. Op den 19den December 1829 tot Correspondent der Eerste Klasse van het Koninklijk Nederl. Instituut benoemd, werd hij in 1832 Lid

*) Hij bezocht Engeland in Julij en Augustus 1840 en bestudeerde aldaar het onovertroffen Museum van Hunter in het *College of Surgeons*, waar hij met Owen persoonlijk kennis maakte, gelijk met Waterhouse in het Britsch Museum. In dezelfde maanden bezocht hij in 1843 Engeland, Schotland en Ierland enz.

dier Klasse en in 1845 haar Secretaris. In 1851 werd Vrolik bij de Akademie van Wetenschappen, die de Eerste Klasse van het Instituut verving, in diezelfde betrekking geplaatst, en later, bij de uitbreiding der Akademie, haar Algemeene Secretaris. In die betrekking hebben wij hem nog twee maanden vóór zijn dood in ons midden gezien. Zal ik U, mijne Medeleden, behoeven te schetsen, wat Vrolik in zijne betrekking van Secretaris voor onze Akademie verrigt heeft? Wat zou ik er anders van kunnen zeggen, dan 't geen gij allen weet; hij was de warme bevorderaar en verdediger harer belangen, de onvermoeide deelnemer, ja dikwerf de regelaar harer werkzaamheden, die op haren roem naijverig, alleen voor haar scheen te leven! Welk een zorg hij aan hare bibliotheek, door behoorlijke rangschikking en door de verwonderingswaardige uitbreiding, die hij haar wist te verschaffen, besteed heeft, een enkele blik in die boekverzameling kan het ons leeren, en onze opvolgers zullen er hem nog voor danken.

Een zoo werkzaam en welbesteed leven kon niet voorbijgaan zonder dat daaraan erkenning ten deele viel. Ik zal mijn levensberigt, reeds langer geworden dan ik wenschte, niet rekken met eene opgave der binnen- en buitenlandsche Genootschappen en Akademiën, waarvan aan Vrolik het lidmaatschap werd opgedragen *). Onder de buitenlandsche zij het genoeg te vermelden, dat Vrolik Buitenlandsch Lid was van de Belgische Akademie te Brussel, van de Akademie te Dijon, Honorair Lid van de Koninklijke Akademie te Dublin, Lid van de Duitsche Akademie der Natuuronderzoekers, Correspondent van de Goettingsche Societeit der Wetenschappen en van de Fransche Akademie van Geneeskunde, en dat hij nog in 1862 tot Correspondent van de Akademie der Wetenschappen te Petersburg benoemd is geworden. In 1855 was Vrolik Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw geworden, en in 1859 viel

*) Vrolik was Lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg, van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, Lid consultant van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, enz.

hem ook de onderscheiding te beurt van tot Kommandeur van de Orde der Eikenkroon te worden benoemd.

Terwijl Vrolik in zijnen werkkring en in zijne wetenschappelijke loopbaan zich over veel voorspoed verblijden mogt, werden hem echter ook gevoelige slagen toegebragt, en bleef hij voor het leed niet gespaard, dat met het levenslot des menschen, ook des meest bevoorregten, verbonden is. Wij hebben daarvan reeds vroeger met een woord melding gemaakt. Uit zijn huwelijk werden hem zeven kinderen geboren, twee zonen en vijf dochters. De zonen bleven voor hem gespaard, maar van zijne vijf dochters moest hij er vier door den dood verliezen. Een zijner kinderen verloor hij, toen het dochtertje nog geen jaar geleefd had, de drie andere op meer gevorderden leeftijd, zijne oudste dochter reeds gehuwd en moeder in 1860. Toen hem zijne tweede dochter, Theodora Wilhelmina, in 1846 ontviel, die in den bloeijenden leeftijd van 17 jaren overleed, schreef hij mij van haar langdurig en geduldig lijden en voorbeeldig gerust en getroost afsterven, en voegde er de gevoelige woorden bij, „God beloone haar voor het geluk, dat zij hare ouders deed genieten." Bij het verlies eener andere dochter in 1851, die hem, na eene korte ziekte van slechts weinige dagen, van het hart werd gescheurd, verklaarde hij diep getroffen te zijn, en te bidden om geloof en berusting. Maar toen eindelijk ook in 1860 zijne oudste dochter hem ontviel, betuigde hij bij herhaling, ook nog in 't volgende jaar, dien slag niet te boven te zullen komen. Na het overlijden zijner jongste dochter in September 1851, meende hij in verdubbelde werkzaamheid afleiding te kunnen vinden of althans te moeten zoeken, en werkelijk had de onderneming van een zijner omvangrijke geschriften daaraan vooral haar ontstaan te danken. Maar het was maar al te waar, de laatste slag had hem verpletterd. Zijne, vroeger zoo ongeschokte gezondheid begon in 1861 te wankelen. In 1862 nam zijne ongesteldheid blijkbaar toe, hoezeer hij nog zijne bezigheden, schijnbaar even opgewekt en met dezelfde naauwgezetheid als vroeger verrigtte. In den aanvang van 1863 voelde hij zich genoopt zijn ontslag als Hoogleeraar aan te vragen. Een verblijf in Gelderlands schoone streken gaf geene beter-

schap. Vermagerd en verouderd zagen wij hem nog in den aanvang van October op onze Vergadering, maar het was alsof één voorgevoel mij doordrong, toen ik hij het afscheid nemen zijne hand drukte, dat het voor de laatste maal wezen zou. Na veel lijden bezweek hij eindelijk den 22sten December aan eene hartziekte.

De Akademie heeft in hem een' harer ijverigste medeleden verloren, wiens naam zij nooit vergeten kan, zoo lang zij blijft bestaan. De wetenschappen verloren een' onvermoeiden onderzoeker op een veld, 'twelk thans steeds minder en minder arbeiders vindt. De Staat verloor in hem eenen echten vaderlander, die aan de eer en de welvaart van zijnen geboortegrond met innige ingenomenheid verbonden was. De menschelijke zamenleving een' man van vaste beginsels, van zuivere zeden en die nooit zich schaamde voor zijne Godsdienstige overtuiging uit te komen, die hem tot troost was. Hij rust van zijnen arbeid.... en wij... zien wij op zijn voorbeeld, om met de ons verleende kennis te woekeren, en den ons toebeschikten tijd te besteden, werkende zoo lang het dag is, eer de nacht komt, waarin niemand werken kan.

Ik heb gezegd.

JAARBOEK

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE

VAN

WETENSCHAPPEN.

GEVESTIGD

TE

AMSTERDAM.

VOOR

1864.

AMSTERDAM,
C. G. VAN DER POST.

GEDRUKT BIJ W. J. DE ROEVER KRÖBER.

INHOUD.

NAAMLIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

STAAT

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

OP DEN 30sten APRIL DES JAARS 1864.

BESTUUR DER AKADEMIE

gedurende het Akademiejaar van April 1864—April 1865.

ALGEMEENE VOORZITTER,

C. W. OPZOOMER.

ALGEMEENE SECRETARIS,

C. J. MATTHES.

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

VOORZITTER,

C. W. OPZOOMER.

ONDERVOORZITTER,

W. MOLL.

SECRETARIS,

J. C. G. BOOT.

Afdeeling Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

VOORZITTER,

G. SIMONS.

ONDERVOORZITTER,

J. VAN GEUNS.

SECRETARIS,

C. J. MATTHES.

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

Gewone Leden.

J. BOSSCHA, te *'s Gravenhage.*
R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, te *'s Gravenhage.*
R. P. A. DOZY, te *Leiden.*
J. HOFFMANN, te *Leiden.*
L. J. F. JANSSEN, te *Leiden.*
S. KARSTEN, te *Utrecht.*
C. LEEMANS, te *Leiden.*
J. VAN LENNEP, te *Amsterdam.*
T. ROORDA, te *Leiden.*
A. RUTGERS, te *Leiden.*
M. DE VRIES *), te *Leiden.*
W. G. BRILL, te *Utrecht.*
L. PH. C. VAN DEN BERGH, te *'s Gravenhage.*
W. J. A. JONCKBLOET, te *Groningen.*
W. MOLL, te *Amsterdam.*
H. J. KOENEN, te *Amsterdam.*
J. DE WAL, te *Leiden.*
J. DIRKS, te *Leeuwarden.*
H. C. MILLIES, *te Utrecht.*
C. W. OPZOOMER, te *Utrecht.*
J. H. SCHOLTEN, te *Leiden.*
L. A. J. W. SLOET, te *'s Gravenhage* (tijdelijk te *Batavia*).
W. J. KNOOP, te *Maastricht.*
G. DE VRIES, AZ., te *'s Gravenhage.*
J. C. G. BOOT, te *Amsterdam.*
M. H. GODEFROI, te *'s Gravenhage.*
J. A. C. VAN HEUSDE, te *'s Gravenhage.*
W. C. MEES, te *Amsterdam.*

---

*) Tot aan den Heer M. DE VRIES zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 23 Febr. 1855 tot gewone leden der Afdeeling werden benoemd. De rangorde der overige leden wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

N. BEETS, te *Utrecht.*

R. J. FRUIN, te *Leiden.*

B. J. LINTELO DE GEER, te *Utrecht.*

J. H. HOLWERDA, te *Gorinchem.*

A. KUENEN, te *Leiden.*

G. MEES, AZ., te *Rotterdam.*

J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, te *'s Gravenhage.*

D. HARTING, te *Enkhuizen.*

S. VISSERING, te *Leiden.*

L. A. TE WINKEL, te *Leiden.*

G. ACKER STRATINGH, te *Groningen.*

J. E. GOUDSMIT, te *Leiden.*

A. RÉVILLE, te *Rotterdam.*

J. P. SIX, te *Amsterdam.*

W. G. PLUYGERS, te *Leiden.*

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Rustend Lid.

G. H. M. DELPRAT, te *Rotterdam.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

R. H. TH. FRIEDERICH, te *Batavia.*

B. F. MATTHES, te *Makassar.*

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Buitenlandsche Leden.

MICHEL CHEVALIER, te *Parijs.*
H. L. FLEISCHER, te *Leipzig.*
F. GUIZOT, te *Parijs.*
L. P. GACHARD, te *Brussel.*
C. R. LEPSIUS, te *Berlijn.*
J. N. MADVIG, te *Koppenhagen.*
LEOPOLD RANKE, te *Berlijn.*
C. ULLMANN, te *Carlsruhe,*
A. R. RANGABÉ, te *Athene.*
G. GROTE, te *Londen.*
J. ROULEZ, te *Gent.*
STANISLAS JULIEN, te *Parijs.*
C. LASSEN, te *Bonn.*
TH. MOMMSEN, te *Berlijn.*
H. C. RAWLINSON, te *Londen.*
A. THEINER, te *Rome.*
G. CONESTABILE, te *Perugia.*
J. LOTHROP MOTLEY, te *Weenen.*
J. B. DAVID, te *Leuven.*
. . . .

Afdeeling voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

Gewone Leden.

D. J. STORM BUYSING, te *'s Gravenhage.*
J. VAN GEUNS, te *Amsterdam.*
H. C. VAN HALL, te *Groningen.*
J. VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*
F. KAISER, te *Leiden.*
R. LOBATTO, te *Delft.*
C. J. MATTHES, te *Amsterdam.*
A. H. VAN DER BOON MESCH, te *Leiden.*
G. J. MULDER, te *Utrecht.*
R. VAN REES, te *Utrecht.*

W. N. ROSE, te *'s Gravenhage.*

G. SIMONS, te *'s Gravenhage.*

F. J. STAMKART, te *Amsterdam.*

G. J. VERDAM *), te *Leiden.*

F. W. CONRAD, te *'s Gravenhage.*

F. C. DONDERS, te *Utrecht.*

J. W. ERMERINS, te *Groningen.*

J. BADON GHIJBEN, te *Breda.*

H. J. HALBERTSMA, te *Leiden.*

P. HARTING, te *Utrecht.*

G. A. VAN KERKWIJK, te *'s Gravenhage.*

CL. MULDER, te *Groningen.*

J. W. L. VAN OORDT, te *Rotterdam.*

H. SCHLEGEL, te *Leiden.*

G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, te *Amsterdam.*

W. C. H. STARING †), op den Huize *Boekhorst* bij *Zutphen.*

C. H. D. BUYS BALLOT, te *Utrecht.*

F. Z. ERMERINS, te *Groningen.*

J. A. C. OUDEMANS, te *Utrecht* (tijdelijk te *Batavia*).

D. BIERENS DE HAAN, te *Leiden.*

J. BOSQUET, te *Maastricht.*

A. W. M. VAN HASSELT, te *Utrecht.*

M. C. VERLOREN, te *Amersfoort.*

J. VAN GOGH, te *Utrecht.*

V. S. M. VAN DER WILLIGEN, te *Deventer.*

P. ELIAS, te *'s Gravenhage.*

C. A. J. A. OUDEMANS, te *Amsterdam.*

E. H. VON BAUMHAUER, te *Amsterdam.*

F. A. W. MIQUEL, te *Utrecht.*

S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, te *Leiden.*

---

*) Tot aan den Heer G. J. VERDAM zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 26 October 1851, N°. 3, werden benoemd tot gewone leden der Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

†) De alphabetische orde is ook aangenomen voor hen, die door het besluit van 23 Februarij 1855 tot gewone leden der Natuurkundige Afdeeling van de Akademie werden benoemd. De rangorde der leden, volgende op den Heer W. C. H. STARING, wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, aan het *Nieuwe-Diep*
P. BLEEKER, te *'s Gravenhage.*
P. J. VAN KERCKHOFF, te *Groningen.*
J. BOSSCHA, JR., te *'s Gravenhage.*
N. W. P. RAUWENHOFF, te *Rotterdam.*
P. L. RIJKE, te *Leiden.*
A. HEYNSIUS, te *Amsterdam.*
M. HOEK, te *Utrecht.*

. . . .
. . . .

Rustende Leden.

H. C. SEELIG, te *Breda.*
J. G. S. VAN BREDA, te *Haarlem.*
C. PRUYS VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*
J. P. DELPRAT, te *'s Gravenhage.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

C. SWAVING, te *Buitenzorg op Java.*
F. JUNGHUHN, te *Batavia.*
G. WASZINK, te *Batavia.*
D. W. ROST VAN TONNINGEN, te *Buitenzorg op Java.*
P. J. MAIER, te *Batavia.*

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Buitenlandsche Leden.

A. C. BECQUEREL, te *Parijs.*
H. K. W. BERGHAUS, te *Potsdam.*
J. B. DUMAS, te *Parijs.*

M. FARADAY, te *Londen.*

J. LIEBIG, te *Munchen.*

H. VON MOHL, te *Tubingen.*

J. J. D'OMALIUS, te *Namen.*

R. OWEN, te *Londen.*

A. QUETELET, te *Brussel.*

RAMON DE LA SAGRA, te *Parijs.*

Sir JOHN F. W. HERSCHEL, te *Londen.*

P. J. VAN BENEDEN, te *Leuven.*

G. B. AIRY, te *Greenwich.*

H. HELMHOLTZ, te *Heidelberg.*

A. W. HOFMANN, te *Londen.*

V. REGNAULT, te *Parijs.*

R. VIRCHOW, te *Berlijn.*

H. W. DOVE, te *Berlijn.*

H. R. GÖPPERT, te *Breslau.*

H. MILNE EDWARDS, te *Parijs.*

ALPHABETISCHE LIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

SEDERT DE OPRIGTING IN 1851.

NB. De Letter L. beteekent gewoon Lid.
" " C. " Correspondent
" " B. L. " Buitenlandsch Lid.
" " R. L. " Rustend Lid.
" " a. L. " Afdeeling Letterkunde.
" " a. N. " Afdeeling Natuurkunde.

A.

Ackersdijck, (J) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1861. Overl. 13 Julij 1861.

Airy, (G. B.) te *Greenwich*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Arago, (D. F. J.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Oct. 1853.

Assen, (C. J. van) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858. Overl. 13 Sept. 1859.

B.

Bake, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858. Overl. 26 Maart 1864.

Baumhauer, (E. H. von) te *Amsterdam*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Becquerel, (A. C.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Beek, (A. van) te *Utrecht*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Jan. 1856.

Beets, (N.) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Beneden, (P. J. van) te *Leuven*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Bergh, (L. Ph. C. van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Berghaus, (H. K. W.) te *Potsdam*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Bleeker, (P.) te *'s Gravenhage*, C. a. N. 6 April 1855. L. a. N. 5 Mei 1862.

Blume, (C. L.) te *Leiden*, L. a. N. 6 April 1855. Overl. 3 Febr. 1862.

Boot, (J. C. G.) te *Amsterdam*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Bosch, (R. B. van den) te *Goes*, L. a. N. 2 Mei 1857. Overl. 18 Jan. 1862.

Bosquet, (J.) te *Maastricht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Bosscha, (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Bosscha, Jr., (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 1 Mei 1863.

Brants, (A.) te *Joppe bij Gorsel*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Nov. 1862.

Breda, (J. G. S. van) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. Oct. 1858.

Brill, (W. G.) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Brink, (R. C. Bakhuizen van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Brown, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 10 Junij 1858.

Brumund, (J. F. G.) te *Batavia*, C. a. L. 29 April 1855. Overl. 12 Maart 1863.

Brutel de la Rivière, (P. M.) aan het *Nieuwe Diep*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Bünsen, (K. J. v.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859. Overleden 28 Nov. 1860.

Buys Ballot, (C. H. D.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Buysing, (D. J. Storm) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

C.

Chevalier, (Michel) te *Parijs*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Cobet, (C. G.) te *Leiden*. L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 8 Sept. 1856.

Conestabile, (G.) te *Perugia*, B. L. a. L. 7 Mei 1861.

Conrad, (F. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

D.

David, (J. B.) te *Leuven*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Delprat, (G. H. M.) te *Rotterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855. R. L. 1861.

Delprat, (J. P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 1863.

Dirks, (J.) te *Leeuwarden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Donders, (F. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dove, (H. W.) te *Berlijn*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Dozy, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Oct. 1856.

Dozy, (R. P. A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Dumas, (J. B.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dumontier, (F. A. C.) te *Paramaribo*, C.a.N. 4 Mei 1859. Bed. 8 Aug. 1860.

Dijk, (C. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 21 Maart 1853.

E.

Elias, (P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Ermerins, (F. Z.) te *Groningen*, L. a. N. 6 April 1855.

Ermerins, (J. W.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

d'Espine, (Baron A.) te *Aix* in *Savoye*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 April 1853.

F.

Faraday, (M.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Fleischer, (H. L.) te *Leipzig*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Focke, (H. C.) te *Paramaribo*, C.a.N. 26 Oct. 1851. Overl. 29 Junij 1856.

Fremery, (P. J. J. de) te *Utrecht*, L.a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Sept. 1855.

Friederich, (R. H. Th.) te *Batavia*, C. a. L. 1 Mei 1858.

Fruin, (R. J.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

G.

Gachard, (L. P.) te *Brussel*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Gauss, (C. F.) te *Göttingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Febr. 1855.

Geer, (B. J. Lintelo de) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Geuns, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Ghijben, (J. Badon), te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Gilse, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859. Overl. 26 Mei 1859.

Glavimans, (C. J.) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Aug. 1857.

Godefroi, (M. H.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Göppert, (H. R.) te *Breslau*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Gogh, (J. van) te *Utrecht*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Goudsmit, (J. E.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Greuve, (F. C. de) te *Groningen*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 6 Dec. 1862. Overl. 28 April 1863.

Groen van Prinsterer, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 27 April 1855.

Grote, (G.) te *Londen*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Guizot, (F.) te *Parijs*, B. L. a. L. 19 April 1855.

H.

Haan, (D. Bierens de) te *Leiden*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Haan, (W. de) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 15 April 1855.

Halbertsma, (H. J.) te *Leiden*. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (H. C. van) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (J. van) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855. Overl. 19 Maart 1859.

Harting, (D.) te *Enkhuizen*, L. a. L. 8 Mei 1860.

Harting, (P.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hasselt, (A. W. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Hasskarl, (J. K.) te *Batavia*, C. a. N. 6 April 1855. *)

Helmholtz, (H.) te *Heidelberg*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Herschel, (Sir John) te *Londen*, B. L. a. N. 1 Mei 1858.

Heusde, (J. A. C. van) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 1 Mei 1858.

Heynsius, (A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 12 Mei 1864.

Hoek, (M.) te *Utrecht*, L. a. N. 12 Mei 1864.

Hoeven, (A. des Amorie van der) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 29 Julij 1855.

Hoeven, (C. Pruys van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 13 Aug. 1862.

Hoeven, (J. van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hoffmann, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Hofmann, (A. W.) te *Londen*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Holtius, (A. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1857. Overl. 29 Maart 1861.

Holwerda, (J. H.) te *Gorinchem*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Horsfield, (Th.) te *Londen*, B. L. a.N. 26 Oct. 1851. Overl. 24 Julij 1859.

Hulleman, (J. G.) te *Leiden*, L. a. L 5 Mei 1856. Overl. 29 Mei 1862.

Humboldt, (A. von) te *Berlijn*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Mei 1859.

J.

Janssen, (L. J. F.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Jonckbloet, (W. J. A.) te *Groningen*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Julien, (S.) te *Parijs*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Junghuhn, (G.) te *Batavia*, C. a. N. 6 April 1855.

Juynboll, (T. W. J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 16 Sept. 1861.

K.

Kaiser, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kappeyne van de Coppello, (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 8 Mei 1860.

Karsten, (S.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Kemper, (J. de Bosch) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 26 April 1856.

---

*) De titel van Correspondent is vervallen, doordien de Heer HASSKARL Oost-Indië verlaten en zich in Duitschland met der woon gevestigd heeft.

Kerckhoff, (P. J. van) te *Groningen*, L. a. N. 5 Mei 1862.

Kerkwijk, (G. A. van) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kist, (N. C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 21 Dec. 1859.

Knoop, (W. J.) te *Maastricht*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Koenen, (H. J.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Kolk, (J. L. C. Schroeder van der) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1862.

Kuenen, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Kun, (L. J. A. van der) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 26 Jan. 1864.

L.

Lassen, (C.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Leemans, (C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lennep, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lepsius, (C. R.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Liebig, (J.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Lindenau, (B. A. von) te *Altenburg*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 21 Mei 1855.

Lobatto, (R.) te *Delft*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

M.

Macaulay, (Th. Babington) te *Campdenhill* bij *Kensington*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 28 Dec. 1859.

Madvig, (J. N.) te *Koppenhagen*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Maier, (P. J.) te *Batavia*, C. a. N. 7 Mei 1861.

Matthes, (B. F.) te *Makassar*, C. a. L. 7 Mei 1861.

Matthes, (C. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mees, Az., (G.) te *Rotterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Mees, (W. C.) te *Amsterdam*, L. a. L. 1 Mei 1858.

Mesch, (A. H. van der Boon) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Millies, (H. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Milne Edwards, (H.) te *Parijs*, B. L. a. N. 5 Mei 1862.

Miquel, (F. A. W.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 26 Junij 1857. L. a. N. 8 Mei 1860.

Mohl, (H. von) te *Tubingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Moll, (W.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Mommsen, (Th.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Motley, (J. L.) te *Weenen*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Mulder, (Cl.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mulder, (G. J.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

N.

Numan, (A.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 1 Sept. 1852.

Nijhoff, (Is. An.) te *Arnhem*, L. a. L. 24Maart. 1855. Overl. 20 Junij 1863.

O.

Omalius, (J. J. d') te *Namen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Oordt, (J. W. L. van) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Opzoomer, (C. W.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Oudemans, (C. A. J. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Oudemans, (J. A. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Owen, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

P.

Pluygers, (W. G.) te *Leiden*, L. a. L. 12 Mei 1864.

Q.

Quetelet, (A.) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

R.

Rangabé, (A. R.) te *Athene*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Ranke, (L.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1845.

Rauwenhoff, (N. W. P.) te *Rotterdam*, L. a. N. 1 Mei 1863.

Rawlinson, (H. C.) te *Londen*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Rees, (R. van) te *Utrecht*, L. a N. 26 Oct. 1851.

Regnault, (V.) te *Parijs*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Reinwardt, (C. G. C.) te *Leiden*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Maart 1854.

Réville, (A.) te *Rotterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Roorda, (T.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rose, (W. N.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Rost van Tonningen, (D. W.) te *Buitenzorg* (*op Java*), C. a. N. 7 Mei 1861.

Roulez, (J.) te *Gent*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Rueb, (A. S.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Maart 1854.

Rutgers, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rijk, (J. C.) te *'s Gravenhage*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1854.

Rijke, (P. L.) te *Leiden*, L. a. N. 1 Mei 1863.

S.

Sagra, (Ramon de la) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Savigny, (F. von) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 25 Oct. 1861.

Schlegel, (H.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Schneevoogt, (G. E. Voorhelm) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Scholten, (J. H.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Sebastian, (A. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 17 Dec. 1856.

Seelig, (H. G.) te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 1856.

Simons, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Six, (J. P.) te *Amsterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Sloet, (L. A. J. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Stamkart, (F. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Staring, (W. C. H.) *op Boekhorst bij Zutphen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Stratingh, (G. Acker) te *Groningen*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Swaving, (C.) *Buitenzorg op Java*, C. a. N. 26 Oct. 1851.

T.

Temmink, (C. J.) te *Leiden*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 30 Jan. 1858.

Theiner, (A.) te *Rome*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Tiedeman, (F.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1861.

U.

Ullmann, (C.) te *Carlsruhe*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Ursel, (de Hertog van) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Sept. 1860.

V.

Verdam, (G. J.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Verloren, (M. C.) te *Amersfoort*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Virchow, (R.) te *Berlijn*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Vissering, (S.) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Vollenhoven, (S. C. Snellen van) te *Leiden*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Vries, Az. (G. de) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Vries, (M. de) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Vriese, (W. H. de) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1862.

Vrolik, (G.) te *Amsterdam*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 10 Nov. 1859.

Vrolik, (W.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 22 Dec. 1863.

W.

Wal, (J. de) te *Leiden*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Waszink, (G.) te *Batavia*, C. a. N. 2 Mei 1857.

Willigen, (V. S. M. van der) te *Deventer*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Winkel, (L. A. te) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

LIJST

DER

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE

ACADEMIËN, GELEERDE GENOOTSCHAPPEN EN INSTELLINGEN,

WAARMEDE DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN DOOR RUILING DER UITGEGEVEN WERKEN IN VERBINDING IS.

NEDERLAND.

Hoogeschool te Leiden.
〃 〃 Utrecht.
〃 〃 Groningen.
Academie te Delft.
Athenaeum illustre te Amsterdam.
〃 〃 〃 Deventer.
Maatschappij (Hollandsche) der Wetenschappen te Haarlem.
——— der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.
——— (Nederlandsche) tot bevordering van Nijverheid, te Haarlem.
——— tot bevordering der Bouwkunst, te Amsterdam.
Genootschap (Teylers Tweede) te Haarlem.
——— (Zeeuwsch) der Wetenschappen te Middelburg.
——— (Provinciaal Utrechtsch) van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.
——— (Historisch), gevestigd te Utrecht.
——— (Bataafsch) der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam.

Genootschap (Provinciaal) van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's Hertogenbosch.

——— (Wiskundig) onder de zinspreuk: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, te Amsterdam.

——— (Koninklijk Zoölogisch) *Natura Artis Magistra* te Amsterdam.

——— (Nederl. Onderwijzers-) ter bevordering van Volksopvoeding en Onderwijs, te Amsterdam.

——— ter bevordering der Genees- en Heelkunde, te Amsterdam.

——— (Friesch) voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Instituut (Koninklijk) van Ingenieurs, te 's Gravenhage.

——— ——— voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië, te Delft.

——— (Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch), te Utrecht.

Nederlandsche Entomologische Vereeniging, te Leiden.

Vereeniging (Overijsselsche) tot ontwikkeling van Provinciale welvaart, te Zwolle.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, te Amsterdam.

Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, te Amsterdam.

Vereeniging voor Volksvlijt, te Amsterdam.

Nederlandsche Handelmaatschappij.

Boekerij van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.

Provinciale Bibliotheek van Friesland, te Leeuwarden.

Openbare Bibliotheek te Arnhem.

Stads-Boekerij te Zutphen.

Provinciale Bibliotheek te Middelburg.

Rotterdamsch Leeskabinet.

OOST-INDIË.

Bataviaasch Genootschap der Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederl. Indië, te Batavia.

Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid, te Batavia.

Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen, te Batavia.

WEST-INDIË.

Koloniale Bibliotheek, te Suriname.

BELGIË.

Académie Royale des Sciences, Lettres et Arts de Belgique, te Brussel.
Académie Royale de Médecine de Belgique, te Brussel.
Société Royale des Sciences, te Luik.
Willems-Fonds, te Gent.
Université Catholique de Louvain, te Leuven.

FRANKRIJK.

Académie Impériale des Sciences, te Parijs.
École Impériale Polytechnique, te Parijs.
Bibliothèque du Comité des Travaux historiques et des Sociétés savantes, te Parijs.
Bibliothèque du Ministère de l'Agriculture, Commerce et Travaux Publics, te Parijs.
Muséum d'Histoire Naturelle, te Parijs.
Académie Impériale de Médecine, te Parijs.
Société de Biologie, te Parijs.
Het Departement van Oorlog, te Parijs.
Bibliothèque Impériale, te Parijs.
Académie Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Lyon.
Société Impériale d'Agriculture, d'Histoire Naturelle et d'Arts utiles, te Lyon.
—— Linnéenne, te Lyon.
—— —— de Normandie, te Caen.
Académie des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Caen.
Société des Antiquaires de Normandie, te Caen.
Académie Impériale des Sciences, Inscriptions et Belles Lettres, te Toulouse.

Académie de Législation, te Toulouse.
——— Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Bordeaux.
——— des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Dijon.
Société d'Agriculture et d'Industrie Agricole de la Côte d'or, te Dijon.
Académie des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Rouen.
——— des Sciences et Lettres, te Montpellier.
——— de Savoie, te Chambéry.
Société Académique de Nantes et de la Loire inférieure, te Nantes.
——— d'Émulation, te Kamerrijk.
——— Impériale des Sciences, d'Agriculture et des Arts, te Rijssel.
——— Dunkerquoise pour l'encouragement des Sciences, des Lettres et des Arts, te Duinkerken.
——— Imp. d'Agriculture, Sciences et Arts de l'arrondissement de Valenciennes, te Valenciennes.
——— de l'Histoire et des Beaux-Arts de la Flandre Maritime, te Bergues.
——— Agricole, Scientifiques et Littéraire des Pyrenées Orientales, te Perpignan.
——— des Sciences Naturelles, te Cherburg.
——— ——— Naturelles, te Straatsburg.
——— des Antiquaires de Picardie, te Amiens.
——— ——— de la Morinie, te St. Omer.

ITALIË.

Accademia Pontifica di Nuovi Lincei, te Rome.
——— delle Scienze dell' Istituto di Bologna, te Bologna.
Imp. Reg. Istituto di Scienze, Lettere ed Arti, te Venetië.
R. Istituto Lombardo di Scienze, Lettere ed Arti, te Milaan.
Accademia Reale delle Scienze, te Turijn.
——— Reale delle Scienze, te Napels.

SPANJE.

La Real Academia de Ciencias, te Madrid.
Academia Especial de Ingenieros, te Madrid.

PORTUGAL.

Academia Reale das Sciencias, te Lissabon.

GROOT-BRITTANJE.

Royal Society, te Londen.
——— Astronomical Society, te Londen.
——— Medical and Chirurgical Society, te Londen.
——— Geographical Society, te Londen.
Zoological Society, te Londen.
Linnean Society, te Londen.
Hydrographical office (Admiralty), te Londen.
East-India Compagny, te Londen.
Philological Society, te Londen.
Anthropological Society te Londen.
Royal Society, te Edinburg.
——— Observatory, te Edinburg.
——— Observatory, te Greenwich.
——— Irish Academy, te Dublin.
——— Dublin Society, te Dublin.
Natural History Society, te Dublin.
Royal Catholic University of Ireland, te Dublin.
Cambridge Philosophical Society, te Cambridge.
Literary and Philosophical Society, te Manchester.
Philosophical Society, te Glasgow.
Geological Society, te Dublin.

AMERIKA.

American Academy of Arts and Sciences te Boston and Cambridge, Massachusetts.

Observatory of Harvard College, te Cambridge (Mass.).
State Library of New-York, te Albany.
Academy of Natural Sciences, te Philadelphia.
American Philosophical Society, te Philadelphia.
——— Association for the advancement of Science, te Philadelphia.
Smithsonian Institution, te Washington.
American Journal of Sciences and Arts, te Newhaven.
Michigan-State agricultural Society, te Detroit.
Academy of Science, te St. Louis (Missouri).
Elliot Society of Natural History, te Charleston (S[th]. Carolina).
Ohio-State Board of Agriculture, te Columbus.
State University of Iowa, te Des-Moines.
California Academy of natural Sciences, te San Francisco.
Société de Naturalistes de la Nouvelle Grenade, te Bogota.
Boston Society of Natural History, te Boston.

OOSTENRIJK.

Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, te Weenen.
K. Königliche Geologische Reichsanstalt, te Weenen.
K. K. Geographische Gesellschaft, te Weenen.
Zoologisch-Botanische Gesellschaft, te Weenen.
Königlich-Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften, te Praag.
Académie des Sciences de Hongrie, te Pesth.
Verein für Vaterländische Naturkunde, te Presburg.
Das Tirolische Ferdinandeum, te Innsbruck.
Société historique de Styrie, te Grätz.
Naturforschender Verein, te Brünn.

PRUISSEN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Berlijn.
Königliche Sternwarte, te Koningsbergen.
Physikalisch-ökonomische Gesellschaft, te Koningsbergen.
Naturforschende Gesellschaft, te Dantzig.
Schlesische Gesellschaft f. Vaterländische Kultur, te Breslau.
Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Naturhistorischer Verein der Preussischen Rheinlande u. Westphalens, te Bonn.
Naturforschende Gesellschaft, te Halle.
Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen und Thüringen, te Halle.
Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.
Gesellschaft für nützliche Forschungen, te Trier.

HANNOVER.

Königliche Gesellschaft der Wissenschaften, te Göttingen.
Gesammt-Verein des Deutschen Geschichts- und Alterthumsvereines, te Hannover.

SAXEN.

K.K. Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher, te Dresden.
Königlich Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften, te Leipzig.
Fürstliche Jablonowskische Gesellschaft, te Leipzig.

SAXEN-GOTHA

Geographische Anstalt, te Gotha.

WURTEMBERG.

Verein für Vaterländische Naturkunde, te Stuttgart.
Bibliothèque royale publique, te Stuttgart.

BEIJEREN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Munchen.
Physikalisch-medicinische Gesellschaft, te Wurzburg.
Naturhistorischer Verein, te Augsburg.
Zoologisch-mineralogischer Verein, te Regensburg.
Germanisch National-Museum, te Neurenberg.
Pollichia: Naturwissenschaftlicher Verein der Rheinpfalz, te Durkheim.

HESSEN-CASSEL.

Verein für Naturkunde, te Cassel.
Gesellschaft zur Beförderung der gesammten Naturwissenschaften, te Marburg.
Wetterauische Gesellschaft für die gesammten Naturwissenschaften, te Hanau.

HESSEN-DARMSTADT.

Oberhessische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde, te Giessen.
Verein für Naturkunde te Offenbach a/M.

BADEN.

Gesellschaft zur Beförderung der Naturwissenschaften, te Freiburg (in Breisgau).
Naturhistorisch medizinischer Verein, te Heidelberg.

MECKLENBURG-STRELITZ.

Verein der Freunde der Naturwissenschaften in Mecklenburg, te Neubrandenburg.

NASSAU.

Verein für Naturkunde, te Wiesbaden.

LUXEMBURG.

Société Archéologique, te Luxemburg.
——— des Sciences Naturelles du Gr. Duché de Luxembourg, te Luxemburg.

FRANKFORT AAN DEN MAIN.

Senckenbergische Stiftung, te Frankfort a/M.
Zoologische Gesellschaft, te Frankfort a. d. Main.

ZWITSERLAND.

Société de Physique et d'Histoire Naturelle, te Genève.
——— Vaudoise des Sciences Naturelles, te Lausanne.
——— Helvétique des Sciences Naturelles, te Bern.
Naturforschende Gesellschaft te Basel.

RUSLAND.

Académie Impériale des Sciences, te St. Petersburg.
Musée Impériale de l'Ermitage, te St. Petersburg.
Observatoire Physique Central, te St. Petersburg.
Société Impériale d'Archéologie, te St. Petersburg.
——— Géographique de Russie, te St. Petersburg.
Académie Impériale, te Kazan.
Société Impériale des Naturalistes, te Moskou
Musée public, te Moskou.
Observatorium, te Pulkowa.
Societas Scientiarum Fennica, te Helsingfors.
Académie des Sciences, te Dorpat.
Naturforschende Gesellschaft, te Dorpat.
Naturforschender Verein, te Riga.

DENEMARKEN.

Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, te Koppenhagen.
Société Royale des Antiquaires du Nord, te Koppenhagen.
Sternwarte, te Altona.

NOORWEGEN, ZWEDEN.

Kongelige Frederiks Universität, te Christiania.
——— Norske Videnskabs-Selskab, te Drontheim.
——— Vetenskap-Akademie, te Stokholm.
Societas Scientiarum, te Upsal.

KONINKLIJK BESLUIT OMTRENT HET VERLEENEN VAN VRIJDOM VAN BRIEFPORT AAN DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.,*

Gezien Art. 33 der wet van 12 April 1860 (*Staatsblad* N°. 15) mitsgaders Ons besluit van 5 Julij 1860 (*Staatsblad* N°. 38).

Gelet op het rapport van Onzen Minister van Financien, van den 15den dezer, N°. 139 Post;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vrijstelling van briefport onder de gewone bepalingen van kruisband en eigenhandig contreseing te verleenen.

1°. voor de briefwisseling, welke over dienstzaken gevoerd wordt tusschen de Leden der Kollegiën van Gedeputeerde Staten in elke provincie en den Griffier van hetzelfde Kollegie;

2°. voor de brieven en stukken, betrekking hebbende tot den werkkring van de *Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam,* welke over en weder verzonden worden tusschen het *Bestuur van die Akademie* ter eene, en de *Leden van dezelfde Akademie* ter andere zijde.

Onze Minister van Financiën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, tot informatie.

Het Loo, den 21sten Augustus 1856.

(*get.*) WILLEM

De Minister van Financiën,
(*get.*) VROLIK.

Voor kopij conform.
De Secretaris-Generaal,
(*get.*) D. VAN HOYTEMA.

Ten opzigte van dit genot van vrijdom van briefport, is het noodzakelijk, den H.H. leden der Akademie te doen opmerken, dat de onder kruisband en eigenhandig contreseing verzonden brieven aan het bureau van het Postkantoor behooren te worden afgegeven. Zoo zij in de bus worden gestoken, vervalt de vrijdom, en worden de brieven getaxeerd. De vrijdom bepaalt zich uitsluitend tot de dienst der Akademie.

PROGRAMMA CERTAMINIS POETICI AB ACADEMIA REGIA DISCIPLINARUM NEDERLANDICA EX LEGATO HOEUFFTIANO PROPOSITI A° MDCCCLXIV.

Ante Kalendas Januarias novem carmina Latina Academiae oblata sunt, quae de praemio proposito certarent. Erant sic inscripta: I. *Missi querela et exspectatio.* II. *In funere Lycisci.* III. *Fulton vaporis nautici inventor.* IV. *Medicus recens.* V. *Fraga. Carmen ad Caietanum fratrem.* VI. MDCCCXIII—MDCCCLXIII d. XVII *m. Novembris.* VII. *Semisaecularia libertatis Neerlandicae.* VIII. *Senis vota pro patria festum restitutae libertatis celebrante.* IX. *Orgia Bacchi pueri.*

De his in conventu publico Academiae die XIV m. Martii ita relatum est:

In primo nihil inveniri praeter verba et voces et lectorem dubium relinqui, quis sit missus, quid queratur, quid exspectet. Secundi carminis poetam in re tenui — nam deflet mortem canis sui — feliciter esse versatum; versus tamen neque argumento neque sermone ita commendari, ut praemio digni esse videantur. Carmen tertium, argumento et forma cognatum cum carmine, quod in praecedentis anni certamine praemium tulit, Fultonis vitam enarrat, sed quum plura contineat non satis castigata in rebus, in sententiis, in verbis, non potest eximia laude ornari. Quarti, quum editum sit et nomen poetae praeferat, nulla ratio haberi potest. Quintum carmen e genere didascalico non sine suavitate legitur, sed magis placeret, si brevius esset et si is, qui fecit, limae laborem non refugisset. Nunc insunt, quae deleta aut mutata velis. Trium carminum, quae memoriam instaurant dierum festorum, quos patria nostra cum rege m. Nov. proximo egit, primum, quod ordine sextum est, magis exsecrationem dominationis et relationem simplicem illarum rerum continet, quam poetica facultate excellit; alterum nimio ambitu laborat, multa continet quae abesse malis, et quum egregias partes contineat et Ovidianum colorem plerumque referat, multos etiam versus habet, in quibus purus et dilucidus sermo desideratur; tertium vero est opus viri, quem pectus ad canendum impulit et qui latino sermone egregie usus ad animi sententiam declarandam, pura et illustri brevitate argumentum, quod sibi sumpserat, tractavit. Nec laude indignum videtur carmen nonum, quod magnam prodit familiaritatem cum veteribus poetis Latinis et tabulam pictam, quae Romae est, versibus sic delineat, ut paene oculis legentium subiiciatur.

Hac relatione audita Academia censuit praemium aureum tribuendum esse ei, qui carmen octavum, quod inscribitur *Senis vota* cet. composuit. Aperta schedula, cui inscripta erant verba *meminisse iuvat*, apparuit esse Io. VAN LEEUWEN, V. D. M. in vico Zegwaart. Poetae carminis noni, quo *Orgia Bacchi pueri* canuntur, numus argenteus, iis, qui *in funere Lycisci* et de *fragis* poemata miserunt, mentio honorifica ab Academia decer-

nitur, si concesserint, ut schedulae carminibus suis additae aperiantur.

Carminis secundi poetam se professus est idem Io. VAN LEEUWEN, quinti IOSEPHUS BUCCI prope Anconam in clericali munere occupatus.

Denuo invitantur omnes poetae cives, peregrini, ut carmina Latina iudicio Academiae submittere velint.

Praemium, numus aureus CXX florenorum, ei dabitur, cuius carmen versibus non minus quinquaginta constans argumenti non privati, quod neque ex alia lingua translatum, neque iam editum aut cum aliis communicatum sit, ceteris praestare et mediocritatem longe superare iudicatum erit.

Carmina huic certamini destinata ante Kal. Ian. a. MDCCCLXV mittenda sunt ad Virum Clar. I. C. G. BOOT, Ordini literario ab Actis, lemmate insignita et munita schedula obsignata, quae eodem lemmate instructa intus nomen poetae contineat.

Certaminis eventus in publico Ordinis literarii Academiae regiae consessu m. Martio anni sequentis habendo promulgabitur.

Carmen praemio ornatum sumptibus legati Hoeufftiani typis describetur et edetur, cum aliis, si qua praeter illud editione digna videbuntur. Cetera carmina repetentibus reddentur, si de veritate rogationis satis constabit. Eorum schedulae non apertae comburentur.

C. W. OPZOOMER,
Ord. liter. Praeses.

Amstelodami, d. XI m. Aprilis,
A. MDCCCLXIV.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

INLEIDING.

Tot de Vereenigde Vergadering van de beide Afdeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam, waren de leden met den volgenden brief bijeengeroepen:

Amsterdam, den 23[sten] April 1864.

Ik heb de eer U te noodigen, op Saturdag den 30[sten] April e. k., des morgens ten Elf Ure tot eene Vereenigde Vergadering van de beide Afdeelingen der Akademie, voorgeschreven door Art 12 van het Organiek Reglement.

C. J. MATTHES,
Waarnemend Algemeene Secretaris.

ONDERWERPEN TER BEHANDELING.

1°. Ontwerp-Verslag over den staat en de werkzaamheden der Akademie.

2°. Verslag van de Heeren P. Harting, C. H. D. Buys Ballot, G. de Vries Az. en W. C. Mees, door de twee Afdeelingen der Akademie in Commissie benoemd tot het nazien der Rekening en Verantwoording over den jare 1863—1864.

3o. Raming der uitgaven van 1864—1865.

4°. Bespreking van Art. 20 van het Organiek Reglement.

5°. Keuze van een algemeenen Secretaris.

6°. Verslag van de Commissie voor het opsporen, het behoud en het bekend maken van overblijfsels der vaderlandsche kunst uit vroegere tijden.

7°. Aanvulling van voornoemde Commissie.

8°. Verwisseling van den voorrang der Afdeelingen.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

GEHOUDEN DEN 30sten APRIL 1864, DES MORGENS

TEN ELF URE.

Algemeene Voorzitter. . J. VAN GEUNS *)
Waarn. Algemeene Secretaris. . C. J. MATTHES.

Tegenwoordig de Heeren: P. HARTING, R. LOBATTO, P. BLEEKER, A. H. VAN DER BOON MESCH, C. LEEMANS, D. BIERENS DE HAAN, A KUENEN, R. C BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J. C. G. BOOT, P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, G MEES, AZ., N. W. P. RAUWENHOFF, R. FRUIN, C. W. OPZOOMER, J. DIRKS, F. C. DONDERS, F. J. STAMKART, H. C. MILLIES, E. H. VON BAUMHAUER, S. VISSERING, J. VAN GOGH, A. W. M. VAN HASSELT, H. J. KOENEN, W. N ROSE, R. VAN REES, C. A. J. A. OUDEMANS, J. A. C. VAN HEUSDE, W. MOLL, W. C. MEES, G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, CL. MULDER en J. P. SIX.

---

*) In stede van den Heer SIMONS, door ongesteldheid afwezig.

Van de HH. G. SIMONS, F. W. CONRAD, N. BEETS, V. S. M. VAN DER WILLIGEN en J. BOSSCHA JR. is berigt ontvangen, dat het hun ondoenlijk is, deze Vergadering bij te wonen.

De Voorzitter opent de Vergadering met de navolgende toespraak.

Mijne Heeren!

De welkomstgroet is wel het meest gepaste woord, waarmede de Voorzitter van de Vergadering der beide Afdeelingen van de Koninklijke Akademie hare werkzaamheden kan inleiden. Telken jare als wij weder te zamen komen, is het sedert onze vorige vergadering verloopen tijdvak als eene herinnering van den voortsnellenden tijd; en terwijl wij het voorregt met vreugde gedenken, dat het ons gegeven is hier van nieuws te vergaderen, om door gemeenschappelijke beraadslaging de belangen der Akademie te dienen, en den band te bewaren, die de beide Afdeelingen vereenigt, gevoelen wij ons niet minder getroffen, wanneer wij herdenken, welke offers uit ons midden in dat tijdvak door den dood gevorderd werden. Voorwaar! M.H. wij hebben het verlies van mannen te betreuren, waarop de Akademie roem mogt dragen, wier dood in het hart van velen onzer wonden geslagen heeft, die niet ligt geheeld worden, omdat wij ons aan hen verbonden gevoelden door warme vriendschap en opregte waardeering hunner verdiensten. Zal ik U behoeven te herinneren, hoe wij hier in ons midden met diep leedgevoel eenen NIJHOFF, eenen DE GREUVE, eenen BAKE missen? Zal het noodig zijn, den naam van VAN DER KUN te noemen, aan wiens nagedachtenis door den Heer CONRAD, in de Vergadering der Natuurkundige Afdeeling, op den dag van gisteren eene hulde gebragt werd, die ons zoo diep deed gevoelen, welk een verlies daar geleden werd; eene hulde, die ons met weemoed vervulde, terwijl daarin de stem van den vriend weêrklonk, die den ontslapene met waarachtige droefheid herdacht. Zal ik U

de woorden herinneren, waarmede de Voorzitter van de vorige vereenigde Vergadering de Zitting besloot, toen hij vermeldde, hoe wij ons mogten verheugen, onzen hooggeschatten Algemeenen Secretaris, na de bezorgdheid die zijne wankelende gezondheid verwekt had, frisch van geest en vervuld van ijver in ons midden te zien. Helaas! wanneer Gij het Jaarboek opslaat op de bladzijde waar het Proces-Verbaal dier Zitting gesloten wordt, hoe zoude het U niet treffen, wanneer Gij na die bladzijde, waar de wensch gelezen wordt, waarin wij allen van harte instemden, de wensch, dat de Akademie nog lang op het bezit van haren Algemeenen Secretaris, op het bezit van WILLEM VROLIK roem mogt dragen..... wanneer Gij dan die andere bladzijde voor U ziet, welke het levensberigt van WILLEM VROLIK tot opschrift draagt. Wat door den Heer VAN DER HOEVEN op zoo waardige wijze ter zijner nagedachtenis gesproken werd, vond beäming bij ons allen. Met volle overtuiging zeggen wij het hem na, dat de Akademie in hem een warmen bevorderaar en verdediger harer belangen waardeerde, een onvermoeiden deelnemer harer werkzaamheden, die, op haren roem naijverig, voor haar alleen scheen te leven. De geschiedenis der Akademie, van hare wording af, kan hiervan getuigen, en terwijl wij zijn verlies betreuren, voegt het ons, eene dankbare hulde aan den man te brengen, die met onverdroten ijver als Algemeene Secretaris van den aanvang af werkzaam was; aan wien wij ons door zulke dure verpligtingen verbonden gevoelen, wanneer wij gedenken, welk eene toewijding, welk eene inspanning van krachten vaak van hem gevorderd werd, om te midden der vele moeijelijkheden, waarmede wij te worstelen hadden, steeds onvermoeid pal te staan voor de belangen der inrigting, waarmede hij zich schier vereenzelvigd had. — Moeijelijk wordt een man als hij in die betrekking op eene waardige wijze vervangen, en hem wien die taak opgedragen wordt, zal VROLIK zonder twijfel als een waardig voorbeeld voor den geest staan; gelukkig, zoo het hem moge gegeven zijn, met gelijken ijver voor de taak, ook zulk eene medewerking en welverdiende waardeering van zijnen arbeid bij zijne medeleden te vinden.

En nu, M.H. wat de werkzaamheden der Akademie in het afgeloopen jaar betreft, het verslag door den Secretaris ontworpen, zal U daarvan het overzigt schenken. Ik mag vertrouwen, dat Gij met belangstelling hem zult volgen bij dien terugblik op onzen arbeid. Bedrieg ik mij niet, dan zal ook weder dit verslag getuigen van de veelzijdige en degelijke rigting, waarin de belangen der wetenschap, die met den bloei van ons Vaderland zoo naauw verbonden zijn, door de Akademie behartigd worden.

Vóór dat wij onze werkzaamheden aanvangen, vergunt Gij mij M.H.! een woord voor mij zelven. Geroepen om de plaats van den hooggeschatten Algemeenen Voorzitter te vervullen, die door ongesteldheid verhinderd wordt deze Vergadering te leiden, vlei ik mij, dat ik bij U die welwillende tegemoetkoming mag vinden, die ik gevoel zoo zeer te behoeven, en die ik — het is mij eene aangename herinnering — bij vroegere gelegenheid, zoo onverdeeld bij U mogt aantreffen. In dit vertrouwen en met den wensch dat deze bijeenkomst moge strekken tot bevestiging van den bloei der Akademie, open ik deze Vergadering.

I.

Op noodiging van den Voorzitter leest de waarn. Algemeene Secretaris het volgende door hem ontworpen Verslag voor van den staat en de werkzaamheden der Akademie.

SIRE!

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen ging ook in den afgeloopen jaarkring voort met zich te beijveren, om aan het doel harer instelling waardiglijk te beantwoorden.

Bepaalde opdragten van Hooger hand gaven ditmaal weinig aanleiding, Uwer Majesteits Regering van voorlichting en raad te dienen.

Twee voorname onderwerpen intusschen, vroeger aan de be-

moeijingen der Akademie aanbevolen, bleven bij voortduring een voorwerp harer zorgen uitmaken:

De proefnemingen om de beste middelen te leeren kennen tot wering van den paalworm, die ten onzent zoo geduchte verwoestingen aanrigt, zijn met ijver en oordeel voortgezet geworden, gelijk blijken kan uit het laatste Verslag der Commissie aan Uwer Majesteits Minister van Binnenlandsche Zaken ingeleverd. Van vele zijden mogt die Commissie wederom bewijzen van medewerking en groote belangstelling in deze voor ons Vaderland hoogst gewigtige aangelegenheid ondervinden.

Op het Verslag *Over de Verzakking te Nijmegen* gaven de Heeren J. P. Delprat en Conrad een Vijfde Vervolg, hetwelk in de *Verslagen en Mededeelingen* door den druk is gemeen gemaakt.

De vraag, of soms geheel de bodem in Nederland aan eene langzame daling onderhevig zij, is eene vraag, wier beantwoording eerst bij lengte van tijd kan uitgemaakt worden. De Commissie met het toezigt daarover belast, gaat ijverig voort met het verzamelen en beredeneren van de gezette waarnemingen, die tot dat einde in het werk worden gesteld.

In verband daarmede staat de juiste kennis van het zoogenaamde Amsterdamsche Peil. De Heer Stamkart trachtte die op nog zekerder grondslagen te doen rusten, en deelde der Natuurkundige Afdeeling zijne latere bevindingen mede omtrent het berekenen van Waterhoogten, die voor de *Verslagen en Mededeelingen* bestemd zijn.

De Commissie *voor het opsporen, het behoud en het bekend maken van overblijfsels van Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden*, bleef met voortvarendheid hare roeping vervullen. Het ter vorige Vergadering door haar uitgebragt Verslag is te vinden in het *Jaarboek* van 1863. De hulp en ingenomenheid in dezen van vele zijden ondervonden, waarvan dat Verslag tevens getuigenis aflegt, heeft zich sedert niet verloochend.

De Heer Kaiser vestigde de aandacht op de graadmeting in Midden-Europa, door den Pruissischen Luitenant-Generaal Baeyer ontworpen en tot deelneming waaraan ons Vaderland werd uitgenoodigd. Hij ging de uitkomsten na van eene ge-

strenge critiek waaraan de Heer Dr. L. COHEN STUART op zijn verzoek de metingen van den Luitenant-Generaal KRAIJENHOFF had onderworpen; waaruit bleek: dat, om op eene waardige wijze zich te kunnen aansluiten aan hetgene in dit opzigt elders wordt tot stand gebragt, eene gedeeltelijke hernieuwing der metingen, door den Luitenant-Generaal KRAIJENHOFF verrigt, gevorderd werd, welke, zoo zij naar eisch geschiedde Sire, Uwer Regering tot roem en luister zou verstrekken.

Hecht de Natuurkundige Afdeeling der Koninklijke Akademie groote waarde aan eene naauwkeurige wiskundige bepaling van plaatsen in ons Vaderland, de Letterkundige Afdeeling trekt zich met regt hare namen aan. Van de lijst der Nederlandsche plaatsnamen, door haar bezorgd, is het gedeelte, dat de Provinciën Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland bevat, achter het Eerste Stuk van het VIIIste Deel der *Verslagen en Mededeelingen* uitgegeven; de lijst der overige Provinciën is grootendeels afgedrukt, en zal in het volgende Stuk worden opgenomen.

Aan die namen zijn geschiedkundige herinneringen verbonden, en deze in eere te houden, is eene taak waarvan de Akademie zich met voorliefde kwijt. Van de Beschrijving van Nederlandsche Historiepenningen is het VIIIste Stuk voltooid. Een negental platen vertoonen de penningen, die van 1781 tot 1784 hier te lande geslagen zijn. De Commissie gaat ijverig voort met haren arbeid.

Doch het kennen van gedenkpenningen is voor de geschiedenis nog niet van dat belang, als wel het opsporen en registreren van echte oorkonden, ten einde ze voor te loor gaan en vergetelheid te bewaren; daaraan evenzeer bleef de Letterkundige Afdeeling hare beste krachten toewijden. De Commissie voor het Hollandsch en Zeeuwsch Charterboek is met haren arbeid zoo verre gevorderd, dat de eerste aflevering, die een honderdtal Charters tot op het jaar 1150 bevatten zal, ter uitgave gereed ligt en spoedig ter perse kan gelegd worden. Met geen minderen ijver en goed gevolg worden van de sedert verloopen eeuwen oorkonden verzameld en geordend.

Ook de Bijdragen in het verstreken jaar door de Leden in

het bijzonder geleverd, betroffen, behalve de Oude Letterkunde, voor het grooter deel de Geschiedenis en hare hulpwetenschappen.

Daartoe behooren de Verhandeling van den Heer RÉVILLE: *Sur le rayonnement de la race Aryenne à la surface de l'Europe,* geplaatst in de *Verslagen en Mededeelingen,* Deel VIII, 1ste Stuk; eene Bijdrage van den Heer BAKE, *over de berigten der oude schrijvers aangaande de verbinding der Middellandsche en Roode Zeeën,* waarop ons hooggeacht medelid het vervolg helaas niet meer kon leveren, en eene beschouwing van den Heer BRILL, *over de gevolgen van het twaalfjarig bestand,* waarvan de hoofdinhoud in genoemd boekdeel, bl. 7, gevonden wordt. De gissing van den Heer VAN LENNEP, *over den oorsprong van het St. Nicolaas-feest,* en het Verslag van denzelfden, *over drie Engelsche geschriften van den Amerikaanschen Generaal* J. WATTS DE PEYSTER staan mede in naauw verband tot de geschiedenis van ons voorgeslacht.

De Oud-Indische, Egyptische en Etrurische Taal- en Letterkunde werd besproken naar aanleiding van de Bijdragen die de Heer FRIEDERICH, Correspondent der Akademie, en de Heeren JANSSEN en LEEMANS leverden. De eerste handelde *over twee opschriften op een beeld van Mandjuçri;* de tweede *over de jongste proeven van ontcijfering van Etrurische opschriften,* door ons Buitenlandsch Lid Graaf CONESTABILE, te Perugia, de laatste zette zijne vroegere mededeelingen voort *over Egyptische papyrussen met hieratisch schrift.* De hoofdinhoud der beide eerste Bijdragen is geboekt in het VIIde Deels 3de Stuk van de *Verslagen en Mededeelingen.*

Tot het gebied der Classieke Letterkunde behooren de Bijdragen der Heeren BOOT en KARSTEN. De eerste gaf eene *Critische behandeling van eene Elegie van Propertius;* de laatste vestigde in de Vergaderingen van October en Februarij de aandacht der Afdeeling op een gedicht van *Horatius.* Beide stukken hebben eene plaats gevonden in de *Verslagen* *). Van taalkundigen aard waren mede de opmerkingen van den Heer

*) Deel VIII, 1ste Stuk.

HOFFMANN, *over de beoefening der Nederlandsche taal op Japan* *).

Aan de Numismatiek ontleende de Heer SIX de stof tot eene mededeeling, *over de munten met den naam van Ptolemæus Soter* †); terwijl een kostbaar plaatwerk, bevattende photographische kopijen van Oud-Byzantijnsche miniaturen, dat de Akademie onlangs uit Rusland ten geschenke ontving, aan den Heer BOOT aanleiding gaf tot eenige opmerkingen §).

Een onderwerp, tot de Staathuishoudkunde behoorende, werd behandeld door den Heer W. C. MEES, die in een *onderzoek* trad *naar de algemeene wetten waardoor de bevolking en welvaart in onderscheiden landen beheerscht worden.* Zijne voordragt lokte veelzijdige wisseling van gedachten uit, en zal in het 2de Stuk van het VIIIste Deel der *Verslagen* opgenomen worden.

Van de werkzaamheden der Afdeeling Wis- en Natuurkunde behooren in de eerste plaats vermeld te worden die van onmiddellijke toepassing ten nutte der maatschappij.

De Heer VAN HALL wees aan, wat er voor *de kennis der geneeskrachtige kruiden onzer Koloniën* gedaan is, en betoogde het wenschelijke: dat het onderzoek der medicinale planten op Java en aangrenzende eilanden mogt worden voortgezet en aan de uitoefening der geneeskunst in Europa dienstbaar gemaakt; terwijl hij, wat Suriname en de West-Indische eilanden betrof, aandrong van hoe veel belang het was, dat iemand bepaaldelijk met het onderzoek der planten aldaar, of liever nog dat eene Commissie van deskundigen op de plaats zelve, daarmeê belast wierd **).

De Heer J. P. DELPRAT behandelde *den weêrstand van de horizontale koppeling tegen zijdelingsche uitbuiging der tralielig-*

---

*) Zie *Versl. en Med.* Deel VII, 3, bl. 289, vlg.

†) *Versl. en Med.* Deel VII, 3, bl. 285.

§) Zie *Versl. en Med.* Deel VIII, 1, bl. 73.

**) Zie Proces-Verbaal der Vergad. van 28 Nov. 1863.

gen bij spoorwegbruggen in een opstel, dat voorkomt in de *Verslagen en Mededeelingen*, Deel XVII, Stuk 1, bl. 8.

De Heer von Baumhauer gaf eenige *practische regels voor het vervaardigen en beoordeelen van Areometers;* terwijl het naauwkeurig gebruik er van werd toegelicht door den Heer Stamkart, die eene *correctieformule* leverde voor den invloed, door de luchtdrukking op het uit het vocht uitstekend gedeelte van den steel des Areometers uitgeoefend. Dezelfde bood, ter Vergadering van gisteren, nog een opstel voor de *Verslagen en Mededeelingen* aan, *over eene benaderingsmanier ter berekening van lijfrenten en verbindingsrenten.*

Op het gebied der Theoretische Wiskunde leverde de Heer Buys-Ballot een betoog *over het vormen van vergelijkingen tusschen de zijden en diagonalen van een regelmatigen veelhoek en hare eigenschappen*, een vraagstuk, van nieuws door den Heer Lobatto opgevat, die daarvan eene andere oplossing mededeelde. Het eene stuk is reeds verschenen in de *Verslagen en Mededeelingen* *); het andere zal later daarin worden opgenomen. De Heer Verdam behandelde *de Theorie der kromte- of krommingslijnen op de oppervlakte der Ellipsoïde met drie ongelijke assen*, en bood dien arbeid voor de *Verslagen* aan. De Heer Matthes eindelijk leverde een *betoog van het bestaan van èen opmerkelijk en zeer naauw verband tusschen eenige kromme lijnen* †).

De Sterrekunde had haren vertegenwoordiger in den Heer Kaiser. Deze gaf een *Verslag van den staat der Sterrewacht te Leiden en van de aldaar volbragte werkzaamheden, in het tijdvak van den* 1sten *Julij* 1862 *tot den laatsten van de maand Junij* 1863, en deelde in eene andere Vergadering zijne *onderzoekingen* mede *omtrent den gang van het hoofd-uurwerk der Sterrewacht te Leiden, de pendule Hohwü,* N°. 17. Beide verhandelingen zijn aangenomen voor de *Verslagen en Mededeelingen.*

Om de Meteorologie maakte de Heer Buys-Ballot zich van

*) Deel XVI, Stuk 3, bl. 293.

†) Zie Proces-Verbaal Vergad. van 28 Nov. 1863.

nieuws verdienstelijk door een opstel: *Sur la pression moyenne de l'atmosphère en plusieurs lieux de l'Europe*, gedrukt in de *Verslagen en Mededeelingen*, Deel XVI, 3, bl. 335.

In het vak der Natuurkunde mogt de Afdeeling zich in eene zeer vruchtbare medewerking van den Heer VAN DER WILLIGEN verheugen, die, behalve een *derde stukje over de Constanten van reflexie*, een opstel leverde *Sur un système de franges rectilignes qui s'observent en même temps que les anneaux de Newton;* beide zullen eene plaats vinden in de *Verslagen*. Voorts onderhield hij de Afdeeling *over de aanvankelijk verkregen resultaten* (bij gedestilleerd water) *van zijne proefnemingen ter naauwkeurige bepaling der refractie-coëfficiënten van vloeistoffen* *); waarop hij eindelijk een uitvoeriger arbeid liet volgen, bestemd voor de *Verhandelingen* in 4°., getiteld: *de Coëfficiënten van breking voor mengsels van zwavelzuur en water.*

Van gemengden, physico-chemischen aard is een opstel door den Heer Dr. H. W. SCHROEDER VAN DER KOLK, Professor te Maastricht, door geen titel aan de Akademie verbonden, der Afdeeling aangeboden: *Over de mechanische energie bij scheikundige werkingen;* het zal in de *Verslagen en Mededeelingen* worden uitgegeven.

Op zuiver scheikundig gebied zijn de namen te vermelden von de Heeren VAN KERCKHOFF, VON BAUMHAUER en VAN DER BOON MESCH. De Heer VAN KERCKHOFF gaf eene Bijdrage ten beste *over de rangschikking en onderlinge betrekking der organische radicalen*, die zal worden opgenomen in de *Verslagen*. De Heer VON BAUMHAUER deelde de uitkomst mede van een door hem ingesteld *onderzoek op het Acidum Roccellicum;* onderhield de Vergadering van 19 Dec. (zie Proces-Verbaal) *over het moleculair gewigt van eenige anorganische ligchamen*, en kondigde een vermoedelijk *nieuw zuur* aan, door hem ontdekt, behoorende tot de zuringzuur-groep (zie Proces-Verbaal der Vergadering van 27 Febr. ll.). De Heer VAN DER BOON MESCH sprak (in diezelfde Vergadering) in het breede *over sommige eigen-*

---

*) Zie Proces-Verbaal der Vergad. van 31 Oct. 1868.

schappen der zwavel, vooral met het oog op hare allotropische toestanden.

Tot mineralogie en geologie behoort de mededeeling van den Heer STARING, *omtrent een merkwaardigen diamant*, door den Heer J. H. KLOOS, Phil. Stud. te Göttingen, onderzocht *) en sedert door den eigenaar, de firma M. E. COSTER alhier, der Akademie ten geschenke aangeboden. Voorts leverde ons medelid nog eene Bijdrage *over het voorkomen van diluviale gronden op Java*, die ter perse gelegd is in de *Verslagen en Mededeelingen*, Deel XVII, Eerste Stuk.

In het vak van Plantenkunde onthaalde de Heer C. A. J. A. OUDEMANS de Afdeeling op meer dan één mededeeling, als:

1°. *aangaande een bloeijend exemplaar van Encephalartos Altensteinii, Lehm.;*

2°. *over de groefjes aan de oppervlakte der bladen van Pleurothallis, Bulbophyllum en Stelis;*

3°. *over de beteekenis der verhevenheden aan de oppervlakte der zaden van Strychnos nux vomica;*

4°. *voorloopige uitkomsten van een microscopisch onderzoek op de epidermis der Proteaceae,* en

5°. *Remarques sur le genre Leptonychia, de l'ordre des Tiliacées suivies d'une description de Leptonychia glabra Turcz* †).

Voor Dierkunde schonk ons de Heer CL. MULDER een opstel *over het buitengewoon uitgroeijen van de snijtanden bij verschillende knaagdieren*, te vinden in het XVI^de^ Deel, 2de Stuk, bl. 206 van de *Verslagen*. De Heer BLEEKER deed eene mededeeling omtrent *het zonderling aanwezen van levende Crustaceën in de buikholte van sommige riviervischjes op Java*, het eerst daarin aangetroffen door den Heer JELLESMA, en ging voort met onze ichthyologische kennis te verrijken door menigvuldige Bijdragen, als:

---

*) Zie Proces-Verbaal der Vergad. van 31 Oct. 1863.

†) De drie eerste zijn verschenen in de *Versl. en Med.* Deel XVI, St. 2; terwijl de laatste op de uitgave wachtende is.

1°. *Sur le genre Ichthyophis Lesson et sur l'Ichthyophis tigrinus et l'Ichthyophis pantherinus de Lesson;*
2°. *Sur la faune ichthyologique de Siam;*
3°. *Deuxième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Saparoua;*
4°. *Sur quelques poissons de l'île Grand-Key;*
5°. *Sur quelques poissons de l'île Noussa-Laut;*
6°. *Sur la faune ichthyologique des îles Arou;*
7°. *Sur une nouvelle espèce de Xiphasia;*
8°. *Sur quelques poissons de l'île de Harouko;*
9°. *Description de deux espèces inédites de Gnathopogon et de Rasbora de l'île de Java;*
10°. *Sur une nouvelle espèce de Puntius à épine anale dentelée;*
11°. *Description de quelques espèces nouvelles des genres Gymnothorax, Strophidon et Gymnomuraena de l'Inde Archipélagique;*
12°. *Systema muraenorum revisum;*
13°. *Synonyma muraenorum Indo-archipelagicorum hucusque observatorum revisa;*
14°. *Quatrième notice sur la faune ichthyologique de l'île de Bouro* *).

In de laatste Vergadering der Afdeeling bood nog de Heer Harting eenen arbeid aan bestemd voor de *Verhandelingen* in 4°.: *Over de anatomie van den Orthagoriscus Ozodura;* terwijl eindelijk de Heer Millies, Lid der Letterkundige Afdeeling, eene mededeeling deed *over eene nieuw ontdekte afbeelding van den Dodo* (Didus ineptus L.), welk stuk door hem voor de *Verslagen en Mededeelingen* beschikbaar gesteld werd.

De Physiologie vond een ijverigen vertegenwoordiger in den Heer Donders, die de Zittingen der Afdeeling herhaaldelijk opluisterde door zijne voordragten. Hij sprak: *Over aanvankelijk verkregen resultaten van zijn geschiedkundig onderzoek om-*

---

*) De eerste is opgenomen in het 3de Stuk van het XVde Deel der *Verslagen en Mededeelingen,* de vijf volgende in het 3de Stuk van het XVIde Deel, terwijl de overige eerlang geplaatst zullen worden.

trent physiologische Dioptrica; over een bewijs der onhoudbaarheid van de leer der identische netvliespunten; over de vraag, door welke zenuwen de Calabar-boon op de iris werkt; over de verminderde spanning van den oogbol na doorsnijding van den nervus trigeminus, in verband met zijne theorie van Glaucoma, en *over het Timbre der Vocalen;* terwijl hij nog een stuk voor de *Verslagen en Mededeelingen* aanbood: *Over het zien bij verschil in refractie der beide oogen en de hulpmiddelen daarbij aan te wenden.*

De Ontleedkunde van den mensch hield eene der Vergaderingen bezig, toen de Heer HALBERTSMA sprak *over de verhouding der openingen en klepvliezen aan het hart en de toepassing daarvan op de Autopsie,* terwijl eindelijk de Anthropologie aan den Heer Dr. A. SASSE, practiserend Geneesheer te Zaandam, door geen titel aan de Akademie verbonden, eene Bijdrage verschuldigd is *tot de kennis van den schedelvorm der Nederlanders,* die geplaatst zal worden in de *Verslagen en Mededeelingen.*

De bekrooning uit het Legaat van wijlen den Heer J. H. HOEUFFT lokte dit jaar velen uit, om Latijnsche prijsverzen in te zenden. Het is ons aangenaam, dat in dien wedstrijd het gouden eermetaal te beurt viel aan een landgenoot, den Heer J. VAN LEEUWEN, Predikant te Zegwaart, die het nationale feest dat Vorst en Volk in November des vorigen jaars vieren mogten, tot onderwerp gekozen had. Een tweede gedicht, de beschrijving bevattende van eene schilderij te Rome, waarop eene Bacchische voorstelling, keurde men eene zilveren medaille waardig; terwijl nog twee andere gedichten eervol werden vermeld. Van het eene, *in funere Lycisci,* openbaarde zich naderhand bovenvermelde Heer VAN LEEUWEN als de dichter; het ander, *Fraga* getiteld, bleek van de hand te zijn van den Italiaanschen Abt bij Ancona, GIUSEPPE BUCCI.

Ziedaar, Sire, de opgave ten einde gebragt van de werkzaamheden der Akademie, verrigt van de maand April des jaars

1863, tot dezelfde maand des loopenden jaars. In dat tijdsbestek zijn verschenen van *Verslagen en Mededeelingen* der Natuurkundige Afdeeling het derde stuk des Vijftienden Deels, het Zestiende Deel, en het eerste stuk van het Zeventiende Deel; van die der Letterkundige het tweede en derde stuk van het Zeventiende, en het eerste stuk van het achtste Deel. Het Tiende Deel van de *Verhandelingen* der Natuurkundige Afdeeling is, op die van den Heer Verdam na, *Over de toepassing van het beginsel van d'Alembert,* waarmede men aangevangen heeft, afgedrukt. Het zal, behalve genoemde Verhandeling, bevatten: P. Harting, *Bijdrage tot de kennis der microscopische fauna en flora van de Banda-zee;* N. W. P. Rauwenhoff, *Bijdrage tot de kennis van Dracaena Draco L.;* D. Bierens de Haan, *Supplément aux Tables d'Intégrales définies,* en R. Lobatto, *Mémoire sur une méthode d'approximation pour le calcul des rentes viagères.* Van het derde Deel der werken in 4°. van de Letterkundige Afdeeling is de Verhandeling van den Heer Sloet, *de Hof te Voorst,* gereed; de *Bijdrage tot de kennis van den Waterstaat in* 1288, van den Heer G. de Vries Az, die door den schrijver uit de schatten van het Rijks-Archief aangevuld en herzien is, zal zoo spoedig mogelijk ter perse gelegd worden.

Van het derde deel van *Hippocrates* zijn de veertig vellen die afgedrukt waren, in den verstreken jaarkring met nog een dertigtal vermeerderd.

Het gedicht *over den stoomketel* van J. Giacoletti te Urbino werd in eene keurige uitgave den beminnaren van Latijnsche poëzy aangeboden.

De Boekerij bleef steeds aangroeijen in tal en gehalte, door veelvuldige geschenken, veelal in ruil tegen de werken; immers de karige bedeeling der Akademie beschikt, heeft ditmaal geen aankoopen van eenig belang toegelaten, en zal zulks evenmin voor een volgend jaar, daar er aan het inbinden van eene menigte deelen zeer dringende behoefte bestaat. Met het bewerken en drukken van den Catalogus is men ijverig voortgegaan, en liggen thans van het Tweede Deel bereids twintig halve vellen gereed.

Gewigtige verliezen leed de Akademie in haar personeel. Behalve den Heer W. VROLIK, aan wien zij, als haren Algemeenen Secretaris van de oprigting af aan, zoo vele en groote verpligtingen heeft *), ontvielen haar de Heeren F. C. DE GREUVE, IS. A. NIJHOFF, L. J. A. VAN DER KUN †) en J. BAKE, benevens de Correspondent J. F. G. BRUMUND.

Het behaagde Uwer Majesteit, de benoemingen goed te keuren van de Heeren BOOT en MATTHES tot Secretarissen in de plaats van den Heer KOENEN, die voor die betrekking bedankte, en van wijlen den Heer VROLIK; voorts tot gewone Leden, van de Heeren P. L. RIJKE, J. BOSSCHA JUN[R]. en N. W. P. RAUWENHOFF. De Akademie verheugt zich over deze aanwinst van nieuwe Leden zoowel, als over het voorregt den Heer I. P. DELPRAT te beurt gevallen, die bij jeugdige krachten den zeventigjarigen leeftijd bereikte, en dus enkel naar eene wettelijke bepaling voortaan tot de rustende leden behoort.

Ten slotte hoopt de Akademie zich te mogen vleijen, dat dit haar Verslag met welwillendheid door Uwe Majesteit zal worden aangenomen.

Het voorgelezen ontwerp wordt door de Vergadering goedgekeurd en vastgesteld. Het Verslag zal den Koning en, in afschrift, den Minister van Binnenlandsche Zaken worden aangeboden.

II.

De Waarn. Algemeene Secretaris draagt, ingevolge Art 12 van het Organiek Reglement, de Rekening en Verantwoording voor, loopende van 1°. Maart 1863 tot Ultimo Februarij 1864.

---

*) Zie het uitvoerig Levensberigt van de hand van den Heer J. VAN DER HOEVEN, in het Jaarboek voor 1863.

†) Het opstel waarin de Heer CONRAD zijner nagedachtenis hulde bragt, is bestemd voor het eerstvolgende Jaarboek.

REKENING en VERANTWOORDING van het door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, van primo Maart 1863 tot ultimo Februarij 1864 gehouden beheer, volgens art. 20 van het Organiek Reglement.

ONTVANGSTEN.

Saldo van vorige Rekening.		*f*	332.76
Subsidiën vier quartalen, elk à *f* 3,500.—	*f* 14,000.—		
af zegel en leges	〃 1.48		
		〃	13,998.52
Van den Heer van der Post voor verkochte boekwerken, volgens Rekening-Courant.		〃	929.90
Verkocht Schroeder v. d. Kolk, Menschelijke placenta.		〃	3.—
Buitengewone Subsidiën voor de Commissie voor den paalworm voor het jaar 1863. . . .	*f* 100.—		
af leges	〃 —.69		
		〃	99.31
	Totaal	*f*	15,363.49

UITGAVEN.

1. Reis- en Verblijfkosten aan H.H. Leden buiten Amsterdam woonachtig.

Natuurkundige Afdeeling.	*f* 1,490.—		
Letterkundige 〃	〃 1,269,—		
		f	2,759.—

2. Jaarwedden.

Jaarwedde, Algemeene Secretaris. . . .	*f* 1,000.—		
〃 Secretaris Letterk. Afd. . . .	〃 500.—		
〃 Klerk.	〃 900.—		
〃 Conciërge en bode. . . .	〃 700.—		
		〃	3,100.—
	Transporteren	*f*	5,859.—

Per transport *f* 5,859.—

3. Onkosten der Commissie over den Paalworm.

Rekening van den Heer von Baumhauer. . .	*f*	28.80	
〃 〃 Kuperus.	〃	25.52	
〃 〃 van Niftrik.	〃	13.45	
〃 〃 〃	〃	25.—	
〃 〃 Korenstra.	〃	25.—	
〃 〃 Evers.	〃	10.59	
〃 〃 Greeve.	〃	14.27½	
		〃	142.63½

4. Onkosten der Commissie over de daling van den bodem in Nederland.

Rekening van Leijer en Uurbanus voor het berekenen der Tabellen. . . . . *f* 90.—

5. Onkosten der Commissie voor het Vervolg op van Loons Penningwerk.

Rekening van den Heer Dirks.	*f*	25.45	
〃 〃 〃 〃 〃	〃	21.29	
〃 〃 〃 〃 F. Muller.	〃	517.50	
〃 〃 〃 〃 〃	〃	8.30	
		f	572.54

6. Onkosten der Commissie tot het opsporen, het behoud en het bekend maken van Overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden.

Rekening van den Heer Leemans, Voorzitter der Commissie.	*f*	59.40	
〃 〃 Eichhorn.	〃	13.—	
		f	72.40

7. Onkosten der gewone Vergaderingen.

Uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend. . . . . 〃 260.90

Transporteren *f* 6,997.47½

Per transport		*f* 6,997.47½

8. Kleine Drukloonen.

Processen-Verbaal, Circulaires, enz.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker. . .	*f* 133.50	
〃 〃 van Wouw, Lithograaf.	〃 76.—	
		〃 209.50

9. Bureau.

Rekening van Kramer, Kantoorbehoeften. . .	*f* 42.75	
〃 〃 Cramer, 〃	〃 10.10	
〃 〃 Spijker, 〃	〃 21.—	
〃 〃 Koster, Schrijfloon.	〃 9.60	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 41.45	
		〃 124.90

10. Expeditie, Frankeren en Vrachten.

Rekening van van der Wouden en Luber, Cargadoors, voor expeditiekosten.	*f* 104.25		
Idem. Idem.	〃 49.—		
Rekening van van Es en C°. Expediteurs.	〃 9.05		
〃 〃 Fikkert en Zoon, voor een vracht.	〃 1.87½		
〃 〃 Evers, voor het maken van kisten.	〃 31.46		
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 269.83		
		f 465.46½	
Af Restitutie van vracht voor verschillende genootschappen.		〃 20.80	
			〃 444.66½

Transporteren	*f* 7,776.54

Per transport *f* 7,776.54

11. Huishoudelijke Uitgaven.

Rekening van Ples en Berger, turf en hout. .	*f* 183.80	
〃 〃 Gessert, steenkolen.	〃 42.—	
〃 〃 Verdonck, gaz-coke.	〃 13.60	
〃 〃 van Wessem, behanger.	〃 84.70	
〃 〃 Osterhaus, smid.	〃 47.55	
〃 〃 Greven, lampenmaker.	〃 80	
〃 〃 Tonino, schoorsteenveger.	〃 9.—	
〃 〃 Snel, hovenier.	〃 40.—	
〃 〃 van der Vliet, duinwater.	〃 13.—	
〃 〃 Personele belasting.	〃 42.07	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Conciërge verrekend.	〃 445.55	
		〃 922.07

12. Mobilair.

Rekening van Snater, schilder.	*f* 12.70	
〃 〃 Vrijling, 〃	〃 3.—	
〃 〃 Santbergen, lijstenmaker.	〃 5.—	
〃 〃 Evers, timmerman.	〃 22.01	
〃 〃 Kernekamp, naaister.	〃 19.85	
		〃 62.56

13. Drukloonen.

Verhandelingen.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker, Nat. Afdeeling. .	*f* 2,293.75	
〃 〃 de Roever Kröber, Drukker, Lett. Afdeeling. .	〃 62.50	
〃 〃 v. d. Post, innaaijen Lett. Afdeeling.	〃 124.—	
		f 2,480.25

Transporteren *f* 2,480.25

Transporteren *f* 8,761.17

Per transport *f* 8,761.17

Per transport van *Verhandelingen.* *f* 2,480.25

Verslagen en Mededeelingen, enz.

Rekening van		de Roever Kröber, Drukker, Nat. Afd. . . .	*f*	1,604.75
〃	〃	Idem Lett. Afd.. . . .	〃	380.—
〃	〃	Idem Jaarboek.	〃	252.50
〃	〃	v. d. Post, voor innaaijen Nat. Afd.	〃	353.62½
〃	〃	〃 Lett. Afd.	〃	44.50
〃	〃	〃 Jaarboek.	〃	76.50
〃	〃	〃 aan Lithographiën	〃	29.50
〃	〃	〃 〃	〃	12.—
〃	〃	〃 〃	〃	30.—
〃	〃	〃 〃	〃	22.—
〃	〃	〃 〃	〃	35.—
〃	〃	van Wouw, Lithograaph.	〃	130.—
〃	〃	〃 〃	〃	43.—
〃	〃	Lobatto, 〃	〃	40.50
〃	〃	Roest, Corrector. . . .	〃	174.—

f 3,227.87½

f 5,708.12½

Af voor overgenomen houtsneden, Dr. Brondgeest. 〃 12.—

〃 5,696.12½

14. Bibliotheek en Catalogus.

Aangekochte Boekwerken.

Rekening van		Friedländer te Berlijn.	*f*	23.60
〃	〃	v. d. Post, te Amsterdam.	〃	23.10
〃	〃	Bakkenes, 〃	〃	20.50
〃	〃	Caarelsen, 〃	〃	71.40
〃	〃	J. Muller, 〃	〃	32.—
〃	〃	F. Muller, 〃	〃	5.10
〃	〃	〃 〃	〃	2.87½
〃	〃	Noordendorp, 〃	〃	64.65
〃	〃	Staatscourant. . . .	〃	30,—

f 273.22½

Transporteren *f* 273.22½

Transporteren *f* 14,457.29½

Per transport *f* 14,457.29½

Per transport van *Aangekochte Boekwerken* *f* 273.22½

Inbinden, enz.

Rekening van van Rossum. . . .	*f*	—.60		
〃 〃 Eichhorn.	〃	9.90		
〃 〃 Funke, Catalogiseren. .	〃	350.—		
〃 〃 van der Haas, buitengewone werkzaamheden aan de Boekerij. . .	〃	50.—		
〃 〃 Greeve, Idem. . . .	〃	50.—		
〃 〃 Evers, timmerman. .	〃	13.29		
Assurantie.	〃	25.—		
			f 498.79	
			〃	772.01½

15. Onvoorziene Uitgaven.

Rekening van Evers, illuminatie op 16 Nov. 1863.	*f*	53 —		
Nieuwjaarsgift aan de dienstbode v. d. Conciërge.	〃	5.—		
Kermisgift. 〃 〃 〃 〃	〃	5 —		
			〃	63.—
Saldo op nieuwe rekening.			〃	71.18
Totaal			*f*	15,363.49

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over den jare 1863 gehouden beheer van het

LEGAAT VAN HOEUFFT.

Ontvangsten.

Saldo van den jare 1862.			*f* 970.10½
6/m. Interest van *f* 29,300.— à 2½ pCt. Inschr. Grootb. Nat. Werk. Schuld.		*f* 366.25	
Af 1 pCt. provisie	*f* 3.66		
Saldobillet.	〃 —.05		
		〃 3.71	
			〃 362.54
6/m. Interest van *f* 29,300.— à 2½ pCt. Inschr. Grootb. Nat. Werk. Schuld.		*f* 366.25	
Af 1 pCt. provisie.	*f* 3.66		
Visa.	〃 —.30		
Saldobillet.	〃 —.05		
		〃 4.01	
			〃 362.24
Totaal			*f* 1,694.88½

Uitgaven.

Quittantie van Greeve voor frankeren van Programma's.		*f* 6,76
Rekening van de Roever Kröber, drukken van Programma's.		〃 7.50
〃 〃 het Muntcollegie voor de Medaille.		〃 129.26½
〃 〃 voorschotten van den Heer Boot.		〃 17.75
〃 〃 Elion voor het graveren der Medaille, op den titel van het gedicht.		〃 149.50
〃 〃 de Roever Kröber, drukken van het gedicht.		〃 69.—
〃 〃 van der Post, inbinden 〃 〃		〃 114,25
Aankoop van *f* 1,200.— Inschr. Grootb. 2½ pCt. à 64⅛ pCt.	*f* 769.50	
Rente 12 dagen.	〃 1.—	
	f 770.50	
⅛ pCt. provisie.	〃 1.50	
		〃 772.—
Saldo op nieuwe rekening		〃 428.86
Totaal		*f* 1,694.88½

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over den jare 1863 gehouden beheer van het Fonds bestemd tot bekostiging der

UITGAVE VAN SIMPLICIUS.

Ontvangsten.

Saldo van den jare 1862.	ƒ 656.39
4 Coupons Amortisatie Syndicaat à ƒ 17.50.	〃 70.—
4 〃 〃 〃 〃 〃 17.50.	〃 70.—
Totaal	ƒ 796.39

Uitgaven.

Saldo op nieuwe rekening.	ƒ 796.39
Totaal	ƒ 796.39

De Waarn. Algemeene Secretaris draagt daarop de navolgende Memorie van Toelichting voor:

Memorie van Toelichting bij de Rekening van den Waarnemenden Algemeenen Secretaris.

Toen het Bestuur der Koninklijke Akademie met den aanvang van het burgerlijk jaar 1864 mij had opgedragen, van de nagelatene betrekkingen van wijlen den Heer W. Vrolik, de gelden en bescheiden behoorende tot de administratie der Akademie over te nemen, en mij verder tot op de algemeene Vergadering in April dezes jaars daarmeê te blijven belasten, aanvaardde ik die taak in het volle vertrouwen, dat gezegd beheer in de volkomenste orde door mij zou worden bevonden, en ik slechts eenige loopende zaken had te vereffenen, door aanteekeningen van de hand des overledene aangewezen. En hierin bedroog ik mij niet. Weldra werd ik in staat gesteld, van het juiste bedrag der saldo's van de algemeene Rekening der Akademie, van die van het Legaat Hoeufft, en van het fonds Simplicius mij te vergewissen; welke saldo's mij

werden overgegeven, tegelijk met 4 certificaten van *f* 1000. — nominaal ten laste van het Amortisatie Syndicaat, rentende 3½ pCt. met de bijbehoorende Coupons, uitmakende de tegenwoordige bezitting aan effecten van het fonds Simplicius; het Capitaal herkomstig van het Legaat Hoeufft is belegd in 2½ pCt. Inschrijving op ons Grootboek der Nationale Schuld. Mijne bemoeijingen hebben zich voorts bepaald bij zoodanige handelingen als blijkbaar in het voornemen lagen van mijnen voorganger, zoodat ik mij durf vleijen, dat de rekening en verantwoording, die ik thans de eer heb aan te bieden, weinig of niet verschillen van degene, die aangeboden zouden zijn geworden door onzen met regt betreurden Penningmeester, hadden wij het voorregt mogen hebben, hem thans wederom van de taak zich te zien kwijten, die hij zoo vele jaren ten genoegen der Vergadering ten einde bragt.

Ten aanzien van de algemeene Rekening der Akademie verdient opmerking, dat het op *f* 700 geraamde bedrag aan debiet van werken *f* 232.90 meer heeft beloopen.

Wat de uitgaven aangaat, zijn de meeste onder de raming gebleven van die, welke tot de lastposten behooren, met uitzondering alleen van de posten van huishoudelijke uitgaven en mobilair, den eenen geraamd op *f* 900.— den anderen op *f* 50.— die dit bedrag hebben overschreden resp. met *f* 22.07 en *f* 12.56. Andere, die als nuttige uitgaven beschouwd moeten worden, werden daardoor gebaat. Aan de proefnemingen tot wering van den paalworm zijn *f* 35.43, aan het Vervolg op van Loons Penningwerk *f* 72.54, aan Drukloonen voor andere uitgegeven werken der Akademie *f* 696.12½ meer besteed kunnen worden, dan waarop gerekend was. Van hetgene nog aan drukloonen over het jaar 1862 verschuldigd was, is nu ook alles vereffend; terwijl men den druk der Verhandelingen in 4°. weder heeft opgevat en van al die sedert lang op de uitgave wachtende waren, alleen nog maar zijn overgebleven die van den Heer G. de Vries, en van den Heer C. A. J. A. Oudemans. Eerstgenoemde zou reeds voorlang ter perse gelegd zijn geworden, als de schrijver met het handschrift en de bijbehoorende kaart niet nu eerst geheel gereed ware geweest.

Intusschen blijkt hoe langer zoo meer, dat de door 's Lands Regering toegestane Subsidiën onvoldoende zijn, om op den duur alles geregeld en zonder vertraging het licht te doen zien, wat aan Verhandelingen of Bijdragen door de Leden wordt aangeboden.

Bij de raming voor het volgende jaar heeft slechts eene som van *f* 4500 uitgetrokken kunnen worden voor drukloonen, omdat de post van mobilair eene noodzakelijke verhooging van *f* 100.— heeft moeten ondergaan, en die voor de Bibliotheek eene vermeerdering van *f* 400, — van wege de dringende behoefte die gevoeld wordt, om een aantal losse stukken te doen inbinden. De eenige bezuiniging op andere hoofden bepaalde zich tot een bedrag van *f* 25.—, die de onkosten der Vergaderingen minder geraamd zijn.

Het fonds Legaat van HOEUFFT gaf, in weêrwil van de kosten der bekrooning die plaats had, toch nog gelegenheid tot geldbelegging, en werd het Capitaal door aankoop vergroot met *f* 1200.— nominaal Inschrijving der 2½ pCt. werkelijke schuld, terwijl de rekening, met in achtneming van gevorderde nieuwe uitgaven, sluit met een batig saldo van *f* 428.86.

De Rekening van het fonds SIMPLICIUS is afgesloten met een batig saldo van *f* 796.39. Wat er van dit fonds nog voorhanden is, blijft bestemd voor de uitgave van het werk *de Coelo* en het laatste deel van HIPPOCRATES.

Amsterdam, 9 April 1864.

C. J. MATTHES.

De Voorzitter geeft het woord aan de Commissie, door de twee Afdeelingen der Akademie overeenkomstig § 37 der Algemeene Bepalingen benoemd tot het nazien der gemelde rekeningen met de daarbij behoorende bescheiden. Haar Rapport luidt als volgt:

De Ondergeteekenden hebben van den waarnemenden Algemeenen Secretaris ontvangen de Rekening over 1863—64 der Akademie, alsmede die van het fonds SIMPLICIUS en van het fonds HOEUFFT. Voorts was daarbij gevoegd de Begrooting voor het jaar 1864—65, vergezeld van eene toelichtende memorie.

Wat de genoemde Rekeningen aanbelangt, zoo hebben Ondergeteekenden deze in behoorlijke orde en al de daarin vermelde posten van uitgaaf door quittantiën gedekt gevonden.

Met veel genoegen hebben zij uit de toelichtende memorie vernomen, dat de geldelijke aangelegenheden der Akademie thans weder geheel op effen voet zijn gebragt, zoodat met de geregelde uitgave der voorhanden geschriften kan worden voortgegaan.

Zij stellen U derhalve voor, zoowel de Rekeningen over het afgeloopene als de Begrooting voor het volgende jaar goed te keuren, onder dankzegging aan den Waarnemenden Algemeenen Secretaris voor de daaraan bestede zorg.

Utrecht, 19 April 1864.

P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT.
G. DE VRIES Az.
W. C. MEES.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie van het ingediende Rapport, ten blijke waarvan de Voorzitter de verschillende Rekeningen onderteekent. Een afschrift daarvan, zoowel als van de Memorie van Toelichting, zal aan den Minister van Binnenlandschen Zaken worden medegedeeld.

III.

Het ontwerp eener begrooting van inkomsten en uitgaven, gaande van 1 April 1864—1 April 1865 komt ter tafel.

De Heer Bakhuizen van den Brink verlangt daarop eene som van *f* 300 uitgetrokken te zien ten behoeve van het door de Letterkundige Afdeeling uit te geven Charterboek, eene onderneming waarmeê de Akademie voorzeker eer zal inleggen, en waarvan het dus wenschelijk voorkomt dat de kosten op het gemeene budget konden worden gevonden.

Nadat uit eene discussie, waaraan de Heeren Opzoomer, Dirks, Vissering, Donders, Harting, Fruin,

Moll, van der Boon Mesch, Millies, Boot en Matthes deelnemen, gebleken was, dat om verschillende redenen het geraamde bedrag voor vergoeding van reis- en verblijfkosten eene aanzienlijke verlaging ondergaan kan, wordt het voorstel van den Heer Donders, dat de aangevraagde som tot het bedoelde einde zal worden toegestaan, met eene overgroote meerderheid aangenomen. Dienovereenkomstig wordt de raming, nader gewijzigd, door de Vergadering vastgesteld als volgt, terwijl men den Voorzitter magtigt ze ten blijke der verleende goedkeuring te onderteekenen.

Begrooting van inkomsten en uitgaven gaande van 1°. *April* 1864 — 1°. *April* 1865.

Ontvangsten.

Gewone subsidiën	*f*	13,998.52
Buitengewone subsidiën ten behoeve van de Commissie voor den paalworm	〃	100.—
Vermoedelijk debiet van de werken der Akademie . .	〃	900.—
Saldo der rekening van 1863—1864	〃	71.18
Totaal . . .	*f*	15,069.70

Uitgaven.

Reis- en verblijfkosten, Afd. Letterkunde .	*f*	1,400.—		
〃 〃 〃 〃 Natuurkunde .	〃	1,400.—		
			f	2,800.—
Jaarwedden			〃	3,100.—

WERKZAAMHEDEN VAN VERSCHILLENDE COMMISSIËN.

Commissie voor den Paalworm	*f*	100.—		
〃 〃 de daling Nederl. bodem.	〃	90.—		
〃 Vervolg op van Loons Penningwerk	〃	500.—		
〃 Bewaring der overblijfselen van Nederlandsche kunst . . .	〃	100.—		
〃 voor het Charterboek	〃	300.—		
			f	1,090.—
Transporteren			*f*	6,990.—

Per transport	*f*	6,990.—
Onkosten der gewone vergaderingen	"	275.—
Kleine drukloonen	"	250.—
Bureau-kosten	"	150.—
Expeditie, frankeren en vrachten	"	500.—
Huishoudelijke uitgaven	"	900.—
Mobilair	"	150.—
Drukloonen	"	4,500.—
Bibliotheek en Catalogus	"	1,800.—
Onvoorziene uitgaven	"	54.70
Totaal . . .	*f*	15,069,70

IV.

Voorts is aan de orde de bespreking van Art. 20 van het Organiek Reglement.

De Heer Opzoomer wenscht de vraag opgeworpen en uitgemaakt te zien: of niet in de bekleeding van het Algemeen Secretariaat der Akademie afwisseling van de twee Afdeelingen als regel zal worden aangenomen. De billijkheid zoowel als de stoffelijke en zedelijke belangen der Instelling schijnen hem toe zulks te vorderen.

Op de aanmerking van den Voorzitter, dat zulk eene bepaling òf eene verandering van het Reglement inhield, waartoe deze Vergadering niet bevoegd was, òf, zoo het slechts eene onderlinge afspraak gold, voor het vervolg tot niets binden zou — herneemt de Heer Opzoomer, dat hij inderdaad slechts eene afspraak op het oog heeft, intusschen vermeent, dat de erkenning alleen van het wenschelijke en regtvaardige dat er naar zijn inzien in gelegen is, niet zonder invloed blijven kan ook voor de toekomst.

Het billijke en wenschelijke der bedoelde afwisseling wordt alsnu overwogen, waaromtrent zich veel verschil van meening in den boezem der Vergadering openbaart. Achtervolgens voeren daarover het woord de Heeren van Rees, Leemans, Schneevoogt, Millies, Opzoomer,

DONDERS en MOLL, waarna de motie van den Heer OPZOOMER in deze bewoordingen wordt in omvraag gebragt:

De Vereenigde Vergadering van 30 *April* 1864 *acht het wenschelijk, dat ook ten opzigte van het Algemeen Secretariaat het beginsel van afwisseling worde gehuldigd.*

In de Vergadering zijn aanwezig twee en dertig Leden; de Heeren BOOT en MATTHES houden zich buiten stemming; twaalf Leden verklaren zich vóór, achttien tegen de motie, die dus verworpen is.

V.

Men gaat over tot de keuze van een algemeenen Secretaris volgens bovengemeld Art. 20 van het Organiek Reglement.

Van de dertig uitgebragte stemmen verkrijgt de Heer BOOT er tien, de Heer MATTHES twintig.

De Voorzitter wenscht den Heer MATTHES geluk met de op hem uitgebragte keuze, die, gevoelig voor de eervolle benoeming hem tebeurtgevallen, verklaart: de hem opgedragen taak te aanvaarden met het vaste voornemen om naar zijn beste vermogen zich daarvan te kwijten, in het vertrouwen op de welwillende medewerking en ondersteuning zijner geachte medeleden en in de hoop dat het hem zal mogen gelukken, met vermijding van eenigerhande partijdigheid, de voetstappen te drukken van zijn uitnemenden voorganger.

VI.

De Commissie *tot het opsporen, het behoud en het bekendmaken van overblijfsels der vaderlandsche kunst uit vroegere tijden*, brengt bij monde van den Heer LEEMANS

het navolgende Verslag uit van hare verrigtingen gedurende den afgeloopen tijdkring.

Met diepen weemoed zette zich de Commissie tot hare taak, om het verslag over hare verrigtingen gedurende het eindigend Akademiejaar in gereedheid te brengen, en met diepen weemoed wordt het door haren woordvoerder in de jaarlijksche Vereenigde Vergadering van de beide Afdeelingen der Koninklijke Instelling medegedeeld. Want aan het viertal leden, waarmede zij nu vier jaren geleden de verpligtingen op zich nam, tot wier vervulling zij door de vereerende keuze der Akademie geroepen werd, aan dat viertal waarmede zij naar haar beste vermogen, in ijver en trouw tot het haar voorgestelde doel werkzaam was, ontviel de man, dien zij gedurende dien tijd door eigen ervaring steeds meer en meer had leeren hoogachten en lief hebben. De Akademie weet en gevoelt, hoe het vaderland, hoe zij zelve in het afsterven van den Heer VAN DER KUN een onherstelbaar verlies heeft geleden. Ook de Commissie is van diezelfde overtuiging diep doordrongen. Met innig gemeenden dank herdenkt en erkent zij de menigvuldige diensten die zij van haar, thans tot hoogere bestemming opgeroepen medelid, onverpoosd heeft mogen ondervinden; zijne krachtige bevordering van alles wat tot haren werkkring behoorde; zijne kalme en heldere beschouwingen, zoowel bij het beraadslagen over dikwerf moeijelijke onderwerpen en vragen, als bij de ondervinding van tegenwerking of onverschilligheid, waar en bij wie juist het tegenovergestelde mogt worden verwacht; zijne onverstoorbare welgemoedheid, die hij onbemerkt en ongezocht ook bij anderen dikwerf deed ontstaan, en zijne wijze raadgevingen en oordeelkundige opmerkingen, wier behartiging en opvolging immer de beste vruchten deden inoogsten. Brengt de Commissie zich dit alles voor den geest, dan zou zij welligt twijfelend moeten vragen, of haar de moed ook ontzinken zal, om den tot dus ver door haar ingeslagen weg te vervolgen. Maar gedachtig aan het goede voorbeeld dat VAN DER KUN haar gaf en rekenende op de krachtige hulp van het nieuwe lid, dat door de keuze der Akademie de thans nog ledige plaats weldra zal vullen, wil zij

trachten, zooveel in haar is, zich aan de goede vervulling van de haar opgedragen taak te blijven wijden en daardoor te beantwoorden aan het vertrouwen door de leden der Koninklijke Akademie, en ook door vele warme vereerders der vaderlandsche kunst buiten de Akademie, in haar gesteld en haar vaak te kennen gegeven.

De Commissie hield slechts drie Vergaderingen: eene op den 2 November des vorigen jaars, eene op den 4 April te 's Gravenhage, beide ten huize van haar medelid Rose; en eene op den 29 April te Amsterdam ten huize van haar medelid Moll.

Het bleek meermalen onoverkomelijke zwarigheden in te hebben, om voor al hare leden met eenige zekerheid eenen dag vast te stellen tot het houden eener bijeenkomst. Waar gemeenschappelijk overleg vereischt werd, kon dit meestal schriftelijk geschieden en vond het lid met de afdoening der loopende zaken belast, zich genoegzaam in staat gesteld, om, in overeenstemming met de bedoeling en het verlangen zijner medeleden, het noodige te verrigten.

De mededeelingen en toezendingen waren minder talrijk dan in vroegere jaren. Het zou een droevig voorteeken wezen, wanneer hierin een blijk moest gevonden worden van verminderde belangstelling of verflaauwende medewerking. Wanneer de Commissie er niet op mag rekenen dat hare landgenooten, haar steeds en in tijds bekend maken met feiten en bijzonderheden, waarbij hare tusschenkomst nuttig kan zijn of gevorderd wordt, dan zullen, bij de menigvuldige ambts- en andere verpligtingen die op elk harer leden rusten, hare pogingen te kort moeten schieten, en zal menig belangrijk voorwerp verloren gaan, menige handeling geschied zijn, voor dat eenige behoudende maatregel genomen, en het kwade kan worden verhoed.

De Heer M. Berntsen, onderwijzer te Beek, gemeente Berch, zond:

een *berigt*, onder dagteekening van 27 October 1862, doch eerst in de maand April 1863, bij de Commissie ontvangen,

omtrent een aantal munten, waaronder vele Geldersche, in zijn bezit.

Hiervan werd mededeeling gedaan aan een bekend liefhebber, die zich vooral ook het verzamelen van Geldersche munten ten doel heeft gesteld.

Van den Heer A. C. Bon, Opzigter van het Rijks kapitaal kustlicht op de westzijde van Schouwen, ontving de Commissie:

een afdrukje van de *Beschrijving der wapenborden op het kasteel te Haamstede* bewaard, door den Predikant D. Nieuwhoff, te Haamstede opgemaakt, en in *De Nieuwe Recensent*, 1862, afgedrukt.

Ook zond de Heer Bon ter bezigtiging een *astronomisch geodetisch werktuigje*, door hem bij eene vroegere opgave aangeduid als een uurwerk, tevens ingerigt om als astrolabium en planetarium te kunnen dienen, en als zoodanig door de Commissie in een vroeger verslag over het jaar 1861—1862 vermeld. De hoogleeraar Kaiser had de vriendelijkheid het werktuigje te onderzoeken en mede te deelen, dat het een klein model was van een zoogenaamd astronomisch astrolabium, waarvan in de 17e eeuw en in het begin van de 18e, liefhebbers zich bedienden, om, zonder berekening, eenige vraagstukken op te lossen, die de helderste der vaste sterren betreffen, de bepaling van haren op- en ondergang, en van het uur van den nacht waarop zij eene bepaalde hoogte bereiken; verder om de hoogte van de zon of van eene ster te meten, en daaruit verder door het werktuigje het uur van den dag of den nacht af te leiden; ook diende het om de hoogte van aardsche voorwerpen te meten. Daar de wetenschap zich thans van vele betere hulpmiddelen bedient, zou het astrolabium alleen eene geschiedkundige waarde hebben. Voor de verzameling op het Observatorium had het echter die waarde niet, en de Commissie maakte daarom van de bevoegdheid, haar door den Heer Bon verleend, gebruik, door het aan het Bestuur voor de tentoonstelling van vaderlandsche oudheden te Delft in te zenden.

Van den Heer A. B. Dibbetz, hoofd-onderwijzer te Heesselt, in den Tielerwaard:

een zeer goed bewaard zilveren *stuivertje* van KAREL II van Engeland, bij het opschoffelen van een der paden op het kerkhof gevonden.

Van den Heer H. HARTOG, te Zalt-Bommel:

eenen Romeinschen bronzen *penning* van GERMANICUS, volgens opgaaf onder de gemeente Asperen gevonden.

Beide laatstgemelde stukken werden namens de inzenders aan het Koninklijk Kabinet van penningen en gesneden steenen aangeboden en bij die verzameling geplaatst.

Van den Heer B. TIDEMAN JR., predikant bij de Remonstrantsche gemeente te Hoorn:

eene *teekening* van eene in zand(?)steen uitgehouwen zinnebeeldige voorstelling, in den gevel eener woning op het Oost in gemelde stad ingemetseld, en vertoonende, binnen eene lijst van arabesken, een schildpad met ingetrokken kop, staart en pooten, en daaronder WESSEL GANSFOORTS zinspreuk: *bene qui latuit bene vixit.*

Van den Heer R. GIPS CZN. te Dordrecht:

twee steendruk-*platen* van het onlangs afgebroken oude gebouw, waarin in 1618 de Synodale vergadering gehouden is: de eene plaat leverende een gezigt op den gevel van het gebouw, zoo als die zich vertoonde toen tot den afbraak besloten werd; de andere voorstellende de vergaderzaal in het gebouw, naar eene schilderij op het Raadhuis te Dordrecht bewaard.

Van het Akademielid Mr. J. DIRKS, Voorzitter van het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde te Leeuwarden:

een exemplaar van het *Berigt omtrent de aanwinsten van de Penning-verzameling van het Genootschap* in de jaren 1860 tot 1863.

Van het BESTUUR DER MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST:

drie exemplaren van de 9e Aflevering der door die Maatschappij uitgegeven *Afbeeldingen van oude bestaande gebouwen* enz., inhoudende de gravure met bijbehoorende beschrijving van een oud woonhuis op den Brink te Deventer, waarvoor de teekening en toelichtende bescheiden uit de Verzameling der Commissie aan het Bestuur der genoemde Maatschappij voor hare werken waren beschikbaar gesteld.

Van den Heer J. H. L. van der Schaaff, tijdelijk zich ophoudende te Lochem:

een uitvoerig *berigt* omtrent de oude kerk der Hervormde Gemeente te Drempt bij Doesburg, met teekeningen van oud beeldhouwwerk in den muur dier kerk ingemetseld.

Berigten omtrent de kerk te Vorden; het kasteel te Vorden; het kasteel Nettelhorst, de kerk te Almen en het kasteel de Ehst.

Van het Lid der Akademie, den Hoogleeraar O. van Rees:

eene photographische *afbeelding* van een zeer fraai basrelief in ivoor, voorstellende de vlugt van Maria en Josef met hun kind naar Egypte, en behoorende tot een diptychon of triptychon, in bezit van den Heer de Ridder te Utrecht.

Al deze stukken zijn in de Boekerij der Akademie nedergelegd bij de verzameling van bouwstoffen voor de geschiedenis der oude vaderlandsche kunst; met uitzondering van twee exemplaren der 9e Aflevering van de *Afbeeldingen van oude bestaande gebouwen*, die aan het Gemeentebestuur te Deventer voor het Gemeente-Archief zijn overgemaakt. Zoo als in het vorige verslag vermeld werd, had de Commissie de oorspronkelijke teekening met bijbehoorende toelichtingen, aan de welwillende zorg van dat Bestuur te danken gehad.

Twee *eigenhandige brieven* van den Gelderschen regtsgeleerde J. Schrassert, door den Heer van der Schaaff insgelijks beschikbaar gesteld, zijn in zijnen naam aangeboden aan, en met den meesten dank aangenomen door twee bekende verzamelaars van belangrijke autographen.

Nog werd aan de Commissie aangeboden een *afdruk* van eenen

zegelstempel, waarschijnlijk uit de XVe eeuw, te Nijmegen op eene aanmerkelijke diepte, bij het graven van eenen put in een huis in de Pauwelstraat te Nijmegen in 1861 opgegraven, en in het bezit gekomen van wijlen den onlangs overleden Overste A. J. B. DE ROYE VAN WICHEN.

Ook deze bijdrage is bij de bovengenoemde verzameling van Bouwstoffen in bewaring genomen.

Van den Heer W. VAN BEMMEL, gemeente-bouwmeester te Gouda, werd aan de Commissie ter beschikking gesteld:

eene zeer oude *doodkist*, uit eenen ruw behouwen eikenboomstam vervaardigd, en voor eenige jaren te Kamerik bij het afbreken van het oude kerkgebouw aldaar opgedolven. Het Commissielid Prof. MOLL had die kist, welke door den eigenaar voor de in het laatste jaar te Delft gehouden Tentoonstelling van Vaderlandsche Oudheden was ingezonden, gezien, en was over dit merkwaardig en zeldzaam overblijfsel van vroegere beschaving met den eigenaar, den Heer VAN BEMMEL, in briefwisseling getreden, waarvan de aanbieding van de kist voor eene Rijksverzameling het gevolg is geweest. Op aanwijzing van de Commissie heeft laatstgenoemde Heer de kist aan het RIJKS MUSEUM VAN OUDHEDEN te Leiden ten geschenke toegezonden, en daardoor aan die Inrigting eene hooggewaardeerde bijdrage toegevoegd. De kist, de omstandigheden waaronder de vinding plaats had, de voorwerpen die in de kist aanwezig waren, zijn met toelichtende aanmerkingen door den Heer MOLL bekend gemaakt in een opstel, afgedrukt in het *Kerkhistorisch Jaarboek voor* 1864.

Waar er mogelijkheid bestond heeft de Commissie niets verzuimd, om door hare raadgevingen en verdere bemoeijingen voor het behoud van oude overblijfsels der vaderlandsche kunst te waken. Wanneer dat behoud aan dringend gevaar onderhevig of niet langer te verzekeren was, nam zij de maatregelen, die binnen haar bereik lagen, om de nadeelige gevolgen van verwaarloozing of slooping te matigen. Onderscheiden malen, maar helaas dikwerf te laat, werd hare aandacht op zulke omstandigheden gevestigd, door berigten en wenken haar van belangstellende personen toegekomen; nu en dan mogt zij het alleen aan

een gelukkig toeval wijten, dat haar in tijds nog bekend werd, waar zij met eenige goede werking hare tusschenkomst zou kunnen verleenen. Dit laatste bleef zij trachten, ofschoon de ondervinding haar tot nog toe de stellige bewijzen niet had aangebragt, dat hare wenken en raadgevingen bij alle, of ook bij vele, Gemeente- en Kerkbesturen, tot welke zij zich had gerigt, een gunstig oor vonden. In de meeste gevallen zelfs zijn hare vertoogen, ofschoon welligt niet onverhoord — zij hoopt dit van harte — toch onbeantwoord gebleven. Maar daarom maakt zij met des te grooter voldoening dankbare vermelding van de blijken eener meer bemoedigende en verblijdende ondervinding in dit opzigt.

In het laatste verslag kon de uitkomst nog niet worden medegedeeld van de onderhandelingen, die geopend waren, om de gehouwen en gebeitelde versierselen en snijwerken, afkomstig van de oude kap der groote Hofzaal op het Binnenhof te 's Gravenhage, voor de Regering te zien behouden. Die onderhandelingen hebben sedert tot eenen gewenschten uitslag geleid; de bedoelde kunstwerken, die in meer dan een opzigt voor een Rijks Museum van vaderlandsche geschiedenis en kunst, eene blijvende waarde hebben, zijn, op last van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, voor eene billijk gestelde som van de erven des aannemers, in wier bezit zij waren overgegaan, aangekocht.

Ook met betrekking tot het Romeinsche grafteeken in den toren van Dodewaard, kan een gunstige afloop worden vermeld. Sedert het laatste verslag is het zonder eenige beschadiging van de hooge, maar toch niet veilige plaats, waar het zich bevond, nedergelaten en overgebragt naar het Rijks Museum van Oudheden te Leiden. Een eenvoudige steen met opschrift vervangt in den toren de plaats van het grafteeken, en vermeldt het feit en den tijd van zijn vervoer, en de nieuwe, blijvende bestemming, die het, ten gevolge van de bemoeijingen der Commissie, door de welwillende en edelmoedige beschikking van het Dodewaardsche Gemeentebestuur verkregen heeft.

Het lid der Commissie, aan welks bemoeijingen de behartiging dezer zaak meer uitsluitend was opgedragen, maakte van de gelegenheid van zijn verblijf te Dodewaard gebruik, om van den toren, waarin het monument zoo vele eeuwen was ingemetseld geweest, en die zeker onder de oudst overgeblevene gebouwen van dien aard in ons vaderland gerangschikt moet worden, eene uitvoerige beschrijving en bouwkunstige teekeningen op te maken. Ook die stukken werden aan de Commissie beschikbaar gesteld en erlangen bij de reeds meer vermelde Verzameling van Bouwstoffen eene bewaarplaats; zij volgen als Bijlage achter dit verslag.

Aan de oude kerk van Renkum, met wier slooping op het einde van het laatste jaar een aanvang werd gemaakt, en van welker vroeger bestaan weldra geen zigtbare sporen meer zullen overig zijn, heeft de Commissie hare zorgen blijven wijden. Haar lid, de Heer Rose heeft aan den Heer Fijnebuik, opzigter van den waterstaat, op de plaats zelve de vereischte aanwijzingen gedaan voor het vervaardigen van bouwkunstige plans en teekeningen, en tot het nagaan en opteekenen van de bijzonderheden, die omtrent bouwstoffen, bouwwijze en bewerking van eenig belang konden worden geacht. De Commissie mag bij de behartiging van die zaak met dank de welwillende medewerking vermelden, die haar lid bij den Ingenieur van den Waterstaat, den Heer Hayward, ondervonden, en de gastvrije ontvangst, waarmede de Heer R. Crommelin te Renkum, het onderzoek en de verdere bemoeijingen gesteund en veraangenaamd heeft.

Door Mr. Eyck van Zuylichem te Maartensdijk was de aandacht van de Commissie gevestigd op het gevaar van slooping, waarmede het kasteel Popkensborch onder St. Laurens en Briggendam in Zeeland werd bedreigd. Een nader berigt, bij den Burgemeester van St. Laurens ingewonnen, leverde de droevige zekerheid, dat men met het werk der vernietiging reeds een aanvang had gemaakt, en een gelijktijdig onderzoek bij de koopers van het gebouw, naar de mogelijkheid, om vóór dat de

sloping te ver zou gevorderd zijn, door eene bevoegde hand plans en teekeningen te doen vervaardigen, leverde eene ongunstige uitkomst. Niet beter slaagden de pogingen om bij de erven van wijlen den Heer DE WITTE VAN CITTERS, den laatsten eigenaar van Popkensborch, de gewenschte plans beschikbaar te vinden. Zulke bescheiden waren niet, of niet meer voorhanden, en wat aanwezig was kon niet voldoen aan de vastgestelde vereischten. Later evenwel mogt de Commissie een schrijven van eenen Middelburgschen bouwkundige, den Heer K. E. SCHIJF, ontvangen, met het berigt, dat hij, zoodra hij van de wenschen der Commissie kennis had gekregen, onverwijld de noodige en nog mogelijke opmetingen had gedaan en zich onledig hield om de teekeningen in gereedheid te brengen, die hij met de noodige toelichtingen, ter beoordeeling aan de Commissie zou doen toekomen. Wanneer dit geschiedt, zal met den Heer SCHIJF in onderhandeling kunnen worden getreden, over de voorwaarden, waarop hij die stukken aan de Commissie zou kunnen afstaan; maar ook onafhankelijk van den afloop dier zaak, mag toch de Commissie zich verblijden, dat hare tusschenkomst hier niet geheel en al vruchteloos geweest, en in ieder geval uitzigt geopend is, dat eene naauwkeurige voorstelling van het belangwekkende oude gebouw, volgens ingekomen berigt, het eenige kasteel dat in Zeeland nog in zijnen oorspronkelijken toestand was overgebleven, na de slooping aan den beoefenaar der oude vaderlandsche bouwkunst althans eenige vergoeding voor het verlies zal schenken.

Met niet veel beteren uitslag zag de Commissie hare pogingen bekroond, toen zij, helaas ook te laat, bekend werd met het plan tot slooping en herbouwing van het aloude huis Ter Horst, toebehoorende aan Z. K. H. Prins FREDERIK DER NEDERLANDEN, en een deel uitmakende van het vorstelijk buitenverblijf onder Wassenaar. Eene over dit onderwerp geopende briefwisseling leidde echter tot het erlangen van de mededeeling, dat naar de meening van den Heer A. WENTZEL, opperbouwinspecteur van Z. K. H. te Muskau, slechts een klein gedeelte van het gebouw tot de 14e eeuw kon worden teruggebragt, dat

dit gedeelte, zoo mogelijk, bij den opbouw zou bewaard blijven; dat hetgeen nog van het overige uit de eerste helft der 17de eeuw voorhanden was, zoo mogelijk behouden en weder gebruikt zou worden; dat de Heer Wentzel plans en teekeningen van het toen reeds afgebroken gebouw had gemaakt, en dat hij bereid was daarvan tegen een matig honorarium, voor de Commissie afteekeningen te doen vervaardigen. Of de Commissie van dit aanbod gebruik kan maken, is niet geheel en al van hare beslissing afhankelijk, de geldelijke middelen waarover zij beschikking heeft, laten haar slechts eene zeer beperkte ruimte; zij zal echter, zoodra de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, zich in staat trachten te stellen tot eene beoordeeling van het belang, dat de bedoelde teekeningen voor hare verzameling kunnen bezitten, en zij heeft bereids de vrijheid genomen, zich daartoe schriftelijk tot Z. K. H. Prins Frederik te wenden.

Uit een berigt, in sommige dagbladen opgenomen, was bekend geworden, dat te Bruinisse in Zeeland eenige vaderlandsche oudheden, op het Gemeentehuis bewaard gebleven, verkocht waren geworden. Daaronder werden enkele voorwerpen genoemd die wel eenige belangstelling en zorgvuldige bewaring schenen te verdienen: hand- en voetboeijen, een strafjuk voor vrouwen, een halsband voor tepronkstellingen en een ijzeren staaf als standaardmaat van de oude aldaar gebruikelijke dijkroede.

Een schrijven aan den Burgemeester van genoemde gemeente leverde de zekerheid dat werkelijk de hier bovengenoemde voorwerpen (waarvan echter het als strafjuk aangeduide voorwerp een steen met kettingen scheen te wezen, zoo als die in vroegere eeuwen tot straf van bepaalde misdrijven aan den hals gedragen werd) op het Gemeente-archief aanwezig waren geweest, en voor een gering bedrag, als oud, verroest ijzerwerk en diergelijke, openlijk waren verkocht geworden.

De Commissie meende het van haren pligt, het gebeurde ter kennis te brengen van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken; want zij moest onderstellen, dat, zoo de verkochte voorwerpen nog van den toenmaligen eigenaar terug te bekomen waren, zij allezins in aanmerking dienden te ko-

men voor eene opneming in het door de Regering ontworpen Rijks Museum voor vaderlandsche geschiedenis en kunst. Het gevolg was een nader onderzoek van Regeringswege, en dit onderzoek heeft bij den Minister geleid tot de overtuiging, uitgedrukt in een schrijven aan de Commissie, dat de te Bruinisse verkochte voorwerpen geen de minste archaeologische waarde bezaten. De Commissie kon zich met die uitspraak niet volkomen vereenigen, maar meende van hare zijde nu geen verdere stappen te kunnen doen.

Eene andere bemoeijing is niet geheel vruchteloos gebleven, Zij betrof de oude koperen kroonen in de bekende Groote Kerk te Dordrecht. Van ter zijde was vernomen, dat H.H. Kerkmeesters der Hervormde Gemeente aldaar, die kroonen, volgens deskundigen zeer merkwaardige kunstvoorwerpen waarschijnlijk uit de 17de eeuw, aan de meestbiedenden wilden verkoopen. De Commissie kon natuurlijk de redenen niet beoordeelen, waardoor die verkoop gewettigd of noodzakelijk werd geacht. Zij achtte zich evenwel geroepen om zich over het onderwerp tot het hoofd van het Gemeentebestuur van Dordrecht te rigten, met beleefd verzoek om inlichtingen, en met den wensch, dat, zoo de kroonen niet in de stad behouden konden worden, toch goede afteekeningen vervaardigd en op het Stedelijk Archief of elders bewaard mogten blijven. De nadere inlichtingen door het Kerkbestuur der Hervormde Gemeente met de meeste heuschheid verstrekt, zijn door het Gemeentebestuur aan de Commissie medegedeeld, en hebben aan deze laatste aanleiding gegeven, om over het onderwerp regtstreeks met het Kerkbestuur in briefwisseling te treden.

Vier zeer groote kroonen hadden voor de verlichting der Groote Kerk gediend; een viertal kleinere waren afkomstig uit de Augustijnen Kerk. De vier groote kroonen en het verdere koperwerk in de Groote Kerk waren in 1662 en 1664 door eenen bekenden Geelgieter, Hendrik Franssen Hamers te Dordrecht, vervaardigd en geleverd; zij waren van geel koper vervaardigd, glad bewerkt zonder versierselen, en van eenvoudigen en gewonen vorm. Drie van de vier kroonen uit de

Augustijnen Kerk schenen van denzelfden tijd en gelijksoortig werk; maar de vierde iets grooter, uit rood koper gegoten, scheen op hoogeren ouderdom aanspraak te mogen maken, had, ofschoon insgelijks glad bewerkt, eenen sierlijker vorm, en was gedekt met het beeld van eenen dubbelen arend. De Commissie meende aan het Kerkbestuur in overweging te moeten geven, om, zoo zij al op het besluit tot verkoop niet kon terugkomen, althans de laatst gemelde kroon daarvan uit te zonderen, en aan de Regering voor het ontworpen Rijks Museum van vaderlandsche geschiedenis en kunst óf ten geschenke, óf onder voorbehoud van eigendomsregt en nadere beschikking, ter bewaring en tentoonstelling aan te bieden; en van de overige kroonen, voor zoo ver zij onder elkander eenig merkbaar verschil aanboden, naauwkeurige afteekeningen te doen vervaardigen. Slechts in dit laatste opzigt konden Kerkmeesteren voldoen aan den wensch der Commissie; die de verblijdende toezegging erlangde, dat de arbeid aan eenen deskundige was opgedragen en de teekeningen door Kerkmeesteren ter beschikking der Commissie zouden gesteld worden, om daaraan eene nuttige bestemming te geven.

Er bleef slechts zeer weinig tijd over, om nog vóór den dag der verkooping het onderwerp aan de aandacht van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken aan te bevelen. Dit geschiedde echter nog onverwijld, en had ten gevolge dat een lid der Commissie door Zijne Excellentie genoodigd werd, om persoonlijk zich naar Dordrecht te begeven, met magtiging, om, zoo de laatst genoemde kroon werkelijk voor de geschiedenis der oude vaderlandsche kunst eene genoegzame waarde had, haar tegen eenen billijken prijs voor het Rijk aan te koopen. Dit laatste is niet geschied, daar de kroon tot eenen hoogeren prijs steeg, dan dien het bedoelde lid meende te mogen bieden. Intusschen was de uitslag in zoo ver niet ongunstig, dat de kroon door den Voorzitter van H.H. Kerkmeesteren aangekocht is geworden, en door hem in de stad Dordrecht eene blijvende en doelmatige bestemming zal erlangen.

Ook nog in eene andere zaak mogt de Commissie op ver-

langen van de Regering werkzaam zijn. Het Gemeentebestuur van Woerden had zich tot Zijne Majesteit den Koning gerigt, om toestemming te erlangen tot het afbreken der twee eenige nog overgebleven (de Utrechtsche en Leidsche) poorten der vesting. Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken wenschte voor de behandeling van dit onderwerp, bij brief van 6 April 1864, N°. 207, 5e Afd. het oordeel der Commissie te vernemen, omtrent het belang der „oudheden, waarmede die poorten „gezegd werden versierd te zijn." Het opzettelijk daartoe ondernomen onderzoek stelde in het licht, dat die voorwerpen slechts van zeer ondergeschikte, zoo al van eenige waarde konden geacht worden, en dat de poorten zelve voor de geschiedenis der vaderlandsche bouwkunst evenmin eenig bijzonder belang hadden; weshalve de Commissie zich bepaalde tot den raad, om de in steen uitgehouwen wapenschilden aan den binnen- en den buitengevel van de naar Leiden voerende poort, op het Raadhuis te bewaren, of in een der muren van dat gebouw in te metselen.

Als eene laatste handeling heeft de Commissie nog te vermelden, dat door den Heer P. Scheltema, archivaris der stad Amsterdam, hare tusschenkomst is ingeroepen, tot het opsporen van de juiste plaats, van waar een, thans in den tuin van het gebouw der Akademie aanwezige oude zerk met beeldwerk en opschrift, afkomstig was. Voor zoo ver die afkomst uit bescheiden bij de Akademie voorhanden kon gekend worden, heeft de Commissie den Heer Scheltema verwezen tot den algemeenen Secretaris der Akademie, met de verzekering, dat hem tot het raadplegen der in het Archief aanwezige stukken alle gelegenheid zou worden gegeven. Zelve kon de Commissie zich tot zulk een onderzoek niet geroepen achten. Met betrekking tot de voorstelling en het opschrift op de zerk, waaromtrent de Heer Scheltema insgelijks de meening der Commissie had gewenscht te vernemen, kon zij slechts antwoorden, dat twee harer Leden, na opzettelijk onderzoek, tot de overtuiging waren gekomen, dat het gedenkteeken te veel had geleden en afgesleten was, om eenige kans tot eene aannemelijke verklaring aan te bieden, en dat de zeer weinige nog leesbare letters van

het omschrift hoegenaamd geen inlichting gaven nopens de beide personen, wier beeldtenissen ten voeten uit op den steen waren uitgehouwen.

De Commissie zou hiermede het verslag van hare bemoeijingen gedurende het laatste Akademiejaar hebben kunnen eindigen, maar zij heeft nog een paar punten, waarop zij het wenschelijk acht meer bepaald de aandacht van de Akademie te bepalen.

In haar *Nader verslag*, afgedrukt in het *Jaarboek* 1862, onder den titel van: *Breederode's Bouwvallen, hun tegenwoordige toestand en middelen tot hun behoud*, heeft de Commissie aan de Akademie den uitslag medegedeeld van het opzettelijk onderzoek naar den toestand dier merkwaardige overblijfsels uit een roemrijk verleden, door twee harer leden, in tegenwoordigheid van den Heer Ontvanger der Registratie te Haarlem, ondernomen. Zij deelde in der tijd, als hebbende de afdruk van haar verslag eenige vertraging ondervonden, een afschrift van dit laatste mede aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, met verzoek dat dit ook ter kennis van zijnen ambtgenoot voor het Ministerie van Financiën gebragt mogt worden. In het bedoelde stuk was wenschelijk geacht, dat, op grond van de gebleken feiten en bijzonderheden, omtrent welker bestaan de Commissie de zekere overtuiging verkregen had, de thans nog tot en met 1869 loopende huurovereenkomst met den tegenwoordigen pachter ten spoedigste opgeheven, en voor het gebruik der tot Breederode nog behoorende gronden en der bouwvallen zelve andere bepalingen vastgesteld en meer doeltreffende maatregelen, ook in het belang der schatkist, zouden genomen worden.

Tot zulk eene uitkomst hebben echter de bemoeijingen der Commissie nog niet kunnen leiden. Zij ontving van den Minister van Binnenlandsche Zaken de mededeeling, dat de Minister van Financiën zich meende te moeten vereenigen met de door hem over het onderwerp ingewonnen meening van den Directeur der Registratie en Domeinen in de provinciën Noord-

Holland en Utrecht, inhoudende dat „de feiten in het verslag „der Commissie over de Bouwvallen van Breederode, hunnen „tegenwoordigen toestand en middelen tot hun behoud, omschre- „ven, geen genoegzamen grond en voldoend bewijs opleveren, „om in regten de ontbinding van het huurcontract ter zake „van die bouwvallen aangegaan, te kunnen vorderen."

Dat door genoemden Directeur zulk een advies is uitgebragt, heeft de Commissie minder bevreemd, dan de kennisgeving dat de Minister er zich mede vereenigd heeft. De Commissie heeft in haar bedoeld verslag niet één, maar een groot aantal van feiten aangevoerd, waaruit onwedersprekelijk blijkt, dat de pachter de duidelijke, in de huurovereenkomst uitgedrukte bepalingen niet nakomt, en dat daaruit voor het behoud, en zeker ook voor de kennisneming en het onderzoek van de bouwoverblijfselen zeer nadeelige gevolgen teweeggebragt zijn en nog moeten voortvloeijen; zij heeft aangetoond, dat door den pachter regten wordt uitgeoefend waartoe hij volgens de huurovereenkomst niet geregtigd is, en dat de pachter regtstreeks in tegenspraak handelt van de bepaling in Art. 1595 van het B. W., voor zoo ver althans niet, buiten den inhoud van de overeenkomst, hem door het Domein nadere regten en bevoegdheden zijn toegekend. Indien nu de feiten door de Commissie in haar verslag volkomen waar zijn — en voor die volkomen waarheid blijft zij borg — dan gaat het haar begrip te boven, hoe men tot de bewering kon komen, dat daardoor „geen ge- „noegzame grond, geen voldoend bewijs werd opgeleverd om eene „ontbinding van de met den pachter gesloten overeenkomst te „vorderen." De Commissie had er eerst over gedacht, om tegen de door den Minister overgenomen meening met een nader opzettelijk vertoog op te komen, en zij is, zoo de Akademie het verlangt, ook nog daartoe ten volle bereid. Zij kwam echter tot het besluit, dat zij alles had verrigt, wat van haar in het belang der zaak kon gevorderd worden, en daarbij hare verantwoordelijkheid volkomen had gedekt. Bovendien verliest zij niet uit het oog, dat de leden der Akademie, die zitting hebben in de vertegenwoordiging des volks, des vereischt dáár het onder-

werp ter sprake en in behandeling kunnen brengen *). De Commissie kan echter deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder op nieuw met dank en lof te gewagen van de ijverige en belangelooze zorgen, waarmede de Heer Mr. A. J. ENSCHEDÉ te Haarlem, voor het behoud der Brederodensche Bouwvallen blijft waken en de van wege het Ministerie van Binnenlandsche Zaken tot dat doel beschikbaar gestelde fondsen, op doelmatige wijze dienstbaar maakt, om den geheelen omvang van het gebouw aan het licht te brengen, de gebrekkige deelen te steunen en te bevestigen, en het geheel zooveel mogelijk tegen nadeelige invloeden te beschermen en te waarborgen.

Het andere punt betreft de weinige deelneming die de pogingen der Commissie over het algemeen bij Gemeentebesturen ondervinden, tenzij waar nu en dan regtstreeksche aanvragen, verzoeken of opmerkingen over bepaalde punten door haar tot

---

*) Bij de behandeling van de begrootingswet voor 1863, in de Tweede Kamer, in November 1862, heeft het Lid der Akademie Mr. J. DIRKS, Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken zijnen wensch te kennen gegeven, dat een nader onderzoek mogt geschieden naar de juistheid der feiten, die met betrekking tot Brederodes bouwvallen in het Verslag van de Commissie (uitgebragt in de jaarlijksche vereenigde Vergadering der Akademie in April 1862) aangevoerd en door den haarder van die bouwvallen, den Heer L. G. VAN HOORN, Gemeente-Ontvanger van Amsterdam in een, ook in druk verschenen, Vertoog aan den Minister van Binnenlandsche Zaken in dagteekening 16 October 1862, ontkend en als geheel onwaar voorgesteld waren (zie *Bijblad* van de *Nederlandsche Staats-Courant* van 25 November 1862, blz. 256). Door den Minister, wien toen de op die zaak betrekkelijke stukken, althans al die stukken nog niet bekend waren, werd een nader onderzoek beloofd (*Bijblad* blz. 260[a]). Met begeleidend schrijven van 4 Januarij 1863 heeft de Commissie vervolgens haar *Nader Verslag over Brederodes Bouwvallen enz.* (ook opgenomen in het *Jaarboek* voor het jaar 1862) in afschrift aan Zijne Excellentie doen toekomen. In dit Verslag werden al de door de Commissie aangevoerde en door den Heer VAN HOORN ontkende feiten niet alleen nader bevestigd, maar werd ook het betoog geleverd, dat de Commissie in haar vorig *Verslag* de gepleegde of toegelaten misbruiken eer verzacht dan vergroot had. Of nu, ook naar aanleiding van het *Nader Verslag* der Commissie, het door den Minister toegezegde nader onderzoek heeft plaats gehad, is der Commissie niet gebleken; maar, zoo al, dan wordt de mededeeling van de uitkomsten daarop verkregen, nog in de Kamer te gemoet gezien.

die besturen werden gerigt. In die gevallen liet zij nimmer na, daarvan openlijk en dankbare melding te maken. Maar de inhoud van haren gedrukten brief, waarbij zij van hare vestiging en het doel, dat zij zich voorstelt, kennis gaf, en tevens de medewerking tot dit doel inriep, met verzoek om mededeelingen, berigten en waarschuwingen, waardoor hare aandacht op belangrijke feiten of zaken gevestigd zou kunnen worden, de inhoud van dien brief schijnt op de meeste plaatsen óf niet met aandacht gelezen, óf spoedig geheel en al vergeten te zijn. Tot heden toe werd slechts in zeer zeldzame gevallen door Gemeentebesturen aan het beleefde verzoek der Commissie voldaan. Waar deze laatste optrad om vernieling, bederf, verwaarloozing van geschiedkundige overblijfselen, voorwerpen van kunst en beschaving uit vroegeren tijd te voorkomen, of de nadeelige gevolgen van zulke gebeurtenissen zooveel mogelijk af te wenden, dan waren de feiten, waartegen verzet moest worden aangeteekend, de Commissie nooit door mededeeling of waarschuwing van eenig Gemeentebestuur ter kennis gekomen, maar geschiedde dit óf door belangstellende vrienden, óf door berigten, die meestal slechts bij toeval aan een der Commissieleden onder de aandacht vielen. Dan was echter ook dikwerf de zaak te ver gevorderd, en de gelegenheid te zeer voorbij gegaan, om nog tijdige maatregelen te kunnen nemen. Maatregelen die althans op ontijdigheid nimmer zouden behoeven schipbreuk te lijden, wanneer de hoofden der Gemeenten, die steeds op de hoogte kunnen zijn van hetgeen in hunne woonplaats voor het door de Commissie beoogde doel van belang geacht moet worden, zich de werkelijk toch niet te groote moeite wilden getroosten, om de Commissie op de hoogte te doen houden van het bestaan of de ontdekking van oude overblijfsels en kunstwerken, van gevaren die hun dreigen, van achtelooze behandeling waaraan zij bloot staan enz. De ondervinding heeft, zoo als uit het tegenwoordig uitgebragte verslag gebleken is, een bewijs aangebragt, hoe een Gemeentebestuur zich zelfs eene handeling veroorloofde, waartegen het, zoo het die bij anderen had vermoed of ontdekt, de tusschenkomst der Commissie had behooren in te roepen.

Doch er is nog een ander overwegend bezwaar, waardoor de werking der Commissie zeer belemmerd en dikwerf geheel onmogelijk wordt gemaakt. Haar ontbreken de stoffelijke middelen, om de onvermijdelijke kosten van eigen plaatselijk onderzoek te bestrijden, deskundigen tot zulk een onderzoek af te vaardigen, voorwerpen van kunst aan te koopen en in eenige openbare verzameling eene veilige bewaarplaats te doen erlangen, opmetingen te verordenen, bouwkunstige plans en teekeningen te doen vervaardigen. Al ware het dus ook dat hare eerste klagt weggenomen werd en zij steeds en geregeld in tijds op de hoogte werd gehouden van alle bijzonderheden, waarbij zij eene nuttige tusschenkomst verleenen kon, toch zou het gebrek der noodige middelen haar verhinderen om met eenige kracht en voldoend gevolg handelend op te treden. Zij zou zich welligt voor enkele voorkomende gevallen met eene aanvraag om eene buitengewone beschikbaarstelling van gelden aan het Bestuur der Akademie, of door tusschenkomst van dat Bestuur tot de Regering kunnen rigten; maar bijna altijd wordt eene onverwijlde voorziening vereischt, en moeten de middelen op den oogenblik waarop de behoefte bekend wordt, aanwezig zijn, of moet de zekerheid bestaan, dat zij binnen eene bepaalde tijdsruimte beschikbaar zullen komen.

Tot nog toe werd voor de Commissie niet meer dan een bedrag van één honderd gulden 's jaars op de begrooting der Akademie uitgetrokken. Zij kan die som slechts beschouwen als bestemd, om de onvermijdelijke uitgaven van reiskosten voor vergaderingen, om vrachten en andere huishoudelijke uitgaven te bestrijken; voor reiskosten tot plaatselijke onderzoekingen, voor het bezoldigen van teekenaars, en diergelijke verpligtingen, kunnen op hare rekening bijna geene posten geleden worden, zoolang zij geenen waarborg heeft dat de overblijvende gelden voldoende zullen zijn om in hare huishoudelijke behoeften tot aan het einde van het jaar behoorlijk te kunnen voorzien. De Commissie moet er daarom met den meesten ernst op aandringen, dat langs den eenen of anderen weg zij in de gelegenheid worde gesteld, om bij spoed eischende gevallen, over veel ruimere fondsen te beschikken; hetzij dat die haar door de Aka-

demie zelve, hetzij, op aanvraag der Akademie, van Regeringswege worden aangewezen. Mogt dit laatste alleen het geval kunnen worden, onder de voorwaarde dat zij dan van eene Akademie-commissie in eene Rijks-commissie moest herschapen worden, zij zou dit, om hare betrekking tot de Akademie, moeten betreuren, maar met het vooruitzigt op rijkere vruchten voor haren arbeid, er in berusten. Kan noch het een noch het ander er toe leiden, dat de noodige middelen voor haar beschikbaar komen, dan blijft zij natuurlijk bereid, om, zoolang hare handelingen door de Akademie goedgekeurd worden, en zij van de zijde harer lastgevers het vertrouwen blijft bezitten, dat zij tot heden toe genieten mogt, de haar opgedragen taak met ijver en naauwgezetheid, naar haar beste weten en zooveel mogelijk te vervullen; maar het zou toch welligt in ernstige overweging moeten genomen worden, of het, zonder voorziening in de hierboven omschreven vereischten, niet raadzaam ware, dat zij haren lastbrief nederlegde en ontbonden, of dat eene proef genomen werd, of, ook onder dezelfde omstandigheden, de vervulling der op haar rustende verpligtingen, met gunstiger uitslag aan andere handen zoude kunnen worden toevertrouwd.

De Commissie blijft inmiddels, even als vroeger, zich bij de Leden der Akademie aanbevelen voor alle mededeelingen, aan- en opmerkingen, die haar tot het haar voorgestelde doel, in den haar aangewezen werkkring nuttig kunnen zijn, en zij herhaalt haren wensch, dat ieder in den omtrek zijner woonplaats, of waar hij elders zijnen invloed kan doen gelden, zijne krachtige medewerking zal willen verleenen, door met haar te waken voor belangen, wier behartiging haar meer bepaald is opgedragen, doch waarvoor zij, door gebrek aan gelegenheid tot persoonlijke kennisneming of eigen onderzoek, niet altijd de noodige maatregelen nemen kan.

(*Get.*) C. LEEMANS.
W. MOLL.
W. N. ROSE.

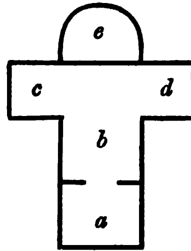
Amsterdam, 29 April 1864.

BIJLAGE.

KERK EN TOREN DER HERVORMDE GEMEENTE TE DODEWAARD.

De toren, geheel van tufsteenen opgemetseld, getuigt van hoogen ouderdom; de kerk, van baksteenen van middelmatige afmetingen, is van latere dagteekening, welligt van de 16de eeuw; het koor is voor een twintigtal jaren aangebouwd.

Thans heeft de kerk den gewonen kruisvorm: *a* de toren;

b het schip, van gelijke breedte als de toren; *c* en *d* de dwarsbeuken; *e* het (afgesloten) koor. Vóór de aanbouwing van dit laatste, werd die plaats tegen de dwarsbeuken ingenomen door eene daaraan belendende school(?)woning. Waarschijnlijk is het schip *a*, *b* het oudste gedeelte, of vertegenwoordigt het den oorspronkelijken vorm der oude kerk, althans gedeeltelijk: een langwerpig vierkant, aan het oosten met een halfrond gesloten. Dit laatste verdween toen de dwarsbeuken aan het gebouw werden toegevoegd.

De baksteenen van het schip laten niet toe, dat wij aan dat oudste deel van de kerk eenen hoogen ouderdom toekennen, maar leiden tot de onderstelling, dat men in het begin der 16de, welligt in het laatste gedeelte der 15de eeuw, de kerk hernieuwd, en misschien de daarbij vrij gekomen tufsteenen tot herstel van den toren gebezigd heeft.

Deze laatste klimt wat zijnen eersten bouw betreft tot een grijs verleden, en zal wel opgetrokken zijn geweest van de bouwstoffen, die door de overblijfsels van een oud Romeinsch gebouw daar ter plaatse geleverd werden.

Van de vroegere aanwezigheid van een Romeinsch gebouw getuigt het Romeinsche Grafteeken van M. TRIJANUS IUCGU-

MATTIUS, GAISIONIS filius, den veteraan der Afrikaansche ruiterbende, sedert onheugelijke tijden in den zuidelijken gevel van den toren ingemetseld, en in 1863, als een geschenk der burgerlijke gemeente, naar het Rijks Museum van Oudheden te Leiden overgebragt. Volgens opgaven, die mij bij eigen naauwkeurig onderzoek zeer geloofwaardig zijn voorgekomen, werden voor korten tijd, bij de vernieuwing of uitbreiding eener woning, toebehoorende aan den Heer ROMOND aan den dijk, niet ver van de kerk oostwaarts, op eene diepte van 4 tot 5 voet beneden den beganen grond, brokken, waaronder zeer groote, en ook ooren van Romeinsche *amforen*, of groote waterkruiken gevonden. Elders in de gemeente, doch de juiste plaats wáár werd mij niet gemeld, zijn ook Romeinsche munten te voorschijn gekomen. De Burgemeester, de Heer TAATS, meende een drietal bezeten te hebben, doch had slechts ééne nog overgehouden, zijnde de twee andere verloren geraakt. De overgeblevene, een zilveren denarius van de gens *Marcia* *), heeft hij mij voor het MUSEUM VAN OUDHEDEN ten geschenke gegeven. Eindelijk meenen wij ons met het vrij algemeen aangenomen gevoelen te moeten vereenigen, dat de Romeinsche vestiging, wissel-, wacht- of voorraadsplaats, die op de kaart van PEUTINGER met den naam van *ad duodecimum* wordt aangeduid, in den omtrek moet teruggevonden worden.

De naam *Dodewaard* kan (even als die van het tegenovergelegen *Doddendaal?*) in eenig verband staan tot het Romeinsche grafmonument, voor zoover eene vroegere begraafplaats, bij overlevering in de herinnering bewaard gebleven, aanleiding gaf om de benaming *Dooden-waard*, *Dooden-woerd* niet onnatuurlijk te achten. Maar de oude Romeinsche naam *ad Duodecimum* (*lapidem*) (ontleend aan den afstand van 12 *leugen*, van Nijmegen, *Neomagum*, gerekend) kan, in den mond der inwoners verkort en gewijzigd, gedurende den loop der tijden, van DUODE in DODE overgegaan en dus althans wat de twee eerste der vier lettergrepen betreft, in *Dode*waard overgebleven zijn.

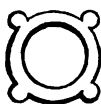
---

*) Hoofd van Apollo regts gezien, Kz. T. CENSOR(inus), een Sater vóór eene kolom, waarop een beeldje.

Of het ondersteldе Romeinsche gebouw op dezelfde plaats waar de kerktoren zich bevindt, aanwezig geweest is, kan moeijelijk worden uitgemaakt; misschien zou door opzettelijke opgravingen in den vrij wat opgehoogden grond, in deze eenige zekerheid verkregen kunnen worden, en dan ware een wedervinden van de grondslagen van dat oude gebouw onder die van den toren en het oudste gedeelte der kerk, niet onmogelijk.

Het benedenste gedeelte van den toren (zie de afbeelding) tot op eene hoogte van 5 tot 6 nederl. el boven den tegenwoordigen beganen grond, is uit groote, meer onregelmatige blokken tufsteen, grootendeels echter ook uit regelmatig behouwen tufsteenen opgetrokken, de kalk, sterk met keisteentjes, sommige zelfs vrij groote, vermengd, de voegen vrij dik. Hoogerop en tot boven toe is de toorn van meer regelmatig behouwen tufsteenen, zonder inmenging, voor zoover ik kon bespeuren van andere steensoorten, opgemetseld. In vrij late tijden werd in den oostgevel (bij a) omtrent 12 el boven den grond, een vak met roode baksteenen, en onder aan den noordelijken hoek van den westgevel (bij b) insgelijks eene groote oppervlakte met gelijke baksteensoort ingemetseld. Hetzelfde was het geval met den tegenwoordigen ingang in den westgevel (c), en met het gemetseld lijstje van twee geledingen, dat de vier gevels dekt en waaruit onmiddellijk de met leijen gedekte torenspits verrijst. Of de tegenwoordige ingang in den westgevel in de plaats is gekomen van eenen ouderen, dáár weleer aanwezig, kan thans niet beslist worden. Ik zou genegen zijn dat punt ontkennend te beantwoorden, met het oog op eenen digt gemetselden ouden ingang in het oostelijke gedeelte van den noordgevel (bij d), waar eene poort met cirkelboog gedekt (het hoogste punt thans nog 16 palmen ongeveer boven den beganen grond), weleer den toegang tot het gebouw moet gegeven hebben in eenen tijd, toen de bodem nog niet zoo opgehoogd was, als dit thans het geval is. Boven dien ingang bevindt zich een venster (e) insgelijks met eenen cirkelboog gedekt, thans geheel met tufsteenen van verschillende en vrij onregelmatige vormen, even als de zoo even vermelde poort, maar bovendien ook met andere bouwstoffen digt gemetseld;

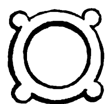
onder die laatste behooren enkele brokken grauwacke, eene vrij groote plaat rooden zandsteen, en zelfs een kalksteenen (?)

wijwatersbakje, of mortiertje, van nevensgaanden vorm, dat op zijnen kant met de holte naar buiten gekeerd, tusschen de overige brokken bevestigd is. Aan de zuidzijde is de toren tot op eene hoogte van 3 tot 4 el door den daartegen aanleunenden Waaldijk bedekt (zie f). In den oostgevel is de torenruimte door eenen doorgang (g), omtrent zoo wijd als de geheele binnenruimte van den toren, met de kerk vereenigd. Die doorgang is met eenen cirkelboog gedekt.

Op eene hoogte van ongeveer 10,5 el boven den beganen grond, springt de muur aan elken der vier gevels een weinig in, en vermindert daardoor het bovenste gedeelte, nog 7,5 el hoog, juist zooveel in breedte; wordende alzoo uitwendig de geheele hoogte als in twee verdiepingen verdeeld. In het onderste, breedere gedeelte zijn aan den noord- en den zuidgevel, op 7,5 el boven den beganen grond twee rondbooglichtopeningen (h.) aangebragt, aan de binnenzijde wijder en hooger dan aan de buitenzijde, in het midden vrij naauw toeloopende. In het bovenste gedeelte van den toren waren aan elken der vier gevels eenmaal dubbele rondboogvensters (i,) aanwezig, die thans alle digt gemetseld zijn met tufsteenen als die van den toren zelven; elk dier vensters was, zoo als aan de binnenwanden nog duidelijk blijkt, in twee kleinere vensters insgelijks met rondbogen verdeeld, die hoogst waarschijnlijk de lichtopeningen vormden. Lijstwerk was niet aangebragt, maar door het metselwerk en de rigting der steenen werden de vensterposten en bogen duidelijk van het overige onderscheiden, terwijl de bogen, even als bij de zoo even genoemde lichtopeningen aan den zuidelijken en den noordelijken gevel, en overal waar elders bogen aangeduid of overgebleven zijn, uit goede wigvormig behouwen steenen zijn zamengesteld. Geheel boven in den toren zijn nog vier openingen (k), in elken gevel ééne, aangebragt, waarschijnlijk in lateren tijd, thans als galmgaten dienende. In de straks genoemde dubbele rondboogvensters zijn aan de west-, zuid- en noordgevels (misschien was dit

onder die laa
vrij groote pla

wi
vo
ge.
Aa

van 3 tot 4 e
dekt (zie f). I
doorgang (g), o
den toren, met
cirkelboog gede

Op eene hoo
grond, springt
in, en vermind
hoog, juist zoo
geheele hoogte
derste, breedere
gevel, op 7,5 e
openingen (h.)
dan aan de bui
In het bovenst
vier gevels een
thans alle digt
toren zelven; e
den nog duidel
met rondbogen
gen vormden.
metselwerk en
en bogen duide
bogen, even als
den zuidelijken
elders bogen a
vormig behouw
den toren zijn
aangebragt, wa
dienende. In
zijn aan de w

ook vroeger aan den oostgevel het geval, maar zijn daarvan de sporen verdwenen in het met baksteenen ingemetselde vak) ook nog rondbooglichtopeningen (l) aangebragt, uitgebroken in eene der helften van de oude, dubbele en later digt gemetselde vensters, dus buiten het midden van den gevel. Eindelijk is in nog lateren tijd, juist in het midden op den middelstijl van het dubbele rondboogvenster in den westelijken gevel een vierkant raam (m) aangebragt, naar het schijnt om voor het aldaar geplaatste klok-uurwerk wat meer licht te erlangen, dan de onmiddellijk daarnevens zich bevindende licht-opening leveren kon.

Van binnen is de geheele ruimte thans door drie zolders (*p*, grove, dikke, ruw behouwen balken met eenige losse planken gedekt) in vier verdiepingen afgedeeld, waartoe houten trappen toegang bieden. Het ware mogelijk dat die zolderingen nog de oorspronkelijke verdeeling aanwijzen, althans dat wij dit voor de twee onderste mogen aannemen. In dat geval werd de gelijksvloersverdieping door het digtgemetselde boogvenster aan den noordgevel (e) verlicht; erlangde de eerste verdieping haar licht door de lichtopeningen (h) aan den noord- en aan den zuidgevel; de tweede verdieping door de dubbele rondboogvensters (i) aan de vier gevels, en bleef de derde of bovenste verdieping, zoo die werkelijk was aangebragt, zonder licht, of werd in die behoefte voorzien door openingen, die later tot galmgaten (k) vergroot zijn geworden.

In die, naar ik meen oorspronkelijke verdeeling is later, ofschoon misschien reeds voor vele eeuwen, eene verandering gekomen, toen door het aanbrengen van kruisgewelven van naar het schijnt rondbogen, de geheele hoogte in drie deelen verdeeld werd, waarbij de tweede zoldering verviel, of althans niet meer vereischt werd. Van het onderste dier gewelven zijn aan den hoek waar de zuid- en westgevels aan elkander aansluiten nog sporen aanwezig, bestaande uit de benedengedeelten van de drie ribben en den draagsteen, die nog overblijfsels van bladversiering behouden heeft, zie de teekening van de *Opstanden van binnen* bij *n*, en vergroot afzonderlijk bij n′. Dat dit gewelf van lateren tijd dagteekent dan het oorspronkelijk gebouw,

blijkt uit de omstandigheid, dat een groot gedeelte van het digtgemetselde rondboogvenster (e) aan den noordgevel er door bedekt en dit laatste daardoor onbruikbaar werd. Het tweede kruisgewelf, waarvan echter slechts langs de vier wanden de sporen zijn overgebleven, en dat waarschijnlijk, niet door ribben gedragen, in de vier hoeken slechts op vierkant uitgewerkte, onversierde steenen zijne steunpunten had, bevond zich tusschen de tweede en derde zoldering. Om het daar te kunnen aanbrengen, moesten de hierboven beschreven dubbele rondboogvensters (i) digtgemetseld worden, dewijl zij voor meer dan de helft door het gewelf bedekt werden, dat gewelf is dus ontegenzeggelijk ook van een later tijdperk. Het digten dier vensters maakte het aanbrengen der lichtopeningen (*l*) noodig, die aan de noord-, zuid- en westgevels thans nog aanwezig zijn. De gewelven stortten in, of werden, om welke reden dan ook, nog later wederom afgebroken, maar de digtgemetselde vensters bleven in dien toestand, daar de overgelaten of de later aangebragte lichtopeningen (l) aan de behoefte genoegzaam voldeden.

De Romeinsche grafsteen, bekend vooral door de verhandeling van Cannegieter, was in den zuidgevel, onmiddellijk midden onder het digtgemetselde dubbele rondboogvenster (bij o) geplaatst; waarschijnlijk reeds toen de toren, of althans het bovenste gedeelte van den toren, werd opgetrokken. Hij was omvat in eene uitstekende lijst, die met de overige steenen van den muur een geheel uitmaakte, en dus niet later of afzonderlijk was aangebragt. Aan de binnenzijde van den muur kon men geen spoor van later bijmetselen op die plaats ontdekken en het metselwerk, dáár waar het grafteeken er tegen rustte, was vrij gelijk, glad afgewerkt, en toen met eene laag cement of kalk bedekt, waardoor muur en gedenksteen aan elkander verbonden waren.

Omtrent den vorm en de afmetingen van het oorspronkelijke schip der kerk, kan thans, zoo als wij reeds aanstipten, niets met zekerheid gezegd worden. Vorm en grootte worden welligt door het tegenwoordige schip tot aan de dwarsbeuken nog aangewezen; want het is niet onwaarschijnlijk, dat

men bij den lateren bouw de oudere grondslagen zal gebruikt hebben. De hoogte van het schip vindt hare beperking in het dubbele rondboogvenster in den oostelijken torengevel, daar de nok van het dak toch in ieder geval beneden den onderkant van dat venster moet gebleven zijn.

Zalt-Bommel, 27 Augustus 1863.

C. LEEMANS.

De Voorzitter zegt der Commissie dank voor hare ijverige en vruchtbare bemoeijingen, en stelt, in overeenstemming met de Conclusie van het voorgelezen Rapport aan de Vergadering voor, het Bestuur te magtigen tot het aanvragen bij 's Lands Hooge Regering eener subsidie van *f* 500.— ten behoeve der Commissie, waartoe besloten wordt.

VII.

Door het overlijden van ons medelid VAN DER KUN is eene vacature ontstaan in de Commissie voornoemd, waarin de Vergadering heeft te voorzien. Het Bestuur wenscht op voordragt der Commissie zelve, daarvoor in aanmerking te brengen den Heer F. W. CONRAD, aan wien met algemeene toejuiching het Lidmaatschap wordt opgedragen; de Voorzitter noodigt den Secretaris uit zulks ter zijner kennisse te brengen.

VIII.

Nadat volgens Art. 15 van het Organiek Reglement de voorrang der Akademie verklaard is over te gaan op de Letterkundige Afdeeling, sluit de Voorzitter de Vergadering met de volgende woorden:

Mijne Heeren!

Wij hebben onze werkzaamheden ten einde gebragt.

Ik mogt bij den aanvang dezer Vergadering een beroep op

uwe welwillendheid, op uwe ondersteuning voor de vervulling van mijne taak als Voorzitter doen. Ik deed dat beroep met vertrouwen, het is mij eene behoefte, thans U mijnen dank te zeggen voor de heuschheid, waarmede Gij mij ondersteund hebt.

Nog rest mij een woord van dank aan den Algemeenen Secretaris voor de goede diensten die hij aan de Akademie bewezen heeft, terwijl hij de taak, die door Vrolik op zulk een waardige wijze vervuld was, bereidvaardig op zich nam. Gij hebt daardoor, Hooggeleerde Matthes, de Akademie aan U verpligt, en ik ben overtuigd dat ik de gevoelens dezer Vergadering uitdruk, wanneer ik U daarvoor den welverdienden dank toebreng. Gij hebt bewezen met ijver daarvoor bezield te zijn, en de goedkeuring der Vergadering heeft uwen arbeid bekroond. De eer der Akademie gaat U, gaat ons allen ter harte. Met den wensch voor haren toenemenden bloei, met den wensch dat zij, steeds aan hare roeping getrouw, bevorderlijk zij aan de welvaart en den roem van het Vaderland, sluit ik deze Vergadering.

LEVENSBERIGT

VAN

L. J. A. VAN DER KUN.

DOOR

F. W. CONRAD,

Lid der Natuurkundige Afdeeling *).

Moeijelijk was de taak mij door het Bestuur dezer Akademie opgedragen. Ik zag er om vele redenen tegen op, den merkwaardigen man te schetsen, wiens onverdroten ijver in het vak waardoor ons vaderland, in den letterlijken zin des woords, het hoofd boven water moet houden, zoo uitnemend uitblonk; wiens werkkring veelmaal met den mijnen in gedurige aanraking was; dien ik zoovele jaren als vriend mogt hoogschatten, en die door den onverbiddelijken dood zoo plotseling uit zijn nuttigen werkkring, en uit het midden zijner talrijke vrienden werd weggerukt. Eene bekwame hand schetste hem reeds meesterlijk in zijne loopbaan van Ingenieur, en bragt hem eene waardige hulde toe bij het Koninklijk Instituut van Ingenieurs †).

Maar vele waren zijne verdiensten, en de Koninklijke Akademie van Wetenschappen heeft niet willen zwijgen, bij het verlies dat ook haar door zijn verscheiden getroffen heeft.

Een menschen-leeftijd heb ik hem gekend, als kundig Inge-

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering der Natuurkundige Afdeeling van 29 April 1864.

†) Levensberigt van L. J. A. VAN DER KUN, door zijn' vriend J. C. EYSSEL, die aan het hoofd van de afdeeling Waterstaat bij het departement van Binnenlandsche Zaken geplaatst is geweest en in den loop van 1862 als zoodanig is afgetreden.

Dit levensberigt is gevoegd bij de notulen der vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, op Dingsdag 9 Februarij 1864, bladz. 142.

nieur en beoefenaar der daaraan verwante wetenschappen, als mensch en als vriend.

Als Ingenieur mag zijn naam genoemd worden bij namen, als van LULOFS, CH. BRUNINGS, mijnen hooggeschatten vader CONRAD, BLANKEN, GOUDRIAAN en anderen; hij handhaafde waardiglijk den Nederlandschen naam in het vak der waterbouwkunde.

Als mensch was zijn karakter goedhartig, gul en edelaardig in den volsten zin. Onverzettelijk in het goede, was hij, waar het op personen en vormen aankwam, zacht in de uitvoering. Als vriend was hij ten allen tijde tot alles bereid. Maar wie kent hem niet in die eigenschap. Ik en zoovelen met mij verliezen in hem een opregt en onvergetelijk vriend.

Hoe moeijelijk het dan ook voor mij was, ook uit aanmerking mijner meer en meer toenemende bezigheden, ik mogt de van mij gevergde laatste vriendschapsdienst niet van mij werpen, en zulks te minder daar ik vrijheid vond, verschillende opgaven aangaande enkele data en feiten aan het bij het Koninklijk Instituut van Ingenieurs uitgegeven Levensberigt te ontleenen.

LEOPOLD JOANNES ANTONIUS VAN DER KUN werd op den 21sten September 1801 te Utrecht geboren; zijn vader GERARD CORNELIS VAN DER KUN woonde tot het laatst van 1787 te Rotterdam, en daarna te Bordeaux, waar hij in 1795 eene betrekking vervulde, hem door de toenmalige Regering der Bataafsche Republiek opgedragen. In 1798 kwam hij in het vaderland terug, en zette hij zich in 1801 te Utrecht en later te Maastricht neder.

Nadat VAN DER KUN zijne eerste opvoeding aan het Athenaeum te Maastricht genoten had, werd hij bij Koninklijk besluit van 16 Januarij 1818 aangesteld tot kadet bij de artillerie- en genieschool te Delft, waar destijds de kadets voor het vak van den waterstaat werden opgeleid. Hoe hij daar reeds beloofde wat hij later geworden is, gevoelt men als men de woorden leest, door ons medelid, den tegenwoordigen Voorzitter van den Raad van Bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs DELPRAT, in de vergadering van dat

Instituut op Dingsdag 9 Februarij 1864 uitgesproken *): De „Spreker herdenkt met een weemoedig genoegen, dat hij er „toe had medegewerkt, om den overledene de eerste opleiding „te schenken voor de wetenschappelijke vakken; brengt hulde „aan zijne vlugge bevatting, zijn helder verstand en zijne groote „vlijt, drie hoedanigheden, zoo zelden in één persoon vereenigd, „en merkt op hoe de regtmatige verwachtingen, door zulk eene „jeugd opgewekt, nog overtroffen zijn geworden door hetgeen „het leven van den man heeft te aanschouwen gegeven."

Van der Kun voleindigde weldra zijne studiën aan de Militaire school, daar hij, bij ministeriële beschikking van 3 Januarij 1820, als kadet-élève van den Waterstaat het meer practische leven van den Ingenieur intrad onder den Inspecteur-Generaal J. Blanken Jz., den toenmaligen Nestor van den Waterstaat, onder wiens bevelen zoo menigen onzer Ingenieurs de eerste stappen hebben gedaan op het veld van de meer practische beoefening der Ingenieurskunst, waartoe bij de groote werken die toen in uitvoering kwamen, zoo ruimschoots gelegenheid was.

Steller dezes had in 1817 de Militaire school als Aspirant-Ingenieur van den Waterstaat verlaten; hij bevond zich bij de indiensttreding van van der Kun mede onder de bevelen van genoemden Inspecteur-Generaal, en van toen af dagteekent onze kennismaking en naauwe betrekking, bij gemeenschappelijk streven op het ruime veld, dat in dit tijdvak voor den jeugdigen Ingenieur open lag. Immers waren de werken van het Groot Noord-Hollandsch Kanaal, van het Nieuwe Diep en zoovele andere in vollen gang.

Van der Kun werd reeds dadelijk met de uitvoering van verschillende commissiën belast, terwijl hem in 1821 meer bijzonder het doen der opnemingen werd opgedragen tot verbetering van den vaarweg van Amsterdam langs Weesp en Utrecht tot Vreeswijk.

In 1822 benoemd tot élève-aspirant van den Waterstaat, werd hij toegevoegd aan den waarnemend-Hoofd-Ingenieur in

---

*) Notulen der vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, op Dingsdag 9 Februarij 1864, bladz. 70.

de provincie Utrecht, en als zoodanig belast met de Ingenieursdienst in dat gewest, ook wat aanging de werken tot verbetering van de Keulsche vaart.

Hij werd in September 1823 bevorderd tot Aspirant-Ingenieur, en in 1825 tot Ingenieur der 2de klasse.

In de laatste betrekking ontving hij zijne bestemming naar de provincie Westvlaanderen, alwaar hij als Rijks-Ingenieur werkzaam was onder den Hoofd-Ingenieur DE BROCK, en waar hij met mijn broeder, den overleden Hoofd-Ingenieur M. H. CONRAD, die steeds tot zijne intiemste vrienden behoorde, een werkzaam aandeel had aan de havenwerken van Ostende. Hij bleef daar totdat de staatkundige gebeurtenissen van 1830 hem noodzaakten naar Holland terug te keeren.

De Hoofd-Ingenieur DE BROCK schatte hem hoog, zooals dat, volgens het door den Heer EYSSELL bij het Koninklijk Instituut van Ingenieurs uitgegeven levensberigt, uit de steeds aangehoudene briefwisseling met dien Hoofd-Ingenieur, ook na de afscheiding van België, gebleken is, waarin de uitstekende verdiensten van VAN DER KUN volmondig erkend worden, en de loopbaan als 't ware voorspeld werd, waarop die verdiensten hem uitzigt gaven.

Na de afscheiding van België was eene reorganisatie van het corps Ingenieurs van den Waterstaat voor de tot het Koningrijk der Nederlanden behoorende provinciën noodzakelijk geworden, en VAN DER KUN werd in Maart 1831 toegevoegd aan den Hoofd-Ingenieur B. H. GOUDRIAAN, den zoon van den Inspecteur-Generaal A. F. GOUDRIAAN. De Hoofd-Ingenieur B. H. GOUDRIAAN was te 's Gravenhage belast met de algemeene dienst van den Waterstaat, waarbij VAN DER KUN hem ter zijde stond. Hij verkreeg ten gevolge daarvan een werkzaam deel aan de invoering van een algemeen stelsel van peilschalen langs de hoofdrivieren, en aan de opmetingen en triangulatiën voor de algemeene kaart der hoofdrivieren. B. H. GOUDRIAAN overleed in 1842, en VAN DER KUN geraakte in de gelegenheid dit nuttige werk met kracht voort te zetten.

De registers, bevattende de beschrijving der peilschalen en verkenmerken langs de hoofdrivieren, een arbeid van aanzienlijken

omvang, waarbij groote naauwkeurigheid en taai geduld noodig waren, die de ware kennis van den toestand onzer rivieren in zoo groote mate bevorderd heeft, en onmisbaar kan genoemd worden, waren grootendeels zijn werk. De eerste registers werden in 1849, en het laatste of X^{de} werd in 1858 uitgegeven. Voegt men daarbij het tienjarig overzigt der waargenomen waterhoogten, onder zijne leiding opgemaakt; de menigte tabellen en omschrijvingen der rivierwerken, en vooral de uitnemende algemeene rivierkaart, die door zijne zorgen werden uitgegeven, dan moet men zeggen dat dit tijdvak van zijn leven den Waterstaat met onschatbare gedenkteekenen van zijn vlijt, ijver en naauwkeurigheid verrijkt heeft, die in het belang der rivieren dagelijks geraadpleegd kunnen worden.

Het maken van eene algemeene rivierkaart was een veel omvattende arbeid, die in 1830 aangevangen, voornamelijk onder de leiding van VAN DER KUN in 1860 werd ten einde gebragt. De minuutbladen werden op de schaal van 1 à 5000, en de kopijen op de schaal van 1 à 10000 vervaardigd. Zij bestaat uit zes seriën:

1e serie: De Rijn, Waal en Merwede, Oude en Nieuwe Maas en Dordsche Kil in 22 bladen.

2e serie: De Neder-Rijn en Lek, Nieuwe Maas en Noord in 22 bladen.

3e serie: De Geldersche IJssel in 22 bladen.

4e serie: De Boven-Maas in 34 bladen.

5^{e} serie: De Nieuwe Merwede en de Werkendamsche Killen in 9 bladen.

6^{e} serie: De Hollandsche IJssel in 3 bladen.

De uitgave van deze uitmuntende kaarten was eene onmisbare bijdrage tot de betere kennis onzer rivieren, en een eerste stap die tot hare verbetering leiden kon.

Voor de verbetering onzer rivieren, komt VAN DER KUN en zijnen toenmaligen ambtgenoot FERRAND de eer toe, dat men, door hunne heldere inzigten geleid, eindelijk tot een systema gekomen is, dat door eenvoudigheid uitmunt, door de wijze van uitvoering bereikbaar is, en zoo als het thans steeds gevolgd

wordt, langzamerhand tot eene zekere uitkomst leiden moet.

„Jaren lang" (zoo leest men in het Rapport der Inspecteurs van den Waterstaat van 27 September 1861, bl. 6) „waren „de Nederlandsche rivieren aan regeringloosheid en aan ver- „warring ter prooi gelaten, totdat CHRISTIAAN BRUNINGS, met „de hem eigene duidelijkheid, de juiste oorzaak van het kwaad „aanwees. BRUNINGS stelde, dat men het groote oogmerk eener „algemeene verbetering der rivieren zooveel doenlijk kon be- „reiken:

1°. „Door eene beter geregelde en meer evenredige water- „verdeeling tusschen de riviertakken.

2°. „Door eene opvolgende en aaneengeschakelde verbetering „der bedorven riviertakken op de IJssel, Neder-Rijn, Lek, „Waal, Maas en Merwede."

Het zijn vooral deze beginselen van den grooten BRUNINGS, die door VAN DER KUN en FERRAND bij het in werking brengen van het systema van waterverdeeling en normalisering der rivieren steeds zijn gehuldigd. Sedert den dood van BRUNINGS en van mijnen hooggeschatten vader, was men meermalen van die beginselen afgeweken. De noodlottige gebeurtenissen van 1809 deden op nieuw de aandacht op de rivierverbeteringen vestigen. Belangrijke geschriften en ontwerpen waren daarvan het gevolg, doch de politieke gebeurtenissen deden ze uit het oog verliezen, totdat de overstroomingen van 1820 de algemeene aandacht op de rivieren terugbragt. De rapporten der riviercommissiën van 1821 en van 1828, waarbij de ontwerpen van GOUDRIAAN, KRAYENHOFF, BLANKEN, WIEBEKING, LUITJES en anderen beoordeeld werden, en waarbij eigene voorstellen gedaan werden, waren daarvan het gevolg. Deze rapporten spreidden wel een ongemeen licht over den geheelen toestand, maar het bleef bij slechts gedeeltelijke uitvoeringen en vooral bij veel twistgeschrijf, totdat eindelijk het rapport der Inspecteurs VAN DER KUN en FERRAND van 18 Januarij 1850 een tijdperk van handelen opende voor de verbetering der rivieren, dat den grond legde tot het eenvoudige stelsel van normalisering en afscheiding der riviertakken, dat sinds dien tijd wordt gevolgd, en alleen in staat is de Nederlandsche rivieren in den gewenschten

staat te brengen. Zij meenden dat men steeds te veel naar gedwongen zijdelingsche middelen had omgezien, en te weinig getracht had de stroombanen zelve te verbeteren, en zij achtten het daarom raadzaam, het regelmatig maken der rivieren krachtig te bevorderen. Daartoe behooren:

a. Het handhaven of verbeteren van de goede waterverdeeling tusschen de verschillende riviertakken.

b. Het opheffen van bestaande gemeenschap tusschen deze takken, daar, waar geene andere overwegende belangen zulks onraadzaam maken.

c. Het verbeteren der stroomen bij het naderen van de zee, opdat door eenen krachtigen in- en uitloop van vloed en eb, de riviermonden, zoover landwaarts in als mogelijk, beter diep gehouden worden *).

Dit zijn de grondtrekken van het systema, dat door de Inspecteurs VAN DER KUN en FERRAND nog te regter tijd werd aangegeven, en sedert 1850 door het algemeen bestuur werd aangenomen en jaarlijks doorgezet. Daardoor brak een tijd van handelen aan, waardoor onze rivieren reeds aanmerkelijk verbeterd zijn, en jaarlijks verbeteren naar gelang der gelden die daaraan kunnen worden besteed. Blijft men dit systema getrouw, de gewenschte uitslag zal niet achterblijven, en men zal dien uitslag eenmaal aan de juiste inzigten van VAN DER KUN en FERRAND verschuldigd zijn.

In 1847 had ik het denkbeeld geopperd van de oprigting hier te lande van een Instituut van Ingenieurs, zoo als de Institution of Civil Engineers in Engeland, waarvan men verscheidene jaren de goede uitwerking had gezien. Dit denkbeeld vond dadelijk bijval bij VAN DER KUN, en hij vereenigde zich zonder aarzelen met SIMONS (den tegenwoordigen Voorzitter onzer Akademie) en met mij, om die oprigting te bevorderen.

Hoe die stichting gelukt is, hoe zij zich uit niets heeft opgeheven, steeds in bloei is toegenomen, rijke vruchten oplevert en haar standpunt op het gebied der wetenschappen hand-

*) Rapport der drie Inspecteurs van den Waterstaat van 27 September 1861.

haaft, behoef ik hier niet te zeggen; het is mij eene groote voldoening, dit doel voornamelijk door de medewerking van mannen als SIMONS en VAN DER KUN te hebben mogen bereiken.

Veel, zeer veel heeft VAN DER KUN ook toegebragt, tot de ontwikkeling der spoorwegen hier te lande, die men zonderling genoeg in de eerste tijden als nutteloos en onnoodig beschouwde. Er behoorde te dier tijd moed toe (Steller dezes heeft het zelf in hooge mate ondervonden, verbazende voorbeelden zou hij er van kunnen opgeven), om den tegenstand onzer natie tegen de spoorwegen te overwinnen, en zich niet te laten ontmoedigen door de zonderlinge redeneringen, die men niet dan door schouderophalen kon beantwoorden, en die men toen tot zelfs in 's lands vergaderzaal tegen de spoorwegen hoorde opwerpen.

In 1831 maakten de bemoeijenissen der spoorwegen onder GOUDRIAAN een deel uit van den werkkring van VAN DER KUN. Koning WILLEM I zag na de feitelijke afscheiding van België het groote belang der spoorwegen voor Nederland in, en vestigde er de aandacht zijner Ministers op. De Kolonel W. A. BAKE vormde in 1832 het eerste plan tot het aanleggen van eenen spoorweg van Amsterdam naar Keulen. VAN DER KUN onderzocht dat plan, en leverde in hetzelfde jaar een ontwerp, waarvan de uitvoering, zoo als bekend is, achterwege moest blijven, hoe ook door beterziende mannen ondersteund.

Koning WILLEM I deed in 1836 het denkbeeld herleven, dat door het gevoelen eener Staatscommissie, waarvan FALCK Voorzitter was, ondersteund werd, waardoor dan ook in het zittingjaar van 1837—1838 van de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wetsontwerp tot den aanleg van eenen spoorweg van Amsterdam naar Arnhem werd aangeboden. Het lot van dat wetsontwerp is bekend. Het werd met eene groote meerderheid verworpen; het heeft zijn eigenaartige zijde de toen tegen de spoorwegen in de Kamer ingebragte bezwaren in den tegenwoordigen tijd te herlezen.

Koning WILLEM I zag echter met een helderder blik in de toekomst. Hij nam nu zelf het initiatief, en vaardigde het

Koninklijk besluit uit van 30 April 1838, waarbij onder zijne persoonlijke garantie het aanleggen van den Rijnspoorweg onder het bestuur van Binnenlandsche Zaken werd vastgesteld.

VAN DER KUN verkreeg daarbij een uitgebreiden werkkring. Hij was in 1835 tot Ingenieur 1ste klasse bevorderd en in 1837 weder bij de algemeene dienst van den Waterstaat geplaatst, in welke betrekking hem onder den Hoofd-Ingenieur B. H. GOUDRIAAN meer bijzonder de werken van den Rijnspoorweg opgedragen werden. Na den dood van GOUDRIAAN, die in 1842 voorviel, bleef VAN DER KUN geheel met de algemeene dienst van den Waterstaat belast, terwijl hem tevens de uitvoering van den Rijnspoorweg bleef toevertrouwd.

In 1842 werd de spoorweg van Amsterdam tot Utrecht en in 1845 van Utrecht tot Arnhem onder zijn beheer geopend. De Koning vereerde VAN DER KUN bij die gelegenheid met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw *). Hoe voortreffelijk die arbeid aan zijn doel beantwoordde, is in latere jaren voldoende gebleken.

In 1845 werd de Rijnspoorweg tegen het gevoelen aan van VAN DER KUN en vele anderen, waartoe ook Steller dezes behoorde, aan eene Maatschappij overgedragen. VAN DER KUN werd toen van het beheer ontheven, en tot 's Konings Commissaris bij de nieuwe Maatschappij benoemt, blijvende hij daardoor tevens belast met het toezigt over de uitvoering der werken van aanleg en exploitatie van den weg.

Hij werd vervolgens met een onderzoek belast ter voorbereiding van den aan te leggen spoorweg van Maastricht naar Aken, in welke onderneming hij later als 's Konings Commissaris betrokken was, en voor de aansluiting der Nederlandsche spoorwegen met het buitenland, waartoe hem meermalen zendingen naar Berlijn, Hannover en Brussel werden opgedragen.

Behalve zijne bemoeijingen in verschillende te dier tijd gevraagde concessiën, die echter tot weinig goede uitkomst leid-

*) Later werd hij Commandeur, zoowel van deze orde als van die van LEOPOLD, voorts nog Ridder met de Ster van de Eikenkroon en van den Rooden Adelaar van Pruissen.

den, kon VAN DER KUN zich nu weêr meer wijden aan het belang van vele Waterstaatswerken, daar hij in 1849, bij de aftreding van den Inspecteur GOEKOOP, benoemd werd tot Inspecteur van den Waterstaat in de 2de inspectie, tevens belast met de algemeene dienst. De Heer FERRAND werd gelijktijdig benoemd tot Inspecteur van den Waterstaat in de 1ste inspectie.

Van dit tijdperk dagteekent het uitmuntend rapport, waarvan hiervoor gesproken is, waarmede een systema is aangenomen geworden, waardoor de verbetering onzer rivieren tot eene zekerheid geworden is. Om de overtuiging daarvan te hebben, sla men slechts de verslagen op die jaarlijks door het Departement van Binnenlandsche Zaken worden uitgegeven.

VAN DER KUN trok zich met mij en den Ingenieur WENCKEBACH de invoering der telegrafie in Nederland meer bijzonder aan.

De toenmalige Minister vormde ons met den Referendaris STARING tot eene Commissie, bijgestaan door den Ingenieur WENCKEBACH, en weldra hadden wij het genoegen, dat aan onze stemmen gehoor gegeven werd, waardoor ons Vaderland spoedig met telegraaflijnen overdekt werd, waarvan de uitbreiding nog dagelijks voortgaat.

De verdiensten van VAN DER KUN, van 1856 tot 1863 in de oplossing der Maaskwestie, zal ik hier niet opsommen. Ze zijn elders breedvoerig aangetoond. Het is bekend dat de door hem en den Baron GERICKE VAN HERWIJNEN en Jhr. Mr. GEVERS DEIJNOOT 21 September 1861 te Brussel gesloten overeenkomst niet werd goedgekeurd, maar door het tractaat van April 1863 werd gevolgd. Het is te bezien, welke der beide overeenkomsten als het voordeeligste voor Nederland beschouwd moet worden.

In het jaar 1856 kreeg VAN DER KUN de toezegging, en in 1857 werd hij finaal benoemd tot Hoofd-Inspecteur van den Waterstaat, een titel te dier tijd om onbekende redenen nieuw uitgevonden, maar gelijkstaande in functie en tractement met de betrekking van Inspecteur-Generaal, gelijk die ten allen tijde was genoemd geweest, waardoor hij zich in alle geval aan het

hoofd van het corps Ingenieurs van den Waterstaat geplaatst zag. In deze betrekking stond hij de verschillende Ministers ter zijde, en getuigen zijne bij het Departement van Binnenlandsche Zaken berustende geschriften meestal van zijne heldere inzigten en zijn ongemeene vlijt en werkzaamheid.

De Wet van 18 Augustus 1860 bepaalde de uitvoering der spoorwegen voor rekening van den Staat. VAN DER KUN werd toen met twee andere leden benoemd in de Commissie van beheer over de Staatsspoorwegen, waarin hij een bedrijvig deel nam.

De werking dezer Commissie scheen met de inzigten der Regering niet overeen te komen; in het voorjaar van 1863 verzocht VAN DER KUN daarvan ontslagen te worden, hetgeen hem dan ook werd toegezegd, waardoor zijn werkkring zich weder geheel tot dien van Hoofd-Inspecteur van den Waterstaat bepalen kon.

Afzonderlijk heeft VAN DER KUN geene andere werken uitgegeven, dan de verschillende rapporten, die òf met zijnen naam alleen òf gezamenlijk met die zijner ambtgenooten door den Staat openbaar werden gemaakt, maar zoo men slechts de voornaamste rapporten, memoriën en adviezen van zijne hand, aan het Departement van Binnenlandsche Zaken voorhanden, verzameld uitgaf, zouden ze menig boekdeel vullen, die den vruchtbaarsten schrijver en uitgever verbaasd zouden doen staan; hij muntte daarbij uit in vlugheid van arbeid en eene helderheid van doorzigt, die hetgeen uit zijne pen vloeide met genoegen deed lezen.

De haven van Scheveningen was eene van de laatste zaken waarmede VAN DER KUN zich bezig hield, hij had daarvoor met den Hoofd-Ingenieur BEIJERINCK eene reis gedaan naar de Fransche en Belgische zeehavens, en daarvan een hoogst belangrijk rapport aan den Minister ingediend, dat ik hoop dat openbaar mag worden gemaakt *).

Op den 23sten April 1847 werd VAN DER KUN benoemd

*) Vóór het afdrukken dezes is reeds die hoop verwezenlijkt geworden.

tot Lid der Eerste Klasse van het Kon. Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, en bij het veranderen dezer instelling in die der tegenwoordige Koninklijke Akademie van Wetenschappen, tot Lid van het nieuwe Ligchaam. In deze betrekking nam hij deel aan de werkzaamheden van onderscheiden Commissiën en schonk zijne voorlichting en raad zoo dikwijls die van zijne uitgebreide kennis gevraagd werden. Van den man, die zulk een werkdadig leven leidde, konde de geleerde instelling geen bespiegelingen verwachten of breedvoerige vertoogen, om in hare werken op te nemen. Maar hij was haar, wat zij van hem mogt wenschen, een waardig vertegenwoordiger van toegepaste wetenschap, een veilige gids, wanneer ook zij geroepen werd tot behartiging der stoffelijke belangen van het Vaderland, waaraan hij zich geheel gewijd had.

In den winter van 1864 was VAN DER KUN te 's Hage, toen het dijkleger bij ijsgang betrokken werd. Ik bevond mij te Gorinchem, en was met hem in bijna dagelijksche brief- en telegramwisseling, zoodat wij op den dag van zijnen dood, dien niemand konde vermoeden, nog zeer opgeruimde brieven gewisseld hebben.

Hij mogt het nog beleven, dat het ijs op de Nieuwe Merwede het eerst van al, en vóór dat van den ouden riviertak, opruimde, en het was hem voorzeker eene aangename verrassing, toen ik hem even als aan den Minister seinde: „de „Nieuwe Merwede triomfeert."

Onverwachts ontvingen wij te Gorinchem het per telegraaf overgebragte berigt, dat VAN DER KUN, zonder eenige voorafgegane ongesteldheid door eene beroerte getroffen, in den avond van den 26sten Januarij overleden was. Onvoorbereid stonden zijne ontroostbare weduwe en kinderen *) bij het verlaten omhul-

---

*) VAN DER KUN was in 1838 in den echt getreden met JEANNE CAROLINE NIERSTRASZ, dochter van wijlen den Heer NIERSTRASZ, in leven Burgemeester van Maastricht, aldaar in hoogen ouderdom overleden. Uit dit huwelijk, dat tot de hoogst gelukkige mogt gerekend worden, blijven vier dochters achter en één zoon, geplaatst bij de exploitatie der Staatsspoorwegen.

sel. Zonder strijd was hij van het leven in den dood overgegaan; kalme rust lag op het open gelaat; hij was ingeslapen tot een beter leven!

Dat hij zelf zoo plotseling een afsterven geenszins verwacht had, is mij later gebleken, toen ik bij de overname van zijne dienst, het opstel van een rapport in handen kreeg, waaraan hij op den dag van zijn verscheiden nog gewerkt had, doch welken arbeid hij gestaakt had om zich ter rust te begeven; het was intusschen nog met zijne gewone helderheid opgesteld, zoodat ik zijne taak opnemende, die slechts met eenige woorden behoefde te eindigen met de inleiding: „Ik neem de pen „op, waar hij die voor altijd heeft nedergelegd."

VAN DER KUN werd op den 30sten Januarij 1864 te 's Gravenhage op het R. C. kerkhof begraven; eene talrijke schare van vrienden en vereerders waren daarbij tegenwoordig; twee zijner vrienden, de Generaal VAN MEURS en de Hoofd-Ingenieur FIJNJE JR. spraken aan zijn graf eenige treffende en voor ons onvergetelijke woorden.

Hoe weinig heb ik zijne verdiensten naar waarde doen uitkomen! Het Vaderland beseft zijn verlies: maar wie schetst zijne beminnelijke eigenschappen als echtgenoot, vader, vriend!

Weemoedig en bedrukt staren velen hem na! Zacht ruste hij van zijnen arbeid!

LEVENSBERIGT

VAN

Mr. I. A. NIJHOFF.

DOOR

G. H. M. DELPRAT,
Rustend Lid der Letterkundige Afdeeling *).

Niemand onzer, mijne heeren, zal ontkennen, dat de letterkundige werkzaamheid van de Nederlanders in den regel over een betrekkelijk slechts beperkt vermogen van mededeeling beschikken mag. De gemeenmaking van hunne geestvoorbrengselen is, in den tegenwoordigen stand der Europesche beschaving, gebonden aan de kracht van een niet zeer vér reikend voertuig, onze taal; bij enkele naburen weinig geacht, bij de meeste terug gestooten. Daarbij op onzen bodem geen eigenlijk gezegd middenpunt van beschaving: geen hoofdzetel van wetenschap, door uiterlijk glansrijk vertoon den vreemdeling uitlokkend tot kennisneming; met vooruitzigt voor den inlander op belangrijke stoffelijke aanmoediging, of eerbetoon. Diepgaande wetenschap geldt hier niet, gelijk elders, voor winstgevend middel van bestaan.

Deze toestand, wekt hij reden tot regtmatig beklag? Ontstaat daaruit een betreurenswaardig beletsel tegen toenemende beoefening van degelijke kennis in Nederland? Zijn andere volken te benijden wegens overvloedig bezit van meer werkzame middelen tot aanvuring van wetenschappelijken ijver? Met andere woorden: de gehalte van letterkundig produkt lijdt zij onver-

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering der Letterkundige Afdeeling van 12 September 1864.

mijdelijk schade uit gemis van de beschrevene of andersoortige aanmoediging, inwendige aandrift van buiten toegebragt? Men sta mij toe dit te betwijfelen, en integendeel enkele heilzame gevolgen toe te kennen aan den zoo even aangeduiden schijnbaar bekrompen toestand, eigen aan de beweging van het gemeenebest der letteren onder ons. Zin voor zuiver wetenschappelijk onderzoek ontvangt toch geen verhooging door uitzigt op stoffelijke gevolgen. Ruim en vrij is de gezigtskring van hem, die in zijn lust tot onderzoek, in zijne liefde voor waarheid, alle nevenbedoelingen afwijst. Op verhevener standpunt dan anderen geplaatst, kan hij zijne nasporingen voortzetten zonder verpligt toegeven aan het oordeel van vermogende kunstregters, of begunstigers; en zoo welgemeende liefde voor het vak, dat hij zich ter bearbeiding uitkoos, hem bezielt, dan stelt gemis van zigtbaar voordeel zijne werkzaamheid aan geene verlamming bloot.

Het bevreemde U niet, mijne heeren, dat ik met deze opmerking het levensberigt aanvang van ons overleden medelid Dr. Isaac Anne Nijhoff. Bij hem toch vinden de aangewezene beschouwingen, zoo ik mij niet geheel bedrieg, voor een goed deel hare bevestiging, althans eene toepassing, die mij bewoog, om gehoor gevende aan den wensch van de naaste betrekkingen des afgestorvenen, zoowel als aan den vriendelijken aandrang van geachte medeleden, U te verzoeken eenige oogenblikken van toegevende aandacht te willen afzonderen tot het aanhooren van eene beknopte voordragt omtrent hetgeen Nijhoff *was* en *werkte*. Verwacht evenwel van mij geene poging, om tot mededinger op te treden van den schranderen spreker, uit wiens mond wij onlangs hier ter plaats zulk eene uitstekende schets van Bake's leven en werken mogten hooren. De vermelding van geheel ongelijksoortige verdiensten, tot wier voorstelling ik mij geroepen vind, vermindert in mij de vrees van eene, voor mijn gevoel althans, zeer bedenkelijke vergelijking. Misschien zult gij den spreker dank weten, dat hij door eene hulde, hoe onvolkomen ook, maar door eenvoudigen vorm het kenmerk dragende van den man dien zij betreft, van de Akademie de blaam wil pogen af te weren van laakbaar stilzwijgen, of van

onverschilligheid jegens de nagedachtenis van een geacht medelid.

Isaac Anne Nijhoff werd te Arnhem geboren in het jaar, door velen begroet als aanvang van een heuchelijk tijdperk van vrij geworden volksleven, door anderen verafschuwd, vooral in genoemde landstreek, als het doodjaar van 's lands onafhankelijk bestaan, verondersteld onvermijdelijk treurig gevolg van deelgenootschap aan de gruwelen der Fransche omwenteling. Nijhoff zag het levenslicht den 26sten Julij 1795; alzoo weinige dagen na de wijdluftige aankondiging, waarbij de vertegenwoordigers des volks in Gelderland hunne medeburgers plegtig oproepen tot teekenen van vreugde, blijdschap en dankbaarheid wegens herkregen vrijheid en vrede. Vreugde en blijdschap, voorzeker in vele opzigten ijdele klanken, woorden aanduidende een destijds bloot denkbeeldigen toestand; en toch de daaruit voortvloeijende gesprekken van den dag, de daaraan verbonden staat van spanning, onrust en angstige verwachting, waarin niet slechts in het openbaar leven, maar tot in huiselijken kring, naar eigen herinnering van den tegenwoordigen spreker, gedurende vele daarop volgende jaren, de gemoederen gebragt werden, dwongen het jeugdig brein toen reeds, bewust of onbewust, klanken op te vangen, of onderwerpen te hooren bespreken over staatkunde, volksgeschiedenis en algemeen regt, waaruit bij velen de kiem werd geboren van meerdere latere, indedaad vruchtdragende, belangstelling in voorvaderlijke regten en lotverwisselingen. Welke de vroege invloed daarvan op den jeugdigen knaap geweest zij, vermoeden, maar weten wij niet. Hij zelf was gewoon in hooger mate als gunstige aanleiding tot geestontwikkeling in kindschen leeftijd een togt te stellen, in vroege jeugd door België afgelegd, onder toezigt van een paar aanverwanten. De indrukken toen opgevangen lieten diepe sporen na, dieper, dan men gewoonlijk in den voor schoonheidsgevoel onontwikkelden eersten leeftijd regt heeft te verwachten. Van de treffende natuurtooneelen, hem dáár aangeboden, behield hij tot in latere jaren levendige herinnering. Zij leide welligt den grond tot de vatbaarheid voor natuurgenot, die hem onderscheidde, en tot zijne gehechtheid aan den in dergelijk genot

overrijken Gelderschen geboortegrond. Als doorgrijpender middel tot gunstige geestontwikkeling zal wel vooral de medehulp mogen gelden van den bekwamen opvoeder, aan welken de ouders gelegenheid vonden de taak van het onderwijs van den jeugdigen knaap op te dragen. Hoogstgelukkig was de keuze. Zij hadden zich daartoe gewend tot den man, dien ik het ook mij immer tot voorregt zal achten gekend te hebben in zijne waarde als opvoeder en volksleeraar, den schranderen NIKOLAAS LOBRY, een Geldersman van geboorte, tijdens het verblijf van NIJHOFF ten zijnen huize, godsdienstleeraar eerst te Gorinchem, later te Leeuwarden. LOBRY, gewezen leerling te Zutfen, zijne vaderstad, van MARTINET, later te Utrecht van J. F. HENNERT, geestverwant van den Goudaschen J. H. KROM, naauwbevriend met RHIJNVIS FEITH, met L. F. SERRURIER, OCKERSE en H. H. DONCKER CURTIUS, behoorde onder de merkwaardige va derlandsche vrijzinnigen uit het laatst der vorige en het begin van de tegenwoordige eeuw. Van een vast, naauwgezet karakter, vol licht en warmte, vond de ietwat sentimentele, daarbij humoristische, rigting van zijne eeuw, den bloeitijd van MATTHIAS CLAUDIUS onder de Duitschers, van R. FEITH onder de onzen, in LOBRY een bewonderaar of voorstander, maar toch een voorstander, dien naauwgezette waarheidsliefde wist te beveiligen tegen het meestdreigend gevaar die rigting eigen, om bij gewigtige vraagstukken aan zeker onbestemd schoonheidsgevoel beslissend gezag toe te kennen, en alzoo op het voetspoor van velen uit vroegeren, ook nog van onzen leeftijd, al wat zich onder droogeren vorm vertoont en vertoonen moet, bij voorraad af te keuren, onwillend om zich daarover het genoegen van spotachtige luim te ontzeggen, al is het met miskenning van de regten en het belang der wetenschap zelve. In regt milden zin werd NIJHOFFS onderwijs geregeld en bestuurd. LOBRY voorzag den weetgierigen jongeling met grondige kennis der oude talen. Ik mag die kennis grondig, zelfs wat het Latijn betreft, veel omvattend noemen. Immers LOBRY had zich voorgesteld zijn leerling bekend te maken met de beginselen van wijsbegeerte, en wel bij voorkeur met datgene, waarin, naar de methode van HENNERT, den onverbiddelijken verachter

van de Wolfiaansche ontologie, het voornaam zoo niet het eenig deel van het onderwijs in de wijsbegeerte behoorde te bestaan, de logica! Zulk onderwijs verbond Lobry aan de lezing van eene handleiding, die bij den veertienjarigen jongeling, zeldzame, op zulken vroegen leeftijd reeds verkregen, gemeenzaamheid met de taal der geleerden moet doen veronderstellen: ik bedoel de *Initia doctrinae solidioris* van den, bij philologen even als bij godgeleerden, zeldzaam genoeg, evenzeer hooggeschatten J. Aug. Ernesti. Dat het gebruik van dit meer nuttig, dan gewoonlijk voor eerstbeginnenden aangenaam, geschrift bij den ijverigen leerling zeer gunstigen indruk tot in lateren leeftijd overliet, blijkt uit de bij Nijhoff gebleven gewoonte, om de *Initia* als onmisbaar vademecum aan te prijzen en zelf bij voorkomende gelegenheid als leermiddel aan te wenden. Overigens bragt tijdelijk verblijf te Gorinchem en te Leeuwardem hem in aangename betrekking tot twee mannen, beide van hem zeer verschillende in aanleg en levensrigting, doch wier omgang voor Nijhoffs geestontwikkeling waarde had, Mr. A. Boxman en W. H. Suringar.

Het bestendig rondstaren binnen eenzelvigen, min of meer beperkten, gezigtseinder moge voor de oefening van onze zintuigen minder zijn aan te bevelen, toch ons allen blijft het eigen, gaarne bij de voorwerpen te verwijlen, waaruit onze vroegste werkzaamheid haren oorsprong nam. Er ligt een onweerstaanbaar behagen in de poging om de dáár verkregen indrukken nogmaals op te vangen. Het is, alsof met den lust ook het vermogen om zich daarin met meer vrijheid te bewegen, ons, in weêrwil van het wegvloeijen der jaren, onuitdelgbaar bijblijft. Bij Nijhoff, opgevoed in den vreemde, maar door een Geldersman van hart en afkomst, week liefde tot zijn geboortegrond voor geene andere neiging. Al des vurigen jongelings uitzigten streefden tot terugkeer derwaarts. Na volbragten leertijd toog hij aan het voorvaderlijk bedrijf, den boekhandel, en wel met te meer ijver, wijl hij dáár voedsel vond tot voldoening voor reeds vroeg, zoo wij zagen, levendig bij hem opgewekte belangstelling in geschiedkundige studie. En onverwacht, althans vroeger geheel ongedacht, was de rigting, tot welke hij

voor deze studie geroepen werd zich aanvankelijk te bepalen.„ Ein Archivaris," zoo verzekert ergens de bekende geleerde Dresdener bibliothekar F. A. Ebert (*Zur Handschriftenkunde*, Lpzg. 1825). — „ non *fit* sed *nascitur*." Van *poëta*, misschien wel van *rex*, immers in vroegere dagen, moge het *quotannis nascitur* met regt ontkend worden. Bedenkelijk komt mij de toepassing voor van *non fit* op het vak, waarin Nijhoffs verdiensten zich eerlang bij uitnemendheid deden kennen. Het *nascitur* schijnt toch weinig te voegen bij werkzaamheid, deels geheel rustende op aansporing van buiten, deels noodzakelijk verbonden aan gelegenheid, die of zeldzaam zich aanbiedt, of zeldzaam terugkeert. Hoe dit ook zij, ingeschapen bij elk onzer is de zucht tot beteugeling van de kracht, die al, wat onder het bereik der zintuigen valt, aan gestadige vormwisseling onderwerpt. Daden, zelfs klanken uit het voorledene, trachten wij aan den stroom der vergetelheid te ontrukken door de herinnering daarvan aan teekenschriften te verbinden, bestemd helaas! om, bij verloop van jaren, door hunne vermenigvuldiging zelve het oogmerk, dat hen zamenbragt, schijnbaar te verijdelen: archieven-verzamelingen ontstaan! Doch wie weet het niet? Aan zedelijke drijfveeren, aan wetenschappelijke zorg had hare vroegste opzameling weinig te danken. Belang en heerschzucht, onzinnige naijver, soms de stem van het ontrust geweten, schreven de eerste voorzorgen voor. Staatsbestuur zonder geheimhouding heette lang, naar het oordeel van de meest schrandere staatslieden, volstrekte onmogelijkheid, of onzin. Ook de bij ons facto bestaande veeltallige oligarchien meenden zich aan hare handhaving ten strengste gebonden. Over al de daaruit, in algemeenen zin, ontstaande belemmeringen uit te weiden, is hier de plaats niet. Reeds, om slechts van lateren tijd te gewagen, geven de voorredenen van Wagenaar, geplaatst vóór zijne *Vaderlandsche geschiedenis* en vóór de *Beschrijving van Amsterdam*, daarvan genoegzaam bescheid. Niet weinig zelfverloochening, geene geringe mate van bedachtzaamheid, volharding en geduld werd er vereischt, vooral nog in de dagen door Nijhoff beleefd, om de hinderpalen te ontwijken, door onkunde, zoowel als door achteloosheid of hebzucht, vrije archivarische werkzaamheid in den weg gelegd. Ik noem *hebzucht*, en toch

ja! voor vele archieven was zij de reddende engel! De door haar geopende uitzigten hielden de volstrekte vernieling of veronachtzaming van oude bescheiden krachtdadig tegen. Eigenbelang deed tegen slooping aarzelen. Fiskale zorg zag weldra in, dat zij de hulp van wetenschap, van archaeologische kennis inzonderheid, niet verachtend afwijzen kon. Een ijverig ambtenaar, hoofd van het domeinbestuur in Gelderland, zocht naar hulp. Bedolven onder charters, waarin soms het bewijs van belangrijke eigendommen voor ingewijden, — dus niet voor hem te lezen stond, — vond hij in de vrijwillig aangeboden teregtwijzing van den jeugdigen NIJHOFF onverwacht uitkomst. Wederkeerig gaf het dezen geene geringe voldoening, vergeten, verwaarloosde, aloude gedenkteekenen in oogenschouw te nemen, met gewenschte aanleiding tot eigen wetenschappelijke vorming. Overrijk, en voor lange onuitgeput, blijft de archievenmijn van Gelderland. Charterstapelplaatsen uit meer dan vijf eeuwen zijn dáár niet zeldzaam. Aan belangstellende, aan geleerde, onderzoekers heeft het mede dáár, sedert het midden der vorige eeuw, niet ontbroken. In de namen van Mr. G. VAN HASSELT, van H. W. A. VAN SPAEN, van BONDAM en van anderen erkennen wij mannen van diepgaande kennis. Enkelen mogen zelfs buitengewone geleerden heeten: maar de titel, die sommige ten bewijs van hun officieel gezag konden of wilden voeren, dien van Charter*meesters* of Charter*bewaarders*, beschrijft ten vollen de strekking van hunne werkzaamheid met de verantwoordelijkheid daaraan verbonden. Bewaren, afzonderen, voor elken weetgierigen indringer ongenaakbaar houden, liever den toevertrouwden schat ten prooi van stof en ongedierte, dus vijanden prijs te geven, dan voor het belangstellend maar nieuwsgierig oog van vrienden open te houden, dat scheen archivarische pligt. Mogt men er toe overgaan om den opgestapelden voorraad te ordenen, dan deinsden velen terug voor den allereersten werktuigelijken arbeid te midden van *rudis et indigesta moles;* — de opruiming, als van hinderlijk huisraad, werd aan ondergeschikten en ongeschikten overgelaten. Zoo gewaagt men onder anderen van notariele hulp in 1810 in Gelderland tot inventarisatie zoogenaamd van 70 à 80 kisten met archieven ingeroepen, en

wel met de uitkomst, dat, naar het oordeel van onzen NIJHOFF, soortgelijke bemoeijing de verwarring vergrootte en voor zijnen ordenenden geest althans nieuwe belemmeringen deed opgaan. Dat ik van den jammerlijken staat, waarin het archiefwezen van Gelderland zich bevond, niet met overdrijving spreek, getuigen de jaarlijksche verslagen, waarin NIJHOFF aan het gewestelijk bestuur den omvang van zijn onderzoek, den gang van zijn daaraan besteden arbeid, en den uitslag zijner bemoeijingen met naauwkeurigheid omschrijft. Uit de inzage van genoemde verslagen, mij op de meest welwillende wijze. met goedkeuring van hooger Bestuur toegestaan, rijst onwillekeurig een gevoel van eerbied en van bewondering op over het geduld, de volharding en belangelooze zelfopoffering, waarmede NIJHOFF een arbeid opvatte en voortzette, waarvan de uitkomst, ten koste van hoe veel inspanning ook verkregen, uit zijn aard zelf, tot geen roem naar buiten, tot geen luistervertoon onder de geleerden leiden kon. In 1817 op Koninklijk gezag met het opzigt over het Provinciaal Archief belast, aanvaardde hij met moed de taak, om den opgestapelden verwarden voorraad uit meer dan vijf eeuwen te schiften en tot aanvankelijke orde te brengen. Met de bescheiden, afkomstig uit de Rekenkamer van Gelderland, loopende van den aanvang der 14de eeuw tot 1794, nam zijn onderzoek een aanvang; daaronder behoorden meer dan twee duizend originele perkamenten brieven; ongerekend nog de massa papieren en boeken, afkomstig van de voormalige Gedeputeerden der Nijmeegsche en Zutfensche kwartiers. Met uitzondering van laatstgenoemde bescheiden, die eenigzins afgezonderd waren gebleven, vulde de gansche verzameling al de bovenvertrekken op het oude Hof van Justitie, alles verspreid door elkander zonder eenige de minste orde; „zoodat," zoo luidt het verslag woordelijk, „onder die massa naauwelijks twee boekdeelen of paketten, die bij elkander behoorden, nevens elkander werden gevonden, terwijl ook eene verbazende menigte papieren, te voren aan liassen of in paketten vereenigd, door herhaald overbrengen van het eene vertrek in het ander, losgeraakt, zich met meer andere stukken opeengestapeld bevond; overal zag men de perkamenten brieven tusschen boeken en papieren verstrooid liggen en

de registers van oude kopiën werden niet gezien, daar zij zich," zoo luidt verder het naief verslag, „onder bergen van rekeningen en andere boeken verschuilden."

Van de perkamenten charters had de hoogleeraar en historiographus van Gelderland Mr. P. Bondam omtrent 722 stuks onderzocht en op een register gebragt, dan reeds in 1821 mogt Nijhoff een register overleggen van 1378, daaropvolgende oude oorkonden, door hem onderzocht, doorgelezen met naauwkeurige opgave van den inhoud voorzien; zonder nog te gewagen van den arbeid ten koste gelegd aan de rangschikking van de door elkander liggende verdere massa van registers, verbalen, tiendrollen, thinsboeken, heerenguldensboeken en dergelijken, waarvoor het geene geringe moeite gaf, althans vooreerst, groote bruikbare indeelingen uit te denken, geschikt tot voorbereiding van latere algeheele ordelijke rangschikking. Met zulk gunstig gevolg, zette de archivaris zijne onvermoeide pogingen voort, dat hij zich 2 jaren later in staat verklaarde tot aanwijzing van *elke* rekening en hare bescheiden van den aanvang der XIVe tot aan den aanvang der XIXe eeuw! In jaarlijksche Verslagen hoort men hem nimmer over bovenmate vermeerderenden omvang van werkzaamheden klagen, zelfs niet toen ook het gansche archief van het Hof, met dat van de zoogenaamde Bataafsche, later Fransche administratie in Gelderland, hem ten onderzoek werd opgedragen. Telkens vat hij de taak con amore op: alleen lokt de stand van de localen waarin hij zich bewegen moet, hunne bekrompen inrigting en daaruit voortvloeijende bezwaren uitdrukkingen van leedwezen uit over het overgroot tijdverlies, daaruit voor hem geboren; en toch in 1822 heeft hij van 2645 oude charters het alfabetisch register voor den inhoud gereed, daarbij een volledigen Index op het Memoriaal en Resolutieboek der Rekenkamer over omtrent 5 eeuwen! Dat zij, wier oordeel, besloten in administratieven gezigtseinder, de waarde van Nijhoffs arbeid alleen naar de uitkomsten daaruit voor hen te wachten gewoon was te schatten, hem weinig ondersteuning schonken, zelfs nu en dan zijn wetenschappelijk streven zochten te belemmeren, kan niemand verwonderen. Weleens ontvalt hem hierover, ofschoon altijd in bescheiden vorm,

uitdrukkingen van leedwezen. Dan mannen als REUVENS, DE JONGE en FALCK droegen niet te vergeefs kennis van NIJHOFFS pogen. Hunne aanmoediging en goede raad faalden niet. FALCK vooral verleende, zooveel mogelijk, door ministeriële beschikkingen den noodigen steun tot wegruiming van enkele opkomende bezwaren.

Het is zoo: voortgezette werktuigelijke arbeid, — en voorzeker dergelijke drukt thans, sedert verscheiden jaren, op NIJHOFF, — buigt den geest neder, wekt bekrompen voorliefde voor ziellooze bezigheden, en ontrooft meestal geschiktheid tot vrije beweging op andersoortig zuiver letterkundig gebied. Niet alzoo bij NIJHOFF, niet alzoo bij hem de uitwerking van de vlijt, aan het doorploegen van een schijnbaar geheel verdorden grond besteed! Hem is het niet genoeg zich in het belang van Staatsbeheer op een moeitevollen arbeid toe te leggen. Hooger zin bestuurt daarbij zijn pogen, de wensch van aan zijne nasporingen vruchten te verbinden voor uitbreiding van geschied-, geslacht- en oudheidkundige kennis. Op het voetspoor vooral van twee beroemde voorgangers, P. BONDAM en W. A. vrijheer VAN SPAEN, verlangt hij den opgedolven charter-voorraad te doen strekken tot opheldering van *Geldersche* geschiedenis en oudheden. In dat voornemen van 's Koningswege in 1826 aangemoedigd met uitzigt op onontbeerlijke ondersteuning uit 's Rijks middelen, besluit hij tot de uitgave van het werk, waaraan hij van nu af aan tot aan zijn overlijden al zijne krachten, al den aan ambts- en andere bezigheden ontwoekerden tijd met onverflaauwden ijver toewijdt. Dit werk, oorspronkelijk bestemd tot aanvulling van hetgeen door BONDAM en VAN SPAEN was aangevangen, draagt het vervolg voor van de geschiedenis van Gelderland na 1286 op ruimer schaal, pragmatisch en met meer inachtneming dan bij zijne voorgangers van de tegenwoordige eischen der wetenschap. In zeven kwartodeelen verscheen de vrucht van zijn nuttig streven. Onder de verkregen uitkomsten mogen vele inderdaad geheel nieuw heeten. De geschiedenis van Gelderland, zoo als zij uit tot dusver onbekend gebleven, of door NIJHOFF voor het eerst opgemerkte oorkonden wordt opgehelderd, met haar verband tot de

staatsomwentelingen van Midden- en West-Europa, verkrijgt eene gansch andere gedaante dan waaronder zij zich vroeger, immers te rekenen tot op 1492, had vertoond. NIJHOFF wijst de plaats aan, die aan Gelderland toekomt in de geschiedenis van het regtswezen, van de regtsbedeeling en van den maatschappelijken vooruitgang op het einde der middeneeuwen. Al de daartoe betrekkelijke oorkonden, voor zoo ver onder schrijvers bereik toegankelijk, worden door hem met navolgenswaardige naauwkeurigheid aan het licht gebragt onder bijvoeging van ophelderende aanteekeningen, vrij van allen geleerden praalvertoon, zelfs kort en beknopt, maar getuigende van diepgaande zaakkennis, gepaard aan de meest naauwgezette waarheidsliefde. Bij verderen voortgang van zijn arbeid zag NIJHOFF zich weldra gedrongen, naar andere bronnen om te zien dan waarover het Geldersche archief beschikking gaf, inzonderheid bij Hertog KAREL VAN EGMONDS regering. Niet Gelderland alleen was daarvan het tooneel, maar beurtelings al de omliggende zelfs meer verwijderde gewesten. „Het magtige Huis van Bourgondië, achtereenvolgelijk met MAXIMILIAAN, FILIPS en KAREL aan het hoofd, werd door den Gelderschen vorst, behalve op den bodem van zijn erfdeel, ook in Brabant, in Holland, in het Over- en Neder-Sticht, in Friesland, in Groningen, zelfs op de grenzen van Italië door list verschalkt en met krijgsgeweld bestreden." Hier lag letterkundige hulp buiten zijnen gewonen gezigtseinder. NIJHOFF liet zich niet afschrikken door de veelheid van nieuwe bronnen, thans noodzakelijk ter inzage, of hem ter raadpleging voorgelegd. Hij had den moed om, wáár het noodig was, den archivarischen kring van zijn geboortegrond te verlaten. Zijn eigen ontdekkingen stelt hij niet op den voorgrond. Nu ziet men hem met welgevallen gebruik maken van de nasporingen van anderen; hij ontvangt die dankbaar en bescheiden; en door raadpleging met al de binnen- en buitenlandsche bronnen, die onder zijn bereik vielen, en waaronder wel zeer weinige hem ontsnappen, gelukt het hem van het in vele opzigten raadselachtige beeld van KAREL VAN EGMOND eene afteekening te geven, die veel opheldert, veel in een nieuw licht brengt, en althans voor elk, die zich met

dat merkwaardig tijdvak van omtrent een halve eeuw wil inlaten, Nijhoffs werk ten allen tijde tot onmisbaren gids zal doen strekken. De afgedrukte deelen van de Gedenkwaardigheden reiken alleen tot 1528. Voor des Hertogs laatste tien levensjaren lag de beschrijving nagenoeg gereed. Doch Nijhoffs meermalen geuite voorspelling werd vervuld. Hij mogt de uitgave niet beleven van het besluit, dat gelukkig ook het minst merkwaardige deel van 's Hertogs lotgevallen zou behelzen.

Een rein onopgesmukt beeld van het voorledene te geven dit was des schrijvers hoofddoel: dit mogt hij ten vollen bereiken. Wel zorgde hij in den stijl voor licht en leven; de vorm was echter in zijne schatting bij de gekozen stof geen hoofdzaak. Door de belangrijkheid van geschiedkundige ontdekkingen meer dan door wijze van voordragt zocht hij den lezer te boeijen. In dit doel zag hij zich bij deskundigen niet teleurgesteld, al bleef de bij de uitgave van de eerste deelen toegezegde hulp uit 's Rijks middelen bij de laatste deelen zonder gevolg. Aan bewijzen van goedkeuring van de zijde van enkele buitenlanders, in staat om de verdiensten van het werk te peilen, ontbrak het niet; en toch was de bescheiden geleerde, dien zij betroffen, niet gewoon met die bewijzen te prijken. Ook nu mag ik jegens zijn voorbeeld geen ontrouw plegen.

Archivarische studie was en bleef intusschen in wetenschappelijken, belangeloozen, reeds hierboven omschreven zin, afgescheiden van roemzucht, de hoofdtaak van zijn leven. Nieuwe aanleiding tot gelukkige toepassing van verkregen ervaring verleende hem het onderzoek van het archief, afkomstig van het graafschap Kuilenburg. In vroegere eeuwen, en ook nog in de laatstverloopene, zorgvuldig binnen de dikke muren van den ouden toren eens middeleeuwschen kasteels, achter sloten en grendelen bewaard, was het voor weinigen toegankelijk, en mogt het alleen uiterst zeldzaam eenen geschiedvorscher ten dienste staan. Waarin de waarde, de omvang van het archief heeft bestaan en het veelsoortig moeijelijk onderzoek vereischt geweest tot behoorlijke navorsching van het daarin beslotene, is van algemeene bekendheid geworden door het belangrijke verslag tot Inleiding van de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en

oudheidkunde, bij den aanvang van het eerste deel door Nijhoff zelven dienaangaande uitgegeven. Nijhoffs kunde en moeite bragten hier orde en licht aan. Bij het overleggen van den Inventaris mogt hij de verrassende verklaring afleggen, dat, „dank zij de onafgebroken zorg en werkzaamheid van meer dan vijf jaren, de tot dusver schier reddeloos opeengestapelde massa charters en papieren, thans eene wel ingerigte verzameling mogt heeten, gewigtig ter bevordering van gewestelijke en plaatselijke belangen en voor verschillende takken van openbaar beheer, maar vooral van hoogst belangrijke strekking tot opheldering en uitbreiding van vaderlandsche geschied- en oudheidkunde, zoowel over het door gemis van echte gedenkstukken min bekende tijdvak, dat de vestiging van den staat der Vereenigde Nederlanden is voorafgegaan, als gedurende de meest belangwekkende jaren van zijn aanwezen, en den luisterrijksten tijd van zijn bestaan: — „zoodat het in dit opzigt," zoo durft Nijhoff verder getuigen, „met uitzondering alleen van het Rijks-Archief, met al de overige in ons rijk aanwezige verzamelingen kan wedijveren." Dat de uitkomst in zijn verslag omschreven met moeite tot stand was gebragt, dat Nijhoff daarbij veelsoortige tegenwerking ondervonden en over slechts karige geldelijke ondersteuning had mogen beschikken, laat ik liefst onvermeld. Aangenamer was voor mij uit de gewisselde stukken de lezing van 's Konings besluit van 25 April 1835, waarbij den onvermoeiden belangeloozen geleerde, bij het einde van zijnen Culenborgschen arbeid, eene gouden medaille werd toegekend. Nog grooter voldoening lag voor zijn gevoel in den regtmatigen invloed door deze en overige meer en meer gebleken archivarische bekwaamheid hem toegekend tot regeling van al wat met dergelijk belang in Gelderland in verband stond. Telkens als er sprake was van archieven, waren aller oogen gevestigd op den man, daarvoor onvergelijkelijk als raadsman en gids. Meer en meer werd het gewoonte hem niet bloot als opzigter van de gewestelijke en stedelijke verzameling binnen Arnhem te erkennen, maar in waarheid als algemeenen provincialen archivaris, als den ambtenaar, wien behalve officieel, vooral zedelijk gezag regt gaf inzage te nemen van alle charterverzamelingen, hoe

ook genaamd, afkomstig uit den tijd voorafgaande de vestiging van het koningrijk der Nederlanden. Gaarne verleende hij hulp en raad waar men die verlangde. Bescheidenheid ging met de meest voorkomende welwillendheid gepaard. Alzoo aan zijne teregtwijzing, aan zijne bedachtzame, maar niettemin telkens volhardende aansporing, had men ook het bevel te danken tot algemeen onderzoek naar al de charters en papieren stapelplaatsen, door Gelderland in gemeentelijke en andere stichtingen verspreid. Door NIJHOFFS raadgeving geleid, zag men naar middelen om, om tot eene algeheele wetenschappelijke inventarisatie van de Geldersche gedenkstukken te geraken. Geheel in zijnen geest waren de besluiten van den Gouverneur van Gelderland van 10 November 1847 en van de Provinciale Staten van 7 Julij 1848, waarin oordeelkundige instructiën ten einde Secretarissen en Gecommitteerden in staat te stellen tot regeling van het Archiefwezen in Gelderland, ten voorbeeld voor andere provinciën. Het bevolen veelomvattend onderzoek had juiste kennis ten gevolg van den rijken chartervoorraad, in niet minder dan vijftien stedelijke gemeenten opgetast, zonder nog te gewagen van de thans meer en meer ontsluijerde verzamelingen, spruitende uit de bannerheerlijkheden Berg, Culenborg, het collegie tot beneficering van Neder-Rijn en IJssel, uit opgeheven regtbanken, en enkele kloosterstichtingen, zoo als het kapittel St. Walburg te Zutfen met charters uit de XIIIe eeuw, en dat van Bethlehem bij Doesburg met even gedenkwaardige oude chartermonumenten.

Bekend is bij elk staatsbeheer een streven naar centralisatie, verderfelijk, wanneer zij de wilsuiting van het individu verlamt, en in de plaats daarvan de willekeur van enkelen laat gelden. Verzet tegen zulk streven is den Nederlandschen volksgeest eigen. Verwart intusschen hiermede de werking niet van zulke kracht, die beginsel van leven heeten mag, die in navolging van het zonlicht, — men vergeve mij de wat ambitieuse vergelijking, — over het koude, dorre, logge, licht en warmte stort, zonder dwang vatbaarheid voor eigen werkzaamheid weet te schenken, weldadige beweging doet ontluiken. Wie zal zulk streven bedenkelijk wanen? Wie het doodend voor vrijen

zin achten? Zie, dat men reden had om op NIJHOFFS geboortegrond zich te verheugen over de toepassing van zekeren centraliserenden invloed, ten aanzien van de zoo even omschreven aangelegenheid, is niet te loochenen: dat de provinciale archieven-verordeningen, die ik bedoel, wel verre van in te grijpen in de vrijheid der gemeenten, haar welbegrepen belang met dat van de geschiedkundige wetenschap in het algemeen mogten helpen bevorderen, dit schijnt onwedersprekelijk; en dat voorschriften, in dien zelfden verlichten geest beraamd, ook in andere provinciën uitgevaardigd, of mogelijk worden, is, naar ik meen, geen onbescheiden wensch. Hij nadere zijne verwezenlijking ook in het bloeijend gewest, dat ons thans vereenigt!

Zoo even van de uitgave gewagende van *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde* mag het U niet bevreemden, dat ik nog een oogenblik daarbij NIJHOFFS verdiensten doe opmerken. Elders zal, naar ik reden heb te veronderstellen, hierover meer uitvoerig worden gehandeld. Mij zij het genoeg in het algemeen te herinneren, dat de bedoelde verzameling, gedurende 26 jaren NIJHOFFS pleegkind, meer geweest is dan een voorraadschuur met wijd openstaande deuren voor al wat zich ter plaatsing aanbood. Integendeel niets verscheen daarin zonder voorafgaande naauwkeurige overweging, nu en dan verbetering zelfs, van de zijde des uitgevers. Voorzeker heeft de daaraan besteede zorg de vaderlandsche historie en letterkunde helpen verrijken met een tal belangrijke bijdragen; en toch in mijne schatting bezitten de *boekbeschouwingen* veelal van de hand des uitgevers daarbij gevoegd, de meest onmiskenbare waarde. Voor eigenlijk gezegde recensiën, of kritieken, had NIJHOFF weinig zin. Hem kwam het begeerlijker voor, kennis te maken met den leerzamen inhoud eens boekwerks, dan met enkele misstellingen, afwijkingen van gewone taal- en stijlregels, of met gebreken zelfs, die het mogten ontsieren. Hij bewonderde niet de scherpzinnigheid door sommigen in het opsporen, of opvisschen daarvan, aan den dag gelegd. Hij vond meer behagen in het aanwijzen van de wetenschappelijke winst bij nieuw uitgekomen schriften aangeboden. Voor het onbeduidende, voor twist- of partijschriften, waren zijne beschouwingen geslo-

ten. Mij bragten zijne doorwrochte, soms zeer uitvoerige, boekaankondigingen de keurige voortbrengselen voor den geest uit onze Journalistiek van het einde der XVII^{de} en tot aan het midden der laatst voorgaande eeuw, bestuurd zoo als zij toen bij ons werd, door mannen als le Clerc, Bayle, Barbeyrac, Basnage, 's Gravesande en andere geleerden van dien stempel, in zoogenaamde critiques, bestemd tot het geven van een volledig leerzaam overzigt van den inhoud van uitkomende hoofdwerken, met vermijding van tijdroovende wijdloopigheid, en van voor deskundigen nuttelooze, vermoeijende, woordenrijke, algemeene bespiegelingen.

Dat het overigens Nijhoff niet aan talent ontbrak om, waar het pas gaf, van zijne deelneming met gevoel te doen blijken in veel besproken belangen van den dag, getuigen ten overvloede het opstel in 1848 een en andermaal herdrukt onder den titel: *De vrede in* 1648 *te Munster gesloten, herdacht in Nederland in* 1848 — alsmede menige verhandelingen in tijd- of jaarschriften van zijne hand afkomstig; ook beschrijvingen van de voornaamste lustoorden van Gelderland, getuigende zoowel van de aesthetische als geschiedkundige waarde, welke hij gewoon was aan het gestadig bezoeken daarvan te hechten; men herinnere zich bijv. zijne *Wandelingen rondom Arnhem,* en zijne aangenaam voorgestelde *Beschrijving van het kasteel Roozendaal.*

Roemzucht bestuurde nooit zijne pen. Alleen bij veel besproken onderwerpen van den dag deelde hij gaarne bij wat hij wist. Zoo behelzen zijne Archiefverslagen aan Provinciaal Bestuur nu en dan gewigtige opmerkingen van algemeenen aard, zoo als in dat van 1856 een geschiedkundig overzigt van den aard en het doel der Geldersche gilden, en wel zoo als zij in 3 afdeelingen kenbaar werden, als liefdadige broederschappen, als schuttersvereenigingen, als Ambachtsgilden. In den *Navorscher* treft men lezenswaardige inlichtingen, die men ongaarne dáár der vergetelheid prijs ziet gegeven, beschouwingen, bijv., over oude muntevaluatiën, over den aard en het belang van de geschiedenis der Bataafsche Republiek, te rekenen van 1795 af, enz. enz. Het verkeer van den *Archivar mit der Mitwelt,* zegt de hierboven aangehaalde schrijver, behoort slechts *me-*

chanisch te zijn. *Organ zwischen Vor- und Nachwelt, lebe er bloss für Vor- und Nachwelt.* Aan dien stelregel was NIJHOFF verre — en teregt — van zich slaafs te onderwerpen. Integendeel er zijn belangen uit de *Mitwelt* te noemen, waarin hij zich met allezins prijzenswaardigen ijver onbezweken werkzaam toonde. De *Archivar* had bij hem den *mensch* niet geabsorbeerd. In huiselijk geluk, en dit bezat hij in hooge mate, vond hij de meeste voldoening. Zijn bescheiden eerzucht kende geen betere. De meer bijzondere vermelding daarvan als in wetenschappelijken kring min gepast voorbijgaande, blijft er evenwel nog een ander belang in het leven van NIJHOFF over, waaromtrent ik ook *hier* een volstrekt stilzwijgen onvoegzaam zou achten. Ik bedoel zijne betrekking tot den boekhandel. Hoe zeer hij in de behartiging van de daaraan verbonden werkzaamheden eene eer stelde, om getrouw aan het beeld van den nijveren, eerlijken, verlichten Nederlandschen handelaar, zijn beroep dienstbaar te maken aan de verbreiding van echte kennis en zedelijke beschaving, en zelfs ter gunste van de opvoeding der jeugd door eigen opstellen, nuttigen invloed te oefenen, is genoeg bekend. In de behartiging van beroepsbelangen dwong hij van beroepsverwanten nog meer dan hunne achting af: hij deelde in aller algemeene genegenheid en vertrouwen. Lid, later Voorzitter geworden van de Vereeniging van den Boekhandel, toonde hij zijne belangstelling in het doel dat deze zich voorstelt, door aan anderen bedenkingen of aanmerkingen mede te deelen op het ontwerp van wet op het kopieregt, aanmerkingen, die van een echt vrijzinnigen geest getuigen. Immers dien geest verzaakte hij nimmer, ook niet wanneer stoffelijk voordeel daarmede niet geheel vereenigbaar scheen. Zoo verklaarde hij zich tegen de maatregelen der Vereeniging voor omstreeks 29 jaren genomen ten aanzien van het boek van STRAUSS, *Leven van Jezus*; — zoo toonde hij zich geen voorstander van het uitsluitend vertalingsregt. Telkens erkenden de medeleden der Vereeniging in hem den vertegenwoordiger van die echte liberaliteit, die overtuiging eerbiedigt, maar al wat geveinsd is, of onreine bronnen ten beginsel heeft, afweert en verfoeit.

Van zijne toetreding tot onzen Akademischen werkkring had

men reden gunstige uitkomsten te verwachten. Immers bij het ontbonden Koninklijk-Nederlandsch Instituut had het niet ontbroken aan blijken van zijne belangstelling in de werkzaamheden van de Tweede Klasse, tot welke hij sedert 1828 als correspondent en sedert 1847 als lid had behoord. Van NIJHOFF mogt de Klasse in 1849 ontvangen uitvoerige mededeeling omtrent een verloren geacht handschrift, namelijk, des Stadhouders Graaf JAN VAN NASSAU briefwisseling met de magistraten en de gemeenten van Nijmegen, Venlo, Zutfen, Doesburg en andere Geldersche steden betrekkelijk de invoering van den godsdienstvrede, de kerkhervorming, het beleg en de overgaaf van Deventer, en de onderhandelingen met de afgevaardigden van den Westfaalschen kreits, over verdedingsmiddelen en de schending van grondgebied. Zoo de monographie van een groot man, uitstekend door deugden en bekwaamheden en door uitgebreiden invloed op zijnen leeftijd en opvolgende eeuwen, alleen door dergelijke gedenkstukken in 't licht kan gesteld worden, — zoo het te lang ontbroken had aan volledige bescheiden aangaande de worsteling, die in Gelderland tusschen de overgebleven aanhangers van het Spaansche gezag en de voorstanders der Nederlandsche vrijheid eertijds plaats greep, dan bewees NIJHOFF gewigtige dienst aan de historische wetenschap door het nasporen van deze gedenkstukken, die men verloren waande, en waarvan een gedeelte, door welk toeval is onbekend, jaren lang onder de HSS. van de Groninger Hoogeschool was verscholen gebleven.

Nog later hield NIJHOFF voor dezelfde Klasse een voordragt over de aanleiding en gevolgen der invoering van het *Geldersche Regeringsreglement in* 1675 *en* 1750, schijnbaar een vrij onbeduidend, maar indedaad een merkwaardig staatsstuk, door NIJHOFF gebruikt om den gewonen, heftigen, onverzoenbaren strijd tusschen de partijen van vooruitgang en behoud te doen kennen, een strijd, die, met wederzijdsche verbittering en dikwijls met schandelijke wapenen gevoerd, ten laatsten een einde vindt in de zegepraal van den tijdgeest, maar veelal verkregen ten koste van burgerbloed en met den ondergang van den staat zelven betaald. Teregt mogt NIJHOFF zijn voordragt besluiten

met de allezins gepaste opmerking: *de geschiedenis van het voorledene is de spiegel van den tegenwoordigen tijd!*

Toen datzelfde Instituut ten jare 1847 eene nieuwe Commissie had benoemd tot onderzoek van de charters, berustende in de zoogenaamde IJzeren Kapel der Oude Kerk te Amsterdam, nam Nijhoff gaarne deel aan hare werkzaamheden. Zeer verpligt acht ik mij jegens het nog overgebleven verdienstelijk lid dier Commissie, Mr. J. van Lennep, voor de herinnering van het belangrijk deel, door Nijhoff genomen aan den arbeid, waaraan genoemde Commissie onder medewerking van den kundigen Archivaris der stad Amsterdam, P. Scheltema, hare zorgen wijdde. Gewigtig was de hulp, daarbij door Nijhoff verleend tot het beramen van plan, van bewerking, ontcijfering en chronologische rangschikking der stukken.

Zijne betrekking op de tegenwoordige Akademie stelde hij op prijs, al verhinderden beroepsbezigheden en later verzwakte gezondheidstoestand hem meer gezette bijwoning van de Vergaderingen. Dáár intusschen verleende hij gaarne medewerking en licht, als men het verlangde. Velen onzer herinneren zich het zaakrijk, uitvoerig advies door hem uitgebragt over den te geven omvang aan de ontworpen geschiedenis van den Nederlandschen Waterstaat, alsmede de wetenswaardige bijzonderheden en inlichtingen door hem aangeduid, toen hij een onderzoek uitlokte omtrent inhoud en vorm van een door hem gevonden handschrift, afkomstig van het klooster Bethlehem bij Doetinchem. In het laatst schrijven door den waardigen man, weinige weken vóór zijn overlijden tot mij gerigt, drukt hij gevoel van leedwezen uit over de geringe hoop, die afnemende krachten hem overlaten, om in ons midden te verschijnen, en dáár, zoo hij zegt, „uit het verkeer met vele waardige vrienden in de meest aangename vruchten van onze Akademische bijeenkomsten te deelen" Toen reeds dreigde ligchaamszwakte de nadering van een toestand, waarin hij zou gedwongen worden zijne beroepsbezigheden te staken, inzonderheid het geliefkoosd, maar oog en geest vermoeijend, Archiefwezen, gansch en al, vaarwel te zeggen. Hem werd nog in de laatste dagen van zijn leven vergund de hand te leggen aan een „Overzigt van de tot he-

den in Nederland gedrukte inventarissen van oude Archieven," een opstel, waarin, zoo als gewoonlijk in alles van zijne hand, vele oordeelkundige opmerkingen over de noodzakelijkheid van behoorlijke, bij ons tot dusver ontbrekende, algemeene regeling van het Archiefwezen; over de grenslijn tusschen Rijks en Provinciaal, oud en nieuw archief; over den zin te hechten aan Art. 103 van de wet tot regeling der Gemeentebesturen, en over het wenschelijke van het bestaan eener officiële betrekking tusschen de tegenwoordige bewaarders van oude oorkonden en den Rijks-Archivaris.

Dit was het laatste opstel uit zijne pen. Den afdruk mogt hij niet beleven. Hij bezweek den 20sten Junij des vorigen jaars, gelukkig, zich bewaard te zien voor de treurigste ondervinding den ouden dag eigen, het gevoel van, bij het wegzinken van vroegere geest- en levenskracht, met toegevendheid beoordeeld, met geduld aangehoord te worden. Hij ontsliep in dankbaren zin, omringd van betrekkingen, wier lust en vreugde hij geweest was, die niets dan liefde van hem ondervonden hadden. De ware *Nachwelt* trad hij vertrouwend te gemoet. *Vor und Mitwelt*, om nogmaals de woorden van Ebert te gebruiken, hadden niets dat hem verontrustte!

LEVENSBERICHT

VAN

S. KARSTEN.

DOOR

J. C. G. BOOT,
Secretaris der Letterkundige Afdeeling *).

Op den 9den Mei jl., toen de leden dezer afdeeling in grooten getale waren opgekomen om hulde te hooren brengen aan de nagedachtenis van J. BAKE, den schranderen en smaakvollen beoefenaar der oude letterkunde, wees onze waardige Voorzitter in weinige hartelijke woorden op het verlies, dat de Akademie twee dagen te voren geleden had door het overlijden van den Hoogleeraar KARSTEN, en sprak daarbij zijne verwachting uit, dat de verdiensten van den overledene hier ter plaatse later meer uitvoerig zouden herdacht worden. En waarlijk de man, die het vierde eener eeuw een ijverig lid vroeger der derde klasse van het Instituut, later van deze Akademie is geweest, verdient dat wij eenige oogenblikken bij hem stilstaan. Al gevoel ik mij dan ook niet in staat om zijn beeld met dezelfde uitvoerigheid uit te werken, als dit in onze drie laatste bijeenkomsten ten aanzien van J. BAKE en I. A. NIJHOFF geschied is, neem ik toch de taak van levensbeschrijver met liefde op mij en reken daarbij op uwe belangstelling. Daar mijne kennismaking met KARSTEN niet tot vele jaren opklimt, zal ik veel, wat tot zijne waardering als mensch, als Kristen,

---

*) Voorgedragen in de gewone Vergadering der Letterkundige Afdeeling van 10 October 1864.

als staatsburger, als hoogleeraar van belang is, voor anderen moeten overlaten, die hem langer en meer van nabij gekend hebben. Met de hulde, die ik hem als beoefenaar der klassieke letterkunde ga brengen, stel ik mij voor aan te wijzen, wat de Akademie en het vaderland in hem verloren hebben.

SIMON KARSTEN, wiens vader aan de Hieronymusschool te Utrecht van 1800 tot 1823 conrector was, is aldaar op den 13[den] Junij 1802 geboren. Als eenige zoon was hij de hoop en om zijn zacht en toegevend karakter de lieveling zijner ouders en zusters. Al vroeg legde hij zich met vlijt op de beoefening der oude talen toe onder de leiding van zijnen vader en van den rector S. NIJHOFF, en werd hij op zestienjarigen leeftijd als student bij de Utrechtsche Hoogeschool ingeschreven. Hij genoot daar het voorrecht in een kring van uitstekende commilitones opgenomen te worden, bij wie hij in leeftijd iets achterstond, maar die hij in ontwikkeling en lust tot studie evenaarde. Met hen volgde hij de lessen van SCHRÖDER, v. GOUDOEVER en v. HEUSDE. Hij schijnt vooral door de humaniteit van den laatstgenoemde aangetrokken te zijn, en gelijk deze hem onder zijne meest geliefde leerlingen telde, zoo won hij zich voor altijd de hoogachting en de liefde van zijn' leerling. De invloed van v. HEUSDE op den gang zijner studiën is in het oog vallend, zoowel in de uitgave en verklaring van drie gedichten van PINDARUS, waarmede KARSTEN zich in 1825 den doktoralen graad verwierf, als in de keus van zijn grooteren arbeid over de oude Grieksche wijsbegeerte, waarop ik straks zal terugkomen.

Nog voor dat hij zijne Akademische studiën voleindigd had, werd KARSTEN op twintigjarigen leeftijd geroepen tot derden praeceptor te Utrecht. Het is mij niet bekend, of er redenen bestonden, die hem noopten reeds zoo vroeg in het werkzame leven over te gaan, maar wel blijkt het, dat hij den tijd, die hem van zijn beroepsbezigheden overbleef, vlijtig besteedde aan verdere oefening en dat hij niet verzeilde op de klip, waarop menigeen, op dien leeftijd in eene maatschappelijke betrekking geplaatst, gestrand is. Hij bleef student in den waren zin van het woord, en toonde door zijn proefschrift, dat hij in de

Grieksche letterkunde groote vorderingen gemaakt had. Nadat hij ook als tweede praeceptor aan dezelfde school eenigen tijd werkzaam was geweest, vertrok hij in October 1826 naar Brussel om in het land, waar de studie der oudheid sedert lang op een zeer lagen trap stond, te beproeven, of het hem gelukken zou haar te verheffen of liever om hechte grondslagen te leggen, waarop anderen zouden kunnen voortbouwen. Hij was namelijk tot professor in de oude letteren aan het Athenaeum, d. i. naar ons spraakgebruik het Gymnasium te Brussel aangesteld en kweet zich van zijne taak zoo goed, dat, toen in 1830 de omwenteling de banden tusschen Noord- en Zuid-Nederland verbroken had, aan Karsten, die uit de ouderlijke woning, waar hij de zomer-vacantie doorbracht, naar België terugkeerde om zijne bezittingen te halen, door het voorloopig bewind het aanbod gedaan werd om zijne betrekking te behouden. Dan hoezeer hij daar vier jaren met genoegen geleefd en gewerkt had en betrekkingen aangeknoopt met Bernhardi en Schmitz te Leuven en met enkelen anderen, die prijs stelden op degelijke studie, verboden eergevoel en vaderlandsliefde hem dit aanbod aan te nemen. Hij keerde naar zijne geboorteplaats terug, waar hij zich vooreerst met een sober wachtgeld, later met een praeceptoraat moest vergenoegen. In den zomer van 1833 vond hij eindelijk in Amersfoort een ruimeren werkkring, die hem een minder weidschen titel dan zijn vroegeren, maar wellicht meer voldoening schonk. Ik verbee d mij althans dat een man als Karsten, die zijne vrije uren liever in zijne boeken doorbracht, dan in den roes van vermaken, die eene hofstad oplevert, in het stille Amersfoort zich niet ongelukkig zal gevoeld hebben, vooral toen hij aldaar in Mej. Barbara Maria Schade van Westrum eene gade vond, die dertig jaren lang hem eene trouwe gezellin op het levenspad was en hem vader maakte van een talrijk kroost, tien zonen en dochters, die allen hunnen ouders tot vreugde en sieraad verstrekten.

Het Rectoraat te Amersfoort liet hem genoeg tijd over om voort te gaan met het verzamelen en bewerken van de overblijfselen der schriften van de oudste Grieksche wijsgeeren, waarvan het eerste stuk de gedichten van Xenophanes met

aanteekeningen en verhandelingen behelzende, even vóór den opstand te Brussel uitgegeven, eene schitterende proef van KARSTENS vlijt en scherpzinnigheid mag genoemd worden. BAKE vermeldde dit boek met onverdeelden lof in het vijfde deel der *Bibl. critica nova,* waar wij onder anderen lezen: *Eximias praesentis muneris laudes satis praedicare non possumus: ita sunt omnia docte, accurate et acute disputata.* Aan het voornemen om spoedig eene dieper indringende beoordeeling van den XENOPHANES te geven, heeft BAKE geen gevolg gegeven, daar tot groote schade voor de grondige studie der philologie de uitgave der *Bibl. critica* in 1831 is gestaakt.

In 1835 volgde PARMENIDES, in 1837 EMPEDOCLES, beiden op gelijken voet en met niet minder zorg bewerkt. Zij verdienden, zoo als geschied is, dat zij door bevoegde beoordeelaren in het buitenland met lof aangekondigd werden. Want om op zulk eene wijze het gebouw op te trekken, waarvoor HENR. STEPHANUS en JOS. SCALIGER de grondslagen gelegd, FÜLLEBORN, BRANDIS, STÜRZ, PEIJRON en anderen bruikbare bouwstoffen aangevoerd hadden, daartoe was een stalen vlijt en eene uitgebreide kennis der Grieksche taal en wijsbegeerte noodig. Het zou de perken, die ik mij gesteld heb, te buiten gaan, als ik u in bijzonderheden de verdiensten dezer verzameling van fragmenten wilde aanwijzen. Dit alleen wil ik niet verzwijgen, dat latere arbeiders op hetzelfde veld, als H. STEIN en L. MULLACH, niet veel ontdekt hebben wat aan de aandacht van KARSTEN ontgaan was.

KARSTEN heeft door dit werk zich een blijvenden naam in de geschiedenis der letterkunde verworven. Aan belooning ontbrak het niet. In December 1832 werd hij tot Korrespondent, in April 1837 tot Lid der derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut benoemd en drie jaren later kwam hij te Utrecht en te Groningen in aanmerking voor de leerstoelen, die door het overlijden van PH. W. VAN HEUSDE en J. TEN BRINK openstonden. Door velen aanbevolen, vooral door VICTOR COUSIN, die hem als medearbeider in de Grieksche wijsbegeerte hoogschatte, werd hij te Utrecht de opvolger van zijnen onvergetelijken leermeester en belast met dezelfde leervakken, waarin

deze met uitnemend gevolg was werkzaam geweest. Na den dood van zijnen ambtgenoot A. VAN GOUDOEVER stond hij het onderwijs in de geschiedenis aan diens opvolger af en nam nu de Latijnsche letterkunde op zich, eene schikking waardoor hij een sterk bewijs gaf zoowel van zijne groote inschikkelijkheid, als van zijne veelzijdige ontwikkeling en onvermoeiden ijver. Tot op dien tijd had hij zich bij voorkeur met onderwerpen uit de Grieksche letterkunde bezig gehouden. Om van de menigvuldige door hem van 1838 tot 1851 in de Vergaderingen van het Instituut geleverde bijdragen, die meest alle over Grieksche onderwerpen loopen, niet te spreken, verwijs ik u ten bewijze op de Verhandelingen over palingenesie en metempsychosis en *de tetralogia tragica*, beide uitgegeven in de werken van die instelling. Die verhandelingen wijzen tevens de sfeeren der letterkunde aan, in welke KARSTEN zich liefst bewoog, namelijk wijsbegeerte en dramatische poëzij. Ook later bleef hij gaarne op die baan voortgaan. Zoo als hij op jeugdigen leeftijd den moed had gehad om zich aan PINDARUS te wagen, zoo was de kritisch-exegetische uitgaaf van den Agamemnon van AESCHYLUS de vrucht van rijperen leeftijd, en van langdurig onderzoek. „*In difficili opere non festinandum censui*" lezen wij in de voorrede, en al stond het daar niet, zou toch de uitvoerige commentaar met zijn rijkdom aan conjecturen, die door den erg bedorven tekst in het leven geroepen zijn, het bewijs daarvoor opleveren. Of overigens door al de conjecturen van GOD. HERMANN, DINDORF, WEIL, KARSTEN, SCHNEIDEWIN, KECK en andere uitgevers van den Agamemnon de oorspronkelijke tekst hersteld zij, waag ik niet te beslissen. Als ik hoor verzekeren, dat er op dit stuk minstens driemaal zooveel conjecturen gemaakt zijn, als er woorden in staan, dan geloof ik aan geen hunner te kort te doen, als ik het meerendeel dier ontelbare gissingen meer voor vernuftig, dan voor noodig of treffend houd.

Vraagt iemand, of KARSTEN proeven van bekendheid met de Latijnsche letterkunde geleverd heeft, dan verwijs ik hem op de lezenswaardige verhandeling over het leven, de studiën en de dichtwerken van HORATIUS, die in 1861 uitgegeven is. Ik

acht dat boek bij uitstek geschikt voor het doel, dat de schrijver beoogde. Hij wilde menigeen, die sedert zijn schooltijd HORATIUS niet meer opsloeg, opwekken tot eene hernieuwde kennismaking met dezen ouden vriend en medgezel der groote staatslieden en geleerden van verschillende eeuwen en volkeren. Moge die wensch vervuld worden. Eene overzetting in het Hoogduitsch door Prof. M. SCHWACH, die ten vorigen jare in Leipzig is verschenen, kan daartoe buiten de grenzen van ons taalgebied medewerken, even als de bekende voorlezingen van onzen VAN OMMEREN door WALCH en EICHSTADT een ruimeren kring van lezers hebben gevonden.

Naast deze studie over HORATIUS verdient de verhandeling over de pleitrede van CICERO voor S. ROSCIUS van Ameria genoemd te worden, die, ware zij zoo aangeboden voor onze werken, als zij daarin opgenomen is, zeker niet aan de strenge kritiek zoude onderworpen zijn, die haar te beurt is gevallen. Aan KARSTEN, die zelf bij uitnemendheid zachtmoedig was in zijn oordeel over het werk van anderen, viel de min gunstige beoordeeling van zijn werk hard, en de ontijdige publiekmaking van het rapport dwong hem bijna tot de uitgave eener antikritiek. Hierbij bleef de strijd, de eenige meen ik, dien KARSTEN ooit voerde. De vrede werd spoedig hersteld en van weêrszijden werd de les om te vergeven en te vergeten, wat met goede bedoelingen geschreven was, zonder eenig voorbehoud toegepast.

Sedert 1856 is KARSTEN lid geweest van de kommissie van beoordeeling der Latijnsche prijsversen, en hoewel hij liefst het stellen van het rapport aan een' zijner medeleden overliet, bewezen de opmerkingen en kritieken die hij daartoe verstrekte, dat hij de aangeboden gedichten naauwkeurig en met oordeel gelezen had. Jammer dat hij aan zijne werkzaamheid voor deze Akademie de kroon niet mocht opzetten door de uitgave van SIMPLICIUS' commentaar op ARISTOTELES' werk περὶ οὐρανοῦ te voltooijen. Meer dan 25 jaren zijn voorbijgegaan sedert tot de onderneming besloten werd en nog wacht de geleerde wereld op eenig zichtbaar resultaat van dat besluit. Ik zal geen omstandig verhaal van al het getob met SIMPLICIUS leveren; maar iets moet er van gezegd om de nagedachtenis van KARSTEN

van de blaam van traagheid of van onverschilligheid te zuiveren, die men, onbekend met de ware toedracht, al licht op hem zoude werpen.

Het was bij een schrijven uit Amersfoort van 26 November 1838, dat KARSTEN de aandacht van de klasse van het Instituut, die hem onder hare leden telde, vestigde op het wenschelijke eener nieuwe en meer volledige uitgave van de werken van SIMPLICIUS, die sedert de onvolledige en onvoldoende Aldijnsche uitgaaf van 1526 en 27 niet op nieuw uitgegeven zijn. De klasse besloot daartoe over te gaan, indien de regering eene genoegzame som tot dekking der kosten beschikbaar wilde stellen. Toen aan dit verzoek op eene onbekrompene wijze voldaan was, vertrok de geleerde C. G. COBET, met den last om te Parijs en in verscheidene plaatsen van Italië handschriften van de werken van SIMPLICIUS af te schrijven. Het is bekend, dat deze, na vijf jaren op kosten van het rijk en uit de vrijwillige bijdragen van bijzondere personen in den vreemde gearbeid te hebben, met een schat van afgeschrevene codices terugkeerde. Kort na zijne terugkomst legde hij zijn apparaat voor SIMPLICIUS aan de klasse voor en verklaarde zich bereid om door het leveren van een kritisch gezuiverden tekst KARSTEN in staat te stellen tot de bewerking van een historisch-philosophischen commentaar. Het bleek echter, dat de Leidsche hoogleeraar weinig lust in SIMPLICIUS had; immers toen het Instituut in 1851 werd opgeheven, had de uitgever naauwelijks met het drukken van den commentaar van SIMPLICIUS op ARISTOTELES *de Caelo* een aanvang kunnen maken.

Toen in 1855 de Akademie werd uitgebreid, begreep deze afdeeling, dat zij verplicht was om de niet afgewerkte taak van het Instituut als eene schuld jegens de Regering en de wetenschap te aanvaarden. Sedert dien tijd is langzaam met den druk voortgegaan, zoo als uit de jaarlijksche verslagen in onze Jaarboeken kan blijken. De Grieksche tekst van bovengenoemd werk, waartoe de Akademie besloten heeft zich vooreerst te zullen bepalen, ligt reeds meer dan twee jaren afgedrukt, maar nieuwe en betere afschriften, die de Heer COBET later verstrekte, vertraagden de uitgave en droegen niet bij om den ar-

beid van KARSTEN aangenamer en lichter te maken. Hoeverre hij bij zijn overlijden met eene voorrede en aanteekeningen gevorderd was, zal u door den Heer HOLWERDA beter dan door mij opgegeven worden. Moge het dezen, die bereidvaardig de voltooijing van dezen arbeid op zich nam, gelukken dien weldra tot een gewenscht einde te brengen.

Al bestaat de kans, dat SIMPLICIUS na zijne trage wedergeboorte de verwachting der geleerde wereld niet zal bevredigen, dan is deze toch aan het voorstel van KARSTEN grooten dank verschuldigd. Want anders zou onze beroemde Leidsche philoloog niet volkomen geworden zijn, wie hij is, en niet met de schatten der vreemde boekerijen, die hij doorzocht heeft, voor de wetenschap gewoekerd hebben; zonder het fonds, voor SIMPLICIUS bijeengebracht, zou de Akademie den Hoogleeraar F. Z. ERMERINS niet in staat gesteld hebben om zijne uitstekende uitgave van HIPPOCRATES in het licht te zenden.

Ik heb de hoofdpunten van KARSTENS leven en werken opgegeven. Over zijn karakter behoef ik niet uit te weiden. Gij allen hebt hem gekend, velen uwen langer en beter dan ik. Moet ik mijn oordeel uitspreken, dan noem ik hem een man, die aan een helder hoofd een goed en edel hart paarde. Zijne verdraagzaamheid was geen gevolg van gebrek aan eigen wel gevestigde meening, maar vloeide voort uit eene grenzenlooze goedhartigheid. Hierdoor won hij de achting en de liefde zijner leerlingen en ambtgenooten, en maakte een edel gebruik van de ruime middelen, waarmede hij bedeeld was. In eene geschiedenis der letterkunde van de negentiende eeuw verdient zijn naam eene eervolle melding; in de harten van allen, die hem lief hadden en hoogachtten, zal zijne nagedachtenis voortleven.

ERRATA.

Bladz. 68, r. 20 v. o. *staat:* O. van Rees *lees:* Lintelo de Geer

" 75, r. 4 " " " Voorzitter van H.H. Kerkmeesteren
lees: Heer Kerkmeester O. B. 't Hooft van Benthuizen

" 83, laatste r. *staat:* Trijanus *lees:* Trajanus

" 115, r. 17 v. b. " zonder gevolg *lees:* zonder het volledig verwachte gevolg

JAARBOEK

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE

VAN

WETENSCHAPPEN.

GEVESTIGD

TE

AMSTERDAM.

VOOR

1865.

AMSTERDAM,
C. G. VAN DER POST.

GEDRUKT BIJ W. J. DE BOEVER KRÖBER

INHOUD.

NAAMLIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

STAAT

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

OP DEN 29sten APRIL DES JAARS 1865.

BESTUUR DER AKADEMIE

gedurende het Akademiejaar van April 1865—April 1866.

ALGEMEENE VOORZITTER,

F. C. DONDERS.

ALGEMEENE SECRETARIS.

C. J. MATTHES.

Afdeeling Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

VOORZITTER,

F. C. DONDERS.

ONDERVOORZITTER,

J. VAN GEUNS.

SECRETARIS.

C. J. MATTHES.

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

VOORZITTER,

C. W. OPZOOMER.

ONDERVOORZITTER,

W. MOLL.

SECRETARIS,

J. C. G. BOOT.

Afdeeling voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen.

Gewone Leden.

D. J. STORM BUYSING, te *'s Gravenhage.*
J. VAN GEUNS, te *Amsterdam.*
H. C. VAN HALL, te *Groningen.*
J. VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*
F. KAISER, te *Leiden.*
R. LOBATTO, te *Delft.*
C. J. MATTHES, te *Amsterdam.*
A. H. VAN DER BOON MESCH, te *Leiden.*
G. J. MULDER, te *Utrecht.*
R. VAN REES, te *Utrecht.*
W. N. ROSE, te *'s Gravenhage.*
G. SIMONS, te *'s Gravenhage.*
F. J. STAMKART, te *Amsterdam.*
G. J. VERDAM *), te *Leiden.*
F. W. CONRAD, te *'s Gravenhage.*
F. C. DONDERS, te *Utrecht.*
J. W. ERMERINS, te *Groningen.*
J. BADON GHIJBEN, te *Breda.*
H. J. HALBERTSMA, te *Leiden.*
P. HARTING, te *Utrecht.*
G. A. VAN KERKWIJK, te *'s Gravenhage.*
CL. MULDER, te *Groningen.*
J. W. L. VAN OORDT, te *Rotterdam.*
H. SCHLEGEL, te *Leiden.*
G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, te *Amsterdam.*
W. C. H. STARING †), op den Huize *Boekhorst* bij *Zutphen.*

---

*) Tot aan den Heer G. J. VERDAM zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 26 October 1851, N°. 3, werden benoemd tot gewone leden der Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

†) De alphabetische orde is ook aangenomen voor hen, die door het besluit van 23 Februarij 1855 tot gewone leden der Natuurkundige Afdeeling van de Akademie werden benoemd. De rangorde der leden, volgende op den Heer W. C. H STARING, wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

C. H. D. BUYS BALLOT, te *Utrecht.*
F. Z. ERMERINS, te *Groningen.*
J. A. C. OUDEMANS, te *Utrecht* (tijdelijk te *Batavia*).
D. BIERENS DE HAAN, te *Leiden.*
J. BOSQUET, te *Maastricht.*
A. W. M. VAN HASSELT, te *Utrecht.*
M. C. VERLOREN, te *Schothorst* bij *Amersfoort.*
J. VAN GOGH, te *Utrecht.*
V. S. M. VAN DER WILLIGEN, te *Haarlem.*
P. ELIAS, te *'s Gravenhage.*
C. A. J. A. OUDEMANS, te *Amsterdam.*
E. H. VON BAUMHAUER, te *Haarlem.*
F. A. W. MIQUEL, te *Utrecht.*
S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, te *Leiden.*
P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, aan het *Nieuwe-Diep.*
P. BLEEKER, te *'s Gravenhage.*
P. J. VAN KERCKHOFF, te *Groningen.*
J. BOSSCHA, JR., te *'s Gravenhage.*
N. W. P. RAUWENHOFF, te *Rotterdam.*
P. L. RIJKE, te *Leiden.*
A. HEYNSIUS, te *Amsterdam.*
M. HOEK, te *Utrecht.*
J. A. BOOGAARD, te *Leiden.*
L. COHEN STUART, te *Delft.*

Rustende Leden.

J. G. S. VAN BREDA, te *Haarlem.*
C. PRUYS VAN DER HOEVEN, te *Leiden.*
J. P. DELPRAT, te *'s Gravenhage.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

C. SWAVING, te *Buitenzorg op Java* (tijdelijk in *Nederland*).
D. W. ROST VAN TONNINGEN, te *Cheribon op Java.*
P. J. MAIER, te *Batavia.*

J. E. TEYSMAN, te *Buitenzorg op Java.*

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Buitenlandsche Leden.

A C. BECQUEREL, te *Parijs.*
H. K. W. BERGHAUS, te *Potsdam.*
J. B. DUMAS, te *Parijs.*
M. FARADAY, te *Londen.*
J. LIEBIG, te *Munchen.*
H. VON MOHL, te *Tubingen.*
J. J. D'OMALIUS, te *Namen.*
R. OWEN, te *Londen.*
A. QUETELET, te *Brussel.*
RAMON DE LA SAGRA, te *Parijs.*
Sir JOHN F. W. HERSCHEL, te *Londen.*
P. J. VAN BENEDEN, te *Leuven.*
G. B. AIRY, te *Greenwich.*
H. HEMHOLTZ, te *Heidelberg.*
A. W. HOFMANN te *Londen.*
V. REGNAULT, te *Parijs.*
R. VIRCHOW, te *Berlijn.*
H. W. DOVE, te *Berlijn.*
H. R. GÖPPERT, te *Breslau.*
H. MILNE EDWARDS, te *Parijs.*

Afdeeling voor de Taal-, Letter-, Geschiedkundige en Wijsgeerige Wetenschappen.

Gewone Leden.

J. BOSSCHA, te *'s Gravenhage.*

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, te *'s Gravenhage.*

R. P. A. DOZY, te *Leiden.*

J. HOFFMANN, te *Leiden.*

L. J. F. JANSSEN, te *Leiden.*

C. LEEMANS, te *Leiden.*

J. VAN LENNEP, te *Amsterdam.*

T. ROORDA, te *Leiden.*

A. RUTGERS, te *Leiden.*

M. DE VRIES *), te *Leiden.*

W. G. BRILL, te *Utrecht.*

L. PH. C. VAN DEN BERGH, te *'s Gravenhage.*

W. J. A. JONCKBLOET, te *'s Gravenhage.*

W. MOLL, te *Amsterdam.*

H. J. KOENEN, te *Amsterdam.*

J. DE WAL, te *Leiden.*

J. DIRKS, te *Leeuwarden.*

H. C. MILLIES, te *Utrecht.*

C. W. OPZOOMER, te *Utrecht.*

J. H. SCHOLTEN, te *Leiden.*

L. A. J. W. SLOET, te *'s Gravenhage* (tijdelijk te *Batavia*).

W. J. KNOOP, te *Maastricht.*

G. DE VRIES, AZ., te *'s Gravenhage.*

J. C. G. BOOT, te *Amsterdam.*

M. H. GODEFROI, te *'s Gravenhage.*

J. A. C. VAN HEUSDE, te *'s Gravenhage.*

W. C. MEES, te *Amsterdam.*

N. BEETS, te *Utrecht.*

---

*) Tot aan den Heer M. DE VRIES zijn de namen alphabetisch gesteld van hen, die bij Koninklijk besluit van 23 Febr. 1855 tot gewone leden der Afdeeling werden benoemd. De rangorde der overige leden wordt bepaald door den tijd hunner benoeming.

R. J. FRUIN, te *Leiden.*

B. J. LINTELO DE GEER, te *Utrecht.*

J. H. HOLWERDA, te *Gorinchem.*

A. KUENEN, te *Leiden.*

G. MEES, AZ., te *Rotterdam.*

J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, te *'s Gravenhage.*

D. HARTING, te *Enkhuizen.*

S. VISSERING, te *Leiden.*

L. A. TE WINKEL, te *Leiden.*

G. ACKER STRATINGH, te *Groningen.*

J. E. GOUDSMIT, te *Leiden.*

A. RÉVILLE, te *Rotterdam.*

J. P. SIX, te *Amsterdam.*

W. G. PLUYGERS, te *Leiden.*

P. J. VETH, te *Leiden.*

S. A. NABER, te *Zwolle.*

TH. BORRET, te *Vogelensang.*

C M. FRANCKEN, te *Groningen.*

S. HOEKSTRA, BZ., te *Amsterdam.*

. . . .

. . . .

. . . .

Rustend Lid.

G. H. M. DELPRAT, te *Rotterdam.*

Correspondenten in de Overzeesche Bezittingen van het Rijk.

R. H. TH. FRIEDERICH, te *Batavia.*

B. F. MATTHES, te *Makassar.*

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Buitenlandsche Leden.

MICHEL CHEVALIER, te *Parijs.*

H. L. FLEISCHER, te *Leipzig.*

F. GUIZOT, te *Parijs.*

L. P. GACHARD, te *Brussel.*

C. R. LEPSIUS, te *Berlijn.*

J. N. MADVIG, te *Koppenhagen.*

LEOPOLD RANKE, te *Berlijn.*

A. R. RANGABÉ, te *Athene.*

G. GROTE, te *Londen.*

J. ROULEZ, te *Gent.*

STANISLAS JULIEN, te *Parijs.*

C. LASSEN, te *Bonn.*

TH. MOMMSEN, te *Berlijn.*

H C. RAWLINSON, te *Londen.*

A. THEINER, te *Rome.*

G. CONESTABILE, te *Perugia.*

J. LOTHROP MOTLEY, te *Weenen.*

J. B. DAVID, te *Leuven.*

F. J. CHABAS, te *Châlon sur Saône.*

. . . .

ALPHABETISCHE LIJST

DER

GEWONE LEDEN,

DER

CORRESPONDENTEN

IN DE OVERZEESCHE BEZITTINGEN VAN HET RIJK

EN DER

BUITENLANDSCHE LEDEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

SEDERT DE OPRIGTING IN 1851.

NB. De Letter	L.	beteekent	gewoon Lid.
" "	C.	"	Correspondent.
" "	B. L.	"	Buitenlandsch Lid.
" "	R. L.	"	Rustend Lid.
" "	a. N.	"	Afdeeling Natuurkunde.
" "	a. L.	"	Afdeeling Letterkunde.

A.

Ackersdijck, (J.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1861. Overl. 18 Julij 1861.

Airy, (G. B.) te *Greenwich*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Arago, (D. F. J.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Oct. 1853.

Assen, (C. J. van) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858. Overl. 13 Sept 1859.

B.

Bake, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1858. Overl. 26 Maart 1864.

Baumhauer, (E. H. von) te *Haarlem*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Becquerel, (A. C.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Beek, (A. van) te *Utrecht*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Jan. 1856.

Beets, (N.) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Beneden, (P. J. van) te *Leuven*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Bergh, (L. Ph. C. van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Berghaus, (H. K. W.) te *Potsdam*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Bleeker, (P.) te *'s Gravenhage*, C. a. N. 6 April 1855. L. a. N. 5 Mei 1862.

Blume, (C. L.) te *Leiden*, L. a. N. 6 April 1855. Overl. 3 Febr. 1862.

Boogaard, (J. A.) te *Leiden*, L. a. N. 8 Mei 1865.

Boot, (J. C. G.) te *Amsterdam*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Borret, (Th.) te *Vogelensang*, L. a. L. 8 Mei 1865.

Bosch, (R. B. van den) te *Goes*, L. a. N. 2 Mei 1857. Overl. 18 Jan. 1862.

Bosquet, (J.) te *Maastricht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Bosscha, (J.) te *'s Gravenhage*, L a. L. 23 Febr. 1855.

Bosscha, Jr., (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 1 Mei 1863.

Brants, (A.) te *Joppe bij Gorsel*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Nov. 1862.

Breda, (J. G. S. van) te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. Oct. 1858.

Brill, (W. G.) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Brink, (R. C. Bakhuizen van den) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Brown, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 10 Junij 1858.

Brumund, (J. F. G.) te *Batavia*, C. a. L. 29 April 1855. Overl. 12 Maart 1863.

Brutel de la Rivière, (P. M.) aan het *Nieuwe-Diep*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Bünsen, (K. J. v.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859. Overl. 28 Nov. 1860.

Buys Ballot, (C. H. D.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Buysing, (D. J. Storm) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

C.

Chabas, (F. J.) te *Châlon sur Saône*, B. L. a. L. 8 Mei 1865.

Chevalier, (Michel) te *Parijs*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Cobet, (C. G.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 8 Sept. 1856.

Conestabile, (G.) te *Perugia*, B. L. a. L. 7 Mei 1861.

Conrad, (F. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

D.

David, (J. B.) te *Leuven*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Delprat, (G. H. M.) te *Rotterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855. R. L. 1861.

Delprat, (J. P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 1863.

Dirks, (J.) te *Leeuwarden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Donders, (F. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dove, (H. W.) te *Berlijn*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Dozy, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Oct. 1856.

Dozy, (R. P. A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Dumas, (J. B.) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Dumontier, (F. A. C.) te *Paramaribo*, C. a. N. 4 Mei 1859. Bed. 8 Aug. 1860.

Dijk, (C. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 21 Maart 1858.

E.

Elias, (P.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Ermerins, (F. Z.) te *Groningen*, L. a. N. 6 April 1855.

Ermerins, (J. W.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

d'Espine, (Baron A.) te *Aix* in *Savoye*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 April 1853.

F

Faraday, (M.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Fleischer, (H. L.) te *Leipzig*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Focke, (H. C.) te *Paramaribo*, C. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 29 Junij 1856.

Francken, (C. M.) te *Groningen*, L. a. L. 8 Mei 1865.

Fremery, (P. J. J. de) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 7 Sept. 1855.

Friederich, (R. H. Th.) te *Batavia*, C. a. L. 1 Mei 1858.

Fruin, (R. J.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

G

Gachard, (L. P.) te *Brussel*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Gauss, (C. F.) te *Göttingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Febr. 1855.

Geer, (B. J. Lintelo de) te *Utrecht*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Geuns, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Ghijben, (J. Badon) te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Gilse, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859. Overl. 26 Mei 1859.

Glavimans, (C. J.) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Aug. 1857.

Godefroi, (M. H.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Göppert, (H. R.) te *Breslau*, B. L. a. N. 7 Mei 1861.

Gogh, (J. van) te *Utrecht*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Goudsmit, (J. E.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Greuve, (F. C. de) te *Groningen*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 6 Dec. 1862. Overl. 28 April 1863.

Groen van Prinsterer, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 27 April 1855.

Grote, (G.) te *Londen*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Guizot, (F.) te *Parijs*, B. L a. L. 19 April 1855.

H.

Haan, (D. Bierens de) te *Leiden*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Haan, (W. de), te *Haarlem*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 15 April 1855.

Halbertsma, (H. J.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (H. C. van) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hall, (J. van) te *Utrecht*, L. a. L. 24 Maart 1855. Overl. 19 Maart 1859.

Harting, (D.) te *Enkhuizen*, L. a. L. 8 Mei 1860.

Harting, (P.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hasselt, (A. W. M. van) te *Utrecht*, L. a. N. 5 Mei 1856.

Hasskarl, (J. K.) te *Batavia*, C. a. N. 6 April 1855 *).

Helmholtz, (H.) te *Heidelberg*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Herschel, (Sir John) te *Londen*, B. L. a. N. 1 Mei 1858.

Heusde, (J. A. C. van) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 1 Mei 1858.

Heynsius, (A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 12 Mei 1864.

Hoek, (M.) te *Utrecht*, L. a. N. 12 Mei 1864.

Hoekstra, Bz., (S.) te *Amsterdam*, L. a. L. 8 Mei 1865.

Hoeven, (A. des Amorie van der) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 29 Julij 1855.

Hoeven, (C. Pruys van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 13 Aug. 1862.

Hoeven, (J. van der) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Hoffmann, (J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Hofmann, (A. W.) te *Londen*, B. L. a. N. 4 Mei 1859.

Holtius, (A. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. R. L. 1857. Overl. 29 Maart 1861.

Holwerda, (J. H.) te *Gorinchem*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Horsfield, (Th.) te *Londen*, B. L.a.N. 26 Oct. 1851. Overl. 24 Julij 1859.

Hulleman, (J. G.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1856. Overl. 29 Mei 1862.

Humboldt, (A. von) te *Berlijn*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Mei 1859.

J.

Janssen, (L. J. F.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Jonckbloet, (W. J. A.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Julien, (S.) te *Parijs*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Junghuhn, (F. W.) te *Batavia*. C. a. N. 6 April 1855. Overl. 20 April 1864.

Juynboll, (T. W. J.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 16 Sept. 1861.

K.

Kaiser, (F.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kappeyne van de Coppello, (J.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 8 Mei 1860.

Karsten, (S.) te *Utrecht*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 7 Mei 1864.

Kemper, (J. de Bosch) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Bed. 26 April 1856.

Kerckhoff, (P. J. van) te *Groningen*, L. a. N. 5 Mei 1862.

Kerkwijk, (G. A. van) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Kist, (N. C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855. Overl. 21 Dec. 1859.

Knoop, (W. J.) te *Maastricht*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Koenen, (H. J.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

---

*) De titel van Correspondent is vervallen, doordien de Heer HASSKARL Oost-Indië verlaten en zich in Duitschland met der woon gevestigd heeft.

Kolk, (J. L. C. Schroeder van der) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1862.

Kuenen, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Kun, (L. J. A. van der) te *'sGravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 26 Jan. 1864.

L.

Lassen, (C.) te *Bonn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Leemans, (C.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lennep, (J. van) te *Amsterdam*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Lepsius, (C. R.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Liebig, (J.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Lindenau, (B. A. von) te *Altenburg*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 21 Mei 1855.

Lobatto, (R.) te *Delft*, L. a. N. 26 Oct. 1861.

M.

Macaulay, (Th. Babington) te *Campdenhill* bij *Kensington*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 28 Dec. 1859.

Madvig, (J. N.) te *Koppenhagen*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Maier, (P. J.) te *Batavia*, C. a. N. 7 Mei 1861.

Matthes, (B. F.) te *Makassar*, C. a. L. 7 Mei 1861.

Matthes, (C. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mees, Az., (G.) te *Rotterdam*, L. a. L. 4 Mei 1859.

Mees, (W. C.) te *Amsterdam*, L. a. L. 1 Mei 1858.

Mesch, (A. H. van der Boon) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Millies, (H. C.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Milne Edwards, (H.) te *Parijs*, B. L. a. N. 5 Mei 1862.

Miquel, (F. A. W.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 26 Junij 1857. L. a. N. 8 Mei 1860.

Mohl, (H. von) te *Tubingen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Moll, (W.) te *Amsterdam*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Mommsen, (Th.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Motley, (J. L.) te *Weenen*, B. L. a. L. 5 Mei 1862.

Mulder, (Cl.) te *Groningen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Mulder, (G. J.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

N.

Naber, (S. A.) te *Zwolle*, L. a. L. 8 Mei 1865.

Numan, (A.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 1 Sept. 1852.

Nijhoff, (Is. An.) te *Arnhem*, L. a. L. 24 Maart 1855. Overl. 20 Junij 1863.

O.

Omalius, (J. J. d') te *Namen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Oordt, (J. W. L. van) te *Rotterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Opzoomer, (C. W.) te *Utrecht*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Oudemans, (C. A. J. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 1 Mei 1858.

Oudemans, (J. A. C.) te *Utrecht*, L. a. N. 6 April 1855.

Owen, (R.) te *Londen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

P.

Pluygers, (W. G.) te *Leiden*, L. a. L. 12 Mei 1864.

Q.

Quetelet, (A.) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

R.

Rangabé, (A. R.) te *Athene*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Ranke, (L.) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855.

Rauwenhoff, (N. W. P.) te *Rotterdam*, L. a. N. 1 Mei 1863.

Rawlinson, (H. C.) te *Londen*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Rees, (R. van) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Regnault, (V.) te *Parijs*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Reinwardt, (C. G. C.) te *Leiden*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 6 Maart 1854.

Réville, (A.) te *Rotterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Roorda, (T.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rose, (W. N.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Rost van Tonningen, (D. W.) te *Cheribon* (*op Java*), C. a. N. 7 Mei 1861.

Roulez, (J.) te *Gent*, B. L. a. L. 2 Mei 1857.

Rueb, (A. S.) te *Utrecht*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 11 Maart 1854.

Rutgers, (A.) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Rijk, (J. C.) te *'s Gravenhage*, R. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 2 Mei 1854.

Rijke, (P. L.) te *Leiden*, L. a. N. 1 Mei 1863.

S.

Sagra, (Ramon de la) te *Parijs*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851.

Savigny, (F. von) te *Berlijn*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 25 Oct. 1861.

Schlegel, (H.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Schneevoogt, (G. E. Voorhelm) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Scholten, (J. H.) te *Leiden*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Sebastian, (A. A.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Bed. 17 Dec. 1856.

Seelig, (H. G.) te *Breda*, L. a. N. 26 Oct. 1851. R. L. 1856. Overl. 3 Oct. 1864.

Simons, (G.) te *'s Gravenhage*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Six, (J. P.) te *Amsterdam*, L. a. L. 5 Mei 1862.

Sloet, (L. A. J. W.) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 5 Mei 1856.

Stamkart, (F. J.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Staring, (W. C. H.) *op Boekhorst bij Zutphen*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Stratingh, (G. Acker) te *Groningen*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Stuart, (L. Cohen) te *Delft*, L. a. N. 8. Mei 1865.

Swaving, (C.) *Buitenzorg op Java*, C. a. N. 26 Oct. 1851.

T.

Temminck, (C. J.) te *Leiden*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 30 Jan. 1858.

Teysman, (J. E.) te *Buitenzorg op Java*, C. a. N. 8 Mei 1865.

Theiner, (A.) te *Rome*, B. L. a. L. 4 Mei 1859.

Tiedeman, (F.) te *Munchen*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1861.

U.

Ullmann, (C.) te *Carlsruhe*, B. L. a. L. 19 April 1855. Overl. 12 Jan. 1865.

Ursel, (de Hertog van) te *Brussel*, B. L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 27 Sept. 1860.

V.

Verdam, (G. J.) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851.

Verloren, (M. C.) te *Amersfoort*, L. a N. 2 Mei 1857.

Veth, (P. J.) te *Leiden*, L. a. L. 8 Mei 1865.

Virchow, (R.) te *Berlijn*, B. L. a. N. 8 Mei 1860.

Vissering, (S.) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

Vollenhoven, (S. C. Snellen van) te *Leiden*, L. a. N. 8 Mei 1860.

Vries, Az., (G. de) te *'s Gravenhage*, L. a. L. 2 Mei 1857.

Vries, (M. de) te *Leiden*, L. a. L. 23 Febr. 1855.

Vriese, (W. H. de) te *Leiden*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 23 Jan. 1862.

Vrolik, (G.) te *Amsterdam*, R. L. a. N. 26 Oct 1851. Overl. 10 Nov. 1859.

Vrolik, (W.) te *Amsterdam*, L. a. N. 26 Oct. 1851. Overl. 22 Dec. 1863.

W.

Wal, (J. de) te *Leiden*, L. a. L. 24 Maart 1855.

Wassink, (G.) te *Batavia*, C. a. N. 2 Mei 1857. Overl. 17 Oct. 1864.

Willigen, (V. S. M. van der) te *Haarlem*, L. a. N. 2 Mei 1857.

Winkel, (L. A. te) te *Leiden*, L. a. L. 7 Mei 1861.

LIJST

DER

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE.

ACADEMIËN, GELEERDE GENOOTSCHAPPEN EN INSTELLINGEN,

WAARMEDE DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN DOOR RUILING DER UITGEGEVEN WERKEN IN VERBINDING IS

NEDERLAND.

Hoogeschool te Leiden.
〃 〃 Utrecht.
〃 〃 Groningen.
Polytechnische school te Delft.
Athenaeum illustre te Amsterdam.
〃 〃 〃 Deventer.
Maatschappij (Hollandsche) der Wetenschappen, te Haarlem.
——— der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.
——— (Nederlandsche) tot bevordering van Nijverheid, te Haarlem.
——— tot bevordering der Bouwkunst, te Amsterdam.
Genootschap (Teylers Tweede), te Haarlem.
——— (Zeeuwsch) der Wetenschappen, te Middelburg.
——— (Provinciaal Utrechtsch) van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.
——— (Historisch), gevestigd te Utrecht.
——— (Bataafsch) der Proefondervindelijke Wijsbegeerte, te Rotterdam.

Genootschap (Provinciaal) van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.
——— (Wiskundig) onder de zinspreuk: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, te Amsterdam.
——— (Koninklijk Zoölogisch) *Natura Artis Magistra*, te Amsterdam.
——— (Nederl. Onderwijzers-) ter bevordering van Volksopvoeding en Onderwijs, te Amsterdam.
——— ter bevordering der Genees- en Heelkunde, te Amsterdam.
——— (Friesch) voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.
Instituut (Koninklijk) van Ingenieurs, te 's Gravenhage.
——— ——— voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië, te Delft.
——— (Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch), te Utrecht.
Nederlandsche Entomologische Vereeniging, te Leiden.
Vereeniging (Overijsselsche) tot ontwikkeling van Provinciale welvaart, te Zwolle.
Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, te Amsterdam.
Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, te Amsterdam.
Vereeniging voor Volksvlijt, te Amsterdam.
Nederlandsche Handelmaatschappij.
Boekerij van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.
Provinciale Bibliotheek van Friesland, te Leeuwarden.
Openbare Bibliotheek te Arnhem.
Stads-Boekerij te Zutphen.
Provinciale Bibliotheek te Middelburg.
Rotterdamsch Leeskabinet.

OOST-INDIË.

Bataviaasch Genootschap der Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.
Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederl. Indië, te Batavia.
Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid, te Batavia.
Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen, te Batavia.

WEST-INDIË

Koloniale Bibliotheek, te Suriname.

BELGIË.

Académie Royale des Sciences, Lettres et Arts de Belgique, te Brussel.
Académie Royale de Médecine de Belgique, te Brussel.
Société Royale des Sciences, te Luik.
Willems-Fonds, te Gent.
Université Catholique de Louvain, te Leuven.

FRANKRIJK.

Académie Impériale des Sciences, te Parijs.
École Impériale Polytechnique, te Parijs.
Bibliothèque du Comité des Travaux historiques et des Sociétés savantes, te Parijs.
Bibliothèque du Ministère de l'Agriculture, Commerce et Travaux Publics, te Parijs.
Muséum d'Histoire Naturelle, te Parijs.
Académie Impériale de Médecine, te Parijs.
Société de Biologie, te Parijs.
Het Departement van Oorlog, te Parijs.
Bibliothèque Impériale, te Parijs.
Académie Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Lyon.
Société Impériale d'Agriculture, d'Histoire Naturelle et d'Arts utiles, te Lyon.
——— Linnéenne, te Lyon.
——— ———— de Normandie, te Caen.
Académie des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Caen.
Société des Antiquaires de Normandie, te Caen.
Académie Impériale des Sciences, Inscriptions et Belles Lettres, te Toulouse.

Académie de Législation, te Toulouse.
——— Impériale des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Bordeaux.
——— des Sciences, Arts et Belles Lettres, te Dijon.
Société d'Agriculture et d'Industrie Agricole de la Côte d'or, te Dijon.
Académie des Sciences, Belles Lettres et Arts, te Rouaan.
——— des Sciences et Lettres, te Montpellier.
——— de Savoie, te Chambéry.
——— de Stanislas (Société des Sciences Lettres et Arts) te Nancy.
——— d'Émulation, te Kamerrijk.
——— Impériale des Sciences, d'Agriculture et des Arts, te Rijssel.
——— Dunkerquoise pour l'encouragement des Sciences, des Lettres et des Arts, te Duinkerken.
——— Imp. d'Agriculture, Sciences et Arts de l'arrondissément de Valenciennes, te Valenciennes.
——— de l'Histoire et des Beaux-Arts de la Flandre Maritime, te Bergues.
——— Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales, te Perpignan.
——— des Sciences Naturelles, te Cherburg.
——— ——— Naturelles, te Straatsburg.
——— des Antiquaires de Picardie, te Amiens.
——— ——— de la Morinie, te St. Omer.

ITALIË.

Accademia Pontifica dei Nuovi Lincei, te Rome.
——— delle Scienze dell' Istituto di Bologna, te Bologna.
I. R. Istituto di Scienze, Lettere ed Arti, te Venetië.
R. Istituto Lombardo di Scienze, Lettere ed Arti, te Milaan.
Accademia Reale delle Scienze, te Turijn.
——— Reale delle Scienze, te Napels.

SPANJE.

La Real Academia de Ciencias, te Madrid.
Academia Especial de Ingenieros, te Madrid.

PORTUGAL.

Academia Reale das Sciencias, te Lissabon.

GROOT-BRITTANJE EN IERLAND.

Royal Society, te Londen.
——— Astronomical Society, te Londen.
——— Medical and Chirurgical Society, te Londen.
——— Geographical Society, te Londen.
Zoological Society, te Londen.
Linnean Society, te Londen.
Hydrographical office (Admiralty), te Londen.
East-India Company, te Londen.
Philological Society, te Londen.
Anthropological Society, te Londen.
Royal Society, te Edinburg.
——— Observatory, te Edinburg.
——— Observatory, te Greenwich.
——— Irish Academy, te Dublin.
——— Dublin Society, te Dublin.
Natural History Society, te Dublin.
Royal Catholic University of Ireland, te Dublin.
Cambridge Philosophical Society, te Cambridge.
Literary and Philosophical Society, te Manchester.
Philosophical Society, te Glasgow.
Geological Society, te Dublin.
Public Library, te Melbourne.

AMERICA.

American Academy of Arts and Sciences te Boston and Cambridge, Massachusetts.

Observatory of Harvard College, te Cambridge (Mass.).
State Library of New-York, te Albany.
Academy of Natural Sciences, te Philadelphia.
American Philosophical Society, te Philadelphia.
——— Association for the advancement of Science, te Philadelphia.
Smithsonian Institution, te Washington.
American Journal of Sciences and Arts, te Newhaven.
Michigan-State agricultural Society, te Détroit.
Academy of Science, te St. Louis (Missouri).
Elliot Society of Natural History, te Charleston (Zuid-Carolina).
Ohio-State Board of Agriculture, te Columbus.
State University of Iowa, te Des Moines.
California Academy of natural Sciences, te San Francisco.
Société de Naturalistes de la Nouvelle Grenade, te Bogota.
Boston Society of Natural History, te Boston.

OOSTENRIJK.

Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, te Weenen.
K. K. Geologische Reichsanstalt, te Weenen.
K. K. Geographische Gesellschaft, te Weenen.
Zoologisch-Botanische Gesellschaft, te Weenen.
Königlich-Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften, te Praag.
Académie des Sciences de Hongrie, te Pesth.
Verein für Vaterländische Naturkunde, te Presburg.
Das Tirolische Ferdinandeum, te Innsbruck.
Société historique de Styrie, te Grätz.
Naturforschender Verein, te Brünn.

PRUISSEN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Berlijn.
Königliche Sternwarte, te Koningsbergen.
Physikalisch-ökonomische Gesellschaft, te Koningsbergen.
Naturforschende Gesellschaft, te Dantzig.
Schlesische Gesellschaft f. Vaterländische Kultur, te Breslau.
Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Naturhistorischer Verein der Preussischen Rheinlande u. Westphalens, te Bonn.
Naturforschende Gesellschaft, te Halle.
Naturwissenschaftlicher Verein für Sachsen und Thüringen, te Halle.
Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.
Gesellschaft für nützliche Forschungen, te Trier.

HANNOVER.

Königliche Gesellschaft der Wissenschaften, te Göttingen.
Gesammt-Verein des Deutschen Geschichts- und Alterthumsvereines, te Hannover.

SAXEN.

K.K. Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher, te Dresden.
Königlich Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften, te Leipzig.
Fürstliche Jablonowskische Gesellschaft, te Leipzig.

SAXEN-GOTHA.

Geographische Anstalt, te Gotha.

WURTEMBERG.

Verein für Vaterländische Naturkunde, te Stuttgart.
Bibliothèque royale publique, te Stuttgart.

BEIJEREN.

Königliche Akademie der Wissenschaften, te Munchen.
Physikalisch-medicinische Gesellschaft, te Wurzburg.
Naturhistorischer Verein, te Augsburg.
Zoologisch-mineralogischer Verein, te Regensburg.
Germanisch National-Museum, te Neurenberg.
Pollichia: Naturwissenschaftlicher Verein der Rheinpfalz, te Durkheim.

HESSEN-CASSEL.

Verein für Naturkunde, te Cassel.
Gesellschaft zur Beförderung der gesammten Naturwissenschaften, te Marburg.
Wetterauische Gesellschaft für die gesammten Naturwissenschaften, te Hanau.

HESSEN-DARMSTADT.

Oberhessische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde, te Giessen.
Verein für Naturkunde te Offenbach a/M.

BADEN.

Gesellschaft zur Beförderung der Naturwissenschaften, te Freiburg (in Breisgau).
Naturhistorisch medizinischer Verein, te Heidelberg.

MECKLENBURG-STRELITZ.

Verein der Freunde der Naturwissenschaften in Mecklenburg, te Neubrandenburg.

NASSAU.

Verein für Naturkunde, te Wiesbaden.

LUXEMBURG.

Société Archéologique, te Luxemburg.
——— des Sciences Naturelles du Gr. Duché de Luxembourg, te Luxemburg.

FRANKFORT AAN DEN MAIN.

Senckenbergische Stiftung, te Frankfort a/M.
Zoologische Gesellschaft, te Frankfort a/M.

HAMBURG.

Naturwissenschaftlicher Verein, te Hamburg.

ZWITSERLAND.

Société de Physique et d'Histoire Naturelle, te Genève.

Société Vaudoise des Sciences Naturelles, te Lausanne.
——— Helvétique des Sciences Naturelles, te Bern.
Naturforschende Gesellschaft te Basel.

RUSLAND.

Académie Impériale des Sciences, te St. Petersburg.
Musée Impériale de l'Ermitage, te St. Petersburg.
Observatoire Physique Central, te St. Petersburg.
Société Impériale d'Archéologie, te St. Petersburg.
——— Géographique de Russie, te St. Petersburg.
Académie Impériale, te Kazan.
Société Impériale des Naturalistes, te Moskou.
Musée public, te Moskou.
Observatorium, te Pulkowa.
Societas Scientiarum Fennica, te Helsingfors.
Académie des Sciences, te Dorpat.
Naturforschende Gesellschaft, te Dorpat.
Naturforschender Verein, te Riga.

DENEMARKEN.

Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, te Koppenhagen.
Société Royale des Antiquaires du Nord, te Koppenhagen.
Sternwarte, te Altona.

ZWEDEN EN NOORWEGEN.

Kongelige Frederiks Universität, te Christiania.
——— Norske Videnskabs-Selskab, te Drontheim.
——— Vetenskap-Akademie, te Stokholm.
Societas Scientarium, te Upsal.

KONINKLIJK BESLUIT OMTRENT HET VERLEENEN VAN VRIJHEID VAN BRIEFPORT AAN DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM.

WIJ WILLEM III, *bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz., enz., enz.,*

Gezien Art. 33 der wet van 12 April 1860 (*Staatsblad* N°. 15) mitsgaders Ons besluit van 5 Julij 1860 (*Staatsblad* N°. 38).

Gelet op het rapport van Onzen Minister van Financiën, van den 15den dezer, N°. 139 Post;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Vrijstelling van briefport onder de gewone bepalingen van kruisband en eigenhandig contreseign te verleenen.

1°. voor de briefwisseling, welke over dienstzaken gevoerd wordt tusschen de Leden der Kollegiën van Gedeputeerde Staten in elke provincie en den Griffier van hetzelfde Kollegie;

2°. voor de brieven en stukken, betrekking hebbende tot den werkkring van de *Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam,* welke over en weder verzonden worden tusschen het *Bestuur van die Akademie* ter eene, en de *Leden van dezelfde Akademie* ter andere zijde.

Onze Minister van Financiën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, tot informatie.

Het Loo, den 21sten Augustus 1856.

(*get.*) WILLEM

De Minister van Financiën,
(*get.*) VROLIK.

Voor kopij conform.
De Secretaris-Generaal,
(*get.*) D. VAN HOYTEMA.

Ten opzigte van dit genot van vrijdom van briefport, is het noodzakelijk, den H.H. leden der Akademie te doen opmerken, dat de onder kruisband en eigenhandig contreseing verzonden brieven aan het bureau van het Postkantoor behooren te worden afgegeven. Zoo zij in de bus worden gestoken, vervalt de vrijdom en worden de brieven getaxeerd. De vrijdom bepaalt zich uitsluitend tot de dienst der Akademie.

PROGRAMMA CERTAMINIS POETICI AB ACADEMIA REGIA DISCIPLINARUM NEDERLANDICA EX LEGATO HOEUFFTIANO PROPOSITI A° MDCCCLXV.

Superiori anno quinque carmina Academiae oblata sunt, quorum ratio haberi potuit. Ordo literarius in conventu publico die XIII m. Martii habito de consilii sententia iudicavit Carmen I, *de foedere inter Gallos et Britannos contra Moscos inito anno MDCCCLIV*, post X annos e scrinio poetae extractum, neque argumenti tractatione neque sermonis integritate dignum videri, quod etiam nunc edatur.

Carminis II, quod inscribitur *Exsulantem in Corsica Senecam propter calumnias Messalinae Maternus poeta admodum adolescens consolatur*, poeta minime attigit poeticam facultatem, quam

scriptor dialogi de Oratt. c. 11 Materno tribuit. Carmen L versibus constans inanem declamationem continet pro consolatione, et quamvis sermo satis purus numerique sine vitio sint, destituitur tamen poetica virtute.

Carmen III, *in scoparum laudem* et IV, quo describuntur *Capitis damnati ultima vitae momenta*, manifesto ostendunt unum poetam, cui non ingenii celeritas, sed sermonis Latini et artis metricae scientia deest. Neutrum ergo laudari potest. Homo Gallus, iratus quod ante aliquot annos in certamine HOEUFFTIANO laudatus esset, non praemio donatus, carmine V *de Academiis* inscripto bilem suam in tam avaram Academiam effudit. Quod ars negabat, indignatio non effecit, bonum carmen. Nam in hac satira tot sunt versus languidi et impoliti, tot locutiones obscurae, ut ne mediocribus quidem carminibus adnumerari possit.

Itaque in hoc certamine nullum carmen praemio aut laude dignum visum est.

Denuo rogantur omnes omnium gentium poetae, qui in sequentem annum de praemio certare velint, ut carmina Latina suis sumptibus perferenda curent ante Kal. Ianuarias anni MDCCCLXVI ad Virum Clar. I. C. G. BOOT, Ordini literario ab Actis, lemnate instructa cum schedula obsignata, quae idem lemma in fronte gerat nomenque poetae contineat.

Praemium, numus aureus CXX florenorum, ei tribuetur, cuius carmen versibus minimum quinquaginta constans argumenti non privati, quod neque ex alia lingua translatum, neque iam vulgatum sit, ceteris praestare et virtutibus excellere iudicabitur. De carminibus missis referetur et decernetur in consessu Ordinis literarii m. Martio habendo.

Si quae carmina praemio vel laude digna erunt, edentur sumptibus e legato HOEUFFTII erogandis. Eorum, quae honore indigna censebuntur, schedulae non apertae comburentur.

C. W. OPZOOMER,
Ord. liter. Praeses.

Amstelodami, d. XV m. Aprilis,
A. MDCCCLXV.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

INLEIDING.

Tot de Vereenigde Vergadering van de beide Afdeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam, waren de leden met den volgenden brief bijeengeroepen:

Amsterdam, den 29sten April 1865.

Ik heb de eer U te noodigen, op Saturdag den 29sten April e. k., des morgens te Elf uren tot eene Vereenigde Vergadering van de beide Afdeelingen der Akademie, voorgeschreven bij Art. 12 van het Organiek Reglement.

C. J. MATTHES,
Algemeene Secretaris.

ONDERWERPEN TER BEHANDELING.

1°. Ontwerp-verslag over den staat en de werkzaamheden der Akademie.

2°. Verslag van de Heeren S. Vissering, J. E. Goudsmit, G. E. Voorhelm Schneevoogt en C. A. J. A. Oudemans, door de twee Afdeelingen der Akademie in Commissie benoemd tot het nazien der Rekening en Verantwoording over het jaar 1864—1865.

3°. Raming der uitgaven van 1865—1866.

4°. Voorstel van den Heer P. HARTING, om aan Correspondenten, tijdelijk in het moederland aanwezig, reis- en verblijfkosten te vergoeden, als zij de Vergaderingen bijwonen.

5°. Berigt omtrent de uitgave van het Handschrift van SIMPLICIUS.

6°. Mededeeling omtrent en uit het Verslag van de Commissie voor het opsporen, het behoud en het bekend maken van overblijfsels van vaderlandsche kunst uit vroegere tijden.

7°. Verwisseling van den voorrang der Afdeelingen.

PROCES-VERBAAL

VAN DE

VEREENIGDE VERGADERING DER BEIDE AFDEELINGEN

VAN DE

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,

GEHOUDEN DEN 29sten APRIL 1865, DES MORGENS

TE ELF UREN.

Algemeene Voorzitter. . C. W. OPZOOMER.
Algemeene Secretaris . . C. J. MATTHES.

Tegenwoordig de Heeren: G. MEES, AZ., D. HARTING, R. LOBATTO, A H. VAN DER BOON MESCH, C. W. OPZOOMER, F. J. STAMKART, P. M. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, A. HEYNSIUS, J. C. G. BOOT, C. LEEMANS, L. PH. C. VAN DEN BERGH, W. G. PLUYGERS, S. VISSERING, L. J. F JANSSEN, G. DE VRIES, AZ., P. HARTING, E. H. VON BAUMHAUER, J. A. C. VAN HEUSDE, J. H. SCHOLTEN, P. L. RIJKE, W. C H. STARING, N. BEETS, G. E VH. SCHNEEVOOGT, H. J. KOENEN, W. MOLL, D. BIERENS DE HAAN, J. VAN GEUNS, C. A. J. A. OUDEMANS, J. P. SIX, C. J. MATTHES, W. C. MEES.

De H.H. G. Simons, F. W. Conrad en W. N. Rose hebben berigt gegeven dat het hun ondoenlijk is, deze Vergadering bij te wonen.

De Voorzitter opent de Vergadering met de navolgende toespraak.

Geachte Medeleden!

Zijt welkom in deze Vereenigde Zitting. Wilt aan de algemeene belangen der Akademie uwe aandacht wijden, en ondersteunt mij in de leiding uwer beraadslaging met die welwillendheid, die gij gewoon zijt te bewijzen.

Wat in het afgeloopen jaar der Akademie is te beurt gevallen, het moge voorspoed of tegenspoed zijn, maar vooral wat door haar verrigt is, uw Secretaris zal het u mededeelen in het Verslag, dat hij u voorstelt den Koning aan te bieden.

Zal de ijver, aan de uitbreiding der wetenschap door u gewijd, erkend worden? Van de groote menigte kunt gij die erkenning noch hopen noch begeeren. Wat gij in uwe Vergaderingen voordraagt, bestrijdt en verdedigt, en wat gij in uwe werken uitgeeft, het is voor die menigte niet bestemd. Als uw geschriften, uw „papieren," aftrek vonden bij het publiek, als men zich om ze te koopen in de boekwinkels verdrong, en den uitgever het drukken uwer werken een groot voordeel aanbragt, een ijdele glorie zou uw deel zijn, maar gij zoudt de taak niet vervullen, waartoe gij geroepen zijt. Ware het om dien lof u te doen, het zou velen uwer ligt vallen, door bezielde taal en krachtige, schoone voordragt een schare van toehoorders op uwe tribune te lokken. Maar den lauwerkrans der populariteit, al weet gij dien elders door woorden en geschriften om uwe slapen te vlechten, en al stelt gij dien elders op hoogen prijs, hier versmaadt gij hem, omdat hij hier een valsch sieraad zou zijn. Een populaire Akademie van Wetenschappen, het is niet minder ongerijmd dan een houten ijzer of een vierkante cirkel. Het heeft mij bevreemd, van een lo-

gisch man, zooals onze minister van binnenlandsche zaken is, den wensch te hooren, dat gij zulk een ongerijmdheid in het leven mogt roepen. Met goedkoope spotternij beklaagt hij het niet alleen, dat gij niet goedkoop uitgeeft, maar hij acht het ook verderfelijk, dat van uw arbeid „geen kennis wordt genomen” door wat hij „het groote publiek” noemt. Op den gladden weg dier spotternij eens als met een sneltrein in beweging, ziet hij minachtend neêr op „den langzamen bagagewagen van de Akademie van Wetenschappen, die eigenlijk nergens aankomt en niet onder het publiek wordt uitgeladen.” En als hij uit dien schertsenden toon in een grafmelodie over gaat, heeft hij een nieuwe vergelijking tot zijn dienst en noemt hij de opneming in uwe werken een „begrafenis.” Is het wonder, dat zulke uitspraken mij bevreemden? Is het dan uw doel, uw pligt, om uw geschriften bij het groote publiek aan den man te brengen? Uw pligt schrijft u iets anders voor. Gij zijt geroepen, om de nieuwe uitkomsten uwer studie hier mede te deelen, ze aan elkanders toetsing te onderwerpen, en ze dan met al wat er voor en tegen gezegd is onder de oogen te brengen, niet van het groote publiek, van de menigte, waarvan Göthe zei: „das Urtheilen gelingt ihr miserabel,” maar van dat kleine publiek, dat ook voor de wetenschap leeft. Daarom is het zoo natuurlijk en zoo gepast, wat den minister zoo verderfelijk scheen, dat uwe werken tot die groote boekerijen beperkt blijven, waarin ze door den ruil der Akademiën van verschillende landen een plaats vinden. Dáár alleen, waar ieder man van wetenschap den vrijen toegang heeft, is haar ware plaats, niet in de leesbibliotheken der steden, of op den rug der marskramers die het platte land afloopen. In 1687 verscheen op last der Koninklijke Akademie van Londen, en zou ook op hare kosten en wel met een prachtdruk in groot kwarto verschenen zijn, als Willoughby's *Geschiedenis der Visschen* — ook wij weten van de vraatzucht van visschen te spreken — hare kas niet had uitgeput, het werk, dat Laplace het grootste gewrocht van den menschelijken geest heeft genoemd, de „*philosophiae naturalis principia mathematica*” van Newton. Het was waarlijk geen boek voor het

groote publiek, noch door zijn inhoud noch door zijn vorm, en met wat medelijden zou men den bagagewagen van onze Akademie begroeten, als hij eens met zulk een mathematische vracht voor het Haagsche Binnenhof stilhield, en als men er dan nog bij vernam, dat gij aan den besteller zulk een brief van dankzegging hadt gerigt, als de Royal Society het aan NEWTON deed. Een homerisch lachen zou de residentie vervullen. En toch, niets heeft ooit de werking van dat impopulaire boek, in kracht en in lengte van duur, overtroffen. De gedaante en het streven van alle wetenschappen is er door hervormd, en NEWTON is de weldoener der menschheid geworden, niet door te werken voor het groote publiek, maar door de vrucht van zijn denken tot hen te brengen, die de waarde er van konden beoordeelen. Zoo hebben akademiën van wetenschap nooit door het populaire, maar altijd door het streng wetenschappelijke gewerkt, dat „für die Menge Caviar" is, en al noemt onze minister ze instellingen van begrafenis, telkens is uit den dood ook hier het frissche leven ontkiemd. Vergunt mij een sprong over anderthalve eeuw heen, en van NEWTON op onzen kritischen minister. Ik ben in het jaar 1844, en ik hoor dienzelfden regeringspersoon, toen werkend lid van het oude begrafenisfonds, van het Koninklijk Instituut, een gespierd opstel voorlezen over „het hedendaagsche staatsburgerschap." Zeker is én het onderwerp én de strekking vrij wel in den geest van het volk, maar de spreker heeft met opzet een vorm gekozen, waardoor hij toonde liever alles te willen zijn, dan populair. Nog vijf jaren vroeger, in 1839, leest datzelfde lid een meesterlijke schets voor van een geschiedenis der Provinciaal-Burgerlijke wetgeving in onze republiek. Hier sloot zelfs de stof alle denkbeeld van popularititeit volkomen uit; denkt u eens die schets geadresseerd aan het groote publiek. Neen, de minister begreep het toen beter dan nu, dat een Akademie van Wetenschap in strijd met haar pligt zou handelen, als zij bij hare werken zich door de vraag liet leiden: valt wat ik lever wel in den smaak van het groote publiek? Kan het er wel op rekenen, vele koopers te vinden?

Vrij onverschillig zou die veranderde meening, die geheele

toon van geringschatting u zijn, wanneer de minister niet de man was, die op dit oogenblik de koorden uwer beurs in de hand heeft. Gelukkige Neoptolemus, die weinig mogt philosopheren, omdat hij zelf in meer geen lust had. Maar ongelukkige Akademie, die weinig moet werken, omdat men in den Haag van meer niet gediend wil zijn. SCHOPENHAUER zei het eens van de wijsbegeerte: eerst bindt men haar de handen, en dan klaagt men dat zij niet veel uitvoert. Zietdaar den toestand uwer Akademie van Wetenschappen. Omdat uw subsidie jaren lang voldoende is geweest, daarom meent de minister, dat gij er altijd mede uit moet komen, ofschoon het de eerste wijsheid van den staatsman is, dat met de omstandigheden ook de maatregelen moeten veranderen, dat met het tij de bakens worden verzet, en ofschoon er wel geen ervaringswaarheid duidelijker kan zijn dan deze, dat een instelling, die schulden heeft en die een aantal harer werken ongebruikt moet laten liggen, een te klein subsidie geniet. De minister dicht u een vreemde liefhebberij toe, een zucht die, voor zoover ik weet, nog nooit ééne enkele Akademie in de geheele wereld heeft bezield. Iedere Akademie is er altijd op uit, hetgeen zij heeft zoo spoedig mogelijk onder het oog der mannen van wetenschap te brengen; dat komt — uw bestuur ondervindt het maar al te dikwijls — ook met den wensch der schrijvers overeen. Maar van u alleen wil de minister het doen voorkomen, als hadt gij de belachelijke begeerte om geschriften „op te stapelen," om „een massa" te maken, „een achterstalligen hoop papieren," en dien dan „langzamerhand uit te geven." Wonder, dat geen enkel lid der Tweede Kamer een Credat Iudaeus Apella! heeft uitgeroepen. Een Akademie, met zulk een onnatuurlijk verlangen behebt, zou al een zeer merkwaardig verschijnsel zijn. Neen, gij maakt die massa, dien hoop, dien stapel papieren niet, maar alleen zij hebben er de schuld van, die u door geldgebrek dwingen, uwe werken op betere tijden te laten wachten, en die thans uw Bestuur tot het besluit gebragt hebben, voorloopig geen Verhandelingen in kwarto meer uit te geven, dat is, één van de werkzaamheden te staken, waartoe de Koning ons geroepen heeft.

Is de karigheid, waarmede men uwe instelling ondersteunt, misschien niet van onwil, maar van onvermogen het gevolg? De minister geeft aan de zaak den schijn, alsof verhooging van subsidie een hellend vlak is, waarop men al verder en verder naar beneden moet gaan. Is er, zoo meent hij, eens tweeduizend gulden gevraagd en verleend, waarom zal men dan niet op vier- of zesduizend aandringen? Zonderlinge meening. Alsof de grens niet werd aangewezen door de behoefte, en alsof het u of hem zoo moeijelijk kon vallen, door de ondervinding geleid, met naauwkeurigheid het juiste cijfer dier behoefte te bepalen. Men zal toch wel niet in den waan verkeeren, dat wetenschappelijke onderzoekingen als paddestoelen opgroeijen, veel meer dan lief is. De meesten uwer hebben voor de werken der Akademie zeer weinig, velen volstrekt niets geleverd; kan er wel duidelijker bewijs zijn, dat gij niet verlangt de pers van uw lettervruchten te doen zweeten, en er waarlijk geen gevaar bestaat, dat, als ge maar eens geld genoeg in handen hebt, er aan uw uitgeven geen grens zal zijn? Inderdaad, de geschiedenis der laatste jaren heeft voldoende geleerd, waar die grens te zoeken is. Die door een opregte begeerte om haar te vinden gedreven is, zal haar moeijelijk voorbij kunnen zien. En moet dan al de naauwkeurig bepaalde verhooging van uw subsidie geen tijdelijke, voor slechts één enkel jaar, zijn, maar, wat de minister met angst te gemoet ziet, een blijvende, wat nood? Of laat ik liever zeggen: des te beter. Het land zal die vermeerderde uitgave wel kunnen dragen, en vermeerdering van behoeften is waarlijk geen ramp, zoo het maar aan de middelen niet ontbreekt om er in te voorzien.

Maar wat behoeft gij in het geheel uit te geven? vraagt de minister. „De uitgave van hetgeen algemeen dient gekend te worden is op andere wijze dan ten koste van het land mogelijk," zoo luiden zijn eigen woorden. Gij kunt het naauwelijks gelooven. Hoe? Uwe Akademie is opgerigt, om „zoodanige wetenschappelijke onderzoekingen en ondernemingen te bevorderen, die slechts door zamenwerking van de beoefenaars der wetenschap en door ondersteuning der Regering kunnen tot stand

gebragt worden." Het is haar uitdrukkelijk tot pligt gemaakt, niet alleen te „beraadslagen over de wetenschappelijke mededeelingen harer leden en de slotsommen daarvan openbaar te maken," maar ook om „de uitgave van zoodanige belangrijke werken op zich te nemen, als anders voor den opbouw der wetenschap waarschijnlijk zouden verloren gaan." Aan beide uwe afdeelingen is het duidelijk voorgeschreven, Verhandelingen in kwarto en Verslagen en Mededeelingen in octavo in het licht te zenden, en daarin die stukken te plaatsen, die na een rijp onderzoek, waarvan de weg is aangewezen, die plaats waardig worden geacht. Zietdaar het mandaat, dat gij van den Koning ontvangen hebt. Het is uw pligt, uit uw subsidie, dus ten koste des lands, uwe werken uit te geven. Doch de minister roept u toe, dat, als zij het licht verdienen, hun uitgave wel anders dan ten koste van het land mogelijk is. Maar waarom een instelling niet opgeheven, wier mandaat men verscheurt? waarom den moed van den staatsman niet getoond, en den Koning voorgesteld een kostbaar lichaam te sloopen, dat in elk geval overtollig, in sommige gevallen zelfs als begrafenisfonds verderfelijk is? Of sints wanneer is uithongering de edelste wijze van oorlogvoeren?

Gelukkig munt de minister hier niet door groote consequentie uit. Want terwijl hij het éóne oogenblik verzekert, dat wat algemeen dient gekend te worden op andere wijze dan ten koste van het land kan worden uitgegeven, verklaart hij een oogenblik later, dat hij des noods aan uwe uitgaven de hulp van het Gouvernement wil schenken, de tusschenkomst der Regering, en dat uwe Akademie hem tot ondersteuning van groote werken altijd genegen zal vinden. Het is een gelukkige inconsequentie, en van hetgeen uwe Akademie niet kan uitgeven zal nu toch het een en ander buiten haar om het licht zien. Maar het is toch een zeer vreemde wijze van doen. Want juist dat wat de minister doen wil is in uw lastbrief u opgedragen. Gij zijt — ik las u de woorden van het organieke reglement reeds voor — geroepen om groote wetenschappelijke onderzoekingen en ondernemingen te bevorderen, en om werken uit te geven. En de minister zal u dwingen, om die be-

vordering en die uitgaaf telkens aan zijn oordeel, aan zijn goedvinden te onderwerpen? Zoo zult gij van een onafhankelijke commissie ad hoc in een zeer afhankelijke veranderen. Zal het ten voordeele der wetenschap zijn? Is een minister altijd een zoo veel beter beoordeelaar van hetgeen tot eer en tot bevordering der wetenschap zal strekken, dan een Akademie, waarin de meest gewaardeerde vertegenwoordigers van ieder studievak zitting hebben? Kan dit niet beweerd worden, is het niet als een natuurwet te beschouwen, dat zijne kennis de uwe overtreft, mag het dan billijk heeten, dat hetgeen door u is voorbereid en op touw gezet, hetgeen uwe leden vrijwillig in uwe vergadering bragten, het licht zie niet op uw last, maar op last van den minister? Is het billijk, dat uwe Akademie zich, naar 's ministers wensch, tot het drukken harer gewone handelingen bepale, maar, ofschoon zij juist tot het groote en omvangrijke geroepen is, alle werken van omvang bescheiden aan den minister overlate? Is het billijk, is het edel, op de lippen van landgenoot en vreemdeling deze taal te brengen: de kleinigheden gaan van de Akademie van Wetenschappen uit, maar al wat er groot is, ook op het veld der wetenschap, van het alomvattende ministerie van binnenlandsche zaken?

En toch, in die zucht om van u over te nemen ligt een onwillekeurige hulde aan uwe verdiensten, een erkenning dat gij iets tot stand weet te brengen wat zelfs een minister zich tot eer rekent op zijn naam over te schrijven. Zelfs in de fabel is het nooit aan de kraai, maar wel aan den paauw, dat men de veêren uitplukt. En zoo is de kleine, ligt vergeeflijke zwakheid, die zich hier vertoont, weêr uitnemend geschikt, om u in de overtuiging te versterken, dat gij geen ijdele taak verrigt, en dat, in den kring uwer werkzaamheid, de eer van het Vaderland met regt aan uwe zorg is toevertrouwd

Vergunt mij met die opbeurende gedachte te eindigen. Duidt het mij niet ten kwade, zoo ik langer tot u sprak dan uw Algemeene Voorzitter pleegt te doen. Had ik niets te zeggen gehad, ik had eenvoudig uwe Vergadering geopend en u tot het aanvangen uwer werkzaanheden uitgenoodigd. Maar door uwe keus en door de bekrachtiging des Konings dit jaar aan

het hoofd uwer instelling geplaatst, rekende ik mij verpligt, den aanval op uwe eer, zoo ligtvaardig ondernomen, af te slaan, en u te doen zien, hoe zwak de wapenen zijn die men tegen u keert. Mogt wat ik gesproken heb overeenstemmen met wat er in u omgaat.

Ik verklaar deze Algemeene Vergadering geopend.

I.

Op noodiging van den Voorzitter leest de Algemeene Secretaris het navolgende door hem ontworpen Verslag voor van den staat en de werkzaamheden der Akademie.

SIRE!

De Koninklijke Akademie van Wetenschappen heeft de eer Uwer Majesteit het verslag harer Werkzaamheden gedurende het afgeloopen jaar aan te bieden, waaruit moge blijken dat zij het gewigt harer roeping beseft, en daaraan met toewijding harer beste krachten tracht te beantwoorden.

De beide belangrijke voorwerpen aan hare behartiging sedert geruimen tijd opgedragen, de beveiliging onzer Havenwerken tegen de aanrandingen van den Paalworm en de verzakking der stad Nijmegen, bleven bij voortduring de ijverige en naauwlettende zorg van afzonderlijke Commissiën uitmaken. Wat de eerste aangelegenheid betreft, daarvan kan het 6de Verslag aan Uwer Maj. Minister van Binnenlandsche Zaken ingeleverd, getuigen; over de tweede leverden de Heeren J. P. Delprat en Conrad mede een 6de Verslag, dat in de *Verslagen en Mededeelingen* zal worden opgenomen.

De Commissie voor het Opsporen, het Behoud en het bekend maken van overblijfsels van Vaderlandsche kunst uit vroegere tijden bleef werkzaam, voor zoo ver hare beperkte geldmiddelen toelieten. Van vele zijden werden haar berigten verstrekt, van welke telkens bij de opgave van het verhandelde in de Zittingen der Letterkundige Afdeeling melding gemaakt

is. Het verslag over 1863/64 vond in het Jaarboek eene plaats met eene Bijlage van den Heer LEEMANS *over de kerk en toren te Dodewaard.*

De lijst der plaatsnamen, waarmeê de Afdeeling Letterkunde voortdurend zich bezig hield, werd voltooid en in eene afzonderlijke uitgave meer algemeen verkrijgbaar gesteld.

Van het Vervolg op van LOON's Penningwerk zal het IX^de^ Stuk weldra, uiterlijk in Julij van dit jaar, het licht zien, en de gedenkpenningen uit de jaren 1785—87 bevatten. De Commissie schat, dat met nog twee Stukken de taak haar door de Akademie opgedragen, zal zijn ten einde gebragt.

Van de Commissie voor het Charterboek wordt het Rapport nog ingewacht.

Veroorloofden wij ons ten vorigen jare, Sire, Uwer Maj. Regering verhoogden roem en luister te voorspellen van eene waardige deelneming aan de eventueele graadmeting in Midden-Europa, wij kunnen onze erkentelijke voldoening niet verheelen, dat het daarop door de Akademie afzonderlijk uitgegeven Vertoog van den Heer KAISER, met bijlage van den Heer L. COHEN STUART, onder den titel van: *de eischen der medewerking aan de ontworpen graadmeting in Midden-Europa voor het Koningrijk der Nederlanden toegelicht*, ingang mogt vinden en tot de gewenschte beschikkingen van hooger hand aanleiding gaf.

Hoe de zorg, om in dat opzigt bij andere beschaafde natieën niet achter te staan, levendig is en blijft, dat bewijst de uitnoodiging waarmede Uwer Maj. Minister van Koloniën de Natuurkundige Afdeeling der Akademie vereerde, om zich te belasten met de vergelijking van meetstaven, die zullen moeten dienen bij eene voorgenomen geodesische basismeting in onze Oost-Indiën; later werd door denzelfden Minister de voorlichting der Afdeeling gevraagd bij de vervaardiging, alsmede de eindelijke verificatie, van maten en gewigten ter voorziening in de behoefte van het IJkwezen in onze Koloniën — welke tweeledige taak zij met ingenomenheid aanvaardde en aan eene Commissie uit haar midden heeft opgedragen.

Nog raadpleegde de Minister van Binnenlandsche Zaken de Letterkundige Afdeeling over een voorstel van den Heer W.

STEPHANUS te Frankfort a/M., om mede te werken tot het zamenstellen van pasigraphische woordenboeken. Het daarop gegeven ongunstig advies komt gemotiveerd voor in het VIIIste Deel harer *V. en M.* bl. 212 en verv.

Eindelijk werd van dezelfde zijde de Natuurkundige Afdeeling verzocht, haar gevoelen te uiten aangaande een aanzoek van het zich noemende *Freie Deutsche Hochstift* mede te Frankfort a/M., dat van Regeringswege een deskundige mogt worden afgevaardigd naar het Congres van Natuuronderzoekers te Giessen van 18—24 Sept. des vorigen jaars, ten einde deel te nemen aan eene beraadslaging tot wijziging der Gregoriaansche Tijdrekening en het aanwenden eener poging bij het Russische Gouvernement, om hetzelve over te halen, de Juliaansche tijdrekening door die gewijzigde Gregoriaansche te doen vervangen. Hierop werd als de meening der Afdeeling, steunende op het eenparig gevoelen van twee harer Leden, de Heeren KAISER en STAMKART, geantwoord: dat er nog in lang geen behoefte bestond aan de bedoelde wijziging, maar dat het inderdaad van belang ware, zoo Rusland zich geneigd mogt betoonen de Oostersche tijdrekening te laten varen.

De Bijdragen in het afgeloopen jaar in de Vergaderingen der Letterkundige Afdeeling medegedeeld of aangeboden, hebben zich tot de Oudheidkunde, Vaderlandsche Geschiedenis en Taalkunde bepaald, met uitzondering van twee mededeelingen, die op een aangrenzend gebied tehuis behooren. De eene was eene voordragt van het Lid der Natuurkundige Afdeeling den Heer DONDERS: *Over de natuur, vorming en opteekening van Spraakklanken;* de andere eene Verhandeling van den Heer ROORDA: *Over een algemeen letterschrift*, waarin het stelsel van Prof. LEPSIUS bestreden, en de mogelijkheid eener betere oplossing van dat moeijelijke vraagstuk betoogd werd.

De Bijdragen van den Heer BOOT, *Over eenige plaatsen uit het XXIste Boek van* TI. LIVIUS, en van den Heer GOUDSMIT, *Over eene plaats van Ulpianus*, betroffen de verklaring van Ro-

meinsche schrijvers; zij werden in het IX^{de} Deels 1ste Stuk der *V. en M.* opgenomen.

De Heer LEEMANS gaf berigt van *Oudheidkundige Onderzoekingen op Java*, de Heer JANSSEN, van *Oudheidkundige ontdekkingen in Nederland.* Beider opstellen vindt men in de *V. en M.* D. VIII. St. 3 en D. IX. Stuk 1. Bij eene andere gelegenheid sprak de Heer JANSSEN nog *Over gegraveerde Steenen met Griekache Opschriften in het Kon. Kabinet te 's Gravenhage.*

Tot het gebied der Vaderlandsche Geschiedenis behooren de Verhandelingen van de Heeren FRUIN en ACKER STRATINGH. De laatstgenoemde trachtte uit de oude Friesche wetten het vroege bestaan van *marken* in Friesland te bewijzen (zie *V. en M.* D. IX. St. 1 bl. 49); terwijl de Heer FRUIN de aandacht der Afdeeling vestigde op een belangrijk politiek geschrift uit de veertiende eeuw van Philips van Leijden (*V. en M.* D. VIII. St. 3 bl. 220 vg.). De Heer VISSERING maakte nog opmerkzaam op drie eigenhandige geschriften van HUGO DE GROOT, die onlangs voor de boekerij der Leidsche Hoogeschool zijn aangekocht, waaronder een belangrijk werk *de jure praedae.*

De Germaansche en Nederlandsche taalstudie werd door den Heer TE WINKEL ter sprake gebragt, in eene Bijdrage *Over de beteekenis van het voorvoegsel* A; terwijl later door hem gehandeld werd *Over eene klasse van uiterst bedorvene uitdrukkingen in onze taal, die gemakkelijk tot haar vroegeren onberispelijken vorm kunnen teruggebragt worden* — zie *V. en M.* D. VIII. St. 2 bl. 177 en D. IX St. 1 bl. 33.

Aan de verdiensten der Leden I. A. NIJHOFF en J. BAKE, van wier overlijden in het vorige Verslag melding gemaakt is, werd door de Heeren G. H. M. DELPRAT en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK hulde gebragt. Terwijl het Levensberigt van NIJHOFF onverwijld ten behoeve van het Jaarboek werd afgestaan, betreuren wij dat de uitvoerige beschouwing van BAKE's leven en werken daarvoor nog niet is aangeboden. Wij vleijen ons met de hoop, dat de Schrijver alsnog aan den wensch der Akademie voldoen zal, en dat aan de nagedachtenis van dat waardige Lid geen duurzame eerzuil in onze werken zal ontbreken.

De aard der werkzaamheden bij de Afdeeling der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen was wederom als gewoonlijk zeer uiteenloopend.

Op het gebied der Zuivere Wiskunde hebben wij te vermelden van den Heer Bierens de Haan, behalve eene voor de *V. en M.* aangeboden *Achtste Bijdrage tot de Theorie der bepaalde Integralen*, twee mededeelingen aangaande den vorm en inhoud zijner *Nouvelles Tables d'Intégrales définies.* Was het voor den Nederlandschen naam in het buitenland een roemrijk teeken van waardeering, dat de ruime oplaag van een werk van zulk een omvang en speciaal karakter als de Integraal-tafels, binnen betrekkelijk korten tijd bleek uitgeput, zoodat een herdruk noodzakelijk werd: te meer leed zou het ons gedaan hebben, dat de Akademie, in aanmerking van hare karige dotatie, niet bij magte was dien te bezorgen, bijaldien niet Uwe Maj. bij gunstige beschikking den schrijver zelven tot dien herdruk in staat gesteld had.

Tot de toepassing der Wiskunde op Sterre- en Zeevaartkunde overgaande, hebben wij de Heeren Hoek en Brutel de la Rivière te noemen. De een leverde eene *ephemeride van de planeet Proserpina, gegrond op verbeterde elementen,* en in de laatste Vergadering een hoogst belangrijk *betoog van de waarschijnlijkheid dat er stelsels van kometen bestaan;* de ander eene *critische beschouwing eener vermeende nieuwe oplossing van het vraagstuk der lengte-bepaling op zee.*

In het vak der Hydrographie deed de Heer Conrad eene belangrijke mededeeling omtrent den aanleg en de voltooijing der kunstrivier *de nieuwe Merwede*, waarin onze Waterstaat zich een grootschen triomf bereidde op den waterwolf dien hij met zoo goed gevolg bestrijdt.

Op het gebied der Geologie bood de Heer Staring eene Bijdrage aan *Over zanddiluvium* (Sable Campinien) *in Noord-Duitschland en België*, en ontwikkelde bij eene andere gelegenheid de gronden, waarop hij de voortzetting eener putboring te Goes in de cellulaire gevangenis had aangeraden, ofschoon men reeds op 60 el diepte gekomen was, zonder nog zoet water te vinden.

Dr. VERVER te Maastricht, door geen titel aan de Akademie verbonden, deelde der Afdeeling de resultaten mede van een door hem ingesteld onderzoek naar *de oorzaak van het plotseling ontstaan eener heete dampbron in Limburg, tusschen de dorpen Sittard en Urmond.*

De Heer VAN DER BOON MESCH maakte zijne chemische kennis dienstbaar aan de beoordeeling van twee vulcanische aschsoorten te Soerakarta en Pelantoengan gevonden, en door den Heer Dr. J. A. VAN DISSEL, 2den Stads geneesheer te Samarang, welwillend overgezonden.

Over de *Scheikunde der olieverwen* onthaalde de Heer G. J. MULDER de Afdeeling op eene belangrijke bijdrage.

Op het gebied der algemeene natuurkunde maakten zich verdienstelijk de Heeren VON BAUMHAUER, door de beschrijving van eene verbeterde inrigting der Volumenometers ter bepaling van het soortelijk gewigt der ligchamen; VAN DER WILLIGEN, door het aanbieden eener Tweede Verhandeling *Over de Coëfficiënten van mengsels van zwavelzuur en water;* J. BOSSCHA JUNR, *door zijne opmerkingen over den invloed der Temperatuur op de electromotorische kracht van Voltasche ketens, en* VAN REES, door een vertoog *Over de beteekenis van het woord Spanning in de leer der Electriciteit*, te vinden in het Iste Deel van de Nieuwe Reeks der *V.* en *M.*

De meteorologie werd vertegenwoordigd door de Heeren VAN GOGH en BUYS BALLOT. Eerstgenoemde leverde eene Bijdrage *Over de weêrsgesteldheid van Japan*, bestemd voor de *V. en M.* Laatstgemelde sprak *over den invloed der Maan op de Temperatuur*, en ging daarbij na, in hoe verre lang en met zorg voortgezette waarnemingen daarvan getuigenis aflegden.

De Heer DONDERS bewoog zich op physiologisch gebied en handelde: *Over het onderscheid tusschen buik- en borstademhaling en over de trillingen op verschillende plaatsen van het stem-* en *spraakorgaan.*

De Heer VAN HASSELT deed verslag van toxicologische onderzoekingen, door hemzelven en Dr. RIENDERHOFF in het werk gesteld *op Petroleum*, en onlangs *op Aniline-kleurstoffen*, welke laatste hem aanleiding gaven, de noodzakelijkheid aan

te dringen van openbaar geneeskundig toezigt zoo op de aniline-fabriken als op de technisch-oeconomische aanwending der koolteerverwen.

In verband ook met de hygiëne stond de mededeeling van den Heer Halbertsma aangaande het ontstaan en de ontwikkeling van bandwormen, door hem in een aantal gevallen te Leiden nagevorscht.

De Heer van Geuns sprak: *Over Temperatuursverhooging bij ziekten*, waarvan hij de verklaring in het bloed meende te moeten zoeken.

Ons thans op het veld der natuurlijke geschiedenis begevende, hebben wij in het vak van Botanie te vermelden: Bijdragen van den Heer Miquel, *Over de Piperaceae van N. Holland* en *eene Synopsis Specierum Casuarinae*, alsmede van den Heer C. A. J. A. Oudemans, *Beschouwingen aangaande den aard der werktuigen waarmede de zoogenoemde overblijvende planten in den grond overwinteren.*

Entomologische mededeelingen gaven de Heeren Snellen van Vollenhoven en Cl. Mulder ten beste, handelende de een *over de laatste verzendingen uit Oost-Indië aan de entomologische Afdeeling van 's Rijks Museum voor natuurlijke geschiedenis*, de ander *Over Toxodera denticulata Aud. Serv.* — beide bestemd voor de *V. en M.*

Tot het gebied der vergelijkende ontleedkunde behoort de Bijdrage van den Heer P. Harting: *Over het Episternum bij de verschillende classen van gewervelde dieren;* — waaraan zich, als op anthropologie meer of min betrekking hebbende, geleidelijk aansluit de *Beschrijving*, door den Heer Halbertsma, van een door onzen Correspondent den Heer Swaving overgebragten Oost-Indischen Idiotenschedel, waaraan hij deed opmerken, hoe zeer de menschelijke vorm tot den dierlijken typus kan teruggaan. Ons medelid sprak later: *Over het voorkomen, de genese en de morphologische beteekenis van den Condylus tertius aan het achterhoofd van den mensch,* in 't geheel zelden aan te treffen, maar bepaaldelijk bij de bewoners van den Oost-Indischen Archipel; terwijl eindelijk de Heer J. van der Hoe-

VEN voor de *V. en M. eene Beschrijving* aanbood *van schedels van inboorlingen der Carolina-eilanden.*

Van de vijf Latijnsche gedichten, die voor den laatsten wedstrijd, in gevolge der beschikking van wijlen den Heer J. H. HOEUFFT uitgeschreven, ingezonden waren, is er geen bekroond geworden. Het gedicht van den Heer J. VAN LEEUWEN, dat ten vorigen jare het uitgeloofde goud was waardig gekeurd, werd met twee andere Latijnsche verzen, waaraan eene eervolle vermelding was toegekend geworden, in één bundel uitgegeven.

Hiermede Sire, eindigt de zamenvatting van de werkzaamheden der Akademie, verrigt van de maand April des jaars 1864 tot en met dezelfde maand des loopenden jaars. Binnen dat tijdsverloop zijn verschenen van de *Verslagen en Mededeelingen* der Letterkundigen Afdeeling het 2de en 3de stuk van het VIIIste, alsmede het 1ste stuk van het IXde Deel; van die der Natuurkundige Afdeeling het 2de en 3de stuk van het XVIIde Deel, terwijl het 1ste stuk van het 1ste Deel eener nieuwe Reeks binnen eenige dagen de pers verlaat. De Verhandeling van den Heer G. DE VRIES Az. tot staving van de door hem ontworpen en daarbij gevoegde kaart van Hollands Noorderkwartier in 1288, werd afgedrukt en maakt met de vroeger vermelde van den Heer SLOET den inhoud van het IIIde Deel der Verhandelingen van de Afdeeling Letterkunde uit. Eene Latijnsche Verhandeling van den Heer HOLWERDA, *Over de Hellenica van Xenophon*, wacht op de uitgave, die door gebrek aan geldmiddelen vertraagd wordt. Van de Afdeeling Natuurkunde is het Xde Deel der werken in 4° met de Verhandeling van den Heer VERDAM, *Over de toepassing van het beginsel van d'Alembert*, aangevuld en gesloten en heeft het licht gezien, terwijl van het XIde Deel de druk der Verhandelingen van den Heer P. HARTING, *Notices sur l'Orthragoriscus Ozodura*, en van den Heer C. A. J. A. OUDEMANS, *Annotationes criticae in cupuliferas nonnullas Javanicas* voltooid is,

zoodat er nu nog twee, van de Heeren VAN DER WILLIGEN en MILLIES de uitgave verbeiden.

Met het III^{de} Deel van Hippocrates is de veel omvattende arbeid van den Heer F. Z. ERMERINS in zijn geheel door den druk gemeen gemaakt; ofschoon we ons vergeefs hebben gevleid, hetzelfde heugelijke berigt ook ten aanzien van *Simplicius de Coelo* te zullen kunnen mededeelen, zoo schijnt de tijd nu toch niet meer verre af, dat die lang gekoesterde wensch bevredigd zal worden.

De Boekerij heeft wederom, in ruil tegen de werken, aanzienlijke aanwinst gedaan. Een aantal boekdeelen werden ingebonden, waaraan dringende behoefte bestond. Aan den Catalogus werd ijverig voortgearbeid.

De Akademie heeft het afsterven te betreuren van een buiten- en een binnenlandsch Lid, behoorende tot de Letterkundige Afdeeling, de Heeren C. ULLMANN te Carlsruhe en S. KARSTEN, aan wiens nagedachtenis de Heer BOOT eene welverdiende hulde heeft toegebragt, opgenomen in het *Jaarboek* voor 1864.

De Natuurkundige Afdeeling zag zich een rustend Lid, den Heer H. G. SEELIG, en twee Correspondenten, de Heeren F. W. JUNGHUHN en G. WASSINK, ontvallen. Het zij ons vergund Sire, in een paar regelen die verdienstelijke mannen te herdenken.

Toen SEELIG op reeds ver gevorderden leeftijd, bij de instelling dezer Akademie, tot Lid daarvan benoemd werd, was dat een eerbewijs den waardigen Hoofd-Officier met regt toekomende, aan wien de wetenschappelijke opleiding onzer dapperen zoo veel verpligting had. Handhaafde hij toch op uitstekende wijze, door zijne kalme onvertsaagdheid en waren heldenmoed, bij de roemruchte verdediging van Antwerpens Citadel vooral gebleken, waarvan hij de ziel was, de Nederlandsche krijgsmanseer: niet minder ijverde hij door voorbeeld en door leer voor hetgeen den krijgsman, evenzeer als ieder mensch, tot lof verstrekt, voor verstandsontwikkeling en beschaving. Aan hem, benevens

aan zijn trouwen wapenbroeder en vriend, die hem ter zijde stond, is de Kon. Militaire Akademie hare degelijkheid en voortreffelijkheid in de eerste plaats verschuldigd. Tot aan den laten avond van zijn werkzaam leven, hield nog de bearbeiding van zijnen Artillerie-atlas, waarvan een viertal jaren geleden de eerste Afdeeling *Techniek* met 128 platen in het licht verschenen was, hem bezig; het tweede deel, *de Tactiek*, bleef echter onvoltooid achter. Met leedwezen vervult ons de gedachte, dat de beminnelijke oude man onze vergaderingen, die hij met groote belangstelling bij wijlen bezocht, niet meer zal opluisteren.

Junghuhn leverde een ander bewijs op van hetgeen een vaste wil vermag, ook onder ongunstige omstandigheden. Zijn brandende dorst naar kennis, zijn open zin voor natuurschoon, zijn stoute ondernemingsgeest: zij zijn eene menigte van zwarigheden te boven gekomen; zij hebben ons omtrent de physische en ethnographische gesteldheid onzer Oost-Indische Coloniën een hoogst belangrijk licht ontstoken; zij hebben de wetenschap met een schat van aldaar verzamelde natuurvoorwerpen verrijkt, die eerst door de vereende krachten van een Haszkarl, Göppert, Miquel en anderen in volle waarde vermogt gekend te worden; zij hebben hemzelven een roemrijken naam verworven.

Mag het een voorregt heeten voor den natuuronderzoeker, zich zoo onverdeeld te kunnen toewijden aan zijn geliefkoosd vak van studie, dubbele aanspraak op hoogachting had hij, die met gedeeltelijke opoffering van het genot dat eene gelukkige beoefening daarvan aanbiedt, met zijn verkregen kunde woekerde, om ze dienstbaar te maken aan de verzachting en vermindering van het leed, hetwelk de beteugeling van wanorde en onrust in onze overzeesche bezittingen noodzakelijk aankleeft. Hulde daarom in geen mindere mate aan den edelen Wassink, die gedurende meer dan dertig jaren, in verschillende rangen, ten laatste als Inspecteur, voor de geneeskundige dienst in Neêrlandsch Indië zijne trouwhartige en doeltreffende zorgen veil had.

Wèl mag het dus een groot verlies worden geacht dat de

Akademie in den afgeloopen jaarkring ondervond, en des te meer welkom was ons de door Uwe Majesteit verleende bekrachtiging der door ons gedane benoemingen tot Leden, van de Heeren W. G. Pluygers, A. Heynsiüs en M. Hoek.

Mogt dit Verslag Sire, door Uwe Majesteit met gunstig welgevallen worden opgenomen.

Het voorgelezen ontwerp wordt door de Vergadering goedgekeurd en vastgesteld. Het Verslag zal den Koning en, in afschrift, den Minister van Binnenlandsche Zaken worden aangeboden.

II.

De Algemeene Secretaris legt, ingevolge Art. 12 van het Organiek Reglement, de Rekening en Verantwoording over van het geldelijk beheer, loopende van 1°. April 1864 tot Ultimo Maart 1865.

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, van primo April 1864 tot ultimo Maart 1865 gehouden beheer, volgens art. 12 van het Organiek Reglement alsmede § 30 en § 37 van het Reglement van Orde, goedgekeurd in de Algemeene Vergadering der maand April 1865.

Ontvangsten.

Saldo op nieuwe Rekening.		*f*	71.18
Subsidiën vier quartalen, elk à *f* 3500.—	*f* 14000.—		
af zegel en leges	〃 1.44		
		〃	13998.56
Verkocht Indisch Stroo.		〃	14.—
Van den Heer van der Post voor verkochte boekwerken, volgens Rekening-Courant.		〃	332.67
Overgeschreven van de rekening van het Fonds Simplicius.		〃	1500.—
Totaal		*f*	15916.41

Uitgaven.

1. Reis- en Verblijfkosten aan H.H. Leden buiten Amsterdam woonachtig.

Letterkundige Afdeeling.	f 1267.—	
Natuurkundige 〃	〃 1382.—	
		f 2649.—

2. Jaarwedden.

Jaarwedde,	Algemeene Secretaris. . .	f 1000.—	
〃	Secretaris Letterk. Afd. . .	〃 500.—	
〃	Klerk	〃 900.—	
〃	Custos.	〃 700.—	
			f 3100.—

3. Onkosten der Commissie voor den Paalworm.

Rekening	van	den Heer von Baumhauer.	f 28.80	
〃	〃	Kuperus	〃 29.20½	
〃	〃	Janzen Cz.	〃 21.61½	
〃	〃	Salverda	〃 25.—	
〃	〃	de Kruyff.	〃 25.—	
〃	〃	Evers	〃 9.74	
〃	〃	Greeve.	〃 12.45	
				f 151.81

4. Onkosten der Commissie voor de daling van den bodem in Nederland.

Rekening van Leijer en Uurbanus voor het berekenen van Tabellen . . . . f 90.—

5. Onkosten der Commissie voor de Vervolgen op van Loon's Penningwerk.

Rekening van den Heer Dirks . . . . f 42.81

Transportere f 6033.62

Per transport *f* 6033.62

6. Onkosten der Commissie tot het opsporen, het behoud en het bekendmaken van Overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden.

Rekening van den Heer Leemans		*f* 100.—

7. Onkosten der Commissie voor het Charterboek.

Rekening van den Heer Bakhuizen van den Brink.	*f* 273.—	
〃 〃 Beger	〃 27.—	
		f 300.—

8. Onkosten der gewone Vergaderingen.

Uitgaven op een Notitieboekje maandelijks met den Custos verrekend		*f* 255.30

9. Kleine Drukloonen.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker. . .	*f* 133.50	
〃 〃 van Wouw, Lithograaph. . . .	〃 81.—	
		f 214.50

10. Bureau.

Rekening van Kramer, Kantoorbehoeften. . .	*f* 51.75	
〃 〃 Cramer, 〃 . . .	〃 5.70	
〃 〃 Spijker, 〃 . . .	〃 2.30	
〃 〃 Eichhorn, Boekbinder	〃 4.80	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Custos verrekend	〃 46.44	
		f 110.99

11. Expeditie, Frankeren en Vrachten.

Rekening van v. d. Woude en Luber, Cargadoors, voor expeditiekosten . . .	*f* 81.80	
〃 〃 Frerichs	〃 10.69	
〃 〃 Evers, voor het maken van kisten.	〃 38.68	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje, maandelijks met den Custos verrekend.	〃 273.42½	
	404.59½	
Af Restitutie van vracht van Genootschappen. .	〃 6.20	
		f 398.39½

Transportere *f* 7412.80½

Per transport *f* 7412.80½

12. Huishoudelijke Uitgaven.

Rekening van Ples en Berger, turf en hout . .	*f*	167.80	
〃 〃 Gessert, steenkolen.	〃	14.40	
〃 〃 Verdonck, gaz-coke.	〃	9.80	
〃 〃 Osterhaus, smid.	〃	35.55	
〃 〃 van der Vliet, duinwater. . . .	〃	13.—	
〃 〃 Snater, schilder.	〃	15.50	
〃 〃 Snel, Hovenier	〃	40.—	
〃 〃 Tonino, schoorsteenveger. . . .	〃	11.—	
〃 〃 Personele belasting.	〃	42.07	
Kleinere uitgaven op een notitieboekje maandelijks met den Custos verrekend.	〃	429.47	
			f 778.59

13. Mobilair.

Rekening van den Ouden, kastemaker. . . .	*f*	106.—	
〃 〃 van Wessem, behanger	〃	48.—	
〃 〃 Santbergen, lijstemaker	〃	12.25	
〃 〃 Evers, timmerman.	〃	32.19	
〃 〃 Hopman	〃	1.20	
			f 199.64

14. Drukloonen.

Verhandelingen.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker, Afd. Nat.	*f*	309.50
〃 〃 de Roever Kröber, Drukker, Afd. Lett..	〃	674.50
〃 〃 van der Post, innaaijen, Afd. Nat.	〃	233.—
〃 〃 Miechielsen, Lithograaph, Afd. Nat.	〃	256.50
〃 〃 van de Weijer, Lithograaph, Afd. Nat. . . .	〃	400.—
〃 〃 Eckstein, Lith., Afd. Lett.	〃	504.—
		f 2377.50

Transporteren *f* 2377.50

Transporteren *f* 8391.03½

Per transport *f* 8391.03½

Per transport van *Verhandelingen*. *f* 2377.50

Verslagen en Mededeelingen, enz.

Rekening van de Roever Kröber, Drukker, Afd. Nat.	*f* 1690.—		
〃 〃 de Roever Kröber, Drukker, Afd. Lett.	〃 409.25		
〃 〃 de Roever Kröber, Drukker, Jaarboek	〃 405.40		
〃 〃 van der Post, innaaijen, Afd. Nat.	〃 190.02½		
〃 〃 van der Post, innaaijen, Afd. Lett.	〃 101.75		
〃 〃 van der Post, innaaijen, Jaarboek.	〃 41.—		
〃 〃 van der Post, aan Lithographiën, Afd. Nat. . . .	〃 20.—		
〃 〃 van der Post, aan Lithographiën, Afd. Lett. . . .	〃 23.—		
〃 〃 van de Weijer, Lithogr.	〃 271.50		
〃 〃 van Wouw, Lithograph., Afd. Nat.	〃 70.—		
〃 〃 van Wouw, Lithograph., Afd. Nat.	〃 154.—		
〃 〃 van Wouw, Lithograph., Afd. Nat.	〃 26.50		
〃 〃 Wendel, Lithographiën, Afd. Nat.	〃 56.90		
〃 〃 Lobatto, Lithograaph, Afd. Nat.	〃 12.—		
〃 〃 Hooiberg, Lithograaph, Jaarboek.	〃 35.—		
〃 〃 Roest, Correctie	〃 206.—		
〃 〃 Jeanneret, 〃 〃	〃 3.50		
Assurantie voor boekwerken bij van der Post.	〃 5.32		
		f 3721.14½	
			f 6098.64½
		Transportere	*f* 14489.68

Per transport *f* 14489.68

15. Bibliotheek en Catalogus.

Aangekochte Boekwerken.

Rekening	van	van der Post.	*f*	24,90
"	"	Caarelsen.	"	66.60
"	"	v. Bakkenes.	"	20.50
"	"	Noordendorp.	"	18.25
"	"	Joh. Muller	"	28.40
"	"	Fred. Muller.	"	63.48
"	"	Quaritch, te Londen. .	"	210.70
"	"	Schmidt, te Halle. . .	"	205.66
"	"	Staats-Courant. . . .	"	15.—
				f 653.49

Inbinden, enz.

Rekening	van	van Rossum, inbinden.	*f*	132.90
"	"	Eichhorn, "	"	168.40
"	"	Funke, catalogiseren. .	"	100.—
"	"	van Wouw, Lithograaph.	"	14.—
"	"	v. d. Haas, buitengewone werkzaamheden aan de Boekerij.	"	100.—
"	"	Greeve, idem. . . .	"	100.—
"	"	Assurantie der Boekerij.	"	35.88
				f 651.18

f 1304.67

16. Diverse Uitgaven.

Nieuwjaars- en kermisgift aan de dienstbode van den Custos. . . . . *f* 10.—

Saldo op nieuwe rekening " 112.06

Totaal *f* 15916.41

REKENING en **VERANTWOORDING** van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over het jaar 1864 gehouden beheer van het

LEGAAT VAN HOEUFFT.

Ontvangsten.

Saldo van het jaar 1863/64.			ƒ 428.86
6/m. Interest van ƒ 30500, 2½ pCt. W. S. . . .		ƒ 381.25	
Af 1 pCt. prov.	ƒ 3.81		
Saldobillet . .	〃 05		
		〃 3.86	
			〃 377.39
6/m. Interest van ƒ 30500, 2½ pCt. W. S.		ƒ 381.25	
Af 1 pCt. prov.	ƒ 3.81		
Saldobillet	〃 05		
Visa	〃 30		
		〃 4.16	
			〃 377.09
		Totaal	ƒ 1183.34

Uitgaven.

Rekening van Greeve, voor frankeren van Programma's . .	ƒ 6.95
〃 〃 de Roever Kröber, Drukker.	〃 99.50
〃 〃 van der Post, inbinden, enz.	〃 114.25
〃 〃 den Heer van Leeuwen, bekrooning.	〃 120.—
〃 〃 〃 〃 Matthes.	〃 1.20
〃 〃 〃 〃 Boot.	〃 19.25
〃 〃 Elion, graveur.	〃 50.—
Saldo op nieuwe rekening.	〃 772.19
Totaal	ƒ 1183.34

REKENING en VERANTWOORDING van het, door den Algemeenen Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, over het jaar 1864/65 gehouden beheer van het Fonds bestemd tot bekostiging der

UITGAVE VAN SIMPLICIUS

ONTVANGSTEN.

Saldo van het jaar 1863/64.	*f*	796.39
4 Coupons Amort. Syndicaat elk à *f* 17.50.	″	70.—
4 ″ ″ ″ ″ à ″ 17.50.	″	70.—
Verkoop van 4 stuks Amort. Syndicaat		
à 90½ pCt. . . . *f* 3620.—		
Interest 3/29 d. . ″ 46.28		
f 3666.28		
Af 1/8 pCt. prov. ″ 5.—	″	3661.28
Totaal	*f*	4597.67

UITGAVEN.

Rekening van Kemink en Zoon, Drukker van Hippocrates III.	*f*	2288.58
Rekening van Greeve, vrachten, frankeren, enz.	″	9.80
″ ″ Eichhorn, Boekbinder.	″	59.—
Afgeschreven en overgebragt op de rekening der Akademie.	″	1500.—
Saldo op nieuwe rekening	″	740.29
Totaal	*f*	4597.67

De Algemeene Secretaris draagt daarop de navolgende Memorie van Toelichting voor:

Memorie van Toelichting bij de Rekening van den Algemeenen Secretaris.

Bij de rekening der Akademie over het afgeloopen dienstjaar, die ik de eer heb over te leggen, valt, wat de ontvangsten aangaat, op te merken: dat het subsidie voor de Paalworm-Commissie groot *f* 100 te laat is ingekomen, zoodat hetzelve

op de rekening van het volgende jaar zal dienen voor te komen, hetgeen trouwens nog eens gebeurd is, zie de Jaarboeken van 1862 en 1863. Voorts is de opbrengst van verkochte boekwerken ditmaal zeer tegengevallen en ƒ567.33 beneden de raming gebleven, iets dat, behalve aan het verminderd debiet van *Verslagen en Mededeelingen*, hieraan vooral moet worden toegeschreven, dat er in de laatste twee jaren weinig of geen *Verhandelingen* het licht zagen. Een en ander heeft teweeggebragt, dat, na aftrek eener kleine toevallige bate van ƒ 14 en een naauw noemenswaard verschil van 4 centen op de inning der Rijkssubsidiën, het cijfer der ontvangsten ƒ653.29 minder beliep dan men verwacht had. Bezwaarlijk kon de uiterste bekrimping van onvermijdelijke uitgaven daaraan te gemoet komen, gelukkig daarom, dat de Commissie tot de voortzetting van VAN LOON's penningwerk slechts over een zeer gering bedrag van de te haren behoeve uitgetrokken som heeft beschikt, en tevens de vergoeding van reis- en verblijfkosten der Leden een totaal van ƒ 151 minder heeft gevorderd dan geraamd was. Daarenboven is op een aantal posten nog iets bezuinigd geworden, meer dan een paar andere, die der Paalworm-Commissie en van het Mobilair, hetgene toegestaan was overschreden, zoodat aan Bibliotheek en Uitgave van Werken niets behoefde te kort gedaan te worden.

Daarbij kwam dat de kosten van het derde deel van den nu voltooiden Hippocrates c[a] ƒ 1000 minder bedroegen dan waarop die geschat waren geworden. Men zal zich herinneren, dat de Algemeene Vergadering van 26 April 1862 eene Commissie van vier Leden benoemde, waaraan werd overgelaten het beramen van maatregelen, welke voor het vervolg tot eene goede finantiëele regeling konden voeren, en zulks ook met het oog op het fonds SIMPLICIUS, dat binnen korten tijd zou moeten worden aangesproken en welligt een batig saldo zou overlaten. Die Commissie heeft daarop in overleg met het Bestuur goedgevonden om, wat er van gemeld fonds geacht kon worden niet noodig te zullen zijn voor den *Hippocrates* en het werk *de Coelo*, tot schulddelging te bestemmen. Mijn Voorganger, wijlen de Heer VROLIK, schatte met prijzenswaardige omzigtig-

heid het beschikbare overschot op *f* 3000; dat bedrag werd mitsdien op de Algemeene Rekening der Akademie overgeschreven, en heeft tot het bedoelde einde gestrekt. Nu echter blijkt het, dat er nog wel eene som van *f* 1500 daarenboven had kunnen worden afgezonderd, zonder dat er eenige de minste vrees bestond, dat hetgene de uitgave van *Simplicius* nog vorderen zal, niet in ruimte kan worden bestreden.

Ik heb daarom gemeend, thans reeds verder gevolg aan de beslissing van voormelde Commissie te moeten geven, en gezegd bedrag doen dienen tot het vereffenen van schuldvorderingen ten laste der Akademie, wegens drukloonen van *Verhandelingen* en *Verslagen en Mededeelingen*. Daarbij is niet door mij uit het oog verloren de bepaling door meergenoemde Commissie gemaakt, dat de te besteden gelden ten behoeve van elke van de twee Afdeelingen, Letter- en Natuurkunde, zich zoo na mogelijk moesten verhouden als een tot twee; zooals de navolgende nota kan getuigen:

Splitsing van den post van Uitgaven voor drukloonen etc., groot.		*f* 6098.64½
Af voor het Jaarboek aan de Roever Kröber.	*f* 405.40	
〃 van der Post. .	〃 41.—	
〃 Lithographie. . .	〃 35.—	
Assurantie boeken bij van der Post. . . .	〃 5.32	
		〃 486.72
	rest	*f* 5611.92½
	waarvan ⅓ =	*f* 1870.64

Afdeeling *Letterkunde.*

Aan de Roever Kröber. . .	*f* 674.50	
〃 Lithogr., kaart de Vries.	〃 504.—	
〃 de Roever Kröber. . .	〃 409.25	
〃 van der Post, innaaijen.	〃 101.75	
〃 Lithographie.	〃 23.—	
〃 v. d. Weijer, lithograph.	〃 49.—	
〃 Roest, correctieloon . .	〃 72.—	
		f 1833.50
	Transportere	*f* 1833.50

Per transport *f* 1833.50

Afdeeling *Natuurkunde.*

Aan	de Roever Kröber. . .	*f*	309.50	
"	van der Post	"	233.—	
"	v. d. Weijer, lithograaph.	"	222.50	
"	de Roever Kröber. . .	"	1690.—	
"	Div. Lithographen. . .	"	995.90	
"	van der Post	"	190.02½	
"	Roest, correctieloon . .	"	134.—	
"	Jeanneret, "	"	3.50	
				" 3778.42½
				f 5611.92½

Al de rekeningen van 1863, op twee na, van buitenlandsche boekverkoopers, die te zamen niet hooger loopen dan c^a^ *f* 100, zijn alsnu vereffend. Er blijven voorts nog ter afdoening over schuldvorderingen van 1864, tot een bedrag in al van *f*3448.25.

De geldelijke aangelegenheden der Akademie zijn dus niet achteruit gegaan. Zuiver is intusschen de stand van zaken eerst dan te noemen, gelijk in het Rapport van de Commissie ter Algemeene Vergadering van 1863 teregt werd aangemerkt, als de sommen bij de begrooting van eenig jaar toegestaan, gebezigd worden om de uitgaven van dat eigen jaar te dekken. Doch om daartoe te geraken, zal de Akademie er streng de hand aan moeten houden, om vooreerst althans af te zien van de uitgave van kostbare Verhandelingen, waartoe hare dotatie, karig als zij tot hiertoe gebleven is, haar in 't geheel naauwelijks, bij zeldzame exceptiën altoos, in staat stelt.

Het beheer van het fonds Simplicius heeft geen toelichting noodig. Tot het betalen van het aan de Heeren Kemink en Zoon verschuldigde voor het derde deel van *Hippocrates* zijn de nog voorhanden vier stuks Amortisatie-Syndicaat tegen een niet ongunstigen koers gerealiseerd, en op deze rekening *f* 1500 afgeschreven, waarvoor die van de Akademie gedebiteerd is geworden. Wij willen hopen, dat weldra het fonds zelf geamortiseerd zal zijn.

Het Legaat Hoeufft heeft, wegens de bekrooning die ten verleden jare plaats vond, geen vermeerdering door aankoop toegelaten, waartoe echter eerdaags weêr zal behooren te worden overgegaan.

Amsterdam, 1 April, 1865. C. J. MATTHES.

De Voorzitter verleent het woord aan de Commissie door de twee Afdeelingen der Akademie, overeenkomstig § 37 der Algemeene Bepalingen, benoemd tot het nazien der gemelde rekening met de daarbij behoorende bescheiden. Haar Rapport luidt als volgt:

De ondergeteekenden, Leden der Commissie uit de beide Afdeelingen der Akademie van Wetenschappen, tot het onderzoeken der Rekening en Verantwoording van den Algemeenen Secretaris, over het dienstjaar 1864/65, hebben de eer, het volgende Verslag uit te brengen.

Aan de Commissie is gebleken, dat zoowel de algemeene rekening, als die van het Fonds van SIMPLICIUS en van het Legaat van HOEUFFT goed en naauwkeurig gehouden is. De ontvangsten op deze rekeningen zijn, zoover de Commissie heeft kunnen nagaan, behoorlijk verantwoord, de posten van uitgaaf zijn voldoende door kwitantiën gedekt. De Commissie aarzelt dus niet, aan de Vergadering voor te stellen, die rekeningen goed te keuren en den Secretaris dank te zeggen voor zijn beheer: voorts, den Voorzitter te magtigen, de rekeningen te onderteekenen, een afschrift daarvan op te zenden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en ze op te nemen in het Proces-Verbaal der Zitting.

De Commissie acht zich echter geroepen, op het voetspoor van hare voorgangsters, enkele opmerkingen aan de Akademie mede te deelen, waartoe haar onderzoek aanleiding gegeven heeft.

De eerste heeft betrekking tot eene vergelijking tusschen de ten vorigen jare opgemaakte begrooting en de thans overgelegde algemeene rekening.

In de Memorie van Toelichting door den Algemeenen Secretaris bij deze rekening gegeven, is reeds aangewezen, dat de werkelijke ontvangsten ruim *f* 650 beneden de raming gebleven zijn. Dit verschil ontstaat: 1°. door het te laat inkomen der subsidie van *f* 100, ten behoeve der Paalworm-Commissie, en zal alzoo voor dit bedrag op de nieuwe rekening 1865/66 vereffend worden; 2°. uit een geringer debiet van de werken der Akademie dan waarop gerekend was, ten bedrage van

ruim *f* 560. Op dit laatste punt meent de Commissie vooral uwe aandacht te moeten vestigen, ook in verband met de toelichting „dat dit vooral hieraan moet worden toegeschre-„ven, dat er in de laatste twee jaren weinig of geen Verhan-„delingen het licht zagen." Immers, wanneer niet in dit opzigt de werkzaamheden der Akademie gedurende het thans afgesloten jaar aanmerkelijk vruchtbaarder geweest zijn, zal deze waarschuwing er noodzakelijk toe moeten leiden, dat men, wil men zich niet aan nieuwe teleurstelling blootstellen, deze post van ontvangst op de nieuwe begrooting veel lager rame, dan ten vorigen jare geschied is.

Wat de uitgaven betreft, het totaal bedrag van deze heeft de begrooting met ongeveer *f* 735 overtroffen. De oorzaak hiervan ligt bijkans uitsluitend bij de Drukkosten enz, die op *f* 4500 geschat waren en *f* 6098 bedragen hebben, dus circa *f* 1600 meer. De reden hiervan is door den Algemeenen Secretaris in de Memorie van Toelichting opgegeven. Van de gelden, uit het Fonds van SIMPLICIUS beschikbaar, heeft hij, overeenkomstig de in 1862 ten aanzien van dat fonds genomen beschikking, eene som van *f* 1500 op de ontvangsten der algemeene rekening overgebragt, om daarmede een deel der achterstallige schuldvorderingen wegens drukkosten enz. te betalen. — De overige posten van uitgaaf zijn, behoudens een paar onbeduidende uitzonderingen, alle beneden de begrooting gebleven, tot een gezamenlijk bedrag van ruim *f* 1000 (waaronder *f* 460 wegens mindere uitgaven voor het vervolg op VAN LOON's Penningwerk). Door deze voorzigtige en zuinige huishouding, waarvoor het Bestuur dank verdient, is niet alleen voorgekomen, dat uit het hierboven vermelde tekort op de ontvangsten, wegens verkochte werken van de Akademie, misrekening ontstond, maar is het zelfs nog mogelijk geworden, de rekening met een batig saldo van *f* 112 te doen sluiten.

De Commissie kan zich op grond hiervan vereenigen met de opmerking van den Algemeenen Secretaris, „dat de gelde-„lijke aangelegenheden der Akademie dus niet zijn achteruit-„gegaan." Maar zij moet evenzeer instemmen met zijnen wenk, „dat de stand van zaken evenwel nog niet zuiver is." Volgens

zijne opgaaf was er op ultimo December 1864, nog een achterstand van *f* 3448, en — het Fonds van Simplicius is nagenoeg uitgeput!

Indien er dus geen andere buitengewone ontvangsten te wachten zijn, en hierop is weinig uitzigt, zal de Akademie het stelsel van bezuiniging in de eerstvolgende jaren ten strengste hebben toe te passen, wil zij niet gevaar loopen van in groote moeijelijkheden verward te geraken.

Deze bezuinigingen, zullen zij afdoende zijn, zullen wel in de eerste plaats de uitgave van kostbare werken moeten treffen. Welligt zal ook de administratie der Bibliotheek daarin moeten deelen.

De Commissie meent echter bij het Bestuur te moeten aandringen, om in ernstige overweging te nemen, of niet ook op andere posten der begrooting nog bezuiniging te vinden zij. Het is het eigenaardig lot van corporatiën en administratiën, dat zij *duur* bediend worden, en zelfs wel eens bezwaard worden met uitgaven, die een bijzonder persoon, in gelijke omstandigheden, gereedelijk van zich zou weten af te schuiven. Het voegt niet, hier ter plaatse deswege in vele bijzonderheden te treden. De opmerking volsta, dat de reeks van posten, die men bijna alle *faux frais* noemen mag (onkosten der Vergaderingen, kleine drukloonen, Bureaukosten, Expeditie, Huishouding, Mobilair enz.), op onze laatste begrooting tot bijna *f* 2300 oploopt, en, met alle spaarzaamheid door het Bestuur in acht genomen, werkelijk toch nog circa *f* 1950 gekost heeft. — Eene vorige Commissie, die van 1863, heeft reeds op de bijzonder hooge kosten van innaaijen enz., die der Akademie in rekening gebragt worden, gewezen. Wanneer wij op de tegenwoordige rekening daarvoor eene som van *f* 565 zien uitgetrokken, zijn wij wel geneigd, deze opmerking te herhalen, vooral wanneer wij bedenken, dat het totaal der uitgaven voor deels kostbaar druk- en plaatwerk maar *f* 3720 uitmaakt. Het heeft daarbij onze aandacht getrokken, dat de uitgever der Akademie, blijkens zijne rekening-courant, op den koopprijs van verkochte werken 40 pCt. inhoudt. — Wij meenen alzoo aanleiding te vinden, om de vraag te herhalen, door

de zooeven genoemde Commissie reeds gedaan, of er niet middelen gevonden zouden kunnen worden, om op het drukken en uitgeven van de publicatiën der Akademie bezuiniging in te voeren? Daarbij zou misschien tevens in aanmerking kunnen komen, of niet aan de *Verslagen en Mededeelingen* en aan het *Jaarboek* der Akademie een beknopter en eenvoudiger vorm ware te geven.

Amsterdam, April 1865.

S. VISSERING.
J. E. GOUDSMIT.
G. E. V. SCHNEEVOOGT.
C. A. J. A. OUDEMANS.

De Vergadering vereenigt zich met de conclusie van het voorgelezen Rapport, ten blijke waarvan de Voorzitter de verschillende Rekeningen onderteekent. Een afschrift daarvan, zoowel als van de Memorie van Toelichting, zal aan den Minister van Binnenlandsche Zaken worden medegedeeld.

III.

Het ontwerp eener begrooting van inkomsten en uitgaven, gaande van 1° April 1865—1° April 1866 komt ter tafel.

Alvorens tot de vaststelling daarvan over te gaan, wenscht de Heer Vissering nogmaals de aandacht van het Bestuur op mogelijke bezuiniging te bepalen, en wijst in het bijzonder op de, zoo hij meent, ongunstige verhouding der Akademie tegenover haren uitgever, en op de zoogenaamde *faux frais*, die voor vermindering vatbaar schenen.

De Heer C. A. J. A. Oudemans brengt nog het correctieloon ter sprake voor de allereerste drukproeven, hetgeen zou kunnen worden uitgewonnen, bijaldien de schrijvers zelven zich met het nazien daarvan wilden belasten — dat echter kwalijk te vergen is — of dat men zich daaromtrent konde verstaan met den drukker — die

intusschen op grond van het met hem aangegane contract daartoe geenszins gehouden is.

De Heer KOENEN komt terug op den meermalen geuiten wensch, dat over het Fonds HOEUFFT op andere wijze beschikt mogt worden, dan waarvoor het bestemd is. De kans, dat de nabestaanden van den Legataris daartoe vrijheid zouden verleenen, is er sedert niet op verbeterd.

Bij monde van den Voorzitter, belooft het Bestuur een en ander nogmaals in ernstige overweging te zullen nemen. Daarop wordt, onder magtiging tot onderteekening ten blijke van goedkeuring, de ingediende raming aangenomen als volgt:

Begrooting van inkomsten en uitgaven, gaande van 1 April 1865 tot 1 April 1866.

ONTVANGSTEN.

Gewone subsidie.	*f*	13998.56
Buitengewone subsidiën ten behoeve van de Paalworm-Commissie over 1864 en 1865.	„	200.—
Vermoedelijk debiet van de werken der Akademie. . .	„	300.—
Saldo der rekening van 1864—1865.	„	112.06
Totaal	*f*	14610.62

UITGAVEN.

Reis- en verblijfkosten.			
Afd. Natuurkunde:	*f* 1400.—		
„ Letterkunde:	„ 1400.—		
		f	2800.—
Jaarwedden.		„	3100.—

WERKZAAMHEDEN VAN VERSCHILLENDE COMMISSIËN.

Commissie voor den Paalworm	*f* 100.—		
„ daling van den Nederl. bodem. .	„ 90.—		
„ Vervolg op v. Loon's Penningwerk.	„ 500.—		
„ voor de bewaring der overblijfselen van Vaderlandsche kunst. . .	„ 100.—		
		„	790.—
Transportere		*f*	6690.—

	Per transport *f*	6690.—
Onkosten der Vergaderingen	"	275.—
Kleine drukloonen	"	250.—
Bureau-kosten	"	150.—
Expeditie, frankeren en vrachten	"	500.—
Huishoudelijke uitgaven	"	800.—
Mobilair	"	100.—
Drukloonen	"	4800.—
Bibliotheek en Catalogus	"	1000.—
Onvoorziene uitgaven	"	45.62
	Totaal *f*	14610.62

IV.

Vervolgens is aan de orde het voorstel van den Heer P. Harting: om aan Correspondenten, tijdelijk in het moederland aanwezig, reis- en verblijfkosten te vergoeden, als zij de Vergaderingen bijwonen. Daar het Organiek Reglement der Akademie den Correspondenten geen aanspraak op zoodanige vergoeding toekent, is de Vergadering niet bij magte, dat punt te beslissen. Wat de zaak zelve betreft, verklaren van de 24 uitgebragte stemmen 15 er zich vóór, 9 tegen; weshalve besloten wordt, bij den Minister eene wijziging van Art. 21 van het Organiek Reglement aan te vragen, waarbij de bepaling aangaande de Leden ook tot de Correspondenten worde uitgestrekt.

V.

Met opzigt tot de voltooijing der uitgave van *Simplicius de Coelo* rapporteert de Heer Boot: dat terstond na het overlijden van ons medelid Karsten, alle stukken onder diens berusting, die daarop betrekking hadden, door de familie hem waren toegezonden, bestaande, buiten de collatiën door den Heer Cobet geleverd, enkel

uit gecorrigeerde drukproeven en KARSTENS handexemplaar, waarin deze aangevangen had varianten aan te teekenen; dat later besloten is te geven wat afgedrukt was, met eene korte voorrede van hem zelven als Secretaris der Letterkundige Afdeeling; dat deze Voorrede in Januarij reeds de pers had kunnen verlaten, doch daar zij eene scherpe afkeuring bevatte van de handelwijze van den Heer COBET, aan sommige Leden minder behaagde, op grond waarvan eene nieuwe redactie daarvan is vastgesteld geworden; zoodat de lang verwachte commentaar nu spoedig het licht zal kunnen zien.

VI.

Namens de Commissie *tot het opsporen, het behoud en het bekendmaken van Overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden*, dient de Heer LEEMANS, haar voorzittend Lid, het Verslag in van hare verrigtingen gedurende den afgeloopen jaarkring, hetgeen in dank aangenomen en voor het eerstvolgende Jaarboek bestemd wordt. (Zie het Verslag met bijlagen hierachter.)

VII.

Eindelijk wordt, volgens Art. 15 van het Organiek Reglement, de voorrang der Akademie verklaard over te gaan op de Afdeeling der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, en sluit de Voorzitter de Vergadering.

Verslag van de Commissie der Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor het opsporen, het behoud en het bekendmaken van overblijfsels der Vaderlandsche Kunst uit vroegere tijden.

Bij het eindigende Akademiejaar voldoet hare Commissie *tot het opsporen, het behoud en het bekendmaken van overblijfsels der oude vaderlandsche kunst uit vroegere tijden*, als gewoonlijk aan de op haar rustende verpligting om een verslag uit te brengen omtrent hetgeen zij ondervonden en verrigt heeft, omtrent de vruchten die zij op hare pogingen in dat jaar heeft mogen verwerven. Omtrent de belangstelling waarmede hare mededeeling zal worden vernomen, hoopt zij het beste; maar of zij aan de verwachtingen van allen, ook zelfs van velen, die haar verslag in handen nemen, zal kunnen beantwoorden, dit moet zij in het midden laten. Die verwachtingen toch kunnen geheel buiten hare schuld wel te hoog gespannen zijn; men kan haar wel eens eischen stellen waaraan het haar onmogelijk is te voldoen, of haar tot het vervullen van verpligtingen gehouden achten, waartoe zij zich teregt niet geroepen rekent, en die haar ook bij den op haar uitgebragten lastbrief niet zijn opgelegd. Zij heeft het niet in hare magt, om het aantal en den aard der feiten, waarover haar berigt moet loopen, te vermeerderen of in gehalte te doen stijgen, daar zij tot dat doel in de voornaamste plaats moet rekenen op de onmisbare medewerking harer landgenooten. Zij meent regt te hebben, om elke beschuldiging wegens haar onbekend gebleven gebeurtenissen, waarbij haar invloed nuttig had kunnen werken, maar die nuttige invloed achterwege bleef, te kunnen afwijzen en over te brengen op hen die verpligt waren geweest of zich in de gelegenheid bevonden, maar die verzuimden, om haar tijdig in kennis te stellen van omstandigheden of feiten binnen den kring harer bemoeijingen gelegen en aan hare zorgen opgedragen.

Alleen wanneer het blijkt, dat door de Commissie niet al het mogelijke is gedaan, om die onmisbare algemeene medewerking uit te lokken en aan te moedigen; dat zij in gebreke

bleef om de middelen op te sporen en toe te passen waardoor zij haar doel moest en kon bereiken, zou zij zich schuldig moeten rekenen; maar voor dat het vonnis werd uitgesproken, zou zij regt hebben om te vorderen, dat beschuldigingen, goed en duidelijk omschreven en op behoorlijke gronden gesteund, van eene bevoegde zijde werden ingebragt, en zij de gelegenheid erlangde om zich daarop te verdedigen. Hare handelingen zijn openbaar, en aan ieders beoordeeling onderworpen. Op alle billijke aanmerkingen en bedenkingen zal zij gaarne inlichting, van haar handelen en niet handelen met de meeste bereidwilligheid rekenschap geven en verantwoording afleggen. Maar zij mag vorderen, dat men haar niet verdenke of haren invloed door ongunstige beoordeelingen belemmere of verminderе, zonder vooraf behoorlijk onderzocht te hebben of de verdenking op genoegzame gronden berust, of zij billijk is. Men mag haar niet verwijten, dat zij verzuimde middelen aan te grijpen, zonder dat men zich vergewist hebbe, of niet die middelen reeds door haar in toepassing waren gebragt, maar hun doel geheel of gedeeltelijk hadden gemist; of niet de uitvoerbaarheid was afgestuit op omstandigheden en beletselen, wier ongunstige werking door de Commissie niet kon worden weggenomen.

Aanleiding tot deze beschouwingen ontleende de Commissie uit een vertoog, dat omtrent haar laatste jaarlijksch verslag, door eenen schrijver die zich E. teekent, in het tijdschrift *de Gids* is bekend gemaakt, en waarvan de hoofdtoon is, dat de Commissie door *ernstiger willen* ook *volkomener* zou *kunnen;* dat zij „meer ijver dan tot heden" moest aan den dag leggen, dat „grooter opofferingen dan zij tot heden zich getroostte" geeischt werd; dat zij de zaak „*ter harte* nemende" er op rekenen kon dat die „ook anderen *ter harte* zal gaan." De Commissie wil gaarne de belangstelling erkennen en de goede bedoelingen aannemen van dien schrijver; zij wil gaarne gelooven dat deze zich overtuigd houdt van het nut, de kracht, de doelmatigheid en de uitvoerbaarheid der middelen die hij aanprijst; van het gewigt en de billijkheid zijner aanmerkingen op hetgeen door de Commissie is verrigt; maar zelve is de Commissie

geenszins overtuigd, dat de schuld aan hare zijde ligt. Zij heeft eene poging gedaan om met den schrijver in regtstreeksch en persoonlijk overleg te treden, in de hoop dat slangs dien weg in de door haar wel degelijk en voorzeker niet minder dan door den onbekenden schrijver *ter harte* genomen zaak nuttige uitkomsten zouden verkregen worden; maar die poging is afgestuit op zijne weigering, om zijnen naam bekend te maken en de gelegenheid te geven tot nadere toelichtingen en het gewenscht gemeenschappelijk overleg. Zou hierdoor het vermoeden niet eenigszins gewettigd worden, dat die schrijver zelf niet volkomen overtuigd is van de juistheid, de billijkheid van zijn vertoog, en dat hij vreest te kort te zullen schieten, waar hij moet optreden om de gronden uiteen te zetten, de bewijzen aan te voeren waarop hij zijn vertoog heeft gemeend te kunnen vestigen?

De Commissie treedt hier welligt, naar de meening van sommigen, onnoodig op tegen beschuldigingen en aanmerkingen van eenen ongenoemde; maar ook bij anderen, misschien wel bij velen kunnen gelijke bedenkingen tegen de Commissie bestaan of opgewekt worden, en het is daarom dat zij het nuttig achtte meer opzettelijk van eene zaak te gewagen, die zij anders in haar verslag niet zou hebben aangeroerd.

Bijaldien het buiten de magt der Commissie ligt, om door getal, aard en belang van feiten aan haar verslag de wenschelijke aantrekkelijkheid bij te zetten, wanneer zij zich, gelijk van zelf spreekt, beperken moet tot de bouwstoffen die ter harer beschikking staan, zij blijft toch aanspraak maken op erkenning van de naauwkeurigheid en de trouw harer mededeelingen; en zij meent te mogen verlangen, dat, waar zij nu en dan niet zoo uitvoerig wordt, niet zoozeer in bijzonderheden afdaalt als welligt door dezen of genen verlangd wordt, men zal willen gelooven dat zij niet onnadenkend handelde, dat zij beter in staat is om te beoordeelen wat uit het haar medegedeelde al dan niet zoo uitvoerig ter algemeener kennis behoort gebragt te worden. Alle mededeelingen behoorende tot den kring harer bemoeijingen, ontvangt zij met dank en onder de meest welwillende erkentenis en waardering van de goede bedoelingen der

inzenders; maar bij het vermelden daarvan moet de Commissie zich vaak tot meer algemeene termen bepalen, omdat de onderwerpen zelve te weinig belangrijk zijn, om eene nadere en meer naauwkeurige omschrijving te wettigen. Hetzelfde stelt zij zich ook ten algemeenen regel met betrekking tot teekeningen, schetsen, afdrukken, afschriften en diergelijke die haar worden toegezonden. Al die stukken worden in de verzameling van Bouwstoffen op de Boekerij der Akademie bewaard en ten algemeenen gebruike beschikbaar gesteld; het verslag vermeldt hen, en wie verlangt zich meer omstandig met die bescheiden bekend te maken, hij kan zich daartoe, volgens vroegere aanwijzing, rigten tot het lid der Commissie, dat, in Amsterdam woonachtig, meer bepaald over die verzameling het toezigt houdt.

Wat eindelijk den vorm van het verslag betreft, daarvoor is de Commissie niet zoo geheel en al verantwoordelijk; maar die verantwoordelijkheid rust grootendeels of geheel op hem die met het bewerken van het verslag werd belast, en van wien men niet kan vorderen, dat de wijze waarop hij zijne taak vervult vergoeding zal aanbrengen, waar de stof ongenoegzaam mogt schijnen om uit haar zelve eene voldoende belangstelling te wekken. Hebben de behandelde onderwerpen regt op die belangstelling, zoo als de Commissie zich vleit dat ook met het tegenwoordige verslag wel het geval zal zijn, dan moge de vorm eenige aanspraak maken op toegevende beoordeeling en welwillende ontvangst.

De Commissie werd door de benoeming, in de laatste Vereenigde Vergadering in April 1864, op het Akademielid den Heer Inspecteur van den Waterstaat F. W. Conrad uitgebragt en door dezen aanvaard, wederom aangevuld. Zij hield vier vergaderingen op het bureau van laatstgenoemde op den 21sten Junij, den 3den October 1864, den 6den Februarij en 3den April 1865. Waar zich behoefte opdeed tot onderling overleg geschiedde dit schriftelijk, terwijl als gewoonlijk kleinere belangen en loopende zaken, of ook zulke die onverwacht op-

gekomen waren en spoed vorderden, door het voorzittend lid werden afgedaan.

De volgende mededeelingen en toezendingen, waaromtrent geregeld in de openbare vergaderingen van eene der beide Afdeelingen melding is geschied, werden bij de Commissie ontvangen:

Van Heeren KERKMEESTERS DER HERVORMDE GEMEENTE TE DORDRECHT:

Drie fraaije teekeningen van een drietal der oude koperen lichtkroonen, afkomstig uit de Groote Kerk en de Augustijnen Kerk te Dordrecht, op 14 April 1864 in openlijke veiling gebragt, en in het laatste Verslag vermeld. Onder die teekeningen bevindt zich ook eene van de oudste en fraaiste der uit de laatst genoemde kerk afkomstige kroonen, die, door den heer kerkmeester O. B. 'T HOOFT VAN BENTHUIZEN aangekocht, voor de stad zijner inwoning was bewaard gebleven.

Van den Heer R. CROMMELIN, lid van het collegie van Notabelen der Hervormde Gemeente te Renkum, twee fraaije *photographische gezigten*, uit twee verschillende punten genomen van de thans gesloopte oude kerk in die Gemeente

Van den Heer J. L. KIKKERT, notaris en wethouder te Texel:

Eene *teekening* van het oude Grafelijke huis en erve binnen den Burgt op het eiland Texel, genomen naar eene oude schilderij bij den Heer KIKKERT berustende.

Van den Heer H. D. M. STEUR te Maassluis, *aanbieding* om een zestiental voorwerpen van oudvaderlandsche kunst, voor een der Rijks Museums beschikbaar te stellen. Onder dat aantal werden afzonderlijk genoemd: een eikenhouten horologiekastje, met snijwerk; een dito naaldenkoker en breischede met snijwerk, uit de vorige eeuw; eene peperbus van Delftsch aardewerk; een ovaal plaatje met beschildering, insgelijks van Delftsch aardewerk; een vensterglas met ingebrande schildering; een in hout gesneden beeldje, volgens opgaaf van het einde der 16e eeuw, eenen visscher voorstellende met eenen visch in de linker, eenen sleutel in de regterhand; en een paar oude waaijers. De Comissie heeft den Heer STEUR, met dankzegging voor zijne welwillendheid, aangeraden die voorwerpen, wier aard en bestemming zij echter zonder eene nadere beschrijving niet ge-

noeg kan beoordeelen, aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken voor het ontworpen Rijks Museum van vaderlandsche geschiedenis te 's Gravenhage aan te bieden. Uit een opvolgend schrijven van denzelfden Heer bleek, dat hij met die aanbieding zou wachten, tot dat het bedoelde Museum werkelijk tot stand zou zijn gekomen.

Van Jhr. G. W. van der Feltz te Epe, den Heer H. G. Haesloop Werner te Elburg en den Heer J P. Verloren te Utrecht:

Mededeelingen omtrent de ontdekking van Muurschilderingen in de Kerk der Hervormde Gemeente te Epe, en bovendien van den Hr. Haesloop Werner omtrent eene oude doopvont, wier verder behoud door gevaar werd bedreigd.

Van Mr. Eyck van Zuylichem te Maartensdijk:

Berigt omtrent een tiental ballen van Andernachschen tufsteen, 5—10 Ndl. dm. in doorsnede, vrij ruw behakt en aan twee tegenovergestelde gedeelten plat bewerkt; alle in sloten bij boerenerven te Blaauwcapelle gevonden. De Heer Eyck opperde daarbij het denkbeeld, dat de ballen in de middeleeuwen voor eenig werp- of ander spel bestemd waren geweest; dat zij als slingersteenen of ook bij middeleeuwsch wapengeschut zouden gebruikt zijn geweest kwam hem minder aannemelijk voor, vooral ook om de vermelde afplatting;

Bij diezelfde gelegenheid deed de Heer Eyck *opgaaf* van een aantal oude gebouwen in ons vaderland, waarop hij het wenschelijk achtte dat de Commissie bij voorkomende gelegenheid hare aandacht vestigde: het kasteel te Medemblik; de bouwvallen van het huis van Teylingen; het rondeel van het huis Marquette bij Heemskerk; het huis Dever met zijnen halfronden ouden toren bij Lisse; het huis te Vorden bij Zutphen; het kasteel Doornenburg in de Overbetuwe; het kasteel te Wijchen bij Nijmegen; de oude Latijnsche school te Nijmegen; het huis van Maarten van Rossum te Zalt-Bommel; het huis te Echteld bij Tiel; de kasteelen te Waardenburg, te Amerzode, en te Nederhemert, het huis Wadestijn onder Herwijnen, en nog een paar andere oude gebouwen, doch die reeds onder de hand des sloopers verdwenen waren.

Eindelijk ontving de Commissie van denzelfde nog:

een exemplaar van zijne in 1861 te Utrecht uitgegeven verhandeling, getiteld: *Gedachten over den toestand onzer rivierpolders.*

Van den Heer M. Berntsen, onderwijzer te Beek, Gemeente Bergh in Gelderland:

Schetsen van de Roomsch-Katholieke Kerk te Beek; van eenen toren van het huis *het Loo* te Kelder, Gemeente Bergh; van den toren van het voor eenige jaren gesloopte huis *de Kemnade* te Wijnbergen, Gemeente Bergh; van het huis *de Pavert* bij Zeddam onder dezelfde Gemeente; van beeldwerk op de houten plinten eener oude kast uitgebeiteld; en van een drietal munten waaronder een zilveren Albastuk van de stad Keulen.

Berigten betrekkelijk het Nederrijkswoud, Eltenberg, Kellen, Calcar, Heerenberg, enz.

Van Mr. J. A. A. Leemans, oud Oost-Indisch hoofd-ambtenaar te Amsterdam:

Eene oude *schilderij* van de voormalige vesting Heusden van de Maaszijde gezien, door den gever bestemd voor het Rijks Museum van Vaderlandsche Geschiedenis te 's Gravenhage.

Van den Heer A. C. Bon, Opzigter van het Rijks kapitaal kustlicht op de westzijde van Schouwen:

Mededeeling omtrent eene verkooping van boeken, platen, kaarten en penningen, die te Zierikzee zou plaats hebben, en waarbij de Heer Bon zijne tusschenkomst beschikbaar stelde, voor het geval dat de Commissie wenschte dat voor haar eenige voorwerpen zouden worden aangekocht.

Voor haar zelve heeft de Commissie van dat beleefd aanbod geen gebruik gemaakt, maar zij vestigde de aandacht van eenen onzer meest bekende verzamelaars van kaarten en andere topographische bescheiden, op de gelegenheid tot verrijking van zijne wetenschappelijke schatten.

Van Jhr. Victor de Stuers te Leiden:

Ter bezigtiging acht *teekeningen*, zijnde grondschets, opstand, doorsnede en gezigten op het kasteel der Graven van Valkenberg in Limburg, en op twee poorten van het stadje van dien

naam, aan den voet van de hoogte, waarop de bouwvallen van het kasteel zich bevinden, gelegen.

Op de verzekering, dat de Commissie het bezit dier teekeningen voor hare verzameling van bouwstoffen zeer wenschelijk achtte, mogt zij van den Heer DE STUERS de toezegging erlangen, dat hij trachten zou aan dien wensch te voldoen, doch alvorens wenschte, de teekeningen nog, op grond van hernieuwd plaatselijk onderzoek, nader aan te vullen.

Van den Hr. J. VAN BULTERMAN te Purmerende:

Berigt omtrent een oud, op doek geschilderd plafond, metende 2,50 bij 2 Ndl. El., met eene voorstelling der vier jaargetijden en levensgroote beelden, door eenen oud-oom van den berigtgever voor ruim zeventig jaren, uit een der kasteelen in den omtrek van Haarlem aangekocht en naar de woning te Purmerende overgebragt.

Het bedoelde plafond was sedert lang met papier overplakt en verder overgewit, slechts eene oppervlakte van ongeveer eenen voet groot was thans weder te voorschijn gebragt, terwijl de eigenaar verklaarde, eene verdere ontblooting, zonder dat vooraf een koopprijs werd vastgesteld, niet te kunnen toelaten. Al ware het dus dat de Commissie eene goede bestemming voor zulk een kunstwerk had kunnen aanwijzen, dan zou zij toch geen middel geweten hebben om die zaak tot eene goede uitkomst te brengen, daar de gelegenheid tot behoorlijk onderzoek ontbrak.

Van den Heer A. H. VAN SLOOTEN, Gemeentesecretaris en Ontvanger te Rauwerderhem:

Berigt omtrent eene marmeren tafel en twee marmeren gueridonbladen, in de nalatenschap van zijnen vader, alles versierd met bloemwerk in kleuren door den bekenden Frieschen kunstenaar HENDRIK BUSCH, die in de 2de helft der 17de eeuw te Leeuwarden geleefd, en zich bij kenners eenen beroemden naam verworven heeft door het vervaardigen van soortgelijke kunststukken op of in marmer, naar eene door hem uitgevonden, maar ook met hem weder weggestorven manier. Zijne kunstvoortbrengsels worden vooral in Friesland nog hier en daar gevonden, en met hooge prijzen betaald.

Van den Heer J. C. FREDERIKS te Oostkapelle in Zeeland:

Berigt omtrent eene oude begraafplaats, een half uur ten noorden van Domburg, door hem sedert een twaalftal jaren met aandacht gadegeslagen, zooals zij telkens met kleine gedeelten onder de duinen op het strand bloot komt, die dan weder door de zee worden weggespoeld. De Heer FREDERIKS had tevens de goedheid aan de Commissie de beschikking aan te bieden over een paar schedels uit de begraafplaats afkomstig, en die als voorbeelden kunnen dienen van twee naar zijne meening scherp begrensde en van elkander afwijkende schedelvormen aldaar voorkomende; alsmede eenige teekeningen van andere, door hem voor eenige jaren vervaardigd. De Commissie heeft die vriendelijke aanbieding dankbaar aanvaard, en zal zoodra een en ander bij haar ingekomen is, het opzettelijk onderzoek en oordeel van deskundigen inroepen.

Eene andere mededeeling van denzelfden Heer, betrekkelijk een getij-meter en een door hem daarop toegepast toestel tot het registreren van den waterstand, behoorde niet tot de onderwerpen die aan de zorgen der Commissie zijn opgedragen, doch werd, overeenkomstig het verlangen van den Heer FREDERIKS, ter kennis gebragt van onzen vaderlandschen Geoloog, Dr. W. C. H. STARING. De Commissie meende ook van die mededeeling afschrift te moeten doen toekomen aan de Commissie der Akademie tot onderzoek omtrent de daling van den bodem van Nederland.

Van de COMMISSIE TOT BEWARING VAN GEDENKSTUKKEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST TE NIJMEGEN:

Een *Verslag* van de ontgravingen in de Carlovingische kapel op het Valkhof te Nijmegen 11—13 Augustus 1864;

een *Verslag* omtrent de herstelling der Romeinsche kapel op het Valkenhof gedurende den zomer en het najaar 1864.

Door eenen ongenoemden BEWONDERAAR DER ZEVENTIENDE-EEUWSCHE ARCHITEKTUUR werd de aandacht der Commissie gevestigd op het plan tot slooping der Wittepoort te Leiden, met den wensch dat pogingen zouden gedaan worden om dat gebouw tegen het dreigend gevaar te behoeden.

Van den Heer D. v. D. K., werd ontvangen een afzonder-

lijk afdrukje van een *berigt* omtrent de *Muurschilderingen in de Kerk te Epe,* overgedrukt uit *de Nederlandsche Spectator* 1864.

Van het lid der Akademie, Mr. J. DIRKS, Voorzitter van het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde te Leeuwarden:

een exemplaar van het Berigt omtrent de *aanwinsten van de Penningverzameling van het Genootschap* gedurende het jaar 1863—1864.

Eindelijk, door tusschenkomst van hunne EXCELLENTIËN DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN en den COMMISSARIS DES KONINGS IN DE PROVINCIE ZEELAND, van BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN GOES:

eene zeer volledige en belangrijke *opgaaf* van voorwerpen van wetenschappelijken aard, of overblijfsels der oude kunst in Goes nog aanwezig, alsmede een exemplaar van den gedrukten *Catalogus der verzameling van voorwerpen betrekkelijk geschiedenis en oudheidkunde ten stadhuize van Goes;* met *drie bijlagen: de lijst der gildengoederen, der archieven der boogschuttersgilden en de lijst der verzamelingbrieven en handteekeningen.*

Omtrent enkele der hier opgenoemde onderwerpen dient eenigzins meer uitvoerig gehandeld te worden.

De gesloopte KERK te RENKUM.

In het vorig verslag was medegedeeld, dat de Commissie, in tijds door den Heer R. CROMMELIN van het plan tot den bouw van een nieuw en de afbraak van het oude kerkgebouw in kennis gesteld, onmiddellijk het noodige had voorbereid, om door goede bouwkunstige plans, teekeningen en verdere bescheiden, eene juiste voorstelling van die om haren hoogen ouderdom zeer merkwaardige kerk te bewaren. Zij had de opmeting, het vervaardigen van de teekeningen en verdere noodige werkzaamheden aan den Heer S. A. FIJNEBUIK, Opzigter van den Waterstaat te Arnhem, opgedragen; en haar medelid, de Heer ROSE, had op de plaats zelve met dien Heer het gebouw in oogenschouw genomen en hem de noodige aanwijzingen gedaan om die taak overeenkomstig de bedoeling der Commissie te ver-

vullen. In 1863 is de Heer Fijnebuik begonnen met zijne opmetingen en het opteekenen van bijzonderheden; gedurende de slooping in het volgende jaar heeft hij zijne werkzaamheden voortgezet, doch met de toezending der stukken aan de Commissie nog gewacht op de mogelijkheid, dat, bij het wegruimen van het puin, en het uitgraven der grondslagen welligt nog belangrijke bijzonderheden, vooral met betrekking tot de fondering van het oorspronkelijke koor, zich zouden opdoen. Dit laatste echter is het geval niet geweest, zoodat hij zijne taak met het einde van Maart jl. als volbragt kon beschouwen, en zes uitmuntend bewerkte teekeningen met toelichtende beschrijving aan de Commissie heeft overgemaakt. Voegt men nu bij deze bescheiden de twee photographische afbeeldingen, die op tamelijk groote schaal eene naauwkeurige voorstelling geven van de kerk uit twee onderscheiden oogpunten gezien, dan zal men toestemmen, dat van de zijde der Commissie in deze zaak alles is geschied wat mogelijk was Zij zou echter die voldoening hoogstwaarschijnlijk niet hebben mogen smaken, wanneer zij in de belangstellende bemoeijingen van den Heer Crommelin, in de welwillende tusschenkomst van den Heer Ingenieur Hayward, en de naauwkeurige zorgen van den Heer Fijnebuik niet zulk eenen krachtigen bijstand ondervonden had.

In een vaderlandsch tijdschrift, *de Dietsche Warande*, dat wel eens met meer ijver en vuur, dan met de noodige kalmte en onpartijdigheid de zaak der vaderlandsche kunst behartigt, en zich het lot aantrekt der overblijfsels uit vroegeren tijd, werd op eene wijze en in eenen toon over de slooping der Renkumsche kerk gewaagd, die op het zachtst genomen zeer onredelijk, maar tevens ook zeer ongegrond moesten genoemd worden.

De Heer Crommelin had de twee photographische afbeeldingen aan het te Amsterdam wonende Commissielid toegezonden, in de meening, dat welligt in eene Afdeelingsvergadering bij gelegenheid van eene aangekondigde mededeeling over de Dodewaardsche kerk en toren, ook de Renkumsche kerk ter sprake zou komen, en dan een paar afbeeldingen van deze laatste ook van eenige dienst zouden kunnen zijn. Natuurlijk

werd van de ontvangst van die stukken in de Vergadering berigt gegeven en dat berigt, meer of min volledig, in het verslag van de Vergadering in het *Handelsblad* overgenomen. De Redactie van de *Dietsche Warande* (VII^de^ Dl., 1ste Afl., blz. 94) ontleende uit dat berigt eene aanleiding, om de Commissie onder den schijn te brengen, alsof zij zich tevreden had gesteld, met „zoo al niet voor de kunst, voor de volledige we- „tenschap en voor het leven, dan toch voor de liefhebberij" gewaakt te hebben. Het voorzittend lid der Commissie heeft die beschuldiging afgewezen in een kort vertoog, dat in het nommer van den 26sten November 1864 van de *Nederlandsche Spectator* is opgenomen, en waarin de *Dietsche Warande* verwezen werd naar de, ook aan haren Redacteur toegezonden exemplaren van de twee laatste *Jaarlijksche verslagen* der Commissie en hetgeen daarin aangaande de bemoeijingen betrekkelijk de bedoelde kerk was medegedeeld. De teregtwijzing lokte in de 2de Aflev. van de *Warande* een antwoord uit van den Redacteur, die echter ook toen nog niet met de noodige aandacht kennis scheen genomen te hebben van den inhoud der hem aangewezen Commissie-verslagen, en dientengevolge, als ook om nog andere beschuldigingen door hem ingebragt, een tweede vertoog van het bovenbedoelde lid scheen noodzakelijk te maken. Dat laatste stuk werd opgenomen in *de Nederlandsche Spectator* van 21 Januarij 1864. Het zal de Commissie aangenaam zijn, dat hetgeen thans door haar in haar Verslag aangaande het onderwerp is gezegd, voldoende wordt geacht om haar te vrijwaren tegen den schijn van eenig pligtverzuim, en om haar den last te besparen van eenen altijd onaangenamen, tijdroovenden en meestal onvruchtbaren strijd. Over het onvermijdelijke van de slooping der kerk hebben de Kerkmeesters geheel overeenkomstig hun goed regt beslist; de Commissie en allen die het wèl meenen met de beoefening van de geschiedenis der kerkelijke bouwkunst in ons vaderland, moeten het hun en in de eerste plaats aan den Heer Crommelin, dank weten, dat het verlies door de slooping teweeggebragt, zoo al niet vergoed, dan toch zooveel het mogelijk was gelenigd is geworden.

De Muurschilderingen in de kerk te Epe.

Zoodra de ontdekking, door de vriendelijke mededeeling van de hierboven genoemde heeren, aan de Commissie bekend was geworden, heeft zij onmiddellijk tot HH. Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Epe een schrijven gerigt, waarin zij, met aanduiding van de beste wijze waarop dit kon geschieden, haren wensch te kennen gaf, dat de gevonden sporen van schilderwerk verder nagegaan en wat nog verborgen was voorzigtig aan het licht gebragt, de blootkomende tafereelen enz. bewaard en tegen verdere beschadiging gewaarborgd mogten worden. Was dit laatste niet uitvoerbaar of min raadzaam, dan hoopte de Commissie, dat door eenen deskundige naauwkeurige afteekeningen vervaardigd, enkele gedeelten als proeven van de oorspronkelijke bewerking doorgetrokken mogten worden, en een en ander met toelichtende beschrijving, hetzij in het archief der kerk of der gemeente, hetzij bij de bouwstoffen der Commissie op de Akademiebibliotheek, hetzij bij andere soortgelijke stukken op de Koninklijke Akademie te 's Gravenhage eene plaatsing mogt erlangen.

Een berigt van den Burgemeester te Epe, Mr. E. F. J. Weerts, wiens welwillende medewerking de Commissie ook had ingeroepen, bevestigde, wat ook van elders reeds was vernomen, dat de schilderingen te zeer beschadigd waren, de meeste slechts te flaauwe en onzekere sporen hadden achtergelaten, om eene verdere bewaring mogelijk te maken, terwijl dezelfde redenen ook belet hadden om het ontdekte in teekening te brengen; men had dit laatste beproefd, doch den begonnen arbeid als onuitvoerbaar moeten laten steken. Een verslag omtrent de ontdekking, door den Heer D. v. d. K., die in Augustus persoonlijk alles in oogenschouw had genomen, en wel bij uitnemendheid bevoegd was om als kenner te spreken en te oordeelen, is in *de Nederlandsche Spectator* van het afgeloopen jaar bekend gemaakt, en geeft een overzigt van hetgeen uit die vroegere versieringen en tafereelen nog min of meer kenbaar tot ons was gekomen; maar het leverde tevens de treurige bevestiging van de vreeze dat schier alles wederom door óverwitting, en nu wel voor goed, aan het gezigt moest onttrokken worden.

Één gelukkige uitzondering levert een klein tafereeltje, waarop de geeseling van Christus afgebeeld is en dat door uitvoerigheid van behandeling zich onderscheidt; door eene afschutting bedekt zal het, voorloopig althans, tegen de witkwast beveiligd blijven.

Uit een berigt, dat de Commissie van den Heer H. G. Haesloop Werner omtrent de Epesche Kerk ontving, kan slechts zeer weinig aan de door den schrijver der zooeven vermelde mededeeling worden toegevoegd. Op één der beide kolommen vóór het koor meende de Heer Haesloop Werner eene heilige Clara te herkennen. De voorstellingen tegen de wanden van het koor en van de zijbeuken op de vakken tusschen de vensters, waren meestal te onduidelijk geworden en bevonden zich ook te hoog boven den grond, dan dat de Heer Haesloop Werner, wiens gezigt op 73-jarigen leeftijd wel eenigzins verzwakt was, de flaauwe sporen genoegzaam kon volgen en de tafereelen ontwarren. Behalve de geeseling vermeldt hij een tafereel met eenen bisschop, en een ander, waarop twee Capucijnen in hunne bruine pijen, de een aan den ander eene aalmoes uitreikende; onder die voorstelling een opschrift in oudgothische letters. Het berigt werd verduidelijkt door een klein schetsje van den platten grond der kerk, met de aanwijzing van de verschillende plaatsen waar de schilderingen zich bevinden, en met bijvoeging van gekleurde proeven van het arabeskwerk der gewelven.

Nog op eene andere bijzonderheid werd de aandacht der Commissie door denzelfden berigtgever gevestigd. Zij betrof eene hardsteenen doopvont, vroeger in de kerk geplaatst, doch waarvan de kom of het bovengedeelte toen alleen maar bij de kerk, en wel onder den toren, aanwezig was, de voet door den Heer Haesloop Werner aan den openbaren weg in het dorp werd aangetroffen. Het schetsje bij deze opgaaf gevoegd leverde voldoenden grond, om ook hier eene poging tot behoud wenschelijk te achten. Daartoe rigtte zich de Commissie tot den Burgemeester, wiens spoedig gevolgd antwoord de verzekering inhield, dat de stukken tot elkander gebragt en voor de vont zorg zou worden gedragen. Op welke wijze die zorg zou blijken werd niet gemeld; de Commissie had een tweeledig voorstel ge-

daan, dat de doopvont óf op eene geschikte plaats in de kerk zelve bewaard, óf aan de Regering voor het Rijks Museum van vaderlandsche geschiedenis ter beschikking zou gesteld worden.

De mededeelingen omtrent de kerk te Epe waren de laatste die de Commissie van den ijverigen en kundigen Haesloop Werner mogt ontvangen. Weinige weken later vernam zij het berigt van het onverwacht overlijden van den verdienstelijken man, aan wiens onvermoeide medewerking zij voortdurend zoo vele belangrijke opgaven en bijdragen te danken had. Wanneer het doel dat de Commissie zich voorstelt, op vele andere plaatsen in het vaderland zulk eene krachtige ondersteuning mogt erlangen, wanneer vele zoo belangstellende en onvermoeide bondgenooten elders, even als Haesloop Werner dit te Elburg en in den omtrek deed, zich voor de goede zaak wilden aangorden, waarlijk de Commissie zou eene verblijdende toekomst te gemoet gaan, zij zou zich eenen rijken oogst op haren arbeid mogen beloven!

Oude gebouwen aan de aandacht en zorgen der Commissie aanbevolen.

Van de dienaangaande door Mr. Eyck van Zuylichem aan de Commissie ingezonden opgaaf, is, voor zoover de gebouwen nog aanwezig waren, aan elk der leden een afschrift verstrekt, om bij voorkomende gelegenheden, waar het noodig werd en mogelijk bleek, schade te verhoeden. Over de reeds sedert een paar jaren gesloopte oude kerk der Hervormde Gemeente te Rossem trad de Commissie in briefwissel met den Heer Burgemeester der gemeente, in de hoop dat bij kerkvoogden eene teekening van het gebouw, welks uit tufsteenen gebouwde toren bewaard was gebleven en thans aan de nieuwe kerk verheeld is, aanwezig en beschikbaar zouden zijn. Het onderzoek leidde echter tot eenen ontkennenden uitslag, maar toch ook tot eenen anderen weg, die hoogstwaarschijnlijk tot het beoogde doel zal voeren. De Heer D. J. Itz, thans gemeentearchitekt te Zutphen, doch vroeger te Zalt-Bommel, en toen met het ontwerp en bestuur van den bouw belast, had, zooals bij nader onderzoek bleek, in der tijd naauwkeurige opmetingen gedaan en aanteekeningen gehouden van de gesloopte

kerk. De Commissie mogt van den Heer ITZ de vriendelijke toezegging ontvangen, dat hij, zoodra hij de laatste hand aan zijne reeds gedeeltelijk in teekening gebragte schetsen en opmetingen gelegd zou hebben, die stukken aan haar zou overzenden.

Te Herwijnen werd HET HUIS WADESTEIJN, sedert de laatste jaren het eigendom van den Heer J. J. HASSELMAN, Oud-Resident in de Vorstenlanden op Java, met den ondergang bedreigd, nadat de eigenaar, die het eenigen tijd zelf had bewoond, zich te Tiel gevestigd had, en geen nieuwe bewoners zich voor het gebouw hadden opgedaan. Ofschoon zeer veel van den oorspronkelijken bouw was verloren gegaan, latere veranderingen en bijbouwingen ook den inwendigen vorm gewijzigd hadden, bood Wadestijn in zijne hoofdmuren, in de verdeelingen van enkele vertrekken van de grondverdieping maar vooral in de kelders, en verdere lokalen, ook gevangenissen, onder den grond, nog merkwaardige overblijfselen van een grijs verleden, en veel dat van den oorspronkelijken aanleg getuigt; terwijl onderscheidene bouwkunstige versierselen, beeldhouwwerk, wapens en arabesken in steen uitgehouwen en van vroeger gesloopte gedeelten afkomstig, in de muren van het hoofdgebouw waren bewaard gebleven. De Commissie heeft de aandacht van den Heer HASSELMAN op een en ander gevestigd, en haren wensch te kennen gegeven, dat bij den aanstaanden verkoop van het gebouw zonder den grond, dus tot slooping binnen eenen bepaalden tijd, het noodige mogt verordend worden, om in tijds naauwkeurige plans en teekeningen te doen vervaardigen. Een van den Heer HASSELMAN spoedig op dit schrijven ontvangen antwoord bragt de treurige zekerheid aan, dat het sloopingswerk niet alleen aangevangen, maar reeds alles tot op de grondslagen afgebroken was. Wanneer de Commissie thans nog welligt omtrent de kelders en wat verder onder den grond aanwezig was, alsmede omtrent enkele bouwkunstige bijzonderheden van het oude gebouw, eenige naauwkeurige inlichtingen ontvangt, zal zij die te danken hebben aan de welwillende bemoeijingen van den Heer W. F. DE VIRIEU, Directeur van het Postkantoor te Zalt-Bommel, die zich tot een opzettelijk onderzoek van het nog overgeblevene naar Herwijnen heeft be-

geven, en de mededeeling van de door hem verkregen uitkomsten aan de Commissie wel heeft willen toezeggen.

De oude gebouwen op het VALKHOF TE NIJMEGEN.

Zij die de oude keizerstad bezochten, en zich op het Valkhof den toegang tot de oude Karlovingische kapel lieten ontsluiten, zullen zich welligt herinneren, hoe sedert een tal van jaren de oude bewaker veel wist te vertellen van eene steenen kuip, die diep onder de bevloering zou bedolven liggen. Het Commissielid MOLL achtte het onderwerp een opzettelijk onderzoek waardig, en had zich daarom gerigt tot de plaatselijke *Commissie tot bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst* te Nijmegen, met het verzoek dat men door eene ontgraving, omtrent het al of niet bestaan van zulk eene oude doopvont of doopkuip, zoo mogelijk eenige zekerheid zou trachten te verwerven. Aan dat verlangen werd met toestemming van het Gemeentebestuur in de maand Augustus jl. met de meeste welwillendheid voldaan, en de Heer MOLL in de gelegenheid gesteld, om in persoon kennis te nemen van de bijzonderheden die bij de boringen in, en opgravingen van den bodem der kapel zich hadden opgedaan; doch waarbij van de bedoelde doopvont of van hare vroegere aanwezigheid zelfs geen spoor is ontdekt geworden. Bijlaag A, achter dit Verslag afgedrukt, bevat het meer uitvoerig berigt van ons lid over den loop en de uitkomsten van het onderzoek.

De bemoeijingen betrekkelijk een en ander gaven aanleiding dat de Nijmeegsche Commissie de meening der Akademie Commissie wenschte te vernemen, nopens de beste wijze waarop de houten noodtrap (afkomstig van een oud Nijmeegsch schavot!) thans uit het beneden gedeelte naar den bovenomgang in de kapel den toegang leverende, door eenen beteren zou kunnen vervangen worden. Men wenschte dien nieuwen trap van steen te bouwen, zich daarbij te houden aan den stijl van het gebouw zelf, en verkeerde in twijfel over het vroeger bestaan van zulk eenen trap aan de buitenzijde, welks oorspronkelijke plaatsing welligt thans nog zou kunnen worden teruggevonden.

Gaarne voldeed de Commissie aan de verpligtende aanvraag. Een opzettelijk onderzoek op de plaats zelve behoefde zij niet

te ondernemen, daar zij, behalve met de zoo naauwkeurige en geleerde verhandeling van wijlen den Heer A. Oltmans, uitgegeven in de *Bouwkundige Bijdragen der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst*, Dl. III; blz. 297, ook nog de gelegenheid had om met het lid der Akademie, Dr. L. J. F. Janssen te rade te gaan, die zich kort te voren nog te Nijmegen bevonden en daar ook de kapel in al hare bijzonderheden op nieuw en aandachtig in oogenschouw had genomen. Uit een en ander bleek, dat de bovenopgang der kapel hoogstwaarschijnlijk, althans oorspronkelijk nimmer van beneden, door eenen trap of op andere wijze, noch aan de binnen-, noch aan de buitenzijde toegankelijk is geweest, doch dat men door eenen, vermoedelijk bedekten overloop, uit het, de kapel bijna rakende gedeelte van de thans verdwenen gebouwen, op den bovenomgang kwam, die wel uitsluitend bestemd zal geweest zijn voor de aanzienlijke bewoners van het paleis op het Valkhof. Daar nu de voormalige houten trap in de kapel, evenmin als die thans nog als noodtrap dient, overeenkomstig met het oorspronkelijke bouwplan was aangebragt, en een nieuw gebouwde steenen trap, hoe naauwkeurig ook in den bouwstijl der kapel opgetrokken, steeds inbreuk zou maken op dat oorspronkelijke plan, durfde de Commissie het bouwen van eenen steenen trap, waarover men te Nijmegen gedacht had, hetzij aan de buitenzijde, hetzij van binnen, niet wenschelijk achten; maar meende zij zich te moeten bepalen tot den raad, om den bovenomgang voor belangstellenden toegankelijk te doen blijven, door eenen nieuwen houten trap binnen in de kapel, op zulk eene wijze ingerigt en geplaatst, dat de bestemming, uitsluitend als noodtrap, steeds kennelijk werd aangeduid, zonder eenigen schijn, alsof daarbij de vervanging van eenen oorspronkelijken trap bedoeld, of de plaats van zulk eenen trap werd aangewezen. Mogt een nader onderzoek, door ontgraving langs de muren of de wanden van de kapel aanleiding geven, om de meening van den Heer Oltmans niet langer aannemelijk te achten, en integendeel de overtuiging aanbrengen, dat werkelijk een steenen trap volgens het oorspronkelijke bouwplan naar den bovenomgang heeft geleid, dan zou eene herstelling van zulk eenen trap al-

tijd nog in nadere overweging kunnen komen, en zullen de Commissieleden, die in dit opzigt meer als deskundigen kunnen optreden, gaarne zich tot verder overleg beschikbaar stellen. De Nijmeegsche Commissie heeft zich met deze zienswijze vereenigd en daarvan onder dankbetuiging aan de Commissie der Akademie kennis gegeven.

Onmiddellijk hangt met dit onderwerp zamen de vermelding van de nuttige en doelmatige bemoeijingen derzelfde Nijmeegsche Commissie, tot het herstel van hetgeen op het Valkhof nog overgebleven was van de Romeinsche kapel of koorsluiting. Die fraaije overblijfselen waren van lieverlede in eenen hoogst bouwvalligen toestand geraakt, en door onoordeelkundige bijmetseling in de vorige eeuw droevig ontsierd. Men mag het thans aan de verlichte denkwijze van het Nijmeegsche Gemeentebestuur, aan de ijverige en onvermoeide zorgen van de Heeren KRUL VAN STOMPWIJK en Dr. J. W. A. SCHEERS, uitmakende de Nijmeegsche Commissie, en aan de kundige leiding der werkzaamheden door den Gemeentearchitekt, den Heer VAN DER KEMP, dank weten, dat die, in meer dan een opzigt allermerkwaardigste, wij zouden schier zeggen, in hare soort eenige, overblijfselen der oude vaderlandsche bouwkunst thans wederom tegen gevaar en beschadiging beschut zijn, hun veilig bestaan wederom voor langen tijd gewaarborgd is. Het hierachter als Bijlage B, met goedkeuring van de Nijmeegsche Commissie, afgedrukt Verslag zal den aard en het belang der bedoelde herstellingswerken meer omstandig doen kennen. De Commissie voldoet aan haren pligt, door een woord van dankbare hulde aan het Gemeentebestuur van Nijmegen uit te spreken; zij zou het een groot voorregt rekenen, wanneer zij in volgende Verslagen zal kunnen getuigen van blijken, dat het goede voorbeeld te Nijmegen gegeven, ook andere Gemeentebesturen tot navolging heeft aangespoord. Die navolging kan zich niet altijd in het herstellen van oude gebouwen of geschiedkundige gedenkteekenen openbaren; maar het zijn niet deze alleen, er zijn ook andere onderwerpen, waarop de Commissie de aandacht gevestigd, waarvoor zij de belangstelling en zorg harer landgenooten, en in de eerste plaats van de burgerlijke en kerkelijke bestuurders en beambten heeft in-

geroepen. Mogten allen, ieder in zijnen kring en naar omstandigheden, aan het door de Commissie beoogde doel de belangstelling schenken, die het te Nijmegen zoo ruimschoots ondervindt, er zou zeer veel bekend worden, wat thans tot groot nadeel voor de wetenschap verborgen ligt of onachtzaam wordt vergeten; er zou veel gered worden, wat thans onherroepelijk verloren gaat; er zou veel binnen de grenzen van ons vaderland bewaard blijven, wat nu gevaar loopt van als kostbare bijdragen tot kunstverzamelingen buitenslands te worden weggevoerd. Zeker zou de Commissie niet, als in hare vorige Verslagen, behoeven te wijzen op haar bekend geworden feiten, waarbij Gemeentebesturen toelaten dat voorwerpen van geschiedkundige of andere wetenschappelijke waarde, en aan de Gemeente of tot haar archief behoorende, openlijk of onderhands verkocht of vervreemd worden.

Slooping der Wittepoort te Leiden.

In het Verslag over 1863/64 is vermeld, dat bij het afbreken van de buitenpoort der Wittepoort te Leiden, de Commissie aan het Gemeentebestuur dier stad in bedenking had gegeven, om een oud opschrift, dat van eene vroegere poort afkomstig, in de bedoelde buitenpoort ingemetseld was, op eene geschikte plaats te bewaren, of liever nog in den gevel van de binnenpoort weder te doen inmetselen; tevens had zij gemeend het vervaardigen van bouwkunstige teekeningen van het gebouw, zoo die althans in het gemeentearchief niet voorhanden waren, te moeten aanbevelen. Of aan dezen laatsten wensch gehoor is gegeven, heeft de Commissie niet vernomen. De steen met het opschrift is tot nog toe niet verloren geraakt, maar van eene plaatsing in den gevel der binnenpoort is niets gekomen. Welligt omdat toen reeds het plan gevormd was, om het sloopingswerk ook tot die binnenpoort uit te strekken. Drie andere poorten, de Heere-, de Mare- en de Koe-poorten werden in den loop van het vorige jaar gesloopt, en in den nazomer ook het vonnis over het overgebleven poortgebouw der Witte-poort uitgesproken. Daar het afbreken der Witte-poort in regtstreeksch verband stond tot reeds vroeger vastgestelde plannen van verbouwing en veranderingen aan den toegang der stad van die

zijde, zou een vertoog tot behoud voor de poort niet veel hebben kunnen baten. De Commissie, ofschoon in eenen brief van eenen ongenoemde, die zich teekende: „een bewonderaar der „zeventiende eeuwsche-architektuur," aangespoord om eene poging te doen tot dat doel, meende zich ook thans te moeten bepalen tot den raad aan het Gemeentebestuur, dat het gebouw zorgvuldig opgemeten, en in teekening mogt gebragt worden. Zij meende te meer op bouwkunstige plans en teekeningen te moeten aandringen, omdat er wel eenige reden bestond voor de vrees, dat men zich voor eene voorstelling van de poort, met eene photographische afbeelding zou vergenoegen. De in deze zaak tot den Gemeenteraad gerigte brief werd beantwoord met de toezegging, dat men trachten zou om aan het te kennen gegeven verlangen, zoo mogelijk te voldoen. Geschiedt dit, dan zal men zich in lateren tijd eene eenigzins juiste voorstelling kunnen vormen van een gebouw, dat, zonder aanspraak te maken op hooge bouwkunstige verdiensten, toch op waardering zijn goed regt mogt doen gelden; dat het karakter dragende van zijne eeuw, als eene niet ongelukkige proeve van den toen heerschenden bouwtrant wel had mogen bewaard blijven, en welks gemis, ook voor den oppervlakkigen beschouwer, moeijelijk zal kunnen vergoed worden door den ontworpen nieuwen aanleg buiten en bij de plaats, waar de poorten stonden. Het te Leiden wonende lid der Commissie heeft, buiten deze zijne betrekking, en dus ook buiten de verantwoordelijkheid zijner medeleden, in de Leidsche Courant, van 25, 27 Januarij en 1 Februarij jl., in eene reeks van drie artikels, met aanvoering van beweegredenen tegen die sloopingsplannen een verzet aangeteekend; maar zonder zich te durven vleijen met de hoop, dat de nog overgebleven poortgebouwen gespaard zullen blijven.

Overgaande tot de vermelding van hetgeen door de Commissie verrigt werd, naar aanleiding van mededeelingen die zij vroeger had ontvangen of ten vervolge van hare vroegere bemoeijingen, in vorige Verslagen reeds opgenoemd of behandeld, kan zij thans het volgende berigten.

Van den Heer K. E. Schijf te Middelburg, die zich onledig had gehouden met het opmeten en in teekening brengen van het thans gesloopte KASTEEL POPKENSBURG onder St. Laurens bij Middelburg, ontving de Commissie de net bewerkte bouwkunstige plans en teekeningen van dat oude gebouw, met toelichtende aanmerkingen omtrent enkele bijzonderheden, die uit de teekeningen alleen niet genoeg konden gekend worden. De Heer Schijf had ongelukkig met zijn werk eerst een begin kunnen maken, nadat het sloopingswerk reeds was aangevangen, het had hem dus eenige moeite gekost, om voor enkele der reeds afgebroken gedeelten de noodige naauwkeurige gegevens op te zamelen; maar zijne teekeningen leverden eèn goed geheel, en eene duidelijke voorstelling van het kasteel, zooals het zich in den laatsten tijd van zijn bestaan aan het oog van den beschouwer opdeed. De Commissie meende den Heer Schijf, die voor zijne moeite en zijnen arbeid geene vergoeding berekend had, toch eene, met het oog op hare beschikbare middelen billijk geachte schadeloosstelling te moeten toekennen.

Van den Heer J. H. L. van der Schaaff waren in het vorige jaar, doch nadat het Verslag reeds afgewerkt en vastgesteld was, en dus de door hem medegedeelde bijzonderheden slechts ter loops hadden kunnen vermeld worden, berigten ingekomen omtrent de kerk te Vorden, het kasteel te Vorden, het kasteel Nettelhorst en de kerk te Almen. Die bijzonderheden, later bij de Commissie in behandeling gekomen, mogen thans hier eene plaats ter vermelding erlangen.

Kerk te Vorden. Boven eenen grafkelder een groote zerk, met daarop uitgehouwen beeld van Berend van Hackfort in volle wapenrusting, met ontbloot hoofd, gevouwen handen, en vele toevoegselen en wapens, alles nog tamelijk wel te onderscheiden, doch voor zoover de zerk niet onder de banken bedekt ligt, door het daar overloopen der kerkgangers voortdurend aan afslijting blootgesteld.

Boven in eenen der wanden van den toren twee nissen; in de eene zijn twee wapens uitgehouwen, in de andere bas-reliefwerk voorstellende waarschijnlijk de aanbidding van Jezus (door de herders?), tusschen de nissen een steen met opschrift, dat slechts gedeeltelijk leesbaar is.

De Commissie heeft het vriendelijk aanbod van den Heer VAN DER SCHAAFF, om haar van de kerk en het verdere beeldwerk schetsen te bezorgen in dank aangenomen. Zij ziet die nog te gemoet. Intusschen heeft zij Kerkmeesteren der Vordensche kerk in bedenking gegeven, om zoo mogelijk en voor zooveel noodig in overleg met regthebbenden, voor eene betere bewaring van de grafzerk te zorgen, waartoe zij eene plaatsing en bevestiging tegen een zigtbaar gedeelte van den binnenkerkmuur aanbeval.

HET HUIS TE VORDEN. In dat onbewoonde en deerlijk vervallen gebouw, zag de Heer VAN DER SCHAAFF in een der vertrekken twaalf oude portretten, waaronder, naar hij meende, twee nog al eenige waarde konden hebben, alle in zeer verwaarloosden toestand en bijna uit de lijsten vallende. Deze portretten van mannen, vrouwen en kinderen konden, daar het huis te Vorden vroeger (van 1520—1725) aan de familie RIPPERDA heeft toebehoord, leden van dat geslacht voorstellen. De Heer VAN DER SCHAAFF vond zich in die meening versterkt door een oud geschilderd wapenbord, dat hij in een ander vertrek tusschen allerlei rommel ontdekte, en waarop het wapen der RIPPERDA's, *een gouden ruiter op sabel*, met veel lofwerk omgeven, was uitgebeiteld; boven het wapen, OBIIT *anno* 1637; er onder *den* 13 *November*. Dat bord zou vroeger, volgens het zeggen van den geleider die het kasteel liet zien, boven de deur (der kamer met de portretten?) gehangen hebben.

Behalve 3 of 4 oude schoorsteenen, en een vier- of vijftal ijzeren haardplaten met wapens, waaronder ook dat van RIPPERDA, bevatte het kasteel verder geene opmerkenswaardige bijzonderheden.

In HET HUIS NETTELHORST bij Lochem, even als dat te Vorden onbewoond, doch veel beter onderhouden, vond de Heer VAN DER SCHAAFF in een vertrek drie schilderstukken boven de deuren en den schoorsteen; in een ander een mansportret boven den schoorsteen, door ouderdom en vuil bijna onzigtbaar geworden; op eene plafondschildering, eene mythologische en naar hem scheen goed geschilderde voorstelling, Jupiter met Juno in haren paauwenwagen. Als het belangrijkste dat het huis hem bood, meende

hij tapijtbehangsels te moeten beschouwen, die in een der beneden- en een der bovenvertrekken nog aanwezig waren, maar ook al vrij wat nadeel van de werking des tijds hadden ondervonden. Met zijde bewerkt in eenmaal prachtige, doch thans verbleekte en verschoten kleuren, leveren zij voorstellingen uit de gewijde en ongewijde geschiedenis, jagttooneelen enz. Onder de geschiedkundige tafereelen, de geschiedenis van ALEXANDER met zijnen geneesheer. De beelden vrij groot, vele in oud-Spaansche kleeding. Boven de voorstellingen Latijnsche opschriften. De beste tapijtbehangsels die vroeger, behalve de hier genoemde te Nettelhorst aanwezig waren, zouden volgens opgaaf van den geleider, door den eigenaar naar diens huis te Twickel of te Dieren overgebragt zijn. De overgeblevene schenen, indien niet spoedig maatregelen tot behoud genomen werden, hunnen ondergang met rassche schreden te gemoet te gaan.

In de KERK te ALMEN wordt sedert onheugelijke tijden eene zandsteenen doopvont met ruw beeldhouwwerk bewaard, bekend door een opstel en eene afbeelding in den *Gelderschen Volksalmanak* voor 1835. Toen de Heer VAN DER SCHAAFF die vont in oogenschouw nam, vond hij haar onder den toren tusschen banken en onder houtwerk verborgen, en bij de inwoners schier onbekend. De eenige merkwaardigheid die het kerkje nog aanbood was een, thans niet meer in gebruik zijnde grafkelder van de familie van de EHZE, waarin, denkelijk ten gevolge van den voortdurenden luchtstroom, de lijken zeer lang bewaard bleven.

De Commissie heeft zich verpligt geacht om in alle bescheidenheid op de haar ter kennis gebragte bijzonderheden de aandacht te vestigen van de tegenwoordige eigenaars der beide adellijke huizen, Bn. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE en Bn. VAN HEECKEREN VAN WASSENAAR te Twickel; zij deed dit in schrijven, waarbij zij voorziening tegen verder verval, zoo mogelijk herstel van het reeds beschadigde, en tevens, met het oog op de tapijtbehangsels, eene plaatsing aanbeval in het Rijks Museum van vaderlandsche geschiedenis en kunst te 's Gravenhage.

Ook aan het kerkbestuur te Almen schreef zij, om voor de doopvont, die eene merkwaardige bijdrage tot de geschiedenis

der oude vaderlandsche kunst scheen te leveren, eene nuttiger bestemming en betere bewaarplaats, dan die zij thans had, in het genoemde Museum te 'sGravenhage te erlangen.

Of die aanbevelingen en raadgevingen gehoor gevonden en eene gewenschte uitwerking gehad hebben, is de Commissie nog niet gebleken.

Men zal zich herinneren, dat een jaar of drie geleden eene koperen *plaat met opschrift*, vroeger ten aandenken aan eenen brand van 29 Mei 1457 in de Groote kerk te Dordrecht geplaatst, later daaruit weggenomen en eenen tijd lang verloren geraakt, in de woning van den pastoor der Jansenisten-Gemeente te Dordrecht teruggevonden was. In het voorlaatste verslag der Commissie werd vermeld, dat zij van den Heer G. N. Itz, Gemeente-architekt in die stad, eene fraai bewerkte teekening van dat merkwaardige opschrift, in oorspronkelijke grootte ontvangen had. De Heer Itz meende met zekerheid de plaats teruggevonden te hebben, waar de koperen plaat onder den toren oorspronkelijk was bevestigd geweest en de Commissie kon in dat geval niet aarzelen, eene poging te beproeven, om voor de kerk het bezit terug te erlangen van de gedenkplaat, die zoo lang aan hare bestemming onttrokken, en geheel vergeten, door een toeval wederom aan den dag was gebragt. Afgescheiden van het gebouw waarvoor het opschrift bestemd was, heeft toch die plaat voor den bezitter slechts eene betrekkelijk geringe waarde, terwijl zij in de kerk op hare oorspronkelijke plaats wederom teruggebragt, niet alleen eene uitstekende waarde erlangt, maar tevens tegen verlies of beschadiging eenen veel beteren waarborg verkrijgt, dan het gedenkteeken elders vinden kan. De Commissie rigtte over dit onderwerp eenen brief aan den Aartsbisschop der Oud-bisschoppelijke klerezij te Utrecht, met beleefd verzoek, dat door ZHEW's vermogende tusschenkomst bij den Heer Pastoor of het kerbestuur der Jansenisten-Gemeente te Dordrecht, het gewenschte doel bevorderd en de kerk, al of niet onder eenig welligt wenschelijk voorbehoud, wederom in het bezit mogt worden gesteld van het teruggevonden opschrift.

Tot nog toe heeft de Commissie ook op dat schrijven geen antwoord bekomen en is ook niet gebleken, of er eenig gevolg aan haar verzoek gegeven is.

Na het overlijden van den Heer H. G. Haesloop Werner waren eenige oudheidkundige middeleeuwsche en andere voorwerpen uit zijne nalatenschap aan het Rijks-Museum van Oudheden te Leiden ter beoordeeling toegezonden, en des begeerd tegen billijke waardering beschikbaar gesteld. De Commissie, in de gelegenheid gesteld om van die voorwerpen kennis te nemen, oordeelde dat, voor zoover zij niet tot de eigenlijk gezegde oudheden behoorden en dus ook niet voor het genoemde Museum overgenomen waren, zij in aanmerking dienden te komen voor eene plaatsing in het meer genoemde Rijks-Museum voor vaderlandsche geschiedenis en kunst. Zij nam de vrijheid het onderwerp onder de aandacht te brengen van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, die zich met hare zienswijze vereenigende, haar magtigde om de bedoelde voorwerpen voor het Rijk over te nemen. Zij waren de volgende: een zoogenaamd *Jacoba-kannetje*, van gebakken aarde, lichtbruin en verglaasd, 24 Ned. dm. hoog, volgens opgaaf afkomstig van Puttenstein; eene *schenkkan* van gebakken aarde, bruin verglaasd, hoog 13, in doorsnede aan den buik 14 Ndl. dm., met gedeeltelijk slechts bewaard gebleven handvat, wijden hals zonder tuit, zeer wijden buik en hoogen voet. Vóór op den buik en naar achter tot aan het handvat met fraai slingerende eikentakken en eikels in hoog opkomend werk versierd; digt onder den hals een wapenschild, op welks bovenste helft drie wapenrokken nevens elkander, op de onderste helft takken eener slingerplant. Volgens opgaaf was zij te Doornspijk, buurtschap Aperlo, bij het graven van eene put opgedolven. Een *lampje* van gebakken aarde, lichtbruin verglaasd, hoog 13, in doorsnede boven 11, onder 14 Ndl. dm., van eenen zeldzamen vorm, als van twee schoteltjes boven elkander, het bovenste met eenen ronden stijl in het midden op het onderste bevestigd. Van dit laatste is de achterzijde eenigzins plat opgebogen, om niet buiten den rand van het bovenste uit te steken, dat aan diezelfde zijde hooger oploopende, eene opening heeft om het geheel op te hangen.

Zoowel het bovenste als het onderste gedeelte heeft aan de voorzijde een bekje voor de pitten. De Heer HAESLOOP WERNER noemt het „een oud Veluwsch olielampje, waarin de pit niet „van katoen, maar van biezen in de olie gebrand werd." Een pijpaarden *Christuskindje*, op een hoofdkussen in eene kribbe liggende, geheel naakt, de handen vóór de borst, achter het hoofd een stralenkrans; lang 5,4, breed 3, hoog 1,5 tot 2,4 Ndl. dm. Een zevental *tabakspijpjes* met kleine koppen en dikke korte steelen, geheel en geschonden; vier *steenen kogels* van 7,5 tot 16,5 dm. middellijn. Een zoogenaamde *reuzenmop* of baksteen, metende 30,5, bij 16 en 8 Ndl. dm. Twee houten *pijlen* met vierzijdige ijzeren punten, lang 37,5, de punten alleen 6,5 dm, aan de benedeneinden van de zeer korte steelen ter wederzijde nog voorzien van dunne houten bladen of baarden als veêren; volgens eene aanteekening van den Heer HAESLOOP WERNER, bij de belegering van het Hof Old-Putten bij Elburg in 1480 gebezigd. Acht *glasruitjes* met ingebrand schilderwerk, bladwerk en arabesken. Een zilveren *dubbele arend* in gedreven werk, waarschijnlijk afkomstig van eene schuttersgildeketen of diergelijk onderscheidingsteeken.

Uit het voorlaatste verslag bleek, dat de Commissie ook gemoeid was geworden in de bekende zaak van den verkoop der schilderijen, die op de voormalige gildekamer van het vroegere Collegium chirurgicum te Amsterdam waren bewaard gebleven. Eene briefwisseling met het bestuur der Maatschappij *Arti et Amicitiae*, leidde tot de hoop, dat pogingen om die merkwaardige verzameling voor Amsterdam te behouden, met gunstigen uitslag zouden bekroond worden. Die goede uitzigten zijn, dank zij een kloek en edelmoedig besluit van een kunstlievend inwoner van Amsterdam en de ijverige pogingen van eenige zijner invloedrijke stadgenooten, die zich tot het doel in eene Commissie vereenigden, in het afgeloopen jaar volkomen bewaarheid. Aan een verzoek van het lid dier Commissie, Dr. J. W. R. TILANUS, om kennis te erlangen van den inhoud der over deze zaak gewisselde brieven en andere stukken, die bij eene door hem voorgenomen beschrijving der schilderijen zouden

kunnen dienen, heeft de Akademie-Commissie door toezending van afschriften gaarne voldaan.

Of de aanmerkingen in het Verslag over het vorige jaar met betrekking tot BREDERODE's BOUWVALLEN eenige voldoende gevolgen hebben gehad, en of, wat de Commissie volstrekt noodig en als in uitvoering niet bezwaarlijk meende te kunnen achten, het doen eindigen van de huurovereenkomst met den tegenwoordigen pachter, den Heer L. G. VAN HOORN, bij de Regering in ernstige overweging is genomen, is tot nog toe niet gebleken. De Heer Mr. J. A. ENSCHEDÉ te Haarlem blijft met gelijken ijver en goede vruchten belangeloos zijne zorgen aan het eerwaardige gebouw wijden, en woekert met de fondsen, hem van Regeringswege tot dat oogmerk beschikbaar gesteld. Wat ten val neigde of ontzet was, werd gesteund en bevestigd, wat door afgevallen puin of vuilnis bedekt, of onder den opgehoogden grond bedolven was, werd gereinigd en aan den dag gebragt, zoodat van lieverlede de verschillende deelen van den bouw, waarvan met het verdwijnen van de muren geene zigtbare sporen waren overgebleven, thans in hunnen aanleg, verdeeling en bouwwijze al meer en meer kunnen gekend worden. Dat evenwel vele misbruiken en verkeerdheden waarop de Commissie herhaalde malen gewezen heeft, niet zijn weggenomen, is aan een harer leden, bij een bezoek op den 21sten September van het afgeloopen jaar, gebleken. Nog steeds is een overgebleven gedeelte van een der oude gebouwen tusschen de poort en het hoofdgebouw, verheeld aan eene woning bij den boer van den pachter in gebruik, en zijn dus die oude overblijfselen met den daaronder zich bevindenden kelder, afgesloten en ter bezigtiging van het publiek niet beschikbaar; nog was de kelder onder het voorste hoofdgebouw bij den boer in uitsluitend gebruik, en door afsluiting voor bezoekers ontoegankelijk; en niettegenstaande de klaphekken, die waren aangebragt om den toegang tot de bouwvallen aan rundvee en ander gedierte af te snijden, graasden eenige runderen tusschen en op de nieuw ontgraven grondslagen, terwijl zij door de toegeslagen hekken, die hen hadden moeten weren, in het verboden terrein waren opgesloten. Dit laatste feit alleen is reeds voldoende om

te betoogen, dat de Regering verpligt is tot elke poging om de overeenkomst met den tegenwoordigen pachter ten spoedigste als vervallen te doen verklaren. Wat toch weegt de armelijke pachtsom van *f* 30 tegenover de nadeelen die uit den tegenwoordigen staat van zaken voortvloeijen!

Nog twee onderwerpen in het vorige Verslag besproken, moeten thans nader worden behandeld. Zij betreffen de meer algemeene deelneming en medewerking, en eene meer genoegzame beschikking over stoffelijke middelen, die de Commissie volstrekt noodig heeft, om eenigermate aan hare roeping te beantwoorden. Wat het eerste, de medewerking aangaat, mag de Commissie zich gunstigen uitslag beloven van de door haar ingeroepen en ook verkregen tusschenkomst van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, en Heeren Commissarissen des Konings in de verschillende gewesten van het rijk. De noodiging en opmerkingen, door de Commissie in haren gedrukten brief van September 1860 tot alle Gemeentebesturen gebragt, schenen nimmer genoeg de aandacht dezer laatsten getrokken te hebben.

Mededeelingen of waarschuwingen omtrent gevaren, die geschiedkundige of andere overblijfselen uit vroegere tijden bedreigden, ontving de Commissie, met zeer zeldzame uitzonderingen, van Gemeentebesturen niet. Integendeel werden handelingen bekend — en hoe dikwerf zullen die ook zonder ontdekking hebben plaats gehad? — die bedreven werden juist door hen, die er tegen hadden moeten waken en de tusschenkomst der Commissie moeten inroepen. Misschien lag eene oorzaak in een minder naauwkeurige kennisneming van den inhoud van den bedoelden gedrukten brief; misschien was de herinnering van het bestaan en het verzoek van de Commissie van lieverlede verloren gegaan. Welligt ook oefenden veranderingen in het personeel der besturen eenen nadeeligen invloed, wanneer de opvolgende ambtenaren niet altijd in kennis werden gesteld of kennis namen van den inhoud der stukken, die bij hunne voorgangers waren ingekomen. Hoe het zij, de Commissie vleide zich, dat voor haar doel en nuttige werking een meer gunstige toestand kon teweeg worden gebragt, door eene jaarlijks terug-

keerende, aanbevelende herinnering van — of verwijzing naar — misschien wel nog beter eene zakelijke herhaling van — den inhoud van haren bedoelden brief. Haar voorstel vond bij de Regering een gunstig gehoor, en de nuttige gevolgen op de aanschrijving, in den aanvang van het loopende jaar tot de Gemeentebesturen gerigt, zijn aanvankelijk niet achtergebleven. Mogt dezelfde maatregel jaarlijks kunnen toegepast, of nu en dan herhaald worden, de Commissie zou er zich voortdurend goede vruchten van beloven.

Ook aan de andere behoefte, beschikking over meerdere fondsen, dan die tot nog toe aan de Commissie werden toegestaan, zal worden tegemoet gekomen. Het Bestuur der Akademie had aan de Regering het verzoek gerigt, om in staat gesteld te worden tot eene verhooging van de post van *f* 100, jaarlijks op de Akademie-begrooting voor de Commissie uitgetrokken, met *f* 400, zoodat daardoor voor haar een bedrag van *f* 500 kon beschikbaar komen. In die aanvraag werd niet bewilligd, maar de Minister achtte het verkieslijk van Rijkswege hulp te bieden, waar dit in bijzondere gevallen noodig mogt bevonden worden. De som van *f* 100 kon, als vroeger, blijven strekken ter voorziening in de onvermijdelijke kleine uitgaven voor vergaderingen, vrachten en andere van huishoudelijken aard. Mogt de Commissie het wenschelijk achten, dat voor aankoop van eenig belangrijk voorwerp, voor het doen van opnemingen, het vervaardigen van plans en teekeningen, voor plaatselijke onderzoekingen enz. door hare leden of andere deskundigen, buitengewone gelden beschikbaar werden gesteld, dan had zij de bevoegdheid zich regtstreeks tot den Minister te wenden, en werd haar het uitzigt geopend op tegemoetkoming in hare behoeften van Rijkswege. Het heeft de Commissie innig verheugd, dat door dit bemoedigend uitzigt, door den Minister voor haar geopend, een der grootste bezwaren die haar belemmeren, uit den weg zal worden geruimd, welligt zonder dat hare betrekking tot de Akademie daardoor behoeft gewijzigd of opgeheven te worden.

Bij de behandeling van een en ander heeft de Commissie in zeer ernstige overweging genomen, of zij zelve ook nog krachtiger of ook nieuwe pogingen zou kunnen in het werk stellen,

om meer ingenomenheid met het haar voorgestelde doel, meer deelneming, medewerking, ondersteuning, meer belangstelling in de door haar verdedigde zaak bij hare landgenooten te wekken. Haar meer vermelde zendbrief is indertijd door de meest gelezen dagbladen en andere tijdschriften algemeen bekend gemaakt; aan al de schoolonderwijzers in het vaderland is die brief toegezonden; hij is aan de architekten, beoefenaars en vrienden der bouwkunst ter kennis gebragt met eene aanbeveling van het Bestuur der *Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst*, in de van wege die Maatschappij uitgegeven *Bouwkundige Bijdragen*. In haren wensch om op gelijke wijze de medewerking van de geestelijken der verschillende gezindheden te kunnen inroepen, is zij, zoo als uit vroegere verslagen bleek, niet gelukkig geweest, daar, met uitzondering van den toenmaligen Bisschop van Haarlem, wijlen den Heer VAN VREE, en van den Aartsbisschop der Oud-bisschoppelijke Klerezij, die met de meeste welwillendheid hunne tusschenkomst hebben verleend, de hooge kerkelijke besturen en bestuurders op het verzoek der Commissie of in het geheel geen, of een weigerend antwoord hebben gegeven. Zal het mogelijk zijn langs andere wegen het doel nader te komen, slapenden te wekken, onverschilligen in beweging te brengen, onkundigen tot beter inzigt te voeren, ijver in het leven te roepen, belangstelling aan te vuren, medestrijders aan te werven? De Commissie wil gaarne elken raad, elk voorstel dat haar tot dat doel zal worden medegedeeld, in ernstige overweging nemen, en hare leden zullen wat hun van den tijd, dien zij aan hunne ambtspligten moeten wijden, overblijft, gaarne aan de zaak ten offer brengen. Maar zij maakt, naar zij meent, in billijkheid er aanspraak op, dat men haar geen hooger eischen stelt, dan waaraan zij, tengevolge van omstandigheden buiten hare magt liggende, kan beantwoorden; men beschuldige haar niet, spreke althans geen veroordeelend vonnis over haar uit, zonder haar eerst in de gelegenheid te stellen, om zich tegenover de beschuldigers te verdedigen, zich over haar handelen en niet handelen te verantwoorden. In het vertrouwen dat zij hierin niets verlangt, dan hetgeen regt en billijkheid haar toekennen, zal zij op den tot nog toe door haar betreden

weg, vertrouwend voortstreven en rustig onderzoeken, of nieuwe hulpmiddelen die tot heden onbeproefd bleven, maar waarvan zij welligt nuttige werking verwachten mag, kunnen opgespoord, bij nadere en gezette bespreking in hare vergaderingen uitvoerlijk bevonden worden. De Commissie zal dan de proef nemen of die middelen kunnen teweegbrengen wat tot heden onbereikbaar scheen, of zij nader voeren tot het volbrengen van de taak, waartoe zij geroepen werd, en haar grootere voldoening op haar streven doen inoogsten, dan tot nog toe het geval was of wezen kon.

Amsterdam, 29 April 1865.

C. LEEMANS.
W. MOLL.
W. N. ROSE.
F. W. CONRAD.

BIJLAGE *A*.

Ontgravingen in de Karolingische kapel in het Valkhof te Nijmegen.

Naar aanleiding van herhaalde gedachtenwisseling, in onze Commissie-vergaderingen gehouden, over de te Nijmegen verbreide overlevering, dat in den bodem van de Karolingische kapel in het Valkhof aldaar vóór een vijftigtal jaren „een steenen kuip" zou ontdekt zijn, die later weder met aarde en de tegenwoordige bevloering overdekt werd, — eene overlevering, die in overeenstemming met het algemeen karakter van genoemde kapel het vermoeden scheen te wettigen, dat zij eene oude doopvont bevatte — heb ik mij in den aanvang der maand Augustus 1864 naar vermelde stad begeven en mij in betrekking gesteld met hare „Commissie tot bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst", toen, bij afwezendheid van Dr. SCHEERS, alleen vertegenwoordigd door den Heer KRUL VAN STOMPWIJK. Nadat ik genoemden Heer de in onze Commissievergaderingen besproken conjectuur voorgesteld en hij mij verzekerd had, dat de overlevering aangaande „de steenen kuip"

der kapel aan hem en vele bewoners van Nijmegen wèl bekend was, viel het mij ligt dezen warmen vriend onzer vaderlandsche oudheden te overtuigen, dat eenig nader onderzoek in vele opzigten wenschelijk was. Hij beloofde mij bij den gemeente-raad van Nijmegen verlof te zullen aanvragen om den bodem der kapel te mogen opgraven, en mij, zoodra dat verlof verkregen zou wezen, dag en uur te melden, waarop de arbeid zou plaats hebben.

Na weinige dagen ontving ik van den Heer Krul de gewenschte tijding, dat het gemeente-bestuur tot bedoeld onderzoek volgaarne toestemming had gegeven en zelfs gereed was de noodige arbeidslieden voor het werk dienstbaar te stellen. Verheugd over deze bereidvaardigheid en goedgunstige medewerking, heb ik mij op den mij aangewezen dag, 13 Augustus, andermaal naar Nijmegen begeven.

Toen ik in de kapel was gekomen, werd mij berigt dat de nasporingen reeds op den 11den begonnen en op den 12den voortgezet waren, maar tot nog toe geen gunstig resultaat hadden geleverd, niettegenstaande er reden was geweest om iets beters te hopen. Immers, voordat de Heer Krul de spade in den grond had laten steken, had hij, in tegenwoordigheid van eenige andere Nijmeegsche vrienden der wetenschap, in de kapel zelve een oud man, die sedert meer dan eene halve eeuw dagelijks in het gebouw als gids voor vreemdelingen plagt te verkeeren, ten aanzien van „de steenen kuip" ondervraagd en uit diens mond de verzekering vernomen, dat hij zelf vóór vijftig jaren, bij gelegenheid eener reparatie aan de kapel, dit voorwerp „met eigen oogen" had zien ontdekken en daarna weder bedekken, op grond van welke verzekering men natuurlijk me goeden moed en volgens de aanwijzing van den grijsaard aan den arbeid was getogen.

De eerste ontgraving had plaats gehad aan de oostzijde der kapel over eene lengte van 2,5 N. el, eene breedte van ruim 1 N. el en ter diepte van 1,75 N. el. Men ontdekte ter diepte van 0,45 N. el tusschen twee pilaren geen steenen trappen, zooals het woord van den ouden man had doen verwachten, maar eenen gemetselden boog ter dikte van 0,5 N. el, die waar-

schijnlijk ten steun voor de pilaren moest dienen. De tweede ontgraving was geschied aan de noord-oost-zijde van het gebouw over eene lengte van 2,75 N. el, eene breedte van 1,2 N. el en ter diepte van 2 N. el, waarbij niets aan den dag was gekomen dan het fundament der pilaren. De derde uitgraving was gedaan in het centrum der kapel over eene lengte van 2 N. el, eene breedte van 0,75 N. el, en nog niet, gelijk de twee eerst voleindigd, toen ik ter plaatse kwam. Zij werd toen op mijn verzoek voortgezet tot eene diepte van 2,5 N. el, waar spaden en houweelen stuitten op den bodem, die blijkbaar in natuurstaat en nimmer door menschenhand geroerd was. Ook hier werd in den opgewerkten grond, die uit puin en grind bestond, niets gevonden, dat ook maar in de verte naar „eene steenen kuip" geleek; daarentegen ontdekte men in mijne tegenwoordigheid in de zwarte, fijne aarde, die het naast aan den ongeroerden bodem lag, eenige brokken houtskool en eene menigte beenderen van dieren, waaronder paardenkiezen, die blijkbaar aan vuur blootgesteld waren geweest. Eenige boringen, later op verschillende plaatsen der kapel gedaan, hebben tot geene dan louter negatieve uitkomsten geleid.

Hoezeer de onderzoekingen in de Karolingische kapel niet die vrucht gedragen hebben, welke men er van hoopte, zijn zij daarom niet nutteloos te noemen. Zij hebben bewijs aangebragt dat de overlevering aangaande „de steenen kuip" voortaan verworpen moet worden, en dat de kapel, zoo zij eenmaal als Baptisterium gebezigd werd, in alle geval heden geen doopvont meer in haren schoot verborgen houdt. Maar zij leeren ons nog iets anders: de brokken houtskool en de beenderen, paardenkiezen enz., die men in de fijne zwarte aarde vond, maken het meer dan waarschijnlijk, dat de grond, waarop de kapel opgetrokken is, in vóór-christelijken tijd eene heidensche begraaf- en offerplaats zal geweest zijn, gelijk aan die van het bekende huldtooneel te Heemskerk in N. Holland *) en dergelijke begraaf- en offerplaatsen, die elders in ons vaderland aangetroffen zijn.

---

*) Zie *Handel. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden* over het jaar 1864, bl. 128 vv.

Aan het slot van mijn verslag kan ik niet nalaten mijne hartelijke erkentelijkheid te betuigen voor de verpligtende wijze, waarop de Heer KRUL, en op zijn aanzoek de regering van Nijmegen, het werk, waarvan ik berigtte, begunstigd hebben.

W. MOLL.

Amsterdam, 25 April 1865.

BIJLAGE *B*.

Verslag der Commissie tot bewaring van Gedenkstukken van Geschiedenis en Kunst te Nijmegen, omtrent de herstellingswerken der Romaansche kapel op het Valkhof aldaar.

De Commissie tot bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst te Nijmegen heeft de eer aan de Commissie der Koninklijke Akademie van Wetenschappen voor de overblijfsels der oude vaderlandsche kunst, enz., ter kennis te brengen, dat zij, in aanmerking nemende den bouwvalligen toestand, waarin sedert eenige tijd de Romaansche kapel of zoogenaamde Ruïne op het Valkhof te Nijmegen verkeerde, bij het dagelijksch bestuur der gemeente aanzoek heeft gedaan, om hierin zoo mogelijk te voorzien, ten einde dit overblijfsel van het oude Valkhof voor geheele vernietiging te bewaren; en dat door gunstige beschikking van genoemd bestuur, onder de leiding van den gemeente-architekt, den Hr. P. VAN DER KEMP, de herstelling van deze kapel dezer dagen is ondernomen en ten einde gebragt, van welk een en ander zij de eer heeft het volgend Verslag van de Commissie aan te bieden.

Nadat aan de binnenzijde van de kapel een stijger was aangebragt, heeft de Commissie voornoemd onder voorlichting van den Heer Gemeente-architekt zich overtuigd, dat de kruin van het koepelgewelf zoodanig was doorgezakt, dat met de minste

aanraking de steenen er uitvielen (zooals dit dagelijks geschiedde), en dat er dus door opvoegen of inkielen niets aan te verbeteren was; dat de ijzeren ankers, die in vorige jaren tot steun van het gewelf waren aangebragt, de naar beneden en uit hun verband gezakte gewelfsteenen niet meer ondersteunden, zoodat te voorzien was, dat binnen zeer korten tijd de geheele kruin zou instorten, en er niets meer dan de zijmuren van de kapel zou overblijven.

Om dit te voorkomen was de Heer architekt van oordeel en werd, onder goedvinden van HH. Burgemeester en Wethouders, besloten, om de kruin van de kapel voor zoover noodig af te breken en weder in den oorspronkelijken vorm op te bouwen.

Dientengevolge werd van het bestaande naauwkeurig de maat genomen, en daarnaar eene houtconstructie gemaakt, welke, nadat het losse gedeelte zou zijn weggenomen, het geheele gewelf kon dragen en in stand houden.

Door bovengenoemde opmetingen werd het juiste beloop verkregen der bogen, voor zoover die nog zuiver bleken te zijn, en kon men gemakkelijk geraken tot het beloop van de oorspronkelijke bovenste welving. Nadat dit houten zamenstel stevig was ineengezet en verbonden, werd met afbreken van het gezakte gedeelte begonnen en daarmede voortgegaan op eene wijze, welke noodig werd geoordeeld voor de voorgenomen herstelling. De weggenomen tufsteenen werden zorgvuldig schoongemaakt, opgestapeld en meerendeels met merken voorzien, ten einde bij het opbouwen zooveel mogelijk weder op hunne oorspronkelijke plaats te worden gelegd.

Toen alle losse gedeelten waren afgenomen begon het opbouwen op de volgende wijze:

Eerst werd van de gaafste steenen de frontboog gemaakt, die de twee kolommen vereenigt, ter breedte van ± 50 duim, met achteroverhelling van 10 duim, waarbij in acht werd genomen, om aan de achterzijde tanden of inkastingen te laten voor het verband van het binnengedeelte van de kruin.

Nadat deze boog behoorlijk was aangerazeerd, werd het achtergedeelte, in verband met den boog, aangemetseld met minder bruikbare, meestal halve tufsteenen in den dag en het te kort

komende in de dikte of bovenop aangevuld met gewone metselsteenen. Op deze wijze verkreeg de kruin weder genoegzame sterkte en was de beperkte voorraad van oude tufsteenen voldoende, om den oorspronkelijken aanblik terug te geven.

Toen het geheele gewelf gesloten was, werd daarover als bedekking nog eene platte laag klinkers in sterke specie aangebragt, die verder werd volgegooid en afgewasschen met dezelfde specie. Bij deze bewerking werd tevens de kruin en het overige muurwerk gezuiverd van den daarop aanwezigen en, zooals bleek in vorige jaren opzettelijk er op gebragten grond, planten (vooral *hedera helix*) en groote vlierstruiken, waarna de hooge noodzakelijkheid bleek, om ook de rondgaande kroonlijst te herstellen, waarvan vele stukken waren afgevallen en de overige los lagen. Met veel moeite gelukte het de stukken dezer kroonlijst, die tusschen andere verspreid of hier en daar onder den grond waren geraakt, met uitzondering van een klein gedeelte, hoogstens ter lengte van eenige palmen, terug te vinden. Deze werden weder in hunne oorspronkelijke rigting geplaatst en het ontbrekende met gewone metselsteenen aangevuld, bepleisterd en met ingedrukte figuren, even als het overige gedeelte der lijst, voorzien, zoodat men er thans geen verschil in kan bespeuren; terwijl tevens deze lijst met ankers werd bevestigd, en door bepleistering aan de bovenzijde tegen inwatering beveiligd.

Nadat verder het overige muurwerk, waaronder de bogen, lijsten en kapiteelen, behoorlijk was gezuiverd, werd het bijgewerkte met een dun mengsel van water, Portlandsche cement en zwarte aarde afgewasschen, waardoor het nieuw gemetselde van het oude niet meer is te herkennen.

De Commissie maakte van deze gelegenheid gebruik, om het latwerk te laten wegnemen, waardoor eene kleine poort en de ronde openingen in het benedengedeelte in vorige jaren waren gesloten, en om een ander poortje tegénover het bestaande, hetwelk met gewone metselsteenen van lateren tijd was digtgemetseld, weder te laten uitbreken en openen, hetwelk echter eenigzins beschadigd is, terwijl de boog of lijst die om het andere nog aanwezig is, hier ontbreekt, misschien ten gevolge van

vroegere verwoestingen of belegering der stad. Tevens heeft de Commissie, door opgraving een naauwkeurig onderzoek in het werk gesteld naar den vloer, welke, volgens de mededeeling van sommigen, nog in de kapel zou aanwezig zijn. Zij heeft echter tot haar leedwezen de zekerheid erlangd, dat die vloer niet meer voorhanden, maar de ruimte binnen de kapel met puin is opgehoogd.

Eindelijk heeft de Commissie de overblijfselen van pilaren, kapiteelen enz., welke aan beide zijden der kapel verspreid liggen, eenigzins laten in orde schikken, van onkruid en struikgewas laten zuiveren en de naastbij staande boomen laten opsnoeijen, zoodat de kapel thans beter van alle zijden kan worden beschouwd.

De Commissie kan niet nalaten, hierbij de verschuldigde hulde te brengen aan de onbekrompen welwillendheid van het Gemeentebestuur, dat geene kosten, hoe aanzienlijk ook, gemeend heeft te moeten sparen, tot herstelling van dit belangrijke overblijfsel van het Valkhof; en aan de bekwaamheid en de zorgen van den gemeente architekt, den Hr. P. van der Kemp, die op zulk eene, allezins doelmatige en naauwgezette wijze deze herstelling heeft bestuurd, en hierdoor zooveel bijgedragen, om dat merkwaardige gedenkteeken van Nijmegens glorierijk verleden, nog vele jaren in stand te houden.

De Commissie voornoemd,
KRUL VAN STOMPWIJK.
Dr. J. W. A. SCHEERS.

TER NAGEDACHTENIS

VAN

Mr. JOHN BAKE.

DOOR

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK,

Lid der Afdeeling Letterkunde *).

Ik behoef uwe verontschuldiging, M. H., omdat ik de taak, welke ik thans op mij neem, kan geacht worden ontvreemd te hebben aan onzen Secretaris, die haar zooveel waardiger en beter zou hebben volbragt. Gelieft echter, bid ik u, aan geene aanmatiging te denken; door een gezag, dat ik bijna het gezag van den overledene zelven zou kunnen noemen, werd mij die taak opgelegd. Het graf, waarin wij met diepe ontroering zijn overschot hadden zien nederdalen, was naauwelijks gesloten, of twee geleerden, welke aan Bake als leerlingen en opvolgers het naaste stonden, Cobet en Pluygers, verlangden dat ik zijne herinnering in deze Akademie zou vieren. Aan hun verlangen paarde zich de wensch zijner naaste bloedverwanten, zijner dochter, die op mij, als op „zijnen welligt meest geliefden discipel" beroep deed. Oordeelt of ik anders mogt handelen; maar overweegt tevens hoeveel regt ik heb uwe toegevendheid in te roepen.

Immers wanneer ik, die zoo oneindig veel, niet slechts voor de vorming mijner studiën, maar ook voor de leiding mijns levens, aan den ontslapene verpligt ben, aan mijn gevoel van

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergaderingen der Afdeeling Letterkunde van 9 Mei en 13 Junij 1864.

dankbaarheid den teugel vierde, of u beschreef wat ik aan Bake reeds nu gemist heb, sedert ik zijnen laatsten langen, klammen handdruk ontving, dan weet ik voorzeker dat velen uwer zouden deelen in die uiting van mijne aandoening; en toch zoudt ge het allen teregt in mij berispen, dat ik deze plaats misbruikte om liever aan de behoefte van mijn hart, dan aan hetgeen uwe belangstelling in onzen afgestorvene verwacht te voldoen. Elk persoonlijk gevoel moet hier op den achtergrond treden; en zelfs de warmte der erkentenis of de teederheid der vriendschap mag geen tint of trek geven aan het beeld, waarvan het mij is, als of het origineel, waarschuwend of vermanend, daar ginds nog vóór mij zit. Immers deze vergadering van Mei plag gewoonlijk dezelfde te zijn, waarin hij voor langeren tijd van ons afscheid plag te nemen om den zomer op het land door te brengen, daar te overpeinzen hetgeen de beweging der wetenschap hem gedurende de wintermaanden had toegevoerd, zijn eigen arbeid te overzien, te toetsen en te regelen, zijne *Scholica hypomnemata* te schrijven, en de lectuur te genieten van dikwijls zoo algemeen bekende *Standard works*, dat het ons bevreemden moest, dat Bake ze dan voor het eerst las.

„Geene lofrede maar een beeld" zou Bake mij, dunkt mij, toegeroepen hebben; en een beeld van den man, zoo als hij zich door daden en geschriften op het gebied der wetenschap vertoond heeft, dat is wat gij van mij met regt verlangt. Voor hem, die tot het leveren van dat beeld geroepen is, mag het inderdaad een voordeel heeten, dat weinige geleerden met zooveel bewustheid van hun doen en laten hebben rekenschap gegeven, of met zooveel zelfkennis het beginsel en het doel hunner studiën hebben omschreven, of het tafereel met zooveel openhartigheid gemaald van den weg door hen naar dit doel ingeslagen en de omwegen door hen bewandeld, als dat door Bake in zijne geschriften is gedaan. Zoo ik in eenig punt mij misschien eenige bevoegdheid boven anderen in het schetsen van Bake's beeld zou mogen toekennen, het zou zijn omdat het oog der vriendschap met geoefender blik, tusschen de regels van het geschrevene, de rimpels of den glimlach lezen kan, waarin een

schrijver, die, zoo als BAKE, meer te denken overliet, dan te zeggen plag, zijne teleurstellingen of zijne verwachtingen verraden heeft.

JOHN BAKE was den 1sten September 1787 te Leiden geboren. Zijn vader, HERMAN ADRIAAN, was daar heel- en verloskundige, en had zich ook door uitgegevene geschriften zoo veel naam verworven, dat hem de eer te beurt viel zoowel Curator van het Gymnasium, als later van de Hoogeschool te worden. Zijne moeder was MARGARET MITCHELL, dochter van een Engelsch predikant te Rotterdam; en deze betrekking mag te meer vermeld worden, omdat BAKE tot het laatst zijns levens voor de Engelsche natie, hare instellingen, hare denkwijze, haren smaak en hare schrijvers eene voorliefde behouden heeft, die hij met de moedermelk ingezogen en die de moederlijke opleiding had bevestigd. Ofschoon aanvankelijk tot de studie der regtsgeleerdheid opgeleid, openbaarde zich reeds op de Latijnsche school zijne neiging tot de oude letteren, eene neiging, die, door het voortreffelijk onderwijs van den toenmaligen Conrector F. T. BOSSE ondersteund, eindelijk over de toekomstige loopbaan des leerlings besliste. „Ik heb twee soorten van leerlingen," schreef WYTTENBACH later: „de eene vat eerst liefde voor „de letteren op door mijn onderwijs; de andere brengt het mede; „gij, BAKE, behoordet tot de laatste soort, en verscheent in mijne „lessen toegerust met eene grondige kennis van de beginselen „der klassieke talen, met een ontwikkeld gevoel voor de schoon„heid der Ouden, met dien geest van volharding, die de eigen„schap is van alle uitstekende mannen. Van de natuur met „vlijt, gezond verstand en juist oordeel bedeeld, ging u van „mijn onderwijs niets onopgemerkt voorbij, niets voor u ver„loren; en den weg u hier gewezen hebt gij in uwe huisselijke „studiën door het lezen van Latijnsche en Grieksche schrijvers „voortgezet." *) Ik heb geen beter getuigenis voor het Akademie-

*) Zie BAKE, *Posidonii Rhodii reliquiae*, p. 262.

leven van den student BAKE weten te vinden, dan dat des beroemden leeraars, die hem hartelijk lief had, en die welligt juist daarom de waarheid met minder zwier uitdrukte, dan waaraan zijne pen al te dikwijls gewoon was.

WYTTENBACH — het is, geloof ik, noodig een oogenblik de aandacht van den leerling op den leermeester af te leiden — WYTTENBACH had, toen BAKE zijne lessen bezocht (1804—1810), de middaghoogte van zijnen roem bereikt, en WYTTENBACH was praalziek, en had er behoefte aan als koning te tronen in het gebied der oude letteren. Van zijnen naasten mededinger verloste hem de noodlottige ramp, die Leiden trof; met BRUNCK was hij niet op den besten voet; de voortreffelijke vruchten der school van WOLF en BUTTMANN verwaardigde hij met zijne onverschilligheid. Zijn fraai en welklinkend Latijn, waarin hij alle onderwerpen van filologie en wijsbegeerte behandelde, was de staatsiemantel, dien hij in de *Bibliotheca critica* voor het verbaasd Europa uitspreidde; zijne uitgave van PLUTARCHI MORALIA zijne kroon; BOISSONADE en DE STE CROIX, de opvolgers van VILLOISON, zijne herauten in eene taal, die door geheel Europa verstaan werd. Dat eene school, die door zooveel uiterlijk vertoon schitterde, de eerzucht der leerlingen moest prikkelen lag in den aard der zaak; maar WYTTENBACH bezat bovendien het talent zijne leerlingen te beheerschen, hen te doen deelen in zijne werkzaamheden en zelfs in de hartstogten, waarmede hij zijne tegenstanders bestreed, en zoodoende aan ieder hunner zijne plaats en zijn rang in *zijn* hof aan te wijzen. Zachter en fijngevoeliger naturen, zoo als VAN HEUSDE en BAKE, vonden zeker niet altoos genoegen in WYTTENBACH's oorlogswerk; en, het zij ter eere van dezen gezegd, hij had ze er niet minder lief om, mits zij zijne vereering voor de elegantie der Ouden deelden. Ik noemde VAN HEUSDE en BAKE, omdat van deze beide uitstekendste leerlingen van WYTTENBACH de een voor den ander was, wat HERODOTUS was voor THUCYDIDES. BAKE heeft het in een zijner latere geschriften keurig uitgedrukt, hoe hoog hij als aankomend student tegen VAN HEUSDE, die toen de Akademie nog niet verlaten had, opzag, met hoeveel bewondering hij diens *Specimen criticum in Platonem* be-

groette. Zoo BAKE bij die gelegenheid ontleed heeft waarom VAN HEUSDE de verwachtingen van WYTTENBACH en van hemzelven moest teleurstellen door de rigting, welke hij volgde *), het is een deel onzer taak aan te wijzen, waarom BAKE zelf eene andere ontwikkeling nemen moest, dan WYTTENBACH en VAN HEUSDE zich van hem hadden voorgesteld.

Drie dissertatiën waren destijds de parels aan de kroon der school. Het *Specimen criticum* van VAN HEUSDE hebben wij reeds genoemd; het stond op zich zelf; dan de verhandeling van VAN LYNDEN over *Panaetius*; eindelijk die van BAKE over *Posidonius* van *Rhodus*, of liever van *Apamea*. Voor de eerste en de laatstgenoemde dissertatie had WYTTENBACH dezelfde onderscheiding over. Hij begeleidde ze met eene epistola critica, opdat, zoo als hij niet zonder ijdelheid beweerde, het werk zijner leerlingen, gesteund door zijn eigen gezag, te beter fortuin in de letterkundige wereld zou ontmoeten. Voor die over PANAETIUS was een aanbevelingsbrief niet noodig; de booze wereld mompelde er dingen over, die even weinig tot eer waren van den promotor als van den gepromoveerden doctor; maar die het te begrijpelijker maken, dat WYTTENBACH voor zichzelven een onderzoek over POSIDONIUS wenschte, hetwelk zich aan den PANAETIUS moest aansluiten. BAKE onderwierp zich aan de taak, te liever misschien, omdat POSIDONIUS de leermeester van den door hem reeds toen zoo hooggeschatten CICERO was geweest, en voltooide haar op eene wijze, die algemeene toejuiching oogstte. Gij vindt in den arbeid, waarmede BAKE na zesjarige studie van de Akademie afscheid nam, een schat van kennis en belezenheid, een fijn vernuft, eene bewonderenswaardige netheid en verbindingsgave, alle eigenschappen, die tot BAKE's voortreffelijkheid hebben bijgedragen; maar BAKE, dien wij gekend hebben, en dien wij zoeken, vindt gij er niet. Zoo als PANAETIUS POSIDONIUS in zijn gevolg had, zoo voltooide BAKE de aangevangen taak door de uitgave van CLEOMEDES *Κυκλικὴ θεωρία*, welke in 1820 in het licht verscheen; want aan CLEOMEDES was een

---

*) Zie zijne voortreffelijke toespraak over VAN HEUSDE na diens overlijden. *Schol. Hypomn.* T. III, p. 20, sqq.

aanzienlijk gedeelte van de fragmenten van POSIDONIUS ontleend; en bij het bewerken van dezen had BAKE opgemerkt hoeveel behoefte er aan een verbeterden tekst van CLEOMEDES bestond. BAKE herstelde dien vooral door een vlijtig en oordeelkundig vergelijken van de handschriften, welke vooral de Leidsche en Parijsche boekerijen hem opleverden. Grooten lof zwaaide destijds LETRONNE aan de nieuwe uitgave toe, doch liet niet onopgemerkt dat de uitgever zich in het geheel niet bekommerd had om den leeftijd van den vrij onbeduidenden astronoom te bepalen *). Maar reeds in zijne voorrede aan J. M. KEMPER had BAKE het gezegd: „Gij weet het, dat lieftalliger Muzen „dan die der Stoicijnen mij bekooren; maar ik had de last„geving van WYTTENBACH op te volgen, wiens roepstem ik na „zijnen dood even heilig blijf eerbiedigen, als toen hij nog „leefde.”

Ik heb een sprong vooruit gedaan in het leven van BAKE, omdat de uitgave van den CLEOMEDES nog het werk is van den gehoorzamen leerling van WYTTENBACH. Gij verlangt dat ik u BAKE voorstelle als den zelfstandigen schepper van zijn eigen werkkring.

Nadat BAKE in 1810, na de verdediging van eenige juridische theses, hoofdzakelijk echter van letterkundigen inhoud, tot doctor in de regten was bevorderd, dacht hij er aan, zich te Amsterdam als advokaat neder te zetten en zich daar inzonderheid op de handelspraktijk toe te leggen; maar eer dat voornemen tot uitvoering kwam, werd hem een eigenaardige werkkring aan de Latijnsche school te Leiden aangewezen. Zijn vorige leermeester BOSSE bekleedde daar toen het rectoraat, en BAKE werd hem als Conrector toegevoegd. Niet lang intusschen na de herstelling der Hoogeschool bleek het, dat de litterarische faculteit daar dringend versterking behoefde. WYTTENBACH en TOLLIUS waren beiden bejaard; TOLLIUS, ofschoon hij nog aan het onderwijs deel nam, had in 1815 het emeritaat verkregen; WYTTENBACH had voor een goed deel het gebruik van het gezicht verloren. De keuze voor den buitengewonen leerstoel in

*) In het *Journal des Savants* van 1821, bl. 707, vlgg.

de letteren viel op BAKE; en toen in 1817 ook WYTTENBACH den zeventigjarigen leeftijd had bereikt, werd er aan alle zijden naar een opvolger omgezien, in staat om den last van zooveel roem waardiglijk op te houden. VAN LENNEP en VAN HEUSDE, HEEREN en CREUZER werden gepolst en beproefd. Te vergeefs! BAKE schijnt, ondanks het hem opgedragen extraordinariaat te veel schuchterheid gehad te hebben om op den voorgrond te dringen en aller aandacht op zich te vestigen; al het gezag van KEMPER was er noodig, eer te zijnen voordeele over den openstaanden leerstoel beslist werd. Hoe weinig destijds de kern van den voortreffelijken man zelfs door onze kundigste mannen werd gewaardeerd, blijkt uit den brief van FALCK aan VAN LENNEP; van de benoeming van BORGER en BAKE sprekende schreef hij: „Er zal daarop misschien wel wat te zeggen zijn; „maar REPELAER en DE GEER betuigen dat er niets anders op „zit, en dat de voormelde keuze de eenig mogelijke is." *)

Ik gevoel het, beter dan ik het zeggen kan, wat FALCK moest doen aarzelen. Uit de studeercel in de beweging des werkelijken levens verplaatst in dagen, die voor den voorouderlijken roem in de letterkunde eene duistere toekomst voorspelden, moest de jeugdige Hoogleeraar zich rekenschap geven van de rigting, welke hij tot dusverre gevolgd had, en de roeping, waaraan hij moest voldoen. Niets was er overijlds in de natuur van BAKE; niets dat door de eerste aandrift beslist werd; maar bij hem moest alles door ondervinding, overpeinzing en toetsing rijp worden. In die worsteling om, door zichzelven te begrijpen, die zelfstandigheid te verkrijgen, welke hij, toen hij in 1857 zijn hoogleeraarsambt nederlegde, als zijn grootsten triomf beschouwde: „Imparem esse gravissimo muneri Academico doctorem, qui totus alienus esset, — suum esse oportere, domo „afferre quae exprometeret, non mutuo sumere" —; in die worsteling moest het hem zuur vallen, wat loutere pronk of overlevering was te schiften van die degelijke kern, welker ontwikkeling hij als heiligen pligt beschouwde. Van dat wordings-

*) Zie *Brieven* van A. R. FALCK, 1e uitg. bl. 231.

proces zal ik zoo straks een gedeelte trachten te ontsluijeren; thans zij het genoeg te zeggen, dat uit de oratie, waarmede Bake den buitengewonen leerstoel had aanvaard, geenszins bleek dat de levenwekkende gisting tot stand was gekomen; en dat Falck in die oratie met eenig regt niets meer dan een flaauwen naklank uit de school van Wyttenbach had kunnen opmerken.

De oratie had de verdiensten der voornaamste tragici, inzonderheid van Euripides, tot onderwerp. Zij begon met beschouwingen over den invloed van de poëzy der Grieken op hunne godsdienst, zeden en kunsten; beschouwingen, welke reeds sedert den dood van Heyne en Herder aan de orde van den dag waren, en door Wyttenbach in bevalliger Latijn opgekleed. Moet het ons, nu wij Bake uit lateren tijd beter kennen, niet bevreemden, zelfs in den toenmaligen kring zijner denkbeelden, hem te hooren klagen over den *tumor* en de *ampullae* van Aeschylus, alsof ruwheid en overdrijving van uitdrukking niet natuurlijk en noodzakelijk moesten aankleven aan de poëzy des medestrijders in dien heerlijken, maar toch door zooveel bijgeloof benevelden Persischen oorlog, waardoor zich Athene tot die staatkundige, aesthetische onafhankelijkheid ontwikkelde, eerst in de dagen van Pericles bereikt? Moet het ons niet bevreemden Bake bijna den palm der overwinning te zien reiken aan Euripides, juist om al hetgeen wij in dezen verfoeijen, zijne poging om het tooneel een school te maken voor de bovennatuurkunde van Anaxagoras en de staatswijsheid van Socrates, om diens rhetorische breedsprakigheid en kinderachtig jagt maken op beklijvende kernspreuken. Twee jaren later en Bake betrad den gewonen leerstoel met eene redevoering over de roeping van den grammaticus om de geleerdheid en den smaak der Ouden ongeschonden te bewaren. In die twee jaren tusschen die beide oraties hoeveel verschil! en zoo Falck de laatste heeft gelezen, hoezeer zal over de gedane keuze zijn hart zijn gerustgesteld, en zullen zijne bezwaren zijn opgelost!

Kan die ommekeer eene vrucht der ondervinding zijn geweest van het nog geen twee jaren bekleedde extraordinariaat? Vergunt mij daaraan te twijfelen; maar veeleer te meenen dat

de eerste redevoering van BAKE tot een tijdvak behoorde, waarin wel de grondtrekken van het ideaal, dat hem voor den geest zweefde, bijeengezameld waren; maar waarin de vaste gestalte nog aan zijn beeld ontbrak Ik veroorloof mij eenige vragen op te teekenen, welke bij hem gedurende den tijd zijner vorming moesten oprijzen, ondanks al den eerbied, dien hij WYTTENBACH toedroeg. Kon hij het blijven billijken, dat deze de nieuwere geleerdheid niet gesteund en gevoed wilde zien door de studie der Ouden, maar beheerscht? Moest bij hem, hoe weinig hij anders ook met de eigentlijk gezegde wijsbegeerte op had, geen twijfel oprijzen of WYTTENBACH wél deed de vragen, die zich op dat gebied, volgens een natuurlijken gang van ontwikkeling, opdrongen, te willen beslissen naar aanleiding van de geschiedenis van de stelsels der Ouden, en het Ciceroniaansche Latijn te misbruiken om tegenstanders te beleedigen zoo als VAN HEMERT, KINKER en DEIMAN? Moet hem, die in zijn hart zijn vaderland vurig lief had, niet dikwijls de opgetrokken wenkbraauw gehinderd hebben, waarmede de burger van Bern nederzag op hetgeen bij ons nationaal was? Wanneer ik hem mij voorstel met zijnen tijdgenoot en boezemvriend LUZAC hunne studiën, misschien de dissertatie van dezen *de Quinto Hortensio oratore*, besprekende, zal dan de naam en nagedachtenis van L. C. VALCKENAER niet ter sprake zijn gekomen, welke voor de familie der LUZACS heilig was? Moest hij niet in de *Lectiones Atticae* van WYTTENBACH's ergsten vijand, JOHANNES LUZAC, eene voortzetting herkennen van den weg, door diens voortreffelijken schoonvader in zijne beroemde Diatribe ingeslagen? Mij heeft hij wel eens verhaald hoe hem de wrok ergerde, waarmede WYTTENBACH van zijn eigen hofstede het buitengoed van LUZAC bespiedde; en als hij zag hoe WYTTENBACH met kwalijk verborgen ijverzucht den naam van VALCKENAER op den achtergrond stelde voor dien van zijnen leermeester RUHNKENIUS, moest dan niet bij BAKE twijfeling oprijzen of de afstand, die VALCKENAER van LUZAC scheidde, wel zooveel grooter was dan die tusschen WYTTENBACH en RUHNKENIUS bestond, wiens uitgave van TIMAEUS en wiens diepe studie van PHILO IUDAEUS voorzeker voor de kennis van PLATO iets grooters en

beters had beoogd, dan WYTTENBACH in zijnen te veel geprezen PHAEDO had verwezenlijkt?

Dit zijn gissingen, waarmede ik misschien BAKE's zachte bescheidenheid zou beleedigd hebben, indien hij mij thans hooren kon; wat zeker is, en op zijn eigen getuigenis steunt, is dit. Door NAPOLEON's terugkomst van Elba uit Parijs verjaagd zocht de beroemde DOBREE eene schuilplaats te Leiden. Als of rondom hem de wereld niet in rep en roer ware geweest, wijdde deze geleerde zich geheel aan het onderzoek der Leidsche HSS., vooral met het oog op eene voorgenomene uitgave van DEMOSTHENES. Even vlijtig verkwikte hij zich aan de nagelatene aanteekeningen van VALCKENAER, en BAKE stond hem bij die onderzoekingen bij; hem, die, volgens BAKE's zedige uitdrukking, reeds ondervinding en naauwkeurige kennis bezat van die wetenschap, voor welke hij zelf nog slechts van liefde brandde. DOBREE sprak met buitengewone vaardigheid Fransch, had vele landen bereisd, en deelde aan BAKE de kennis mede van vele zaken, waarnaar deze dorstte, zonder dat hij dien dorst lesschen kon aan het onderwijs van WYTTENBACH gedurende diens ouden dag. Een jaar later kwam de destijds nog beroemder THOMAS GAISFORD, een bewonderaar van VALCKENAER even als DOBREE, maar die zich op dat oogenblik inzonderheid op den door hem sedert uitgegeven SUIDAS toelegde. Van toen af sloot BAKE met dezen een nimmer afgebroken vriendschap. Was reeds DOBREE een leerling van den grooten PORSON, in het geheim van diens wetenschap werd hij eerst door GAISFORD ingewijd. „Van hem," schreef hij met buitengewone warmte van uitdrukking, „leerde ik hare „voortreffelijkheid kennen, gesteund als zij is door de fijnste „kennis van de denkwijze en de taal der Grieken; wie bij den „aanblik van zooveel schoons zijn bloed niet voelt jagen, of „zijn vernuft niet tot buitengewone inspanning geprikkeld, van „hem durf ik zeggen dat hij onder den ban eener onherstel„bare verlamming besloten ligt."

Kennelijk was de gulden vrucht van die levenservaring en van die zelfstudie nedergelegd in de zilveren schaal der intreê-redevoering van 1817. In een Latijn, dat reeds toen den keurigen stijl aankondigde, waarin BAKE later zou schrijven,

werd uiteengezet hoe onvolledig de kennis was der Grieksche oudheid, zoo als zij tot ons was gekomen; echter volledig genoeg om te bewijzen hoe de overeenstemming tusschen denken en zijn, handelen en spreken in geen volkomener vorm uitgedrukt was dan bij de Atheners; hoe het de eerste pligt van den grammaticus (hij verstond daaronder wat men ook criticus of philologus noemde) was dit door een oordeelkundige uitlegging aan te toonen; maar hoeveel omvang van kennis en van lectuur, vooral hoeveel fijn en geoefend oordeel er noodig was om die Grieksche oudheid, welke als een gebroken en verontreinigd beeld voor ons lag, tot hare oorspronkelijke eenheid en zuiverheid te herstellen. „De grammaticus, dien ik op het „oog heb," schreef hij, „moet een goed man zijn, van een schrander oordeel, vol hartelijke liefde voor de fraaije letterkunde, „met een vernuft gekneed door hooren, lezen en schrijven. Met „die voorregten toegerust zal hij, hoe hoog ik mijne eischen „ook gesteld heb, den lof van bewaarder en uitbreider zijner „wetenschap niet met vele moeite najagen, maar gemakkelijk „behalen; want de natuur heeft hem daartoe door hare gaven „bestemd, de wetenschap met hare hulpmiddelen toegerust."

Nog eene plaats moet ik afschrijven, omdat zij ons later zal van dienst zijn: „In meest alle andere zaken," sprak Bake, „waarin wij vorm en inhoud hebben gade te slaan, zullen wij „den laatsten boven den eersten de voorkeur geven; er zijn „weinige, die ons in twijfel brengen op welk van beide wij „meer zullen letten; maar ik beweer dat bij de studie der „oude letteren de vorm zoozeer de bovenhand heeft, dat ik niet „weet waarom wij, wanneer deze is weggenomen, die wetenschap op zoo hoogen prijs zullen schatten als tot nog toe het „geval was." Vindt gij, M. H., met mij in deze woorden niet den afscheidsbrief, welken de thans zelfstandige Bake aan de overlevering, waaronder hij groot gebragt was, toezond?

Heeft Bake zelf dat ideaal van den grammaticus, waarvan de trekken zeker meer aan Valckenaer en Ruhnkenius, dan aan zijn eigen leermeester ontleend waren, verwezenlijkt, of in anderen verwezenlijkt gezien? Ik geloof dat Bake zelf op de eerste vraag zou geantwoord hebben: Neen; op de tweede: dat

hij het een oogenblik gedacht, en langen tijd geloofd heeft, toen COBET de banier der vooroudelijke filologie aan de Leidsche Hoogeschool omhoog hief. Maar ik geloof evenzeer dat hij zou verklaard hebben dat, zoo noch hij zelf, noch iemand zijner leerlingen aan al de eischen door hem gesteld in alle opzigten hebben beantwoord, door al zijne leerlingen gezamenlijk (ik durf niet zeggen: zijne school) bijna dat ideaal was bereikt, dat hij voor zich zelven ontworpen had.

Ik moet daarmede overgaan tot den invloed, welken BAKE als Hoogleeraar op zijne leerlingen heeft geoefend.

Gij allen hebt BAKE gekend, en weet wat hem in den weg stond: hetgeen DEMOSTHENES en CICERO het hoogste hebben genoemd in een openbaar spreker, de *actio*. Van nature had BAKE eene beschroomdheid, die hem zelfs op het toppunt van zijn roem, bij het genot van een algemeen erkend gezag, niet heeft verlaten; eene schuchterheid, die hem liever deed hooren dan spreken, en hem terughield zijn gevoelen te zeggen, voor hij dat van anderen ten einde toe had vernomen. Hij *stotterde* niet; maar hij haperde bij woorden en zinsneden, als woog hij die op zijne lippen of zij zijne gedachten en zijne gewaarwording wel naauwkeurig en volledig uitdrukten. Bij woelige studentenbanken zijn dergelijke zwakheden geene aanbeveling. Ik weet dat BAKE bij herhaling het propaedeutisch onderwijs in het Grieksch en Latijn aan de Hoogeschool als grondslag der verdere studiën heeft aangeprezen; maar wat ik hem meermalen bij zijn leven gevraagd heb zou ik hem nog willen vragen: „Wat verwacht gij, volgens uw eigen inzigt, van de vorming der „knapen, die gij vóór u op de banken ziet verschijnen. Zij zitten „daar behebt met de vooroordeelen van kwalijk onderwijs, of half „bedorven door getruffeerde lectuur. Zij moeten, veroorloof mij „de uitdrukking, gekamd en gewasschen worden, eer men tot „verschoonen en aankleeden mag overgaan; eene wanhopige taak, „waarmede twee jaren meestal verloren gaan, en waarvoor uwe „eigene kieschheid terugdeinst." Ik weet niet alles meer, wat BAKE antwoordde; maar ik weet dat hij de jaarlijksche baan afliep, welke de wet van het Hooger Onderwijs hem voorschreef; ik weet dat hij, volgens de oude overlevering, met HOMERUS be-

gon, van wien, als van een eeuwigdurende bron, de mond des dichters besproeid wordt, en die

quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
plenius ac melius Chrysippo et Crantore dicit;

en toch erkende hij dat niemand de verhevenheid (*divinitas* noemde hij het) beseffen kon, tenzij hij de mode der eeuw uitgetogen had, en als het ware zelf oud geworden was. Ik geloof dat er op die banken velen hebben gezeten, die later voortreffelijke kanselredenaars, en getrouwe pleitbezorgers geworden zijn; maar ik geloof dat zij dit meer te danken hebben aan den gelukkigen aanleg hunner natuur dan aan de opleiding van de studie der Ouden, die hun op de collegiebanken van BAKE ten deele viel.

Maar er waren er, nevens die talrijke schaar, enkele weinigen, die eenigen smaak voor de oude letteren van huis of van de Latijnsche scholen medebragten, of die het onderwijs in dat vak tot hun beroep dachten te kiezen. Ook deze stuitten wel eens op hetgeen BAKE meermalen zijne *infantia* heeft genoemd. Ik zelf herinner mij den indruk, dien zijne lessen maakten op mij, die tot dusverre aan de levendige voordragt van den welsprekenden DAVID JACOBUS VAN LENNEP, mijnen onvergetelijken leermeester, gewend was. Gelukkig dat BAKE de afwezigen niet opteekende, mits hij wist dat zij in zijnen geest werkzaam bleven. Want BAKE — het zij te zijner eer gezegd — heeft nimmer de studiën zijner litteratoren pogen te beheerschen, of daarover den meester gespeeld. Deze gevoelden zich tot hem aangetrokken deels door zijne zuivere Latiniteit, waarvan de kern te zoeter smaakte, naarmate de schors den proever weleens weêrstand bood; deels door menige fijne opmerking, die hem bij het behandelen der auteurs ontglipte, en waarvan de verrassende oorspronkelijkheid zelfs in den uitvoerigsten commentator niet werd terug gevonden; deels door den roep, die omtrent BAKE van hoogst beroemde ambtgenooten uitging, en dien hij door zijne schriften staafde; deels door die onvermengde goedheid van hart, die in zijn onderwijs doorstraalde, en zijnen leerlingen het onbepaaldst vertrouwen niet afdwong, maar aftooverde. Gelukkig dan wie, na zekeren beproevingstijd — want BAKE wierp

ook zijnerzijds zijn vertrouwen niet weg — tot zijne studeerkamer werd toegelaten, hem daar verslag deed van zijne studiën, en nu en dan teregtwijzingen, maar meestal aanmoediging van hem ontving. Of was het niet de beste aanmoediging, als de leermeester aan den leerling mededeelde wat hij zelf geleden, gedacht en bewerkt had, of zich voorgenomen had te bewerken.

Voor BAKE is de Akademische loopbaan een loopbaan van rozen en lauwren geweest. Moesten de beginselen, bij zijne aanvaarding van het gewoon hoogleeraarsambt door hem verkondigd, hem de gunst van alle weldenkenden verwerven, de invloed van zijn onderwijs werd geregtvaardigd door een uitgezocht tal van voortreffelijke leerlingen, en gestaafd door proefschriften, die blijvende waarde hebben behouden. Ik wil ze u noemen, die allen tot den eersten tijd behooren van BAKE's leeraarsambt: VAN DE WIJNPERSSE, ELINK STERK, VAN WESTRIK, RAU en, den voortreffelijksten van allen, GROEN VAN PRINSTERER. Heeft BAKE met de hand eens meesters in hunne studiën en hunnen arbeid ingegrepen? ik geloof toen zoo min als later; maar hij zal overgroote weelderigheid besnoeid, en door milde teregtwijzing verholpen hebben wat verkeerd of gewaagd was. Maar het noemen van GROEN en de gedachte aan diens voortreffelijke *Prosopographia Platonica* brengt mij van zelf tot een ander tijdvak van BAKE's leeraarsambt. Al was de verdienstelijke man nog lid van deze vergadering, geene kieschheid zou mij verhinderen van den indruk te getuigen, welken COBET's bekroonde prijsverhandeling, de *Prosopographia Xenophontea*, destijds op mij en mijne medestudenten, maar niet minder op den leermeester zelven maakte. Zooveel kritische takt deed vermoeden dat de grammaticus, dien BAKE gedroomd had, thans gevonden was. Ik herinner mij hoe hij, op dat oogenblik sukkelend, opleefde bij die vrucht der Leidsche school. Laat ik er bijvoegen dat in die voortreffelijke prijsverhandeling de fijne kennis van het Attische Grieksch op eene onovertroffen wijze dienstbaar gemaakt was aan de opheldering van duistere zinsneden, toelichting van gewoonten en omstandigheden van personen, die BAKE moesten doen gelooven dat, met zijn grammatisch ideaal, ook de realistische toepasselijkheid daarvan gevonden was.

Realistische toepasselijkheid — ik gebruik daar een woord, dat Bake zelf met een glimlach zou bejegend, en welligt gegispt zou hebben, zoolang ik niet uitgelegd had dat ik niet dat grove realisme bedoelde, dat hij als den grootsten vijand der klassieke studie verafschuwde. Tot hetgeen ik bedoel had hij zelf den weg gebaand. Dikwijls door zijne omgeving en levensomstandigheden buiten den kring zijner stille studiën geroepen, kon aan Bake minder dan aan iemand de vraag vreemd blijven, wat dan eigentlijk die wetenschappen, welke hij van den leerstoel verkondigde, tot het heil van het algemeen, tot de verwachtingen van de toekomst bijdroegen, en welke plaats zij moesten innemen in dien omvang van wetenschappen, welker beoefening voor het thans levende geslacht onmisbaar was? Hij heeft die vragen beantwoord in de redevoering *de humanitatis laude*, waarmede hij in 1829 het rectoraat nederlegde, en die ik tot de voortreffelijkste gedenkstukken van Bake's Latijnschen stijl meen te moeten rekenen. Slechts de tijd, waaraan ik gebonden ben, weêrhoudt mij u enkele proeven uit dit meesterstuk mede te deelen. Geheel in overeenstemming met het merkwaardig advies, dat hij, juist omstreeks denzelfden tijd, op uitnoodiging der Commissie voor het Hooger Onderwijs, uitbragt, toonde Bake allen eerbied voor de eischen der tegenwoordige beschaving en de behoeften van onzen tijd. Meent echter niet dat hij daarom het Sparta zijner wetenschap heeft opgegeven; maar wat hij met zwakkere overtuiging in 1817 had aangeduid of voorgevoeld, stond thans helder voor zijn bewustzijn. Mag ik met mijne woorden uitdrukken, wat mijn leermeester toen en sedert meermalen heeft uitgedrukt, het zou, dunkt mij, dit zijn: zoolang het de toetssteen is van alle kennis en vooruitgang, dat de vorm met den inhoud overeenstemme; zoolang het de eisch is van alle beschaving, dat de gedachte naar buiten trede in zuivere en schoone taal; zoolang het de natuurwet van alle ontwikkeling is, dat woord en zin niet slechts elkander vertegenwoordigen, maar elkander wijzigen, ondersteunen en kuischen; zoolang moet er naar een zigtbaar en tastbaar voorbeeld rondgezien worden, waarin denken, leven en spreken elkander zoodanig doordringen, dat al wat goed is in onze natuur daarbij berust. Zoodanig voor-

beeld bestaat er in het beste tijdperk der Grieksche oudheid; en het is de roeping van den filoloog, dat hij, om dit aan anderen te doen blijken, een leven van inspanning, van onafgebroken studie aan dit schoone onderwerp te koste legge. Voor hem zij die oefening leven; maar hij houdt het er niet voor, dat al dat schoone in een enkelen schrijver of een enkel tijdvak aanschouwelijk kan gemaakt worden; uit de studie van de beste schrijvers in het beste tijdvak moet een niet bereikt ideaal van schoonheid en waarheid opgaan, waarnaar wij ons oordeel over die schrijvers en die toestanden zelve inrigten. Dit alleen is den menschelijken geest waardig; geene blinde bewondering, geene belagchelijke en ontijdige navolging zelfs van het voortreffelijkste. Van de Ouden — vergunt mij dat ik hier een trek bijvoege, aan eene latere Hollandsche redevoering van Bake, *over de Welsprekendheid*, ontleend — moet evenzeer geleerd worden hoe zij zich uitdrukten, als hoe wij in het Hollandsch moeten spreken; en de Attische redenaars moeten onze leermeesters in denken en spreken blijven, niet zoo zeer om hunne redevoeringen na te bootsen, als ook om aan een vriend een vertrouwelijken brief te leeren stellen.

Zulk eene onbekrompene denkwijze, waarmede ook Bake's meening over het gebruik der nieuwe talen bij het behandelen van wetenschappelijke onderwerpen op den Akademischen leerstoel naauw zamenhing, gaf in der tijd aan velen aanstoot; maar de meerderheid onzer geleerden werd voorzeker verzoend door den heiligen eerbied, welken Bake aan hunne studiën en het onderwerp van hun vak met een eerlijk hart toedroeg. Er waren anderen, die zich er aan ergerden, dat Bake nog te veel gewigt aan de oude letteren hechtte, en, met terugzetting der nieuwere beschaving, hare voortreffelijkheid te breed uitmat. Het was in de dagen van den verwarden strijd tusschen klassicisme en romantisme, en Bake's boezemvriend Geel teekende, in de voorrede van zijn *Gesprek op den Drachenfels*, met levendige juistheid, hoeveel walging aan Bake de vruchten der laatste school inboezemden. Ten opzigte der nieuwere letterkunde was Bake veelal een *homo unius libri;* lang en met grondig nadenken las hij de schrijvers zijner keuze; van de Engelschen

b. v. hunne redenaars: BURKE en GRATTAN; van de Franschen PAUL LOUIS COURIER; om de overigen te leeren kennen had hij geen haast; en zijner kennismaking met Duitschers schonk hij een onbepaald uitstel, omdat, volgens zijne meening, bij hen het minst de gedachte zich tot die zuiverheid van uitdrukking had gekristalliseerd, welke aan zijn ideaal beantwoordde. Wie zal ontkennen dat BAKE eenzijdig was? maar die hem weinig kenden, hinderde dit exclusivismus te sterker, omdat zij in hem den bitsen bestrijder hunner rigting en den censor hunner verlustigingen zagen. Men deed BAKE zelfs het onregt om hem niet den minsten zin voor poëzy toe te kennen, ook omdat hij de dichters niet bij voorkeur behandelde; schoon ik u door eene enkele plaats uit zijne straks genoemde oratie zou kunnen bewijzen dat hij ook met hart en hoofd dichter was. Het romantismus, ofschoon BAKE daarin een nieuwen zondvloed van wansmaak en onbeschaafdheid te gemoet zag, ging zijn gang, en behaalde zijne triomfen, en bereikte zijne slachtoffers ook op de Leidsche Akademie, ook onder de meestbelovende kweekelingen. Hoeveel leerlingen daardoor ook van den ernst der door hem geliefkoosde studiën mogen zijn afgetrokken, BAKE zal het later erkend hebben, en voorzeker heeft hij het dikwijls met zijn vriend GEEL besproken, dat dit verschijnsel niet eene voorbijgaande nabootsing van vreemden was, maar een der teekens van een zelfstandig ontwakend leven in de jongere school, dat, toen de eerste roes van overprikkeling was uitgedampt, voor de vaderlandsche taal en zelfs voor de vaderlandsche wetenschap heilzaam is gebleken.

Zelfstandigheid, de deugd om in gedachten en woorden zijn eigen gelaat te vertoonen, niet het masker van anderen te dragen, dat was voor BAKE zelven het hoogste; dat werd door zijne leerlingen uit zijne lessen geput; dat werd door hem in hen aangemoedigd, al ware het ook niet verkregen langs den weg, dien hij zelf had afgebakend. Gij allen, die met mij het voorregt hadt zijne lessen te hooren en zijne vriendschap te genieten, zult het met mij erkennen, dat hij nooit op uwe studiën dwang heeft uitgeoefend, maar steeds met belangstelling, zoo ver zijn stap het toeliet, uwe vlugt heeft gevolgd. Dit bedoelde ik, wan-

neer ik zeide dat BAKE misschien in geen enkelen leerling het ideaal zijner vorming heeft verwezenlijkt gezien, maar dat op allen iets van zijnen geest is overgegaan, zoodat zijne school, indien ik dit minder gepaste woord mag gebruiken, omdat ik geen beter weet te vinden, het beeld geworden is van zijne Akademische werkzaamheid. Sommigen hebben als staatslieden in 's Lands vergaderingen uitgeblonken, anderen als pleitbezorgers, anderen als kanselredenaars; sommigen hebben in Akadedemisch of Gymnasiaal onderwijs hunnen werkkring gevonden; de studie der Oostersche of Germaansche talen, der natuur, der geschiedenis is door anderen bij voorkeur beoefend geworden, ofschoon zij als litteratoren ex professo zijne lessen hadden bijgewoond; maar mits zij slechts zelfstandigheid geleerd hadden, en den zin behouden voor het ware, schoone, goede, was het hem onverschillig, wat zij van die lessen hadden vergeten. Hun arbeid, hun streven, hunne ontwikkeling sloeg hij met liefde gade, en van die zijde stond de meest beroemde zijner leerlingen, GROEN VAN PRINSTERER, hem even na als uw nederige dienaar. Met genoegen herdenk ik den dag, toen in 1855 zijne oud-leerlingen zich vereenigd hadden om den gevierden leermeester een geschenk aan te bieden ter herdenking aan het veertigjarig door hem bekleed hoogleeraarsambt. Het was een groote kring, waarin beroemde namen schitterden; GROEN voerde voor allen het woord met even veel waardigheid als gevoel. BAKE was geroerd door het aanschouwen van zoo velen, voor wie hij ten zegen was geweest; was geroerd door de welsprekende toespraak. Tranen verdrongen zich in de oogen van den anders zoo kalmen man, en hij kon slechts eenige woorden van dank stamelen, daaronder deze: „Ik weet dat, wat gij zijt en „wat gij weet, gij het niet van mij geleerd hebt; maar dit ge„tuigenis durf ik mij zelven geven: dat ik niemand uwer iets „slechts heb onderwezen.” Twee jaren later had hij den zeventigjarigen leeftijd bereikt, en legde hij zijn ambt neder, eenvoudig en zonder praal. Het was de gewone les, waarmede hij zijnen cursus over de *oratio pro* MARCELLO en zijn eigen loopbaan als Hoogleeraar besloot; hij ontleedde nog eenige slordigheden of valsche sieraden, die het onmogelijk maken, dat die

redevoering door CICERO is gehouden; en toen de laatste zin snede: „Gratias ago ut omnibus me rebus non conservato solum, „sed etiam ornato, cumulus accesserit:" op zich zelven toepassende, zeide hij zijnen leerlingen en zijnen ambtgenooten vaarwel. Nog eens herhaalde hij dat twee zaken zijn hoogste streven waren geweest: het eene door onafgebroken studie en aanhoudende inspanning zelf te weten, wat hij geroepen was anderen te onderwijzen; het andere zich zelf in zijne oorspronkelijkheid en zoo als hij was voor te doen. Ik wil door mijne vertaling niets ontnemen aan de bescheidenheid, waarmede de geëerde man zich uitdrukte: „Me sustentat recordatio vitae in hoc munere Aca„demico, nisi laudabiliter actae, sed tamen ita ut non prorsus me „poeniteat" Zoo reeds dit getuigenis, als voor den Hemel afgelegd, den waardigen spreker met zich zelven bevredigen moest, nog verheffender was wat hij aan de toegevloeide schaar zijner hooggeleerde ambtgenooten, waaronder hij zoo vele eigene leerlingen onderscheiden kon, rondziende zeggen mogt: „Kon CI„CERO" — dit waren zijne woorden — „toen hij zijn Consulaat „nederlegde, onder de toejuiching des volks zweren dat het „Gemeenebest door zijn toedoen alleen was behouden, dan weet „ik dat gij allen het mij met luide goedkeuring zult nazeggen, „indien ik van dit leergestoelte aftredende verzeker dat de „Leidsche Hoogeschool behouden zal blijven, zoo lang haar „zulke leeraars tot sieraad verstrekken." Nog eer BAKE was afgetreden, vatte COBET het woord: „Er zijn grijsaards", zeide hij, „die alleen het verledene prijzen, voor hunne belangen en „hunne studiën alleenlijk zin hebben, en wat daar buiten ligt „versmaden, opkomende beroemdheid bij het jongere geslacht „met woorden verkleinen, of met onverschilligheid voorbijzien, „inzonderheid indien er nieuwe wegen voor de wetenschap ge„opend, nieuwe onderwerpen van studie bewerkt worden, of „eene nieuwe methode den boventoon verkrijgt. Niets van dit „alles hebt gij gedaan. Wat nieuw en ongehoord of met on„verdiende onverschilligheid bejegend was, hebt gij, wanneer „gij het voor het Vaderland en de Leidsche Hoogeschool nut„tig en vruchtbaar achttet, voorgestaan en ondersteund en aan „den dag gebragt, met zooveel ijver, dat het ons dikwijls is

„ toegeschenen alsof gij liever en vuriger den arbeid eens anderen wildet voorthelpen, dan de gaven van uw eigen geest ten toon spreiden. Gij hebt onze ontluikende vermaardheid gekoesterd en aangewakkerd en wereldkundig gemaakt, en het was veelal uw toedoen, dat wij in deze betrekking werden geplaatst, waarin wij voor de letteren en deze Hoogeschool nuttig konden zijn."

Ware woorden, die beter dan de mijne uitdrukken door welken band Bake aan zijne leerlingen verbonden was, en den man ten volle waardig zijn, die zeer door daden het schoone woord heeft bevestigd, dat hij niet lang geleden in deze Akademie uitsprak: „Zoo er eene pieteit van den leerling jegens den leermeester gevorderd wordt, evenzeer ben ik overtuigd dat er eene pieteit moet zijn van den leermeester ten opzigte van zijnen discipel."

Ik eindigde mijne vorige toespraak met u Bake in herinnering te brengen zoo als hij voor zijne leerlingen leeraar was; eene taak rest mij, u Bake te schetsen als den vertegenwoordiger van zijne wetenschap; eene taak voorzeker boven mijne krachten en mijne bevoegdheid, ware het niet dat Bake in zijne talrijke geschriften de bouwstoffen had nedergelegd om zijne levensbeschrijving als geleerde bijeen te brengen. Van elken stap, dien hij deed, heeft hij als het ware rekenschap gegeven, van elke wijziging in zijne rigting aanteekening gehouden, en het nimmer verbloemd, wanneer eene vroegere meening voor eene betere overtuiging had plaats gemaakt; tot dat hij dat scherp geteekend wetenschappelijk karakter had verkregen, die hoogte van zelfstandigheid had bereikt, waarop wij hem op het laatst zagen staan, en waarop hij voor zich zelven tot op de ure des doods verdere ontwikkeling mogelijk bleef achten. Voor mij, die met het oog op deze toespraak 's mans werken in de laatste dagen met aandacht heb doorloopen, is de gulden spreuk van den Atheenschen wetgever,

γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος,

nergens in zoo helder licht gesteld als in die getuigenissen, welke BAKE omtrent zich zelven heeft afgelegd.

En waarlijk was het er BAKE niet om te doen, dat iemand daarin na zijn verscheiden de stof tot zijne lofrede zoeken zou; een hooger, een heiliger beginsel dreef hem daartoe. Voor niemand was de wetenschap, was zijne wetenschap heiliger dan voor BAKE; hij duizelde voor haren omvang, hij deinsde terug voor hare eischen; maar die wilsbeschikking, welke hem eenmaal het spoor der oude letteren had ingedreven, had hem tevens tot een duren pligt gemaakt aan die eischen der wetenschap zijn leven ten offer te brengen; de wetenschap is nooit voor hem een middel ter bereiking van eer en aanzien geweest; zoo die hem ten deele gevallen zijn, het is geweest omdat hij nederig, bescheiden en op zijne plaats in hare dienst heeft gearbeid. Zijne verklaringen omtrent zich zelven waren de biecht, die hij voor zich aan de wetenschap deed, en waarvan hij zijne vrijspraak en verantwoording wachtte.

Naast de taak om de studerende jongelingschap te vormen begreep BAKE dat een andere en zwaarder taak op de schouders van den Hoogleeraar der oude letteren was nedergelegd. Het was waardiglijk den last te torschen van den roem door HEMSTERHUIS, VALCKENAER, RUHNKENIUS en WYTTENBACH voor de Leidsche Hoogeschool verworven. Eene omstandigheid uit de eerste jaren van zijn hoogleeraarsambt moest hem op eene bijna ontmoedigende wijze doen gevoelen hoeveel er aan die taak vast was. Aan den ouden, maar nog wakkeren MEINARDUS TYDEMAN werd de taak opgedragen de verzamelingen van SCALIGER, van VOSSIUS, van PERIZONIUS, en de *ana* der drie beroemde mannen, welke ik straks noemde, te onderzoeken, te schiften en in orde te brengen BAKE werd uitgenoodigd den grijsaard daarbij te hulp te staan. Het aanschouwen van zooveel wetenschap, sedert meer dan twee eeuwen bijeengebragt, moest aan de eene zijde den moed des nog geen dertigjarigen Hoogleeraars ter neder drukken; van de andere zijde — zijne eerzucht prikkelen? Neen, mijne Heeren! eerzucht kwam bij BAKE alleen in het gevolg van het betrachten van zijn pligt; en ik, die sedert meer dan 25 jaren in zijn bijzonder vertrouwen deelde, heb zelden

iemand aangetroffen, bij wien die hartstogt zich zoo weinig vermoeden liet, en slechts dan doorschemerde, wanneer zijn fijn gevoel zich door een onbillijken aanval, of zelfs door eene onvoorbedachte veronachtzaming gekrenkt achtte. Wat ik zeggen wilde is dit: in BAKE was nevens vastheid van wil, waardoor hij het eenmaal voorgenomen doel nooit uit het oog verloor, tevens eene groote taaiheid van wil, waardoor hij geduld wist te nemen, en zelfs langs een langeren omweg te bereiken wat hij door zijn pligt zich voorgeschreven vond. De ontsluiting van zoo vele schatten van kennis zal, naast het ontmoedigende van den omvang, hem de bede hebben ingeboezemd om een lang leven, ten einde den stand der Leidsche wetenschap waardiglijk te vertegenwoordigen — en de Hemel heeft die bede verhoord.

In die verzamelingen, waar BAKE een zijner eerste werkzaamheden vond, is een onmetelijke schat van onderzoek bijeengebragt; maar het geheel is bezield door den adem van een vrijen geest. De SCALIGERS, de PERIZONIUSSEN, de drie onsterfelijke diadochen waren geene angstige letterknechten, geene correctors, maar herscheppers van de schriften der Ouden; en wij mogen onderstellen dat BAKE van toen af het beste deel gekozen heeft. Al is het hem wel eens verweten geworden, dat hij bij zijne conjecturaal-kritiek het *ure, seca* wat al te ruim in praktijk bragt, en dikwijls te ligtzinnig over palaeografische noodzakelijkheden oordeelde; een deel van dat gebrek mogt misschien aan de voorbeelden, die hem toegevoerd waren, geweten worden. Van de andere zijde echter had hij daar veel geleerd, dat hij wel niet dadelijk aan den man bragt, maar in zijne latere schriften, in de *Bibliotheca critica nova*, in de *Scholica hypomnemata* enz. bekend maakte, wanneer een opgeworpen vraag of het verschijnen van een boek daartoe aanleiding gaven. Vandaar dat die oefening van BAKE's geest eenigzins in het duister ligt; maar een voorbeeld ben ik u schuldig, hoe eene gedachte, daar opgevat, allengs gerijpt, eindelijk aan het licht gekomen is. Het gold de beroemde ontdekking door RUHNKENIUS gedaan van het fragment *Τέχνη ῥητορική* van LONGINUS te midden van het gelijknamige boek van APSINES. Welke bewijzen er voor die ontdekking, toen reeds vóór vijftig jaren gedaan, bestonden,

wáár LONGINUS te midden van APSINES aanving, en welke volgens RUHNKENIUS de grenzen waren van het fragment, was een raadsel zoo ingewikkeld, dat WYTTENBACH alleen het scheen te kunnen, maar niet te willen oplossen, en dat zelfs de beroemde F. A. WOLF op eene ongepaste wijze met de geheele ontdekking den spot had gedreven. Van toen af gevoelde zich BAKE vooral door eerbied voor RUHNKENIUS tot dat onderzoek geprikkeld; en de prikkel moest wel verlevendigd worden door de geschriften van SEGUIER en SPENGEL over hetzelfde onderwerp, maar vooral toen de winderige WALZ de ongewasschen handen aan den tekst van APSINES had geslagen, zonder den raad en de teregtwijzingen van zijnen schranderen en geleerden vriend FINCKH af te wachten. Het *αἰσχρὸν σιωπᾶν*, dat hij reeds tot motto zijner *Scholica hypomnemata* had gekozen, was toen voor BAKE gekomen. Nadat hij nog van alle zijden lezingen der handschriften bijeengebragt had, gaf hij eerst in 1849 zijne APSINIS *et* LONGINI *Rhetorica* in het licht, welke de eer ondervond voor rekening der Oxfordsche Akademie te worden ter perse gelegd. Wij hebben aan die uitgave een uitstekenden tekst te danken; en met eene bewonderenswaardige kritische scherpzinnigheid heeft BAKE gezift wat aan APSINES, wat aan LONGINUS, wat aan derden toebehoorde. Gij verwacht van anderen dan mij een oordeel over de oplossing door BAKE gegeven, thans te moeijelijker, sedert een steunpunt, waarvan zich zoowel RUHNKENIUS als BAKE bedienden, ontvallen is. Ik bedoel de vergelijking met het boek *Περὶ ὕψους*, waarvan, volgens de nieuwste meening, LONGINUS niet de schrijver, en welks auteur, zoo als BAKE zelf in deze Afdeeling u heeft voorgehouden, nog te zoeken is. Ware die zekerheid vroeger ontstaan, welligt ware het nog langer door BAKE teruggehouden, even als hij zijne in de voorrede toegezegde uitgaven van de rhetoren MENANDER en HERMOGENES niet heeft tot stand gebragt. Jammer voorzeker. WALZ is nu overleden; maar het ware wenschelijk geweest, dat BAKE allen onbevoegden uitgevers der Ouden, in diens persoon, met de hem eigenaardige scherpzinnigheid tevens en elegantie van uitdrukking, de les had gelezen.

Maar zelfs die vastheid en volharding van wil, dat besef van

pligt, hetwelk wij zoo straks in BAKE prezen, zou zijn moed niet hebben staande gehouden om te worden hetgeen hij was, de vertegenwoordiger en stamhouder der Leidsche filologische wetenschap, indien niet andere omstandigheden buiten hem zijne krachten en zijne voornemens hadden ondersteund. Ik weet u niet te zeggen in hoeverre de beroemde BORGER als ambtgenoot zich aan BAKE's rigting heeft aangesloten, ja zelfs niet in hoeverre BORGER op den leerstoel der filologie den lof heeft gehandhaafd, welken hij op een ander gebied had geoogst. Ik heb BAKE zeer weinig van BORGER, maar daarentegen met veel meer ophef van BORGER's mededinger op den kansel, van VAN DER PALM hooren spreken. Het valt echter niet te ontkennen, dat de naaste omgeving, onder welke BAKE optrad, veel alzins achtenswaardige, maar toch afgeleefde geleerdheid vertoonde, en dat BAKE's streven zelf behoefte moest hebben aan de ondersteuning en medewerking van even jeugdige tijdgenooten, wetenschappelijk en ijverig als hij. Onze beroemde HOFMAN PEERLKAMP verving den vroeg gestorven BORGER, en allengs werden de leerstoelen in de faculteit der Letteren ingenomen door mannen als REUVENS en HAMAKER. Eenen man heb ik inzonderheid te noemen, wiens vriendschap met BAKE een spreekwoord was geworden, op wiens graf BAKE de laatste woorden uitsprak, welke hij in het openbaar heeft gevoerd, nadat helaas! een al te vroegtijdige ouderdom den geest diens mans beneveld en zelfs zijn gemoed verdoofd had voor die uitstortingen der vriendschap, welke eenmaal tot de behoeften van zijn hart hadden behoord. Gij gevoelt dat ik van onzen onvergetelijken JACOBUS GEEL spreek. Die beide karakters vulden elkander aan; de bewegelijke levendigheid van GEEL verhaastte den ietwat langzamen en gelijkmatigen stap van BAKE; de rimpel, welke, zoo lang ik mij herinner, in het voorhoofd van den eenen gegroefd was, werd ontplooid door den gullen humor van genen. GEEL verstoutte zich in de studie van oudere en nieuwere dichters en waagde zich zelven op het gebied der poëzy, waarvoor BAKE wel geen weêrzin, maar toch zekere bedeesdheid gevoelde. GEEL's ontvangst was hartelijk, vrolijk, sympathetisch, en hij was dikwijls voor het beter gedeelte der studenten de μαστροπός,

om mij van de Xenophontische uitdrukking te bedienen, die hen tot de ernstiger studie der filologie en de kennismaking met Bake inleidde, wiens kort en karig woord door velen, ten onregte, als stroefheid werd beschouwd. Jaren achtereen vereenigde elkeen in zijne gedachten Bake en Geel, zoo als ieder hen te Leiden, of zelfs op reizen buitenslands steeds naast en nevens elkander zag. In duizende briefjes werd door beiden dit vertrouwelijk verkeer uitgedrukt, waarmede de een den ander raad gaf of raad vroeg, en zijne gewaarwordingen, versch als zij door het lezen van een boek, of van een tijdschriftsartikel of door een onverwachte verschijning op het gebïed der wetenschap waren opgerezen, aan den vriend mededeelde. Maar ook in geschriften, voor de lezing van het geleerde publiek bestemd, zijn door beiden die hartelijke gevoelens van onderlinge vriendschap bewaard gebleven, en wie herinnert zich niet de voorrede, waarmede Geel zijn *Gesprek op den Drachenfels* en zijn *Dio* chrysostomus aan Bake, en deze het eerste deel zijner *Scholica hypomnemata* aan Geel toewijdde.

Doch ik wil niet uitweiden over deze verschijnselen van het intieme leven dier beide mannen. Ik heb gemeend eene zoo uitstekende vriendschap, welke op Bake's leven zoo veel invloed heeft gehad, niet onvermeld te mogen laten op het oogenblik dat ik over dat leven spreek; maar hier is de melding dier bijzonderheid te meer op hare plaats, omdat die vriendschap de aanleiding werd tot een onderneming, waardoor de Nederlandsche filologie de boeijen eener schijnbare slaapzucht afschudde, en hare eigenaardige plaats hernam te midden van de bedrijvigheid en de woelingen in den vreemde. Bake heeft het in zijne voorrede voor de *Scholica hypomnemata* zelf gezegd, dat een der eerste vruchten van zijn omgang met Geel het plan was van de uitgave der *Bibliotheca critica nova*. Schoon hij daarbij als beider doel opgaf zelf te leeren door het onderzoeken van de ontdekkingen van anderen, en zijn eigen vernuft en vlijt te wetten in den kamp van verdiensten met vreemden, die opvatting getuigt van Bake's bescheidenheid en humaniteit. De voorrede van het eerste deel der *Bibliotheca* luidde scherper; en zoo ik al hier en daar eene enkele zinsnede van Bake

meen te herkennen, de hand van PEERLKAMP en GEEL is er stellig zigtbaar. Men was het moede, dat het Buitenland het er voor hield, alsof met den dood van WIJTTENBACH de Hollandsche filologie van haar meesterschap afstand had gedaan; men was het moede, dat vooral Duitsche geleerden — waarom moet ik hier den naam van den achtenswaardigen GOTTFRIED HERMANN noemen! — zich te buiten gingen aan uitdrukkingen als deze: „inepte RUHNKENIUS", en „imperite VALCKENAERIUS." Kortom, achter de *Bibliotheca critica nova* verschool zich dezelfde prikkel, die later BAKE tot het uitgeven van zijn APSINES, en GEEL tot dat van de *Phoenissae* van EURIPIDES dreef. De naam van het werk herinnerde aan dat van den steeds beroemden meester; maar de inhoud was over het geheel vrij van partijdigheid in het toedeelen van lof en blaam; en de weelderige breedsprakigheid van vertoogen en uitweidingen, waarin WIJTTENBACH meer zijn gemakkelijkheid in het Latijn schrijven ten toon spreidde, dan aan de levensvragen der filologie hare oplossing gaf, die weelderige breedsprakigheid ontbrak over het geheel. Eindelijk het toegeven aan de eischen des tijds om uit den ondernomen arbeid het gebruik van nieuwere talen niet uit te sluiten, wanneer de onderwerpen van het onderzoek daarin vollediger en nuttiger konden worden besproken, zou voorzeker het afgrijzen van WIJTTENBACH hebben opgewekt. Met de ijverige deelneming van vernuften als PEERLKAMP, HAMAKER en THORBECKE ging men op den man en op de zaak af; en terwijl men zich buitenslands ergerde aan den moedigen en fieren toon hier aangeslagen, stond BAKE misschien zelf verbaasd over de rigting, welke hij met anderen zoo krachtig had ingeslagen, zoodat hij het noodig rekende de genomen vlugt tegen de beschuldiging van neologie en neoterismus krachtiglijk te verdedigen. Behalve dat de *Bibliotheca critica nova* de boeijen slaakte, waarin anders BAKE's bescheidenheid zich al te ligt zou hebben laten gevangen houden, had de onderneming op alle medewerkers dien gunstigen invloed, dat zij elk hunner het veld aanwees, waarop zij voortaan, zoo uit eigen aandrift, als aanvaarde verpligting, zouden gedwongen worden te arbeiden: PEERLKAMP de Romeinsche dichters; GEEL de Historia littera-

ria in het algemeen; BAKE de Grieksche antiquiteiten en CICERO.

Ik noemde daar voor BAKE twee vakken van studie, die schijnbaar ver genoeg van elkander liggen, maar toch in BAKE's voorstelling tot één gebied behooren. Ik veroorloof mij het raadsel nog grooter te maken, door op een verschijnsel in BAKE's studiën opmerkzaam te maken, dat op eene ongeloofelijke wijze van de algemeene gewoonte afwijkt: dit namelijk, dat men zeggen kan dat hij de Grieksche Oratoren meer om den inhoud, en de Latijnsche om den vorm heeft bearbeid. De weg om dit raadsel te verklaren is, geloof ik, geene andere dan deze: CICERO hield BAKE's geest geheel geboeid; in hem bewonderde hij den schepper der Latijnsche elegantie, de volkomenste eenheid van vorm, gedachten, karakter en omstandigheden; en schoon BAKE's vrije en van alle navolging afkeerige geest, zoo als ik in het begin dezer voordragt u dien trachtte te schetsen, zich zelven aan die kluisters van onbepaalde bewondering zocht te ontwringen, de poging daartoe, b.v. in zijne redevoering *over de juiste waardeering van* CICERO's *welsprekendheid* gedaan, was zoo bescheiden uitgevallen, dat de scherpzinnige BERNHARDY daardoor misleid werd, en tot BAKE's eigene verbazing aan hem de vraag rigtte, wat hij dan toch gezegd had ter verkleining van CICERO's welsprekendheid? Minder om aan dat vernuft der Oudheid, hetwelk hem beheerschte, te ontsnappen, dan om het te verklaren, werd de studie der Grieksche Oratoren eene gebiedende noodzakelijkheid; en vond BAKE, bij dat onderzoek, de toiletdoos van ISOCRATES, waarvan het al te vlijtig gebruik van oudsher aan zijnen CICERO was verweten, te weinig geurig, bij de andere redenaars, misschien zelfs bij DEMOSTHENES, vond hij geene bevrediging voor hetgeen karaktermatig was in zijnen eerbied voor CICERO. Zeggen wij het met BAKE's eigen woorden: „Het is bekend, wat bij de Atheners de „toestand, de regel van hun openbaar en huisselijk leven was: „geen onderscheid van geslacht, weinig van rijkdom en van ver„mogen; alles stond aan de willekeur der menigte, die geen orde „verstond, en alleen wist te onderscheiden wat doorgaans met

„ haar luim, en nu en dan met het Staatsbelang strookte; en daar „ de hoogste eerambten voor de eerzucht en de vermetelheid van „ den geringsten burger openstonden, voerden allen eene spraak, „ eene rede, en werd hetgeen er gezegd moest worden niet naar „ den smaak van eenige weinigen geregeld, maar naar hetgeen „ de menigte begrijpen en gevoelen kon. Hier heerschte derhalve, „ te midden van de grootste kunst der rede, eene boersche en „ krasse en bijna woeste vrijheid van uitdrukking, daar niemand „ zich om de voorschriften van zedigheid en beleefdheid bekreunde, „ maar er over regt en belang alleenlijk waar of valsch werd ge- „ redetwist. Men sprak er voor de Regtbank even als in de Volks- „ vergadering, in de Volksvergadering even als in den Raad; overal „ heerschte dezelfde kortbondigheid zonder waardigheid, dezelfde „ vrijheid zonder den minsten eerbied voor den rang der toehoor- „ ders. Het zou niet moeijelijk zijn aan te wijzen, hoe veel vor- „ men der rede den Attischen redenaars, om die wet van vrijheid „ en gelijkheid, onbekend zijn gebleven; maar geheele redevoerin- „ gen zouden wij voet voor voet te volgen hebben om de trek- „ ken van dat gelaat te verzamelen, waarvan de schildering met „ woorden onmogelijk is."

Inderdaad het is eene karrikatuur, die BAKE daar teekende, en eene karrikatuur, die ik, hoe meesterlijk ook ontworpen, niet gaarne voor mijne verantwoording zou nemen. Ik heb u slechts willen aanwijzen wat uit den aard der zaak de studie van elken Attischen redenaar om en uit hem zelven voor BAKE minder aanlokkelijk maakte. Wel heeft hij herhaaldelijk in zijne *Scholica hypomnemata* plaatsen van DEMOSTHENES, ISOCRATES, ANDOCIDES en vooral van LYSIAS toegelicht of door conjecturen trachten te herstellen, maar ik geloof dat BAKE zelf zou toegeven dat die uitleggingen en gissingen minder schitteren door diep indringen in den geest des redenaars, of door veelomvattende kennis van het algemeene spraakgebruik zijner tijdgenooten, dat, volgens BAKE's onderstelling, vooral in aanmerking had moeten komen, dan door de scherpzinnigheid des uitleggers, en dat, wat onderscheidene gissingen betreft, daarop toepasselijk is hetgeen BAKE zelf schreef: „ In coniectura fieri potest ut ipsum

„ illud, quod quis excogitaverit legitimaeque lectioni substitui „ velit, falsum aut ineptum sit, dubitatio autem, cui illa de„ bebatur, et mendi demonstratio verissima."

Naast den vorm en boven den vorm der Attische redenaars stond bij BAKE alzoo hun inhoud; en waar hij op het wisselvallig spel der Atheensche democratie stuitte, krenkte dit zoo zeer zijne burgerlijke overtuiging en staatkundige begrippen, dat hij, als een goed anatoom, juist die verschijnselen om hare wanstaltigheid een bijzonder onderzoek waardig achtte. BOECKH stond aan het hoofd der geleerden in het Atheensche Staatswezen, naast hem SCHOEMANN, WESTERMANN, K. F. HERMANN en de voormalige Grieksche Minister RANGABÉ. Van hunne werken, vooral van BOECKH's *Staatshaushaltung* en zijn *Corpus inscriptionum* maakte BAKE eene ijverige studie, vooral om hetgeen, waarin hij dacht dat zij hadden gedwaald, teregt te brengen, misschien ook wel om de groote ingenomenheid met de Atheensche democratie te temperen. Dat hij op dit terrein vele feilen van SCHOEMANN en ook van BOECKH gelukkiglijk aangewezen en verbeterd heeft, al bragt het hem met beiden nu en dan in eene minder aangename woordenwisseling, zou ik gerustelijk durven beweren; en ik acht het te minder noodig met u al hetgene hij in zijne *Scholica hypomnemata* of in de *"Ατακτα* der *Mnemosyne* over de Atheensche regtsvordering, over de belastingpligtigheid, over de wetsveranderingen, over de *δοκιμασία* en *εὔθυνα* heeft geschreven, omdat gij u allen nog herinnert hoe meestal in deze vergadering gelijksoortige onderwerpen de stof hebben geleverd voor BAKE's mededeelingen. Uit het eerste jaar dezer hernieuwde instelling dagteekent zijne bijdrage over de inscriptie uit het 3de jaar der 86e Olympiade, waarin hij, door eene gelukkige tusschenvoeging van drie woorden, den *γραμματεύς* van RANGABÉ, en het door BOECKH geïmproviseerde collegie van 30 rekenmeesters gelukkiglijk verwees „ unde redire negant quemquam." Aan deze bijdrage sloot zich weldra eene andere aan over de inscriptie betreffende de teruggave der tempelgelden, waarin hij, althans volgens mijne meening, eene stellige tekstverbetering, door de verandering van *λογιστῶν* in *λογισμῶν*, voorsloeg, en eene waarschijnlijke, door

de verandering van *ζητήσαντες* in *ἐξετάσαντες*. Geheel in zijnen geest was eindelijk eene zijner laatste bijdragen *over het Attische Staatsregt*, waarin hij beweerde dat alleen te dien opzigte zekerheid kon worden verkregen door de innige kennis van het geheele zamenstel der Atheensche wetgeving, gesteund op logische redenering en gevolgtrekking, en getoetst aan de als echt erkende opschriften, omdat de Atheensche redenaars of zelve hunne wetten niet kenden, of moedwillig hun geloovig publiek voorlogen, en hetgeen wij van hunne werken bezitten kennelijk opgevuld is met psephismata, die nimmer hebben bestaan, maar aan den vindingrijken, ofschoon niet altoos schranderen geest van latere interpolatoren hunnen oorsprong dank weten.

Ik keer tot BAKE's studie over CICERO terug, om wiens wil eenigermate deze gansche uitweiding werd ondernomen. Wanneer BAKE het eerst aan de opzettelijke bewerking van CICERO *de Legibus* de hand geslagen heeft weet ik u op het oogenblik niet te zeggen, wel dat hij het bij de voorrede zijner *Scholica hypomnemata*, in het begin van 1837 geschreven, eene „diu „promissa sed longe intermissa commentatio" noemde, welke hij toen weder opnam. ORELLI, MADVIG, ZUMPT, BEIER (om van MOSER en CREUZER's vereenigden arbeid, waarover BAKE reeds in de *Bibliotheca critica* een ongunstig oordeel geveld had, niet te spreken) hadden onderwijl de schatten hunner kennis en van hun vernuft over den door BAKE geliefkoosden schrijver uitgestort; en toch was het duidelijk, dat BAKE zich steeds twee commentatoren meer uitsluitend als voorbeelden en leermeesters gekozen had: MURETUS en ERNESTI. In hen vond hij wat hij voor zich zelven zocht: een zoo innig doordringen in den geest en vorm van CICERO, dat zij als het ware diens afdruksel en beeld in hunne eigene studiën omdroegen. Eene opmerking, die hij steeds door eigene herhaalde lezing van CICERO bevestigd gevonden had, was deze: dat CICERO een novateur in de taal en den stijl der Romeinen was geweest; dat hij het geheim gevonden had die, door eigenaardige beoefening der Grieksche voorbeelden, tot een smijdiger en handzamer werktuig in de handen van schrijvers en redenaars te maken

dan zij ooit geweest was; maar dat dit geheim in den geest van CICERO besloten was gebleven, zoodat eene gelijke studie der Grieken bij HORTENSIUS, bij CALVUS, bij BRUTUS zelven niet de gelijke vruchten als bij CICERO had gedragen; dat zelfs de innovatiën van CICERO bij de ouderwetsche Romeinen weêrzin, bij de schoolgeleerden — zooverre men dit woord van de historieschrijvers en redenaars, die CICERO's tijdgenooten waren, gebruiken mag — jaloezy hadden opgewekt, ofschoon de toejuichingen des volks CICERO verzekeren moesten dat hij de ware uitdrukking gevonden had voor de gedachte van den tijd. Deze gedachte werd allereerst uiteengezet in BAKE's bekende disputatio *de temperanda admiratione eloquentiae Tullianae*, maar, zoo als ik zeide, op zoo duistere wijze, dat BERNHARDY niet begrijpen kon wat BAKE nog in CICERO berispen kon. Het was dan ook, erken ik, moeijelijk; want zijn brief aan ZUMPT, die in 1842 volgde, was eene verdediging van CICERO in alle rigtingen, waarbij hij misschien slechts liet doorschemeren dat hij DEMOSTHENES als redenaar nog hooger bleef stellen. In latere stukken van BAKE's hand is vân vergelijking van CICERO met de Grieken allengs minder spraak; ook in het fraaije tegengeschenk, waarmede hij de erkentelijkheid zijner voormalige leerlingen beantvoordde, *De emendando* CICERONIS *Oratore ad* M. BRUTUM, kent de onverdeelde lof van CICERO geene grenzen, dan die BAKE's kritische geest aan elk menschelijk werk meende te moeten stellen; en stortte zich zelfs eenigermate zijn gramschap uit over SALUSTIUS, ASINIUS POLLIO en zoovelen, in navolging van hen, aan CICERO's roem durfden knagen. De voorrede van het laatste werk van BAKE, de uitgave van CICERO *de Oratore*, in October des vorigen jaars geschreven, zette de kroon op die beschouwingen. De navolging van SALUSTIUS werd daar beschouwd als de oorzaak van den ondergang der Romeinsche welsprekendheid; en met eene scherpzinnigheid, BAKE's beste dagen waardig, werd daar eene plaats van VELLEIUS PATERCULUS ontleed, om aan te toonen hoe weinig een bewonderaar zelfs van CICERO, nog geene halve eeuw na zijnen dood, toonde te begrijpen wat er in den meester zoo voortreffelijk was. CICERO's geheim, waardoor hij vijftig jaren achtereen de Romeinsche wereld had be-

tooverd, was met hem ten grave gedaald; het was de taak der kritiek het op te delven.

Uit deze beschouwingen vloeiden twee gevolgtrekkingen voort, welke Bake op de meest strikte wijze heeft ontwikkeld en toegepast. Vergunt mij dat ik ze u onder den vorm van vragen voorstel.

Welke is de waarde der afwijkende lezingen (*varianten*) tot herstelling van den echten tekst van Cicero? Gij kent, M.H., op dit punt het gevoelen van den beroemden Madvig: alle thans bekende handschriften hebben, met uitzondering van hetgeen aan oude Romeinsche Commentatoren en Grammatici te danken is, hunnen oorsprong in een Archetypus, naar welken alle met meer of mindere naauwkeurigheid zijn afgeschreven. Uit de onderlinge vergelijking dier handschriften laat zich de tekst van dien Archetypus vermoeden, die, om een gelukkig woord, zoo ik meen door Wyttenbach uitgevonden, te bezigen, als de *lectio legitima* te beschouwen is. Alle pogingen der kritiek moeten voorshands daarop gerigt zijn die *lectio legitima* terug te vinden, waarvan de ouderdom onzeker is, maar in allen gevalle veiliglijk eenige eeuwen na J. C. kan worden verschoven. Is die Archetypus hervonden, dan kan, met hulp van Grammatici, van aanhalingen der Ouden zelve, van enkele gedeelten van Cicero in palimpsesten terug gevonden of nog terug te vinden, vooral met hulp van eene onafgebroken studie van het taal- en spraakgebruik zelve, hervonden worden wat Cicero zelf of zijne librarii hebben geschreven. Het is een zekere weg, waarop door Madvig zelven de belangrijkste ontdekkingen zijn gedaan, maar tevens een zoo langzame, dat die geleerde zelf dien weg dikwijls vooruitsprong. Wat toch zou de door Madvig bedoelde Archetypus opleveren, zelfs al werd die in zijn geheel teruggevonden? Een bedorven tekst, die zeker een uitstekend hulpmiddel zou zijn tot herstel van de ware lezing van Cicero, maar echter bedorven zelfs tot in het belagchelijke. Een kortere, een voor de inspanning van eigen vernuft meer bevredigende was er gelegen, indien de Ciceroniaan, in eerbiediging altoos van den later te vinden Archetypus der Codices, den waren en wezenlijken Archetypus, die van de hand

of van den tijd van CICERO moest dagteekenen, uit de getrouwe lezing en vergelijking van dien schrijver, en onverpoosde studie wist te herstellen. BAKE heeft het MADVIG verweten, dat deze zelf op dien weg eenige gelukkige onuitwischbare voetstappen had gedrukt, en hij zelf had aan dien korteren weg, aangemoedigd welligt door het voorbeeld van zijn ambtgenoot PEERLKAMP ten opzigte van HORATIUS en VERGILIUS, de voorkeur gegeven. In het breede zijn zijne beschouwingen over de tekstkritiek van CICERO ontwikkeld in zijne inleiding voor de uitgave van CICERO *de Legibus*, en in den Commentarius naauwgezet toegepast. Hij heeft daar verklaard hoe verre zijn ontzag voor Codices, of liever hoe ver het niet ging. De stellingen, daar ontwikkeld, heeft hij nader gestaafd in zijn *De emendando* CICERONIS *Oratore*, waar hij de uitspraak van MADVIG: „criticam intra certos fines codicum vestigiis terminatos „cohibendam esse:" ontleedde en wederlegde; en hij heeft op zijne overtuiging het zegel gedrukt door de, naar mijne meening, door velen verkeerdelijk toegepaste verklaring in zijn laatste werk, den CICERO *de Oratore:* „Maxime vitavi eam sedulitatem, quae variarum, ut appellantur, lectionum per libros manuscriptos ortum et progressum et nescio quas vicissitudines et „casus aliis demonstrare conatur. — Multum abest ut istiusmodi „operam inanem esse sentiam, quae praesertim haud raro suaviter afficiat animum, et ad quidvis fingendum excitet; sed hoc „mihi concessum iri spero, multo saepius eam otiosam esse neque „necessariam iis, qui multos libros tractare consueverint."

Ik beoordeel niet, ik verhaal; en ik kom tot de tweede vraag, zoo als zij door BAKE in de behandeling der schriften van CICERO behandeld is: wanneer in het geprezen voorbeeld hetgeen onlatijnsch, hetgeen leelijk, hetgeen aanstootelijk, hetgeen in strijd is met het als gewoon en gebruikelijk erkende niet eene enkele reis (want dan is of eene interpolatie denkbaar, of de zaak door eene conjectuur te herstellen) maar herhaaldelijk wordt aangetroffen, welke is dan de maatstaf ter beoordeeling van de zuiverheid of de echtheid van den tekst? De grond brandt mij hier onder de voeten; want gij weet welk antwoord BAKE daarop in uw midden gegeven heeft, en hoe zijne meening door som-

migen uwer hier bestreden is. Iets zult gij mij toestemmen: dat hij in overeenstemming met zich zelven was, wanneer hij, alle onderscheid tusschen zoogenaamde hoogere kritiek en woordkritiek verwerpend, zoowel voor deze als voor gene steun zocht in eene innige, door jaren geoefende, door herhaaldelijk beproefde bekendheid met den auteur, welke het onderwerp van de vraag is. BAKE leefde na den tijd, waarin MARKLAND en WOLF het vertrouwen hadden geschokt op enkele oratiën van CICERO, vroeger zelfs onder zijne *Selectae* aanbevolen; hij leefde in den tijd, waarin SCHROETER de echtheid van die *pro* ARCHIA op onwederlegbare gronden had bestreden, en waarin die der 3de en 4de Catilinariae door anderen waren ontkend. Had hij, bij hetgeen wij woordkritiek noemen, het intern bewijs, namelijk het dikwijls niet te beschrijven gevoel van den getrouwen en aan den auteur door verwantschap van geest verbonden lezer, boven het gezag van latere handschriften gesteld, het kon wel niet anders, of hij moest in dit zelfde intern bewijs het juiste en eenige rigtsnoer vinden voor de beoordeeling van hetgeen echt of onecht was. Gij waart getuigen van het tooneel, M. H., dat grootendeels in ons midden is afgespeeld. Onder de ingeving van BAKE was door een zijner voortreffelijkste leerlingen de eerste Catilinaria als onecht verworpen; anderen stonden op als verdedigers van hare echtheid, en onder andere van dat beroemde exordium, dat eenmaal van den openbaren leerstoel door BAKE zelven als een proeve van Latijnsche welsprekendheid was aangevoerd. BAKE nam partij voor zijn leerling, en dreef zijne meening tot die hoogte, dat hij aannam te bewijzen dat in de besproken oratie geen drie woorden achtereen goed Latijn of overeenkomstig met het spraakgebruik van CICERO waren. Het was hier onder ons een ware storm van schriften en tegenschriften. Als BAKE's bestrijders op getuigenissen der Ouden aandrongen, dan had dit voor hem geene waarde, die beweerde dat CICERO met het geheim van zijnen stijl, alleen voor zijn getrouwen lezer ontsluijerbaar, was ten grave gedaald, en dat noch SENECA RHETOR, noch ASCONIUS PEDIANUS, noch QUINCTILIANUS iets van dat geheim hadden begrepen. Laat iemand mij voorkomen — zou BAKE hebben kunnen zeggen — mij vreemd in trekken, in

kleur, in gestalte, in spraak en in gemoedsbewegingen, en zeggen dat hij dezelfde is als een vriend, met wien ik jaren lang heb omgegaan — ik zal zeggen en beter weten dat hij het niet is, al toont hij mij een pas van de policie, en al staan honderd getuigen in voor zijne identiteit. De beweringen, door Bake's tegenstanders ten voordeele der uitwendige bewijzen aangevoerd, de pogingen om door enkele gissingen eene enkele betwiste uitdrukking te herstellen mogten indruk maken op het publiek, dat toeschouwer van den strijd was, het deerde Bake in zijne wapenrusting niet. Zij hadden onregt om zich over zijne onverschilligheid — en ik moet erkennen, die was in de laatste jaren vermeerderd — te verbazen; maar ik wil niet ontkennen dat er ook een onregt aan de zijde van Bake was. Een voorbeeld: uwe thans ook reeds overleden waardige medeleden Karsten en Hulleman haalden in hun rapport over de Orationes Catilinariae deze woorden van Bake aan, dat de beoordeeling van ondergeschoven stukken van Cicero, kort na zijn afsterven, behoorde tot de intieme kennis van den toestand der litteratuur in die tijden, en deden die aanhaling volgen door de vraag: beteekent dat, met andere woorden, dat dit behoort tot de geheime kunsten der falsarii? Neen voorzeker! Bake bedoelde dat het geheim van Cicero, zoo als wij het reeds noemden, met zijn persoon verdwenen was; dat onder het schrikbewind der Driemannen en de heerschappij van Caesar, onder den invloed van het voorbeeld van Salustius, en van het gezag van mannen als Asinius Pollio, eene andere litteratuur diegene vervangen had, waarvan Cicero de voortreffelijkste, maar slechts gedeeltelijk begrepen vertegenwoordiger was geweest; dat er te Rome iets had plaats gehad als hetgeen onze oogen aanschouwd en onze ooren in het naburig Frankrijk hebben gehoord, dat met alle wisseling van dynastie eene nieuwe litteratuur optrad, die de oudere zou hebben uitgewischt, indien niet door het geluk onzer dagen deze hare toevlugt bij de drukpers had kunnen vinden. Dit was de bedoeling van Bake; en zij zou niet misverstaan zijn, indien Bake de gevolgtrekking had toegegeven dat, volgens zijne eigene meening, de kennis van Cicero niet alleen toereikend is, maar ook de vergelijking noodig van

hem met hetgeen vóór hem, nevens hem, naast hem de letterkunde opleverde; indien BAKE, door een gezet onderzoek van schrijvers als SALUSTIUS, LUCRETIUS, CATULLUS, en wat ons in fragmenten van anderen is bewaard gebleven, ons in dat intieme leven van de litteratuur dier dagen had ingewijd. BAKE werd ons ontrukt, toen hij nog groote plannen had voor een langer leven; en toen ik hem, veertien dagen vóór zijn overlijden, bezocht, verzekerde hij mij dat hij zich thans voor de derde maal aan het lezen en bestuderen van LIVIUS had gezet. Wie zegt ons dat dit niet in verband zou gestaan hebben met openbaringen over de litteratuur, welke die van CICERO verdrong, en zonder welke — ik geef het toe — zijne bovenaangehaalde verklaring een los daarheen geworpen en raadselachtig woord schijnt te moeten blijven.

Met weinige trekken heb ik u den geest van BAKE's wetenschappelijke werkzaamheid trachten te schetsen; en die schets zou niet welgelukt zijn, indien zij u niet den indruk achterliet dat BAKE zich waardiglijk had aangesloten aan die vrije, aan alle boeijen van verouderd gezag ontslagene, in den ernstigsten zin des woords kritische beweging, waardoor zich de Leidsche school in de laatste jaren heeft onderscheiden; op het gebied der Attische oudheden, op het gebied der te allen tijde onmisbare studie van CICERO was hij de vertegenwoordiger van en de voorganger bij dat moedig voorwaarts streven. De reizen, die hij in den tijd zijner kracht bijna jaarlijks ondernam, bragten hem meer nog dan de lectuur in zijn studeervertrek op de hoogte van hetgeen de wetenschap elders nieuws en merkwaardigs had opgeleverd. Zoo leerde hij WELCKER, BRANDIS, THIERSCH, LETRONNE, RITSCHL, ENDLICHER en BURGESS kennen; en waar ik het geluk had op mijne omzwervingen met die mannen in aanraking te komen, was het voor mij de beste aanbeveling, dat ik een leerling van BAKE was. Zoo hoog stond hij, ondanks verschil dikwijls van gevoelen, als de waardige vertegenwoordiger der Leidsche filologie aangeschreven bij allen, die Duitschland en Frankrijk tot de sieraden der wetenschap rekenden.

Eerbied voor de meening van anderen uit eerbied voor de

wetenschap zelve, ziedaar de sleutel voor BAKE's humaniteit, die hem binnen- en buitenslands vrienden en aanhangers heeft verworven. Zoo de naam van vrijheid hem op menig ander gebied een gevaarlijk tooverwoord scheen, op het gebied der wetenschap vorderde hij die niet alleen voor zijne wetenschap, maar voor de wetenschap in het algemeen en hare beoefenaars. Behoef ik u dat gulden boeksken *over de Vertegenwoordiging der Wetenschap* te herinneren, waarin zoo veel schoone droomen begraven liggen: eene Akademie, rijkelijk met de voortreffelijkste geleerden bezet, met ruime middelen van den Staat ondersteund, hare wet vindende in de aanhoudende gedachtenwisseling der voortreffelijkste mannen in elk vak, en daardoor zich ontwikkelend tot een levend organisme, dat alle resultaten der wetenschap in zich opnemen zou, en die tot nieuwe vorderingen verwerken. Ik noemde dat *schoone droomen*, omdat het BAKE zelven pijnelijk aandeed, als hij in de overdreven bezuinigingswoede menige inrigting van kunst en wetenschap zag verdwijnen, of jeugdige talenten op eene andere plaats gebragt, dan die hun toekwam, of aan anderen de middelen geweigerd tot het nemen eener vlugt, die hun aanleg hun voorschreef, of boekerijen en museën kariglijk bedeeld met wat hun kwijnend leven rekken kon; alles zoovele teleurstellingen voor hetgeen hij gewenscht en verwacht had, en die zijne ziel met bitterheid aandeden. Maar schoone *droomen* toch niet in alle opzigten voor hem, die daarvan wat in zijne magt was verwezenlijkte, ook waar de Staat de middelen onthield. Een man als KAISER heeft hulde gebragt aan de zelfopoffering en volharding, waarmede vooral door zijn toedoen de nieuwe Leidsche sterrewacht tot stand kwam. En hier, in deze vereeniging, hoe vele herinneringen aan hem! Ik heb nooit kunnen bespeuren dat hij veel met het voormalig Instituut op had, of zelf zich beroemde daar eene schitterende rol vervuld te hebben. Eenmaal echter wist hij de praktische zijde dier instelling te exploiteren, toen hij het fonds van SIMPLICIUS bijeenbragt, ten einde de verstrooide handschriften van dien commentator van ARISTOTELES bijeen te brengen; en het is daaraan te danken, dat deze Akademie de nalatenschap harer voorgangster kon aanvaarden en SIMPLICIUS *de Coelo* in het licht zenden. — Gij glimlacht, want het is u hier even weinig ernst als

mij; niet om SIMPLICIUS of zijn nog ongekende *tractatus* was het te doen, maar om aan het Vaderland een man te schenken als COBET; en dat het geschied is was de kroon van BAKE's werkzaamheid in het voormalig Instituut. Toen ook die instelling als een weerloos offer der bezuiniging gevallen was, spitste hij, met de hem eigene taaije volharding, zijn brein op haar herstel. De gedachte aan eene dergelijke inrigting, en misschien eene zwakke schets van hetgeen hij *de Vertegenwoordiging der Wetenschap* noemde, hield hij levendig door die zaturdagsche bijeenkomsten van Hoogleeraren en Doctoren, vooral in de letteren, waar elk, onder zijn voorzitterschap, mededeeling deed van wat hem in zijn studie belangrijks was voorgekomen, en eene openhartige discussie op de mededeeling volgde. Naauwelijks echter achtte hij het oogenblik gekomen om aan de gekrenkte eischen van het zelfgevoel te voldoen, of hij arbeidde aan de herstelling dezer Afdeeling, waarvan hem met regt het voorzitterschap destijds werd opgedragen, omdat hij voorganger en voorbeeld voor ons allen was in hetgeen hij meende dat hier moest gedaan worden.

Een kritiek leveren van hetgeen hij in deze vergadering gedaan en doorgedreven heeft zou onkiesch zijn, omdat de meerderheid in die gevallen meestal te zijnen voordeele heeft beslist. En ik onthoud mij liefst op dit oogenblik van alle kritiek, omdat ik dan BAKE te volgen zou hebben op het mij vreemd gebied van Staathuishoudkunde en Finantiewezen. Ik gun het gaarne aan anderen, dat zij hem daar bestreden, wederlegd, helaas! bespot hebben, mits men mij vergunne te beweren dat hij het bewijs geleverd heeft dat ook in dit vak een zuivere, gekuischte, bevallige vorm van uitdrukking aan de gedachte geen schade doet.

Ik keer terug van mijn uitstap, en tot het gulden boeksken *over de Vertegenwoordiging der Wetenschap*. Er is daar met eene meesterhand het portret eens beroemden mans geteekend, zoo als de bitterheid van het oogenblik zijne trekken aan BAKE vertoonde. Altijd bleef BAKE met eerbied voor zijne buitengewone talenten bezield; en juist die erkentenis maakte zijne pen te vinniger, als hij hem bestreed. De veete is sedert toen (1847) niet gezoend, en toenadering — het zij tot eere van beiden ge-

zegd — heeft er slechts dan plaats gehad, wanneer het het belang van derden gold. Maar in 1864, toen BAKE, reeds aan zijn laatste leger gebonden, de verkwikking had de afgedrukte exemplaren van zijnen CICERO *de Oratore* te ontvangen, herdacht hij dien man, waarvan zoo vele jaren en zoo vele bittere herinneringen hem gescheiden hadden, en maakte zijn boek ten geschenke aan hem gereed, met eenige regels van hulde aan zijne groote verdiensten. Boek en brief zijn na BAKE's dood den voortreffelijken man, wiens naam ik wel niet zal behoeven te noemen, toegezonden; en de toezending is met eene dankbetuiging beantwoord, even vereerend voor zijn hoofd als voor zijn hart. — Wie zich nog ergeren mogt aan de hevigheid der regels in 1847 nedergeschreven, hij stelle daar naast de verzoening in de ure des doods.

Zoo daalde vrede neder op den avondstond van BAKE's leven, die, volgens getuigenis van een van BAKE's ambtgenooten en aanverwanten, zijn geheele leven door een man des vredes geweest was. Niemand had nog vermoed dat, bij BAKE's schijnbare kalmte, het lang voorziene afsterven zijner echtgenoote hem zoo diep zou schokken. En echter van dat oogenblik af zonken zijne krachten ineen, ofschoon zijn geest tot het laatste toe zijn veêrkracht behield. Ik was de laatste zijner vrienden, die het geluk had hem te zien; maar zijn aanblik was voor mij vol van de bangste voorteekens. Hij echter had nog moed; schoon zuchtende, omdat zijne ziekte hem van het genot zijner wandelingen in de vrije natuur, waarvan hij alles verwachtte, verstak, onderhield hij zich met mij over zijne studiën, over zijne leerlingen, over de toekomst van het Onderwijs, vooral als een teeder vader over de toekomst zijner kinderen, wier teederheid hij dankbaar herkende; maar het lot van een zoon, wien een dringende ongesteldheid terughield voort te arbeiden in het eenmaal gekozen beroep, vervulde hem met zorg. Toen ik van hem afscheid nam, dwong hij mij met een klemmenden handdruk de belofte af om binnen veertien dagen tot hem terug te keeren. Ik heb mijne belofte gehouden; ik ben gekomen — om hem te begraven.

Ave pia anima!

